

تەفسیری کوردی

لە کەلامی خوداوەندی

مەلای گەورە
(مەلا محمدی کۆیی)

بەرگی حەوتەم

تەفسیری کوردی

لە کەلامی خوداوەندی

مەلای گەورە

(مەلا محمدی کۆیی)

بەرگی حەوتەم

جوزئی (١٩-٢٠-٢١)

لەسەر ئەرکی بەڕێز مام جەلال سەرۆک کۆماری عێراقی فیدراڵ لەچاپدراوە

سورەتی (الفرقان)
لە ئایەتی .... تا کۆتایی

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لاَ يَرْجُونَ لِقَاءَنَا﴾ أملیان نیە ئارەزویی ناکەن، خوفی خوایان نیە. ﴿لَوْلاَ أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلاَئِكَةُ﴾ بۆ بۆوی دێن؟ بابشێنە سەر ئێمە، رأساً بێن! یا ملائکە بە رِسالەت بنێردرێن! ﴿أَوْ نَرَى رَبَّنَا﴾ ببینین، لە شك و شبە نجاتمان ئەبێ. نازانم خوای چۆن خیالْ ئەکەن؟ ئەگەر ببینن، بزانن خوایە؟! وکذا مَلَك چ معارفەکیان هەیە، تا بیناسن و بیناسنەوە؟ ﴿لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنفُسِهِمْ﴾ نفسی خۆیان بە گەورە زانیە، أنانیّەتی نفسی قبولْ ناکا إیمان بە إنسان بێنن، ئەبێ ملائکە بۆ وان بێ! یا حضرەتی کبریائی خۆیان نیشان بدا! أما جهەتی گەورەییان نیە! ئەگەر بنۆڕنە أحوالاتی دنیّەی نفسیّی خۆیان، ئەزانن أدنی إنسانێ هۆشیار ئەتوانێ بیانی سوّی أعمال وآدابیان بکا، نوعاً ما رِێی باشیان نیشان بدا. ﴿وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا﴾ تجاوزێ گەورە بالغ النهایە. أساتذەی ئێمە هەرچەند ئەڵێن لە قیامەت خوا ئەبینن، أمّا متفقین دیتنی بە حالّی ئێستا نیە! ئەو رؤیتە کە لە دونیا بە چاو ئەبێ، وەبەو شرائطە کە علمای حکمة ذکریان کردیە، لەگەلْ معتزلی متفقین، ئەلێین: محالە! أما ئەوانەی تمثیلی خوا ئەکەن لە أربابی کشف وەکی مجسّمان، پەکیان ناکەوێ! بلێم چی؟ أربابی کشف ئەوەی بیلێن دەیلێن! ئەوی لە أوصافی إلاهی شتێ بزانێ وەبلێ خوا فوق الطبیعة، ئەو هذیانە ناکا، وە ئەزانێ بەو نوعەی حیوان یەك ئەبینن، خوا نادیترێ! وەبەو نوعەش خوا شتی نابینێ! ئەوە رُئیەتێ ترە! ﴿يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلاَئِكَةَ﴾ هەر رِۆژێ بێ! خوا قسەی لێ ناکرێ! ﴿لاَ بُشْرَى

يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ﴾ بۆ وانه مزگێنیان لێ نەبێ. ﴿وَيَقُولُونَ﴾ خۆیان ئەڵێن ﴿حِجْرًا مَحْجُورًا﴾ پەردەیّ حجابی، حائلی بمانشارێتەوە لەوانە. موصلّی کە مکروهێ ببینن ئەڵێن: یاستّار، یاستّار! ﴿وَقَدِمْنَا﴾ قصدو ملاحظه مان کردوه ﴿إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ﴾ ئی چاکەیان ﴿فَجَعَلْنَاهُ﴾ يومَ القيامة. ﴿هَبَاءً﴾ تۆزێ ﴿مَنْثُورًا﴾ بڵاوکراوە، بوجه من الوجوه، بەکاریان نایە! ئەڵێن: (تَلَعفري) لەو خۆڵێ بارانی ئەبێ، تۆزەکەی ئەگرن، بە دەرمانی چاو إستعمالی ئەکەن، گۆییا بەرەکەتە لە ئاسمانێ هاتیتە خوار. ئەوانە ئەوندەدە خێرەش لە عملی خۆیان نابینن! وەقسمێ ئەڵێن ضمیری (يقولون) بۆ ملائکەتیە- ئەڵێن: بشارەت لە ئێوە حرامە، ئەوە مختاری (ابن جرير)ە! ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ﴾ مؤمن. ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ رۆژێ. ﴿خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا﴾ وەك (نادى)، مکانێ بۆ أنس محادثە داندرابێ ﴿وَأَحْسَنُ مَقِيلًا﴾ جێی إستراحەت وخەوی پێش إستوا!. هەرچەند مترفهینی دونیا مجلس و مقیلیان زۆر خۆشە، خصوص لەو زەمانە، بنۆڕە مقیلی نجومی سینەمائی سەرت سوڕئەمێنێ! أمّا مستقّر ومقیلی أهلی جَنّه، قیاس قبوڵ ناکا! ﴿وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ﴾ یعنی ئاسمان، أجرامی عُلویّه قویّە، بێ هێز ئەبن، تماسك وتجاذُبیان زۆر کەم ئەبێ! هەورێ پێیدا دێ شەقّی ئەکا، وەك بە هەوادا بڕوا وایە! إنشقاقی ئاسمان وله باڵ یەك هاتنەدەریان، (مِلیّون) إنکاری ناکەن! وەحکمای قدیمی یۆنانی إنکاری ئەکەن! وەئەڵێن: (ئاسمان قبوڵی خرق و إلتیام ناکات، وەکی أرض وەهەوا نیە! لەبەر چی وا ئەڵێن؟ لەبەر مَحَدِّد الجهاتْ! چونکی جهەتی حقیقی طبیعی، فَوق وتَحت تعینی بە فَلَك الأفلاك ئەکرێ! نابێ حرکەی مستقیمی ببێ، زێرا حرکەی مستقیم إلی الجهه، حرکەی مُحَدِّد إلى الجِهة، مَحاله!) گەلێ مسائل هەیە فرعی مسألەی تحدیدی جهاتە! تا أصل إبطال نەکرێ إنکاری فرع ناکرێ! ئەگەر بکرێ ئەبێتە عناد!. حُکمای حاضر ئەڵێن: جسمێ هکذای لە هەموو طرفْ إحاطەی أرض وسائری أجرام بدا، نیە! ئەو أرضە لە وَسَطی کائنات داندراوە، تا تحت بە مرکزی وی قائم بێ! ئەویتر فضایە، پان ودرێژە، چەند منظومەی تیایە، کە هەر کوڕەیێ

فوق وتحتی خۆی تعین ئەکا بە قووەی جاذبە! ﴿وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنزِيلاً﴾ لە مەیانی غمام دێنە خوارێ، یا لە خۆوە، یا لەخواوە، یا ئەنێردرێتە سەر عەردی، بۆ خزمەت ئەوزەواتی مستکبرینی کە ئەیانەوێ ملائکە بێنە خزمەتیان، یا زاتێ أقدسی کبریائی ببینن!. قرائاتی مختلفە لێرە زۆرە، (١٠) دە قرائتە! واچاکە إنسان تەماشای معنا بکات. ﴿الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَانِ﴾ (ملك)ێ (لایزال) و (ثابت) و (مقرّر) بۆ وی یە. (عنوان)ی (رەحمەت) لە (وقت)ی (غضب) دەری ئومێد ئەکاتەوە، بۆ (قاصر)آن ﴿وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (عام) (خصوصاً) (مقترح)ەکان ﴿عَسِيرًا﴾ شدید و ناخۆش چی ئەخواست وچی دیت؟! ﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ﴾ بەهەردوو دەستی خۆی دا دەنووسێ، ئەی گەزی، لە (حسرەت) و (ندامەت) ﴿يَقُولُ يَالَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً﴾ خۆزی سەد بریا، بە (إتّباع)ی ئەو، رێی (حق)م گرتبا، پێیدا رۆیبام. دیارە (إیمان)ی سەرزارەکی، پەیرەوی تیا نیە ﴿يَاوَيْلَتِى﴾ خانە خوشتووری خۆی ﴿لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلاَنًا خَلِيلاً﴾ بە دۆستم نەگرتبا، برادەریم لەگەڵ کرد، دوای کەوتم، بۆ (خێر)و (برکەت)، (أمّا) (مع الأسف) خۆی نەبوو ﴿لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنْ الذِّكْرِ﴾ لە (قرآن)، کتابی خوای ﴿بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي﴾ خۆی بۆم هات، (قریب الوصول والحصول) ﴿وَكَانَ الشَّيْطَانُ﴾ (أوّل)ی بە (خلیل)ی گرت، (أمّا) لێ ی بوە (شیطان)ی (رجیم)، دوور لە (رەحمەت) ﴿لِلْإِنسَانِ﴾ دۆستی خۆی ﴿خَذُولاً﴾ گەلێ ئومێدی پێم دا، (وسوسە)ی خستە دڵم، ئەمە خۆی نیە، (شبهات)ی هێنا، چۆن (إنسان) زیندی ئەبێتەوە؟ لە (وەقت)ی لێ قەومان (ترك)ی کردم، بێ کەس ودەرەتان ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ﴾ لە (دار)ی (دنیا)، ئەفەرموون: "(عطف)ە، لەسەر (وقالَ الذينَ لا يَرجونَ لِقاءنا)ی" ﴿يَارَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ﴾ (نور)ی (هدایەت)، مایەی (سعادەت) ﴿مَهْجُورًا﴾ (متروك) (إهتدا)ی پێ ناکەن، (یاأیّها الرسول) ئەمرۆ بنۆرە قومت (أمّەت)ی (إجاب)ە، کە إیمانیان بە (رسالەت)ی تۆو (حقیقەت)ی (قورآن) هەیە کوو ڕوویان لێ وەرگێڕایە؟

(خصوص) لە (أحكام)ى (سورە)ى (نور)، كەسێ بنۆڕێتە (حالْ)ى (أمّەت) و (آداب)و (فـضائل)و (شـرف) و(نـاموس)و (حكمـت)و (مجـد)ى (قـورآن)ى و(خيالْ) ئەكا، ئەو (أمّەت)ە (طول)ى (عمر)ى گوێى لە قرآن نەبوە، نازانـێ چ ئەفەرموێ؟! وەياخود ئەڵێ: "(رَغماً للقرآن) ئـەو هـەموو (مـآثر)ەيـان (تـرك) كرديـە، بـەو (وقـايع) و (قبـايح)ە، (متلـذذ) بـووين. (مـع الأسـف) (قـوم)ى (نجيـب)ى (عـرب) نـەبوو، (إصـلاح)ى (قلـب) نـەبوو، (إصلاح)ى زوبـان ڕووى تێناكەن. أدبايان (ممكن)يان بێ، حروفى عربى ئەكەنە لاتينى، لسانى ڕەسمـى و تعليمى ئەكەنە (لسان)ى (عوام) ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ﴾ (تَـسَلّا)يـە بـۆ پێغەمبـەر، بـەڵێ ئەمـە (قابـل)ى (تـسلاّ)يـە (مدافعـە)ى (عـدو) دەكرێ، (أمّـا) (مدافعـە)ى دۆسـت (مـشكلە)يـە، نـاكرێ، چـارە چيـە؟ ئـەمڕۆ (سوادى أعظم) لە (أمّەت) (عدوّ)ى (دين)ە، (دين) بە (مانع)ى (ترقى) ئـەزانن، (أكثر)يان لە (فرنسا) ڕقيان پتر لە (قران) دەبێتەوە. ڕووى (قلب) و (قالب)يان لە (أوروپا)يە (أروپا)ش بۆ (إنسانيەت) و (فضائل) و (وفا) و(حسن)ى (آداب) و (وقـار)و (حفـظ)ى (عهـد)و (جـوار)، ئـەو (غـرض)ى كـە هەيـەتى (عـلاوە)ى (قوميـەت)و (إسـتكراە)ى (عناصـر)ى (مختلفـە)، ئـەوجا چـارەيە نيـە، (إلاّ) (قهر)ى خوا، بۆ (ئاوروپا) وە(إمـداد)ى خـوا بـۆ (بعـض)ە (عبـاد)ى (مـصلح)و خێـر خـواهى (أمّـەت)، بـێ (ميـل)و (محابـا)و (تفريـق) ﴿وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا﴾ خوايە خۆت ئەزانى ئەگەر شـتێ نـەنوێنى، چـەرخى (دوور)و (دولاّب) نـەگۆڕێ (عـن قريـب بالكليـە) (ديانـەت) نـامێنێ، وە(قـورآن) (بـالمرّة) (تـرك) ئـەكرێ (عمـل)ى پـێ نـاكرێ! ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ئەوانـە هەرنـە (إسـە)، (جاهل)ن يا (عنود)ن ئەگەر (يهود) بن (لاشك)لە (حماقەت)ەوە ئـەڵێن: ﴿لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً﴾ هـەمووى بـە جـارێ (نـازل) بوويـا، ئـەو وەقتـى كەس نەى دەگوت:" (إفك)ە، (أعانه آخرون) و (تُلِيَ عَلَيْهِ) يە" تۆ بە (تقليد)نا بـە چـاوى تـێ گەيـشتن بنـۆڕە، (كتـب) ى (أحكـام) و (آداب) و (سياسـەت) و (سلم) و (حروب) و (تهذيب) و (تدبير المنزل) (يعنى) (كتێب)ى وەكى (تـورات)

بۆ (مثل) ی (موسی) (قورآن) بۆ (مثل)ی (محمد)، کوو (جُملةً واحدةً) (نازِل) ئەبێ؟ نازانم (إنجیل)) (أصل)ی چ بووە؟ چی تیابووە؟ ئەگەر (شبیه) ی (قورآن) و (تورات)بێ، (ممکن) نیه (جُملةً واحدةً) (نزول) بکات، ئەگەر وەك ئەو (إنجیل)انە بێ، کە دوایە (تألیف) کرایە، (ممکن)ە (تأریخ)ی شەش هەزار ساڵی بکرێتە یەك (کتاب)، (تقدیم)ی (ذات)یَ بکرێ.

لام وایە ئەگەر (قائل) (یهود)بێ (مقصد)ی (تبدیل)ی (قورآن). وەکی (أسکندەرنامە) و (شەهنامە) و بعضێ. (مباحث) ی (ملحق)ی (تورات) ﴿كَذَٰلِكَ﴾ وامان (نازل) کردیە ﴿لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ﴾ (لدی الإیجاب) (آیەت) ئەنێرێ لە دڵی (رسالەت) پەناە (قرار) گیرو بە (قوەت) و (ترقّی) ئەکا، بۆ (إستنساخ) و (إستنباط) وە (أمین) ئەبێ لە (تحریف)، وە (مُتَفَرِّقاً) (حفظ)ی (أسهل) و (أشمل)ە ﴿وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً﴾ ئەمە (فوق الکل)ە. هەروەها جاری (جنابی حق) (بالذات) (بعضاً) (جبرائیل) (آیەت، آیەت) بەسەریا ئەخوێنێتەوە، بە (تلاوەت)ی (جیب). کووا ئەو (حضور)ە، ئەو (ربط)ە (دائمیە) لە(نزول)ی (جُمْلَةً وَاحِدَةً)؟ (قورآن) بۆیە (محفوظ) بوو، لە (تحریف) و (تبدیل)، (آیەت)یَ (نازل) ئەبوو (علی مَلَأِ الناس) (تلاوەت) ئەکرا،(مؤمن) و (کافر) ئەیزانی، وە (ممکن) بوو، (کافر)ەکانیش بێتە بەریان (وعلاوة) غرابەتی نظمی تدوینی، مخالف لەگەڵ نظمی نزولی. حاصڵی ئەو قسەیان، یا لە (جهل)ی بێ (محاکمە) و لێکدانەوەیە یا لە (نفاق) و (شیطنەت)ە. بەڵێ گەلێ قسە هەن، (ولو) پیاوی گەورەش (نقل)ی کەن، (أما) (نقد)ی ئەوێ، (مثلا) ئەڵێن:" (أدیب)ی (بلیغ) (کاتب)ی (قدیر) و (ماهر) و (باهر)، (تصدّ)ی کردیە، بۆ (معارضە)ی (قورآن)، تا گەیشتیتە (آیە)ی (یا أرضُ إبلعي ماءكِ..ألخ) ئەوجا زانیویەتی (معارضە) ناکرێ، ئەو (حکایەت)ە لە (نقد) دەرناچێ. ئەگەر تێ (فکر)ی بە (خیال) ئەزانی، ئەوەی (قصد)ی (معارضە)ی (قورآن) ئەکا، ئەبێ کوو بکا؟ (أولاً): خۆی (فرض) کا بە (صاحب)ی (دعوة)یَ، (ولو) بۆ (سیارەت) و (تجارەت)ی، (إبتداءً) (ضعیف) و بێ (معاون) و (معذب) و (مهان)و (محقر)و (مبغوض)و

(مستکرە) ئەبێ، جا (دوام) لەسەر (دعوة) کا، وردە وردە (معاون) بۆ ببێ، بابکەوێتە (حال)ێ زۆر ناخۆش و مجبور بێ (ترک)ی ئەو وڵاتە بکا، لە (مملکەت)ێ دی (معاون)ی باش دەست کەوێ، لە مەیاندا، (جمع)ی هەبن، (ظاهر)و (باطن)یان یەك نەبێ، خەریکی ئیش تێکدانی بن، لەو (بین)ە باز (سعی) کا، بۆ (دفعی) (أعدا)ی (سابق)و (منافقەکان)ی (لاحق) (حسب الوقایع المخیّلە) (جملە)دانی، تا بەسەر ئەکەوێ (أساس)ی دادەمەزرێنی، ئەوجا (أوراق)ی پەرێشانی کۆکاتەوە، بیکا بە (کتێب)ێ (بلیغ)، (منتظم)، پڕ لە (تدبیر)و (حکم) بڵێ: "من بەو (کتاب)ە (معارضەی) (قورآن) ئەکەم، ئەوهائەبێ، قوریان ﴿وَلاَ يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ﴾ کلامێ غریب وعجیب، وەك أمثال و مەتەڵۆکە. ﴿إِلاَّ جِئْنَاكَ﴾ لە مقابلی وان ﴿بِالْحَقِّ﴾ بە جەوابێ حق وثابت ومُقَرَّرو حاسم وقاطع. ﴿وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا﴾ بیان و کشفێ لە غایەت حسن. بێ شکم هەر سؤال وإقتراحەکی کردبیان، جەنابی حەق بێ تأخیر وحی بۆ ناردیە، بەڵکو گەلێ جار لە مسائلی زۆر مهم، پێشین فەرموویەتی: سؤالت لێ ئەکەن، ئەمە جەوابیە! چۆن تأخیری ئەکا؟ قابلە رسولی خۆی بکاتە ڕیش خەندەی أعداء؟ حاشا ثم حاشا! ﴿الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ﴾ لەسەر ڕوو، ڕایان ئەکێشێ ﴿إِلَى جَهَنَّمَ﴾ خوا حفظمان بکات. ﴿أُوْلَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا﴾ نظریە سائری جَهَنَّمیان. ﴿وَأَضَلُّ سَبِيلاً﴾ بۆیە معکوساً ئەیانبەن بۆ جهنّم. ئەوانە مستەکبرەکانی، لووت بڵند، خود پەسەند، مُتَفَرِّدو مُسْتَبِدِّی بالرأین! ئەوانەی کە سعی ئەکەن بۆ قەلب و وەرگێڕانی قرآن صرفی عباد ئەکەن لە توجّە بۆ طرفی قرآن ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾ بە مُنَجّمی وەکی قرآن، تأریخ ومأریخ مُلحقاتە! ﴿وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا﴾ إیجابةً لدعاهُ (وأجعلْ لي وَزيراً من أهلي). ﴿فَقُلْنَا اذْهَبَا﴾ هەردووکتان. ﴿إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ آیاتی کَوْنی. عبارەت صریحە کە مراد آیاتی (موسی) نیە، ئەوانی بعد الإرسال بوون! تأویل چ لزومی نیە! بەڵێ ئەگەر بە طریقی مقبول لە رسول منقول بێ، مجبوراً تأویلێکی بۆ ئەکەین! چوون، ئەوجا (کذّبوا بآیاته التّسع). ﴿فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا﴾

تێکمان دان، وردمان کردن ئەڵێن (إمامی علی) (قَدَ مّراهم)ی خوندیتەوە، أنّە جنابی حەق أمری دایە جووتەی برایان، ئەو قومە، بە هیلاك ببەن! هەرچەند لە بطشی (موسی) وصَوْلَتی (حَیْدَری) ئەوەشێتەوە، بەلاّم بە هیلاك چوونی قومی (فرعون)هەندە هاسان نیە!!! بە قووەت وقدرەتی قاهری کبریائی شکان ویە هیلاك چوون! ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ﴾ أنّە إنکاری رسالەت ئەکەن! ﴿أَغْرَقْنَاهُمْ﴾ بە طوفان. ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً﴾ مشاهدةً یا بە سماع، زاتاً قصّەی نوح هەمووی آیات وعبرە! ﴿وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ﴾ عام. ﴿عَذَابًا أَلِيمًا﴾ دونیوی أُخروی. ﴿وَعَادًا وَثَمُودَ﴾ مَعلومن. ﴿وَأَصْحَابَ الرَّسِّ﴾ خلافیە! ﴿وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ﴾ لە بەینی (ما ذکر) ﴿كَثِيرًا﴾ زۆر لأیُعد! خوانەبێ کەس أحوالیان نازانێ، وەلە ذکریان چ فائدەێ وانیە، وحی دەرحەق نازلّ بێ! ﴿وَكُلاًّ﴾ لەو أممانە، ئەو قرونانە! هەر قەومە رسولی خوای بۆ چووە، (دَعوة إلی الحَقیان)ی فەرمووە! ﴿ضَرَبْنَا لَهُ الأَمْثَالَ﴾ أحوالی أممی سابقە، سببی هیلاکیان، نجاتی مؤمنیان. ﴿وَكُلاًّ﴾ لەوانی إیمانیان نەهێنا. ﴿تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا﴾ پارچە پارچەمان کردن بە هیلاکمان بردن. ﴿وَلَقَدْ أَتَوْا﴾ قومی تۆ، ساداتی قریش! ﴿عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ﴾ (سدومی أعظم) قرای قومی (لوط)، کە ژێر بەرەو ژووری کرد، بەردی بەسەردا باراند. ﴿أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا﴾ گەلێ کەس بە مواقعی غریب غریب دادەڕوا، وەکی حیوانات بە دقّة نایتۆڕێتێ، زۆر مناظری طبیعی أهلی نظرو عِبَر ڕائەگرێ مستغرق ومتحیّر ئەبن لە بدایع، بینما جمعێ پێدا ئەڕۆن بێ تَأمّل وتَفَكُر! وادێتە بەر نظر جەنابی رسالەت پەناه هەرچی کەوتبێتە بەر نَظَری، حکمەتێ، آیەتێ، عبرەتێکی لێ وەرگرتیە! لە هەموو شت جهەتی حُسْنُ وخیری ملاحظە فەرمووە، حتّا مسألەی إفك خوا ئەفەرموێ بە خیری حساب بکە! ﴿بَلْ كَانُوا لاَ يَرْجُونَ نُشُورًا﴾ بۆیە متأمّل مُتَفَكّر نەبووین، سطحیّاً تەماشای ئەکەن! وردی لە عاقبەتی ئەندێشەیە! ﴿وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلاَّ هُزُوًا﴾ هەر بە قشمەر جارێ ئەگرن! إتباعی چی؟ بە کمالی إستحقار ئەڵێن: ﴿أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولاً﴾

ئه‌مه‌یه خوا به په‌یامبه‌ری هه‌ناردووه؟ ﴿إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا﴾ نێزیك بوو وه‌رمان گێڕێ له آلهه‌کانمان ﴿لَوْلاَ أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا﴾ له‌سه‌ر عباده‌تی آلهـه‌کان، چاك بوو خۆمان گرت به به‌ییناتی ساحرانه‌ی هه‌ڵنه‌خه‌ڵه‌تاین! وه‌إلاّ گومڕاه ئه‌بووین! ﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ﴾ که‌ی؟ له دونیا؟ له عقبا؟ ﴿مَنْ أَضَلُّ سَبِيلاً﴾ معلومیان ئه‌بێ إلاهه‌کانیان بۆفن چییان پێ ناکرێ! ئه‌و میل و محبّه‌ته ئیش منداڵیه وه‌کی شیعان به منداڵی بُغْضی (عُمَر) ئه‌هاوێنه ده‌ماغی منداڵان دوایی ئه‌شخوێنن تأریخ ئه‌زانن، اْلآن کانَ کَما کان!

﴿أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ﴾ (إله)ێ (عباده‌ت) ناکا له (علم)و (عقل)ه‌وه بێ، بەڵکو له (هوای) (نفس)و (میل)ی (کاذب)ه. گاجووت چۆن ئه‌په‌رستریّ؟ به چ خیاڵێ؟ به چ فکرێ؟ صنمێ له‌به‌ر چاوی دائه‌تراشێ، ئه‌ی باته‌وه ماڵێ، (عباده‌ت)ی ئه‌کا، له‌سه‌ر چی؟ له‌به‌رچی؟ به‌س هه‌واو میل نیه؟ ئه‌و (میل)ه کوو (زائل) ئه‌بێ؟ زۆر (زه‌حمه‌ت)ه. دوێنێ شه‌وێ ئێکی گێڕایه‌وه: (أسیر) بوه، له‌لای (هندستان)، (جمع)ه‌کی گاپه‌رستان، له شووشه‌یه گوساله‌کیان لابوو، (عباده‌ت)یان ئه‌کرد، یه‌کی له (مُسلّمان)آن، به دزی ئه‌ی هاوێته ناو (خلا)، سبه‌ی ئه‌نۆڕن نه‌مایه، دوایه ئه‌ی دۆزنه‌وه له (مقام)ی (معبودی) هاویشترایته (قدمخان)ه، (ومع هذا) باز (کما کان) (تقدیس)ی ئه‌که‌ن. ئیتر چاره؟ (وهکذا) (عباده‌ت)ی (قوم)ێ له‌مه، بۆ (مُتَشَيِّخ)آن، (عین)ی گاو که‌ر په‌رستیه، (میل)یکه تێیاندا په‌یابووه، ئه‌وی ئه‌و ناوه‌ی لێ بێ لایان خوایه، (حاكمٌ عَلى الله)یه ﴿أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلاً﴾ (حفظ)ی ئه‌که‌ی له‌و (نوع)ه (دنائه‌ت)ه؟ (هدایه‌ت)ی ئه‌ده‌ی؟ (خێر)! (أمّا) ئه‌وه‌ی (هوا)ی خۆی ئه‌کاته (إله)ی خۆی ئه‌وه (بولهوه‌س)ه، (ممکن)ه (هوه‌س)ی بێته‌سه‌ر (هدایه‌ت) آیا لات وایه ئه‌وانه چاره ئه‌کرێن؟ ﴿أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ﴾ گوێیان هه‌یه، (أمّا) (سمع)یان نیه. (قلب)ی (جوفا)یان هه‌یه، (فارغ) له تێ گه‌یشتنه ده‌ماغیان پڕ بووه له (وهم) و (خیاڵ)ی (فاسد) ﴿إِنْ هُمْ إِلاَّ كَالأَنْعَامِ﴾ ئه‌وانی به (ذکا)نا، ئه‌وانی ته‌په حۆڵه‌یی هێسك گرانی، گێل وێل

﴿بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلاً﴾ لە (أنعام) ئەوان هەر نە ئیسە، ئەو شتەی ئەکەن بە (عزین)ە کە (خێر)ی خۆیان تیا بێ، ئەوانە ئەوەندەش ناکەن، کەسێ (سجد)ە بۆ (صنم) ببا، دیارە لە هەرچی ذی (حیات) بێ —حتی لە نباتات— دون ترە. (عجاییات)ی (بشر) (تحریر) ناکرێ، یەکی (دعوا)ی خوایەتی ئەکا، یەکی بەسەی ئەڵێ: "(هذا ربّی)" لای خۆی (عارف)ی (بالله)یە ! (حیوانات)تیش ئەوەی بە (غریزە) ئەیکات زۆر (غریب)ە، لەوی بترازێ، هیچ سەرگەردان، ڕێ بە چ نەبەرە. بنۆڕە مێش ئەنگوێنە، چ (صنعەت)ێ ئەکا، ئەبینێ ئەکەوێتە ناو (حوض)، (بین)ی دو ئەنگوستە، بۆ کەناری، (شعور)ی نیە، بێ بۆ کناری (حوض)و (نجات)ی بێ ﴿أَلَمْ تَرَ﴾ (أيّها الرسول)، (کما علیە الجمهور)، (أمّا) من لام وایە بۆ (رائی)یە، وە مقصد تعریض بێ، بۆ ئەو بێ چاو و ڕووانە، بۆیە (إلی) ئەفەرموێ، ناڵێ (ربّك)، ئایا نگاهێ ناکەی، بۆلای خوای؟ لە (آثار)ی (فکر)ی، (حتّی) (أظهر)ی (أشیا)یان، ﴿كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ﴾ چ نەبێ بنۆڕە سێبەری خۆت کە (دائم) لەگەڵتە، نسەی ئێوارە و سایەی سبەینان، یا(شبە)ی (ظل)ی سەر (أرض)ی (بَین)ە بەیان و ڕۆژ هەلاتن، (حقیقة) ئەو (وەقت)ە بە (بدأ)ی (حیات) ئەچێ لە خۆش. (أمّا) (ظلّ)ی (بدأ)ی (خلق) گۆی یا، ئاسمان وەکی (قبّە) لەسەر عەرد بڵند کرایە، بێ (نور)و (ضیاء)، سێبەری هاتیتە سەر عەردی، بە (خیاڵ) نەبێ کەس نەیدیوە کەس (علم)ی پێ نەبوە، نازانم (زمخشری) لە کوێ هینایە، ئەو (تصویر)و (تصوّر)ەی کردیە؟ لەبەر (ثم)ەی دوایە، ئەو (ترتیب)ەی داوە ﴿وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا﴾ (حرکەت)ی سێبەر (تابع)ی (حرکە)ی (ذی نور)ە، ئەو ڕاوەستی؛ سێبەریش (ساکن) ئەبێ ﴿ثُمَّ﴾ (لازم) نیە بۆ (ترتیب)ی (زمانی) بێ ﴿جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلاً﴾ چ (ظلّ)ی (أرض)ی، چ ئەوەی نەختێ بڵند بێ لەسەر (أرض)ی، (معکوسا) (تابع)ی ئەوە. (شمس) (مرتفع) بێ، سێبەری (أشیاء) کورتە، نەوی بێ، سێبەر درێژە. ئەو (آیة)ە ئەو (ظل)ە (مفتاح)ە بۆ (علم)ی (عظیم)، بە (خیاڵ)ی (صائب) ئەتوانی (أحواڵ)ی (قطعات)ی (أرض)، (نسبەت) بە (وضع)ی لەگەڵ (شمس)

بزانی. ئـەو (ظـل)ەیـە چـەند (دقـائق)ی (علـم)ی (هەیئـەت)ی دوور خـست بـۆ (سمت القبلە). ئەو (ظل)ە بوو، (کشف)ی مانگ و ڕۆژگیرانی کرد ﴿ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا﴾ سبەینان سێبەر درێژە، ڕۆژ بڵند ئەبێ، ئەو کورت ئەبێ، تا دێتە (خطّ)ی (نصف النهار) (ظلّ)ی (ممدود) نامینێ، ئەگەر ڕۆژ بکەوێتە سـەر سەر (بَعْدَهُ) (شمس) لۆلای (مغرب) نەوی دەبێ، سێبەر بـۆلای (شـرق) (تمـدّد) ئەکات، تا ئاوا ئەبێ، ئەویش تەواو ئەبێ (أمّا) (قبض)ی ڕۆژی (قیامـەت) لێـرە جێی نیە، هەرچەند (علَلْ)ی (ظاهری) (مَدّ)و (جَزر)ی (ظـل) دیـارە، (أمّـا) بـە (نظر)ی (إعتبار) تەماشای کەی، ئەزانی ئـەو (صـنع)ە (بـدیع)ە ئـەو (تریـب)ە (عجیب)ە، بێ (صانع)ێ (علیم) و (قدیر) ناکرێ! ڕۆژ لـەو(مـسافە) دوورە، بـە (لمحە)یە (نور)ی ئەگاتە سەر (عەرد)ی، (أمّـا) لەپـەلکی مێـوی (مـثلاً) (نُفـوذ) ناکـا! ئەگـەر وەك (ڕۆنـتکین) (نفـوذ)ی کردبـا، (ظـل) نـەدەبوو، ئەگـەر عـەرد (کثیف) نەبا، ئەو (حِکَمُ)و (دقائق)ە دەرنەدەکـەوت! (خلاصـە) (ظـل) (آیـة)ی (عظیم)ە، (مفتاح)ە بۆ (علم)ی (نافع)، کـە (إنـسان) لـە گـەڵێ (کفـر)ی کەرانـە (نجاة) ئەدات ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْـلَ لِبَاسًـا وَالنَّـوْمَ سُـبَاتًا﴾ (مَـوت)ە أمّـا موتی ڕاحەت، بۆ إعادەی قوای بدن! بعضێ حکمای غرب ئەڵێن: موتی طبیعی ئەگەر ببێ، وەکی نوستنی شەو. ﴿وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا﴾ کأنَّهُ زیندی ئەبنـەوە. لەبەر مقابلەی (ثبات) بە (نشور) (زُمَخشری) وەکـی خـۆی ئەفـەرموێ تفسیری (ثبات)ی بە (راحەت) نە کردیتـەوە. ئـەو (لیـل)و (نهـار) و (ثبـات)و (نـشور)ە، ثَمَرەی (نور)و (ظل)ە. ﴿وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَـاحَ بُـشْرًا بَـيْنَ يَـدَيْ رَحْمَتِـهِ﴾ ألآن ئەوا بای غربی دێت، هەورە، ئومێدی باران هەیە! ﴿وَأَنزَلْنَـا مِـنْ الـسَّمَاءِ﴾ بـالآ بڵندی هەور. ﴿مَاءً طَهُورًا﴾ صاف خاوێن. مەلایان شرعی تفـسیری ئەکـەن بـە پاك وپاك کەرەوە، مبالغەی في الطهارەت وایە ئەبێ وابێ! هەرچـی هـەبێ لێـرە باسی دەست نوێژ نیە! باسی منافعی طبیعـیـە. ﴿لِنُحْيِـيَ بِـهِ﴾ بـەڵێ (بِـهِ)! ﴿بَلْدَةً مَيْتًا﴾ هیشك بێ نبات! ﴿وَنُسْقِيَهُ﴾ ئاوەکە. ﴿مِمَّا خَلَقْنَا﴾ لـە زومـرەی مخلوقاتی خوای ﴿أَنْعَامًا﴾ أنعام، بـۆ إنسان، نفعـە! لـە سقی وی إدارەی وی

تیایە. ﴿وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا﴾ أهلی بادیە مدارایان لەسەر بارانە. ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ﴾ ئەمەیە تصریفی خوا! (ماء)ی منزل، ئاوی طهوری باران، بە گوێرەی أحوالْ و فصولْ وأوقات، تحویلی ئەکا. ﴿بَيْنَهُمْ﴾ لە بینی بشر. ئێستا لای ئێمە آخر مانگی زستانە وەقتی بەفروبارانە لە أمریکا آخر مانگی هاوینە گونگەری سەبزەو میوەجاتە! ﴿لِيَذَّكَّرُوا﴾ تَفَكُّرو إعتبار کەن! ئەگەر کەمێ علمی هیئەتیان زانیبا، تذکّریان ئەکرد! ﴿فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا﴾ (سبحان الله) گەلێ لە أهلی علمیش لائەدەن لە ڕێ، أحوالاتی ڕاهینە ئەکەنە أعمالی طبیعة، بێ حاجە بۆ صانع ومدبّر! مؤمن ومەلای ڕاستی ئەوەیە هەم إلاهی هەم طبیعی بێ! قول بە طبیعەت و مدبّری طبیعەت بکات! ئەوا دیارە معمل ئیش ئەکا، أمّا بێ مُرَتِّب ئەبێ؟ حَقًّا طَرَفین تعدّا ئەکەن! کەسێ خۆی لە عقلْ نەکا، أثری علم ظاهرە، قابلی إنکار نیە! علم طبیعەت إستخدام ئەکات، طبیعەت طوعاً أو کرهاً خزمەت ئەبینێ! ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ﴾ لە عصْری توو. ﴿نَذِيرًا﴾ ئەما توو، مُقابِلی هەمووی کافی! بۆیی تووی گێڕاوە بە (نذیر)ی عالەم، إستغنای لە غیری تووی کردیە. ﴿فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ﴾ بە مداهەنەش. ﴿وَجَاهِدْهُمْ بِهِ﴾ بە قرآن کتابێ هادی لجمیع الأنام. حقّا کلی آیتی بۆ هدمی قلعەی کفر، لە دانەی طۆپی هاوەن بە قووەتترە! هەرچەند قووەتی طۆپ وطیّارەمان نەبوو، أمّا قووەتی (قرآن) الآنیش خۆی محافظە ئەکا! إنسانێ ئەوەی لە موقعی خۆی ڕوو لە هدف إستعمالی کا، ئەتوانێ بە (قرآن) لەگەلْ (أنام) جهاد بکا! ﴿جِهَادًا كَبِيرًا﴾ گەورە بەقەد هەموو أمم. (حقیقةً) جهادی بە قرآن کرد، موفّق بوو! ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ﴾ شیرین و سوور، ئەیانرِوێنی هەر یەك لە مجرایێ! ﴿هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ﴾ شیرین خۆشگوار. ﴿وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ﴾ سوێر، گەرم، ناخۆش، وتالْ. ﴿وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا﴾ بەینی بەحرەین. ﴿بَرْزَخًا﴾ عەرەبیە؟ یاخود لە (برزە) وەرگیراوە؟ دوور نیە! خوا حاجزێکی هاویشتبێتە بەینیان، ناگەنە یەك تێکەلاو نابن! مع أنَّهُ ممکن بوو ڕوو لەیەك کەن ئەمە حائلی حسّی! ﴿وَحِجْرًا مَحْجُورًا﴾ نفرەتێ طبیعی، كَأَنَّهُ إستعاذة لێك ئەکەن!

ئـەوجا بـڕۆ تتبعـی أحـوالّی بحـار بكـە، عجـايبی صـنعی پـەروەردگار ببينـە! أسبابی ملوحەو تفت و تالّی ئاو معلومە، بە واسطەی بعـضیٚ عناصـرو ومـوادی خارجی ئەبیٚ! بەلاّم صـيانەتی ئـاوی فـرات وعـذب، علـم وقـدرەتی خـصوصی ئەویٚ! زێرا ئەو عناصرو موادەش مخلـوقی خوايـە، بـۆ لـەویٚ ئـەبیٚ؟ بـۆ لێـرە نابـیٚ؟ ميـاهی معـدنی دەردەقـولیٚ هەنـدیٚ عيـونی (كبريـت)ن، هەنـدیٚ (جبرن-قير)ن، عينی مائی كبريتی بعضەكی بعضەكی گـەرمن بعـضەكی ساردن. ئـاویٚ هەيە لەلای (صابلاغ) بابم چـوو بـووە تەماشـای، ظـاهراً ئـاویٚ صـافە، نـەختیٚ ئەڕوا ئەبێتە بەرد، بەردیٚ ڕوون وەك بلەور، أمّا مائل بە زەردیـە، لـە حقيقەتـدا ئەوە بەردە لە دەرونی أرض ئەبیٚ بە مايع لەگەلیٚ ئاو تێكەلاّو ئەبیٚ، وەكی ئـاو دێتەدەر جريان ئەكا، كە سارد بۆوە تجمّد ئـەكا. حاصـلّی عجايبـاتی صـنع لـە ئاوی معدنی وغيرە معدنی، (لا يعد)ە! نە خۆيان نە إلاهيان ناشكُری نەبیٚ چـی لیٚ نازانن! ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنْ الْمَاءِ بَشَرًا﴾ (تصوّر) كـە، كەسـیٚ زۆر (عاقـل)و دانا بیٚ (أمّا) ئاگای لە (قاعدە)ی (إلهی) بۆ (خلـق)ی (متطـوّرات) نـەبیٚ (خـالی الذهن)بیٚ، نـەختیٚ لـە (مـادە)يـی (مـاء)ی (بـشر)ی نيـشان دا، بلّـیٚ: "ئەمەيـە ئەبێتە (إنسان)، (إنسان)یٚ وەكی توو هەزار سوێندی بۆ بخۆی بڕوا ناكا".

ذرّەيیٚ حيوی لەناو ئەو ئاوە، ئەچێتە (موقع)یٚ (طـوراً بعـد طـور)ی بەسـەرا دیٚ، ئەبێتە (بشر)یٚ، (مـدرك)ی (خێـر)و (شـەڕ) (صـاحب)ی (عقـل)و (سمـع)و (بصر)، ئەبیٚ بـە (مخـترع)یٚ بـە (راديـۆ)" (نطـق)ی (طـە حـسين) لـە (مـصر) ئەباتە (لندن)، وە يا لە (لندن) ئەيهێنێتە (كۆيە)، باریٚ ئـەی كـەر پەرستينـە، (مـادام) (غـير)ی خـوا ئەپەرسـتن، بـۆ ئـەو (أعـاظم)ە (عبـاقر)ە (نوابـغ)آنـە ناپەرستن؟ باریٚ (هيچ نەبیٚ) بەو (إنسان)انە، (فخر) لەسـەر كـەرو گـاوو سـەگ بكەين، (رۆنتكين)و (كەهربا)يان بۆ (كشف) كردينـە، لەسـايەی وان، دەروونـی (إنسان)ی (أبينيـە)ی ڕەش وتـالیٚ بۆمـان بۆيتـە ڕۆژ! بـۆ وا (خُضْعَ الرِّقَـاب)، (نواقص الأبصار) لەبەر دەستی ئەو (حيوانات)ە، (هياكـل) ئـەو (حيوانـات)ە، ڕائەوەستن؟! هەی هـەر دووچـاوتان كـوێر بـیٚ، نەمـەك بـە حەرامينـە، (إنسان)

لەسەر (حیوان)ێ (هکذا)یی ئەکوژن! ﴿فَجَعَلَهُ نَسَبًا﴾ (ذکراً) ﴿وَصِهْرًا﴾ (أُنثى) (أسباب)ی (تذکیر)و (تأنیث) (بحّاث)آنی (فنون)ی (طبیعی) زۆری لێ ئەڵێن، (أمّا) هیچی بە (تحقیق) نیە، زۆریان لا (معتمد) بوو، ئەگەر (نرّە)ی (حیوی) بەلای ڕاستی (ڕەحم) علوق بکا ئەبێ بە نێر، بەلای چەپ (تعلّق) بکا، ئەبێتە مێ، (لکن) لەوچەندانە دیم، (بحّاث)ی بە (تجربە) (إثبات)ی کردبوو، وانیە. (مبیض)ەی لای ڕاستی مشکێکی (محو) کردبوو، باز لە زاووزێ، نێریش ئەبوو، مێشی ئەبوو.

(تعبیر) بە (نسبەت) و(صهر) لەبەر (زێد)ە (علاقە)یە ﴿وَكَانَ رَبُّكَ﴾ (ولا یزال) ﴿قَدِيرًا﴾ (مجبوراً) (إسناد)ی ئەو (إختلاف)ە بۆ (قدرەت)ی (إلە)ی ئەدەین، چارە نیە. ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا﴾ خوایە وا ﴿لاَ يَنفَعُهُمْ﴾ ئەگەر بی پەرستن ﴿وَلاَ يَضُرُّهُمْ﴾ ئەگەر نەیپەرستن. (ذاتاً) (أصنام) ئاگایان لە چ نیە، (مع هذا)، (لَهُن)ەکان ئەیان ترسێنن: (إنْ نقول إلاّ أعتراك بَعضُ آلهَتنا بسوء) وەکی شێخەکانی ئێمە ﴿وَكَانَ الْكَافِرُ﴾ (وهکذا یکون) ﴿عَلَى رَبِّهِ﴾ خوایە (حقیقی) (خالق البشر من ماء) ﴿ظَهِيرًا﴾ پشتیوانی (عدو)یتی، دوژمنایەتی خوای بە حەق ئەکا ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ مُبَشِّرًا﴾ بۆ (مؤمن)ی (صالح) ﴿وَنَذِيرًا﴾ بۆ (کافر). لێرە (بشارەت) هات، تۆ (وظیفە)ی خۆت، بەجێ ئێنی، (تأثیر) لەسەر تۆ نیە ﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ﴾ لە (تبلیغ) ﴿مِنْ أَجْرٍ﴾ هیچ ﴿إِلاَّ مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلاً﴾ ئەوەندەم دەوێ، ڕووکەنە خوای، لە (کفر)و (سیّئات) دەست هەڵگرن، بەڕێی ڕاست دا بڕۆن (متوجّهین إلى الله) ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لاَ يَمُوتُ﴾ بۆ (نیل)ی (أجر)و (إستغنا) لەوان (واقعاً) ئەوی بمرێ، جێی (إعتماد) نیە ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ﴾ (تنزیە)ی لەگەڵ ستایش ﴿وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا﴾ چی لێ گوم نابێ، (جزا)یان ئەدات، (بێ) لەگەڵ (کفی)ی لە (موقع)ی (مهم)و (عظیم) (إستعمال) ئەکرێ خوا (کافی)یە، بۆ (خبر) داری بە (ذنوب)ی (عباد)ی، (مستغنی)یە لە (واسطە)ی (مخابر)ە (حاجەت) بە (شاهد)ێ دی نیە ﴿الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا

﴿بَيْنَهُمَا﴾ ئەو (خلق)ە، (عظیم)ە، (بدیع)ە، زۆرە –(لایُعَد ولا یُحْصی)یە– ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ لە شەش ڕۆژ، (أمّا) نابێ ئەو (أیّام)ە بە: یەك شەموو، دوو شەموو (تعبیر) بدرێتەوە، لە (بدأ)ی (إیجاد) ئەو جۆرە ڕۆژە، ئەو ناوانە، ئەو (ترتیب)ە، نەبووە.مەگەربڵێین: (بعده)بەگوێرەی ئەو (ئەطوارە)، ناویان بۆ داندرایە، (وهكذا) (دوام)ی (إستعمال)ی بوە (إلى اليوم)، وە (إلى ماشاء الله)" (مدّە)ی (بین) زۆر بێ، کەم بی، دیارە (خلق)ێ (تدریجی)یە. تەماشا (خلق)ی (إنسان)ەکی بە (٩) نۆ مانگ تەواو ئەبێ، لە (خلق) چ (شریك)ی نەبوە، خۆی بێ (معارض) کردی ﴿ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ بێ (إضطراب) بە (کمال)ی (إعتدال)و (إطمئنان)، چ کەس نەبوە (معارضە)ی بکا، (خلق)ی باوێتە (تدبیر)و (إدارە)یی (ملك)، ماندیش نەبوو بوو، لەسەر گازی پشتێ ڕاکشێ، (إستراحەت) بکا. وەئەبێ (ملك) ببێ ئەوجا (إستیلا)ی (عرش)ئەبێ –(ولو سابقاً) (عرش) بوو بێ ﴿الرَّحْمَنُ﴾ (قُلْ هوَ الرحمن آمنّا به) دیارە ئەو (خلق)ە لە (إیجاب) و (ضرورة)ەوە نیە، (منشأ)ی لە (ڕەحمەت)ە. لە (قرائەت)ی (مشهور) (معنی) لە (قرائەت)ی (جَرّ)ە: (لفظاً ومعناً) (متعلّق)ە بە (الحَيّ الذي لا يَموت) ﴿فَاسْأَلْ بِهِ﴾ (با)ی (تجریدی)یە: لام وایە ئەم (تجرید)ە، (نظر) بە (ذات)ی (مُجَرّد)ی (حقیقی) ئەگەر نەڵێین: "(فرض)ەکی (محال)ە" زۆر زۆر لە (أهل)ی (توحید) دوورە. با (ضمیر) بۆ (خلق)ی (مذکور) بێ وە ﴿خَبِيرًا﴾ با(عبارەت) بێ لە (جنابی حق)، (ذاتاً) (خبیر) بە (بدأ)ی (خلق)و (إیجاد)و (ترتیب)و (تفصیل)ی هەرئەوە، (لاشك) بە (فکر)و (خیال)و (وهم)و (مقایسە) نازاندرێ، دوایە بە (دقّەت) نۆڕیم، ئەوە (مختار)ی (سیّدی آلوسی)یە، (ڕەحمەتی لێ بێ)، وە چەند (وجوە)ی (ذکر) فەرمووە، کەمیان بە (وجە)ن ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ﴾ دیارە (قوم)ێ زۆر (قاسی)ن، نازانن (رحمن) کێیە؟ چونکی نازانن(ڕەحمەت) چیە؟ (شخص)ی لە (سیاح)ان ئەڵێ: "چوومە ناو قومێ، ئەوەندە بێ (میل)و (محبّەت) بوون، لە (نعمەت) وزوبانی وان، (کلمە)کم نەدیت (دلالەت) لە (حب) بکا" (لاشك) (رحمن الیمامە)یان

پاش (تقرّر)ی (دين) وەرگرتيە، لە (إستعمال)ی (أصل)ی (عربی) نيە، ديارە (معاملە)ی (مرحمەت) كارانە، بۆ ئەوانە بێ (فائدە)يە (غضب شدە إينذار) ﴿أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا﴾ (حسب الأمر) ولو نەزانين چيە؟ لام وايە بتەكانی خۆيان نەدەزانی چيە؟ بۆيە (سجدە)يان بۆ ئەبردن ﴿وَزَادَهُمْ نُفُورًا﴾ (أمر)ەكە (نفرەت)يان (زياد) ئەكا، (أمّا) (رجوع)ی (ضمير) بۆ (سجدە)، (يعنی) (جنابی رسول)و (أصحاب)ی پاش (تلاوەت)ی ئەو (آية)ە، كەوتينە (سجدە)، ئەوان لێيان دوور كەوتينەوە، قەشمەريان پێ كردينە، (حقيقةً) لە (مقام) نافامرێتەوە، ئەوەی ئاگای لەو (ماجری)يە نەبێ، ئەوەی بە (خيال)دا نايە. حاصلّی من قبولّی ناكەم، ولو صاحبی (لُباب) فەرموويێتی ﴿تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا﴾ هەرچەند (تفسير)ی (بروج) بە (بروج)ی (إثنا عشر)ەی (هيئەتی) (مختار)ی (محققين)آنە، وە(نسبەت)ی ئەدەن بۆ (إبن عباس)، لە (تفسير)ی (إبن جرير) ئەو (نقل)ە ئەو (تفسير)ە نيە، وەهەم لای من زۆر خۆش نيە، (أولاً): ئەو (تقسيمات)ە لە (أوّل)ەوە (تقسم)ی (منطقە)يە بە چوار (قسم)، (نظر) بە (تقاطع) و (تباعد)ی وی و(دائرە)ی (مُعدّل النهار)، (ثانياً) (تقيم)ی (كُلّ)ی (ربع) بە (٣) (قطعە) لە (توهّم)ی (دوائر)ی (عرضيە)و (منطقە)، لە (تخيلات)و (إعتبارات)ی (جعلی)يە، (فطری) (تعلّق)ی پێوە نەبەستووە، گەرچی (توهّمات)ێ (مضبوط)ە، وەكو (أنياب)ی (أغوال)و (رؤوس الشياطين) نيە. (ثانياً) ناويان بە (إعتبار)ی (أشكال) بە (حمل) و (ثور) (إلى) (جَدی) لە (وهم)ەوەيە، زێرا ئەو (كواكب)ە ئەوەندە لێك دوورن، نە (تشكيل)ی بەرخ ئەكا نەگيسك، بە دووربين بنۆرە (ثريا) (حس الحس) (كواكب)ی چەند لێك نێزيكن ئەبينی لێك دوورن. ئەگەر ئێمە بلّند تر باين، (توهّم)ی ئەو (أشكال)ە (مخصوص)ە لە (وضع)ی ئەو (نجومان)ە، نەدەهاتە (مخيّلە)مان (تفسير)ی بە (كواكب)ی (نيّر)ەی (ثوابتە)ی (سيّارە) لام جوانە، وەلەگەلّ ﴿وَجَعَلَ فِيهَا﴾ لە (سماء) ﴿سِرَاجًا﴾ (شمس)ی (نيّر)ی (أعظم)، (مناسب)ە، (سبحان الله) (أعمش) (سُرُج) بە (جمع) ئەخوێنێتەوە، (حقاً)

(قرائـەت)یّ بـێ (وجـە)ە، گەرچـی (صـاحب)ی (أنمـان)ی (نیّـرە)و (قـادە) (توجیە)یان بۆ کردیە. (ممکن)ە (سرج) بە (جمع) (مناسبە)ی لەگەڵ (بـروج) هەیە، (مراد) (کواکب)ی (عظیمـە)ی (بـروج)ان بـێ. (أمّـا) لـە (جهـەت) (قمـر) ئیش تێك ئەچێ ﴿وَقَمَرًا مُنِيرًا﴾ گەرچـی (حـساب)ی (سـنە) لەسـەر (سـێر)ی (قمر)ە (أمّا) (ترك)ی (شمس) خـۆی نیـە، خۆزیـا سـەد خـۆزی، ئـەو (جـۆر)ە (قرائەت)ە (نسیان) کرابان، وە ملایان خۆیان بە (توجیە)ی ماندی نەکردبایـە، با (أساساً) (منـوّر) نـەبێ، بـە (نـور)ی (مُفـاد) (مفیـد)ە. (خەبـەر)تـان هەیـە؟ (حکما)ی (غرب) خەریکن بفرِن، بۆ (قمر) بـچن، وە(بعـض)ی لـە (خیـاڵ) دان، نێزیکی بنەوە لە (أرض) ئەو (نوع)ە (تشبثات)ە، باشە، (فوائـد)ی تیـا ئـەبێ، (ولو) بە (مقصد) نەگەن ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً﴾ یـەك لـە جـێی یەك، یەك لە دوای یەك (مستمراً) (هكذا إلى ما شاء الله) (حقیقـة) ئـەو (جعـل)ە (دخل)ی کەسی پێوە نیە ﴿لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ﴾ (تأمّل)و (تفكّر) لە (قـدرەت)ی (إلهـی)و (عجایـب)ی (صـنع)ی بکـە ﴿أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾ لەسـەر (نعمـەت)ی (کسابەت)و (إستراحەت). لام وایە خوا (لیل) و (نهار)ی نەکردیتە (خلـف)ە بـۆ (صاحب)ی (ذکر)و (ورد)و (أوراد)، ئەگـەر شـەو لـە یـادی چـوو، بـەڕۆژ بیکـا، بەشەو لە (فکر)ی نەبوو، بەڕۆژ بیکاتەوە. (آیة)ی (عامّە)، (أخـلاف)ی (لیـل) و (نهار) لە (أفق)ێ لە (آفاق)، یەك لە دوویـەکی، یـەك لـە جـێی یـەك، (آیـات)ی (لاتُعد)ە، وە زۆر بـە (نفـع)ە. بنـۆڕە (دنیـا)ی کـۆن و (دنیـا)ی نـوێ، (یعنـی) (أمریکا)، ئەبینی (أرض)ی (دائماً) لە (تجـدّد) و (حیـات) دایـە، خـاڵی نیـە لـە (خێر) و بەخشین، آخ ئەگەر (حیات)ی (بَشَری) کـەمێ (منـتظم) بایـە، لەگـەڵ یەك بەڕێکی (إمرار)ی (حیـات)یـان کردبـا، (إنـسانیەت)یـان وا پەسـت وڕەزیـل نەکردبا، (دنیا) زۆر خۆش ئەبوو، پڕ لە (آیات) پڕ لە (نعمەت)، مەردی (متفکّر) خەریکی (شکران)ەی (نعم)ی (إلهی) ئەبوو، وەکی (سعدی) ئەفەرموێ:

"هر نفسی کی فرۆ میرەوەد، ممدّی حیات أست،

پەس دەرهەق نفسێ دوو نعمەت موجود

وەبەر هر نعمەتێ شكرێ واجب.
أز دەست وزەبانی كێ بەر ئایەد؟
كەز عُهدەیی شكرەش بەدەر ئایەد"

ئەو گرۆهە ئەوا (متنفر)ن لە (عبادەت)ی (رحمن) جا بزانین ئەوەی (سجدە) بۆ خودا ئەبا، (رحمن)ی (عظیم الشأن) ئەپەرستێ كێن؟ ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَانِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الأَرْضِ هَوْنًا﴾ بەسەر عەردی دا دەرۆن، بە نەرمی و (وقار)و (سكینە) (مزاحمە) ناكەن، خۆ بانادەن، بە (دەعیە) نارۆن، ئەوی لە رۆیشنی وابێ، لە هەموو شێ بە (رفق)ە، (لین الجانب)ە ﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ﴾ (سفها)ی نەزانی، قسە درشت ﴿قَالُوا سَلاَمًا﴾ ئەو (سلام)ە، (سلام)ی (إنقطاع)ە، وەك (سلام)ی (إبراهیم) لە باوكی بە قسەی ناشیرین (مقابلە)یان ناكەن، قسە لە (معاملە)ی (مسلّمان)و (كافر)ی نیە، حاجەت بە (نسخ) ناكا، (مكارم)ی (أخلاق)و (حسن)ی (آداب)و (معاشرە) (نسخ) (قبول)ێ ناكا. (الوسی) حكایەتێ (نقل) ئەكا، لە (إبراهیمی بنی مهدی) مامی (مأمونی الرشید)ی، هەرچەند (عباس)ی بوو، كردیشیان بە (خلیفە) (أمّا) (معنیً) لە رێزی (إبراهیمی بنی إسحاق)ی (موصلّی)و (أشباه)ی بوو، لە (مطربی) و (موسیقاری)، گوێ یا لە خەونا بە (خدمەت) (إمامی علی) ئەگا، ئەڵێ: "تۆ (دەعوای) (خلافەت) ئەكەی، بە (واسطە)ی ژنی – یعنی (حضرەتی زهراء)– ئێمە لە تۆ (لایەق) ترین، بە (خلافەت)" ئەو خەونە بۆ (مأمون)ی ئەگێرێتەوە، ئەڵێ: "نەم دیت، لە (علی) بلاغەت لە جوابدا" (مأمون) وتی: "بە چی جوابی دایەوە؟" وتی: "سلاما سلاما" (مأمون) وتی: (جواب)ێ بە (أبلغ)ی (جواب)ی دایەوە" (إشارە)ی بۆ ئەو (آیەت)ە كرد.

(إنسان) بڵێ: چی؟ كەدەریشەكی وا (مطرب)ی سازندە خۆی بە (خلافەت) لە (إمامی علی) (لایەق) تر ئەزانێ،

(جای آنست كی خوت موج زەنەد،دەر دلی لعل
زین تغاین كی خزف میشكەنەد بازارەش)

﴿وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا﴾ (داخل)ى شەو ئەبن، شەويان بەسەردا دێ، راوەستاو لەسەر (قدم)ى (إخلاص)و (عبوديّەت)، گەردەن دادەيى (إطاعە) سەريان ئەهاوێتە سەر خاكى (مذلّەت)، بۆ خواى خۆيان، (سجود) گەرچى (عملاً) (مؤخّر)ە لە (قيام)، أمّا معنى مقدمە. (قيام) كەمێ بڵندى تيا هەيە، (سجود) لە هەموو (أنانيەت)ى دوورئەخاتەوە ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ﴾ پاش (قيام)و (سجود) يا (على الإطلاق) ﴿رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ﴾ لێمانى لادەى ﴿إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا﴾ (تفسير)ى بە (لازم) لام خۆش نيە، ئەگەر بڵێى: "(مقصد) (إستعاذە)يە، لە (عذاب)ى (أبد)ى كە بۆ (كافر)آنە، واى لێ دێ (أنّە) (إستعاذە) لە (كفر) ئەكەن"، لێرە خۆى نيە. (مراد) (صرف)ى (صرف)ە: هەر نەيبينن. (عباد الرحمن) وائەبن، تا (عبادەت) ئەكەن زێتر (خوف)ى خوايان لەدڵا پەيا ئەبێ. پێغەمبەر خۆى ئەفەرموێ: (أنا أعرفكم بالله وأخشاكم منه). ئەوانە وا ئەوانى ئێمە وەكى (پاپيان) بەهەشت ئەفرۆشن، (خوف) كووا؟! ﴿إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ (جهنّم) ناخۆشە، (مستقر) و (مقام) يەكن (يا غير)ن؟ (ألبتّە) (غير) بن باشە، (ولو) (بالاعتبار) وەفرقيشيان كرديە، لەبينى مقام و مقامن لەبەر إقامتە لە قيامە. أمّا إنسان نازانێ چى بكا؟ إفادە دانى، معانى تركيبيەى (عربى) بە كوردى زۆر (مشكل)ە، نە (مادّە)ش (واسع)ە نە (مفردات) و (مشتقّات)ى ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا﴾ ديارە (عباد الرحمن) لە (أريابى) (يسار)ن، (ذاتاً) (فقير) چى لە دەست نايە ﴿لَمْ يُسْرِفُوا﴾ لە حدّى (كرم)و (سخا) (تجاوز) ناكەن ﴿وَلَمْ يَقْتُرُوا﴾ بە خيلى ناكەن، لە مەيانە (صرف) ئەكەن، (حفظ)ى (مال) ئەكەن بۆ پێويستنى (ملك)و (ملّەت) ﴿وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾: (وسط)، (عدل)، بەولاو بەولادا نەلەنگێ. رۆژێ لە خدمەت والى موصل (سليمان نظيف بگ) (رحمەت)ى خواى لێ بى، گفت وشنەومان بوو –(بالمناسبة) فەرمووى: "ملايان قصورەكيان هەيە، لە علمى إقتصاد نازانن" منيش (تبسّم)م كرد، فەرمووى: "بۆ؟ وتم: "(أولا): ئێستا (مەلا)يان، چاويان لە دەستى ئێوەيە، نا شكرى

نەبێ، دەستی ئێوەش صفرە، ملایان إقتصاد لەچی بکەن؟ (ثانیاً): ئەوی ئاگای لە (قرآن) بێ، علمی إقتصاد ئەزانی" وتی: "قورآن و(إقتصاد)؟" وتم: "بەڵێ" ئەو (آیة)ەم بۆ خوێندەوە، وەبە تورکی (إیضاح)م بۆ کرد" فەرمووی: "(عجایب) ئێمە وامان نەزانیبوو!" وەفەرمووی: (قرآن) (ملاحظە)ی (أهم القاعدتین)ی کردیە، (قاعدەی إستحصال)، (قاعدەی إستهلاك)، (قاعدەی إستهلاك) (أهمّ)ە، ئەوی ذکر کردیە". (واقعاً) وەکی ئەفەرمووی: قورآن تەماشای (إستحصال) ناکا، چونکی هەر خەریکە شتی پەیا کا، (داعی) هەیە، (داعی) (طبیعی) (مُغنی)یە لە (داعی) (شرعی)، (أمّا) (میل) بۆ (إسراف) و (تقتیر) ئەڕوا، ئەوەش (خراپ)ە، (قورآن) (تصریح)ی پێ ئەکا، (حتّی) (علی الأکثر) بۆ (سفاهەت) (بلا حساب) (صرف) ئەکەن، بۆ (خیر)ی بە ڕاستی (خێر) بێ، (بخیل)ن، بۆ (خێر)ی (مزخرف)یش خێران.

شەوی لە (أعظمیە) نووستم، (ملا نعمان)و (حاجی حمدی الأعظمی) وە (شێخ نوری) (مدیری کلیە) زۆر لطفیان نواند، سبەینەش خەریکی (أسبابی فطور) بوون، لەو وەقتە نازانم لەبەر چی؟ (قاموس)یان هینا لە (مادّە)ی (قتر)ە، تەماشایان کرد، ئەیان خویندەوە، (عرض)ی (ملا نعمان)یم کرد: (مولانا) ئێوە، ئەوەی مایەی جودو کرم و فضل بوو، بەجێتان هێنا، بۆ تەماشای (مادّە)ی (قتر)ە ئەکەن؟ فەرمووی: "(مقصد)مانە، (عرض)ی (جناب)ت بکەین کە (بخیل)ی نەفەرمووی، ئەمڕۆش لە (خدمەت) دابین" وتم: "(أستغفر الله) (ممنون)م، بە خدمەت ئێوە مشرّف بم، (أمّا) ئەوشەو ئەڕۆمەوە، (بعض)ی ئیش هەیە، ئەبێ دروست کرێ"، هەزار هەزار (رحمەتی لێ بی) (ضیاع)ی گەورە بوو، بۆ (إسلام)، تا (أبد تأسّف)ی (نعمان) و (سیّد رشید)م لە دڵ دەرناچێ. (مع الاسف) بێ جێ وبێ جێنشین ڕۆیشتن -(إنّا لله).

(سبحان الله) زێدە (إسراف)ی (مسڵمان)آن، پاش شکستی (حرب)ی (عمومی)و (قحط)و (غلا)ی (عام) بوو ﴿وَالَّذِينَ لاَ يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾

(لازم)ە (عبـاد الـرحمن) زۆر (دقـەت) لـە (شـرك) بكـەن، (شـرك)ى (دينـى)و (إيمانى) لە (شرك)ى (كفر) (خراپ)تـرە، (قابـل)ى (إصـلاح) نيـە، بـە (عـين)ى (إيمان)ى (توحيدى) ئـەزانى، آنزيـادە ئاگايـان لـە (شـرك)ى (وراثـى) بـىٰ، كـە (أخفى من دَبيب النمل)ە، زۆر هەن حتّى لە ئێمە، (عبـادەت) ئەكەنـە (سُـلَّم)ى (معبودى)، ئەو (عبادالرحمن)آنە (إتخاذ) ئەكەن بە (إله)ێ (فـوق)ى (إلـه) ﴿وَلاَ يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّـهُ إِلاَّ بِـالْحَقِّ﴾ بـەو (طـران)ى كـە خـوا داينـاوە، كـێ (حق) وايە بكوژێ، بۆ (سياسەت) و (إستقامە)ى (أمور)ى خۆيان كەس ناكوژن چ جايە، بەبەهانەيە، ولأتێ كۆركەنەوە، بـەگوناە وبـێ گونـاە پيروجـوان، ژن و منداڵ بۆمبەردومان بكەن؟ وادەرئەكـەوێ (زمـرە)ى (سياسـيّون) ئـەمڕۆ (عبـاد الرحمن)يـان تيـا نيـە ﴿وَلاَ يَزْنُـونَ﴾ (عبـاد الـرحمن)، (عبـاد الله)، (أوليـاء الله) جێ‌ى (تأمينيّەت)ن، (حتّـى) (عـوام) (دائـر) بـە (نـاموس) و (أعـراض) لێ يـان (أمين)ن، ئەبێ ئەوانيش لە (حقيقەت)دا، (أمين) بن بە (صـداقەت)و (خلّـەت)ى (اوروپـى) يـى هەڵنەخەڵـەتێن، (فتـاة)ێ لـە بـاوش ئـەكا، بـە سـينگى خۆيـەوە ئەنووسێنى، گۆيا ئەمە (محبّەت)و (عطف) (حنان)ە، وەچەند ماچى باوكانە لە لێوو كوڵمى هەڵ ئەگرێ، خوا ئەزانێ درۆيـە! زۆر ناچـێ (فتـاة)ى قـوڕ بەسـەر زگى پڕ ئەبێ، ئەو باوكـە (رفيـق)ە، ئـەو (محـبّ)ە (صـادق)ە، (تـرك)ى ئـەكا، ئەوجا ئـەوى بەسـەرى دێ، دێ! (دخيـل)ەكـەم (أيّـها المؤمنـون) ئاگاتـان لـە (شرف)و (ناموس) بێ، بە (وسوسە)ى بێ (نـاموس)آن خۆتـان لـە (شـرف) لـە (دين) مەكەن ﴿وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ﴾ ئەوى (ذكر) كرا لە (شرك)و (بخل)، لـە (قتـل) وە لە (زنا) ﴿يَلْقَ أَثَامًا﴾ (عقاب)، (جزا)يە (سيّء)، (حاجـەت) نيـە، بـڕۆى بـۆ (جهنّم)و (جبل)و (بير)و (وادى) لام وايە (قرائـەت)ى (إبـن مـسعود) (أيّامـاً) بـۆ (إصلاح)ە، (ملاقات)ى (أشـهر) لا معنايـە خـۆش نـەبوە (آثـام) لـە (لغـەت) بـە (معنى) (عقوبەت)ە (والسّلام).

﴿يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ لە (عذاب)ى (دنيا)ش (نجاة)ى بێ لەئى (قيامەت) قورتار نابى، دووچەندانە ئەبى ﴿وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًـا﴾ (خاصـّةً) ئەگـەر

لەبەر (تکبّر) (جزا)ی (شرعی) نەدیبی ﴿إِلاَّ مَنْ تَابَ﴾ پەشیمان بێتەوە ﴿وَآمَنَ﴾ (إیمان)ێ (صحیح) بێ (غش) ﴿وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا﴾ (مقابل)ی (قتل)و (زنا) ﴿فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ﴾ (کأنّه) (علامەت)ی (قبول)و (صدق)ی (تۆبە)یە، (سعی) زۆر ئەکەن تا (بالمرّە) (أثر)ی گوناە لە (نفس)یاندا نەمێنێ. (أمّا) (أفندی)، مسڵمانی کوشتیە، (غزا)ی بۆ بنووسرێ؟ بڕوا مەکە ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ لێ یان خۆش ئەبێ، (أمّا) ناگەنە (مقام)ی (عباد الرحمن). (ملا)یان لێرە (مضطرب)ن، (ظاهر) وایە ئەوانە بێ (تۆبە) (مخلّد) بن، ئەمەش (مذهب)ی (أصحاب العدل) (والتوحید)ە، وەهەم لە (سورە)یی (نساء) واتەگەیێ (قاتل) (عفو) ناکرێ، لێرە ئەگەیەنێ (عفو) ئەکرێ، (بعض)ێ ئەڵێن: "آیەتی ئێرە، بە آیەتی نساء منسوخە، نازانم ئەو نسخە چۆن ئەبێ؟ (أمّا) (جمهور) (توجیه) بۆ (آیة)ی (نساء) ئەکەن ﴿وَمَنْ تَابَ﴾ لە هەر گوناهێ بێ ﴿وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ (حقّاً) بێ (عمل)ی (صالح) چ ناکرێ ﴿فَإِنَّهُ يَتُوبُ﴾ (یرجع) ﴿إِلَى اللَّهِ مَتَابًا﴾ (رجوع)ێ گەورە بۆ لای خوای (غفور)و (رحیم)، (أمّا) ناگەنە ئەوانەی بێ گوناە بووین. (ناکردە چو کەردە، کەردە چون ناکەردە) نابێ ﴿وَالَّذِينَ لاَ يَشْهَدُونَ الزُّورَ﴾ (حتّى) (لأحبّ أحبّائه وأقرب أقربائه). سوێند و(شاهد)ی بە درۆ ئێستا (تعمّم)ی کردیە، هەزار جار (أشهد بالله) ئەکێشێ، بە (قورآن) و(صفاتی کبریائی) سوێند ئەخوا بەدرۆ، (أمّا) بەسەری (شێخ)ی بەسەری (آغا)ی سوێند ناخوا ﴿وَإِذَا مَرُّوا﴾ على سبيل الصدقة باللغوی شتێ بێ خێر (من) وابێ فڕێ درێ وەك (حیکایەت)ی (ڕۆستەم) و (ئەسفەندیار) (مرّوا کراماً) تێ ئەپەڕێ ناچێتە ناویان (ولو) بزانێ ئیش و کاری پێیان ئەبێ. ئەمڕۆ (عُشْرەت) زۆر بووە، (خاصةً) لە (بین)ی (رجال)ی (أعاظم)ی (دەوڵەت). زۆر کەس لە (أهل)ی (عمامە) بوونە یاری مێزیان، (نائل)ی (مناصب)ی گەورە بوون.

ئەوی بە ملایەتی ماوە، خەریکی (تدریس) و(إرشاد) (وعظ) و (تفسیر) بوو ماوە، لە (کلیە)ی (أحزان): بێ یارو یاوەرو دۆست وبێ (حرمەت)و (معاش) —

إنّا لله- ﴿وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ﴾ ع قورانی ع (أکوانی) ﴿لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا﴾ بەسەریان ناکەون ﴿صُمًّا وَعُمْيَانًا﴾ بە کەڕی وکوێری، گوێ رائەگرن، تەماشا ئەکەن، (مُتّعظ) ئەبەن، (رؤسای دین) (خاصّةً) (أولیای طُرق) لەو (آية)ە بەر (حذر)بن. ئەگەر (آية)ی بەسەر (شێخ)اَ (قرائەت) کەی، هار ئەبێ، (مرید)ەکانی (إنسان)ی (کافر) ئەکەن، (دێن) بە (شێخ)ێ ئەڵێ ی؟ واو وا (آية) بەسەر (شێخ)ێدا ئەخوێنیتەوە؟

جارێ لە (وعظ)اَ ووتم: (ملا عبدالقادری گەیلانی) وای فەرموە، قادریەکان هار بوو بوون، کو ملا بە (حضرەتی غوث) ئەڵێ: ملا؟! (إنسان) لە (نصح)ی (ناصح)ان (مستغنی) نابێ. "ملایە"، بابم فەرمووی: "لە خدمەت کاك أحمد، بعضە رسائلی ویمان ئەخوێندەوە، أغلاطی کتابەتیم عرض ئەکرد، (تصحیح)ی ئەفەرموو. ڕۆژێ (نسخە)کی هێنا، فەرمووی: "ئەگەر ئازای (غلط) لەو (نسخە) بگرە" دەستم کرد بە خوێندنەوەی لە لاپەڕێ دووسێ (غلط)ی تیا بوو، فەرمووی: "حەل ناکەم، چاوت زۆر تیژە" ووتم: "قوربان، نا، إنسان عیبی خۆی نابینی" زۆر گریا، وتی: "بەخوای ڕاست ئەکەی".

چاك وایە (إنسان) (دائماً) لە (عیب)ی خۆی ورد بێتەوە ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ﴾ (مقصد)یان لە (معاشرە)ی (حلال)ی خۆیان (نتیجە)یە، (نتیجە)یە وا، دڵیان پێ‌ی (مسرور) بی، چاویان پڕکا، چاو لە دوای چیدی نەگێڕن، (أعیُنْ) (جَمع القِلّة)یە (مُتّقی)یان کەمن. (قرە العین) (یعقوب) لە (بین)ی دوازدان، یەك بوو، ئی (إبراهیم) (علیه السلام) لە (بین) (عدد)ێ زۆر، دوو بوون. گەلێ پیاوی گەورە، (أولاد)ی زۆر بوین، (لکن) بێ (قرة العین) مایە ﴿وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ (خصوص) (قُرَّةُ العَيْنِ)ی وا، دەها (نادر)ە، ببێتە (إمام الأتقیا)، پێرار لە شخصەکی سابلاغی أحوالی أولادی (میرزا فتاح)م پرسی، ووتی: "(أولاد)ی هەیە، بە أولاد حسیب نین، أمّا لە وجاغ کۆری چاترە".

خوايه (قُرَّةُ العين)ى بەندە، بكەيه (إمام الأئمة)، هەر دووكيان له (نوابـغ)ى (عبقر)يان (حساب) كرێن، بـه (عمـر)ى درێـژو (إقبـال)و (عافيـەت) زۆر بژيـەن ﴿أُوْلَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا﴾ ئەو (عباد)ى (مذكور) (درجه)ى (عاليـه) لـه (منازل)ى (جنّة) ئەگرن، پاداشى (صبر)يـان لەسـەر (عمـل)ى چاكەو (تـرك)ى (خراپ)ە ﴿وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا﴾ له (غرفه) له (جنّەت) ﴿تَحِيَّةً وَسَلاَمًا﴾ (حرمـەت)ى خۆيان لەگەڵ (جاهل)آن (حفظ) كرد، (نائل)ى ئەو (إحترام) و (سـلام)ە بـوون، (إحترام)و (سلام) له طرف ملائكة، لـه (طـرف) (حـضرەتـى كبريائى)، ديـارە (جزا)يان (جزا)ى (حرمەت)و (تعظيم)و (تبجيل)ە ﴿خَالِدِينَ فِيهَا﴾ لـه (تَحيَّـة)، قەت بێ (حرمـەت) نـابن، (ابـد الأبـاد) (محـترم)و (مبجـل)ن ﴿حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ (مقابل)ى (مقابل)يان ﴿قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي﴾ (أيّها السّادة القريـشية العربيّة) خـوا (مبـالات)تـان پـێ ناكـا، لاى بـه (حرمـەت) نـين ﴿لَوْلاَ دُعَاؤُكُمْ﴾ (عبادەت)ى (قلبى)و (قالبى) (إيمان)و (عمل)ى (صالح)، كەس به كـەس خـۆى لێ نەگۆڕێ، (نسبەت)ى (عمومى) بـۆ لاى خـوا يەكـە، (رَبُّ الكُـل)ە، (حرمـەت) لاى خوا به (إيمان)و (تقوى)يه ﴿فَقَدْ كَذَّبْتُمْ﴾ ئـى (رسـول)ى خـواى، چ نـەبێ ئەڵێن: "(شاعره)" بێ (إيمـان)و (عمـل)ى (صـالح) مانـەوە، لاى خـوا (حـق)ى (حرمەت)تان نەما ﴿فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا﴾ (جزا)يه (لازم)، (غير)ە (مفارق) چ له (دنيا) چ له (عقبى)، لـه (قـاموس) بـه (مـوت)و (حـساب)، (تعـبير) درايەتـەوە (نعوذ بالله من سوء الإنقلاب) (تَمَّ تفسير)ى سورەيى (فرقان) آخـر ڕۆژى مـانگى (قوربان) (منتهى)ى (سنه) (١٣٥٧)هـ (مقابل)ى (٧)ى (شباط)ى رومى.

سورەتی (شعراء)

(مناسبة)ی (طباق)ی (تضادّ)ە، (شعر)و (قرآن)، (شاعر)و (رسول)، زۆر لێك دوورن، (مع أنّه) (تَفَوّه) ئەکەن، دەر (حق) (رسولی کبریاء) (صاحب)ی (فرقان)و (نور) ئەڵێن: "(شاعر)ە" وە (جنابی رسول) زۆر حەزی ئەکرد تکذیبی نەکەن، تووشی (عقاب)ی (إلهی) نەبن، ئیتر (ربط)ی دەها (قوەت)ی ساند. (عدد)ی (آيات)ی ئەو (سورەت)ە (٢٢٦) یا حەفتە، أکثری (مکیّ)یە، (بعض)ەکی (مدنی)یە. (زمخشری) ئەفەرموێ: "پاش سورەی واقعە نازل بوە".

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿طسم﴾ گوێ ڕاگرن، زەریف (إستماع)ی (آیات)ی (قورآن) بکەن (لا تَخرّوا علَيْها صُمّاً وعُمیانا) ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾ ئەوانەی (إیمان)ی پێ نایەنن، بە (إقتراحات)ی هیچ وپووچ، لەو (آیات)ی (بیّنات)ە، (محروم) ئەبن ﴿لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلاَّ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ (طبیعی) (جنابی رسولی اکرم) زۆر لای ناخۆش بوو، ئەوانە بە (کافر)ی برۆن، هەم لەبەر (قرائەت) هەم (إیمان)ی وان، ڕێی بەردەدا، بۆ (نشر) (دین)ی (مبین)، (عَقَبَە)یە گەورە بوون، ئەوەتە (ذات)ێ وەکی (محمدی مختار) (صبر)و (ثبات)ی کرد، خۆی ڕاگرت، وە(إلاّ) کێو لەبەر (صدمات)ی وانە، خۆی ڕانەدەگرت. (سوادی أعظم) لە (عرب) ئەیان نۆڕیە وان، (نفس)ی (خۆت) ئەکوژی؟ لەبەرە زێدە (وجد) و (تأثر) چونکی ئەوانە (إیمان) نایەنن. وادەرئەکەوێ، (جنابی رسالەت پەناه)، ئارەزووی بوو،

(بعض)ی (مقترحات)یان بێتەجێ ﴿إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً﴾ (آیەت)ی (ملجیء) بێ (محیور)یان کا، (إیمان) بێنن ﴿فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ﴾ ئەستوو کوردیان ﴿لَهَا﴾ بەو (آیة)ەکە ﴿خَاضِعِينَ﴾ کەچ وەل شۆڕیان بکات و (أکبر) وسەر ئەفرازیان نەیەڵێ. لە (حقەت)دا (مراد) (خضوع)ی خۆیانە، بۆیە (جمع) کرایە بە (جمع)ی (عقلاء)، (أمّا) لام وایە، ئەوەی لە (حقەت)دا، (مذکر) یا (مؤنث) نەبێ بە (لفظ) نابێتە (مؤنث) یا (مذکر). (عنق) هەر (عنق)ە — (خاضع) بێ، (خاضعه) بێ، (جمع)ی وەك (إبن عباس)و (مجاهد)و (إبن زید)و (أخفش)، (تفسیر)ی ئەکەن بە (جماعەت)، وە بە (کبرا)و (سادات)ی (جمعی) (تفسیر) کرایتەوە، وە(بعض)ە (توجیه)یان کردیە. زۆر سەیرن (مسئله)ی (تأنیث) و (تذکیر) ئەو تلاعبەی پێ ناوێ، خوا (قبول) ناکا، ئەو (آیة)ە جێی (دخل)و (مناسبه)ی لەگەڵ (بَني أميّة)و (بَني عبّاس) نیە. (روایەت)ی (هکذا)یی لە (إبن عباس) (نقل)ە، بڕوا مەکە (قول)ی وی بی، بێ (شك) درۆی زۆر، بەزاری کرایە، پیاوێ گەورەو (مقبول القول)ە. ئەو (آیة)ە چیە؟ بوە؟ ئەبێ؟ (مسئله) سەر ئەکێشیتە (زەمانی مهدی)؟ هەی هوو، دوورە!

(حقیقەت) (أقوال)ی هیچ، (حیف)ە (مُرکّب) وکاغەز لە نووسینەوەیان (صرف) کرێ. ئایا (آیاتی) (مقترەحە)یان بۆ بێ، (إیمان) ئێنن؟ دیسان لائەدەن، ئەڵێن: إنّما سُكِّرت أبصارنا" ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمَانِ﴾ کە ئەڵێن: "(وَما الرحمن؟)" نازان، چ (منافره)یەکیان لەگەڵ (رحمن) هەیە؟ ﴿مُحْدَثٍ﴾ ئەوان وەك (أشعری)، (معتزلی)یان شەڕ ناکەن، (کلامی) خوای (قدیم)ە؟ (حادث)ە؟ ئەو (دلالەت) ئەکا، (حادث)ە، بەڵێ (الفاظ)و (حروف) وایە، (أمّا) (کلام)ی (نفسی)یە، ئەو (قدیم)ە ئەدی ئەوانی ئەڵێن: "(لفظ)و (حروف) (قیدم)ە"، ئەڵێن: "چی؟" ئەی کەنە (حدوث)، بە (إعتبار)ی (ورود)و (ظهور). (أمّا) (کافر)ەکان گوێی نادەنێ، حاڵی وان نظر بە (ذکر)ی (محدث) نیە ﴿إِلاَّ كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ﴾ پیشەی وان (إعراض)و ڕوو لێ وەرگێڕانە ﴿فَقَدْ كَذَّبُوا﴾ (تکذیب)ی (مستهزئان)ە ﴿فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا

بە ﴿يَسْتَهْزِئُون﴾ گەمەيان بە (آيات)ی (مُنْبِىءْ) بە (عذاب) ئەكرد، (آخر)ی پێيان ئەگا ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الأَرْضِ﴾ تەماشايان نەكرديە؟ كە (مهد)ی (معاش)يانە. ﴿كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ﴾ (آية) لەوەی گەورەتر هەيە؟ بۆ (أهل)ی (نظر). (أرباب)ی (عقل) (متحيّر)ن لە (قاعده)ی (زواج)، كە (جاری)يە لە (بين)ی (نباتات). (حقّا) ئێمە (ممنون)ی ئەو (بحّاث)آنەين كە (تعقيب)ی أحوالّی ئەو (كائنات)ە، ئەكەن (أسرار)مان بۆ بەدەرئەخەن. ئێمە لەبەر (تركيبات)ی (نحوی) ئاگامان لە (تركيبات)ی (كونی) نيە. پاش (كشف)ی (قاعده)ی (زواج)، خەريكن بۆ (إصلاح)ی (ثمار)و (منافع)ی. ئەگەر بۆی تەماشای (سرّ)ی (خواصّی) (طبيّة)ی (نباتات) (بمعناً شامل) بۆ (أشجار)، كەی، تۆماری ئەدەی، وە(تقدير)ی (سعی) (بشر) ئەكەی، چ (سعی)يە (بليغ)يان كرديە! ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً﴾ زۆر (لا يُعد ولا يُحصى). بنۆڕە (حيوان)ی گياو گوڵ ئەخوات، گيا ئەبێتە شيرو ماست و رون و پەنيرو كەشك و ژاژی، ئەبێ بە دونگ و گۆشت ودڵ وگورچيلەو، سيپەلك و دەمارو مێشك وچاوو (سائر)ی (آلات)ی (إدراك) ئەبێتە: موو، خوری، ئەبێتە ئاوريشم، ئەبێتە (بدأ)ی (إمرار)ی (وجودی إنسان). ئەو (آية) لە كوێ؟ (بيت من زخرف) لە كێ؟ (سبحان الصانع البديع!) ﴿وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ناشی تۆڕنێ، وەكی (حيوانات) دێن ودەچن، (أسرار)ی لە (كائنات) نازانن ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (غالب)و (بالغ)ی (في الرحمة)ە، ئەو خۆيەتی، چەندە بە (قدرەت)و (قووەت)و (عظيم الشأن)ە، ئەوەندەش بە (لطف)و (كرم)و (رحمەت)ە! (وَرَحمَتَه وَسِعَت كلّ شيء) (وإلّا) لە مێژ بوو، ئەو (نوع)ەی (محو) كردبوون. ئەو (آية)ە (كريم)ە، لە چەند جێ (تكرار) ئەكرێ، وەكی (ترجيع) بەندی زۆر (لطيف)ە، زۆر بەجێيە ﴿وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى﴾ بۆ (قوم)ت (ذكر) بكە، (أحوالات)، (آية)ی زۆر (ملائم)ە، وە(موجب)ی (تسليه)يە، بۆ (رسالەت) پەناه، وە (ماجری)ی (موسى)ی لە هەموان (مناسب) ترە. زێرا (موسى) خۆی زۆر (مشابه)ە، لەگەڵ (خاتم الرسل)، بۆيە

(جلال نوری) ئەیکاتە برای (معنوی) (خاتم الأنبیاء) ﴿أَنْ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (عظمة)ی (فرعون)و (سائر)ی (ملوك) ە (قوم)ە، (قوم)یان نەبیٚ، ئەوان چـن؟ (إستلا)ی (قومیە) کە (إزالە) بوو، (سقوط) ئەکەن ﴿قَوْمَ فِرْعَوْنَ﴾ (مشهور)ە ﴿أَلاَ يَتَّقُونَ﴾ وایان پیٚ بلـیٚ ﴿قَالَ﴾ (موسی) ﴿رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾ منیش (تحمّل) ناکەم، (غضب) ئەم گریٚ ﴿وَيَضِيقُ صَدْرِي﴾ سینگم، دڵم تەنگ ئەبیٚ (مشوّش) ئەبم ﴿وَلاَ يَنْطَلِقُ لِسَانِي﴾ قسان تێکەڵ وپێکەڵ ئەکەم، لە (وظیفە)ی (رسالەت) دەرئەچم. (إنسان) هەرچی بیٚ، کە (غضب) گرتی، قسەی باش و ڕەوانی بۆ نایە، دیارە (مقصد) لە گرفتی لە زبانی (حضرەتی کلیم) ئەمەیە، (سبحان الله) من زێد (إیمان)م بە (حضرەتی موسی) لەبەر ئەو فەرمایشتانەیەتی، دیارە زۆر توشنەلەبی (رسالەت) نەبوە، وەکی کۆنەکانی (خیالّیون) بڵیٚ: "بەسەر چاو (حاضر)م!" (جنابی رسالەت) لە چ (إضطراب) دابوو؟ تەمای بوو خۆی لە چیا هەڵدێری! ﴿فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ﴾ ئەو بە (حِلْم)ە، تووڕە نابیٚ، بە (فصیحی) (مرام) (أدا) ئەکات ﴿وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ﴾ پیاوێکی لیٚ کوشتبوون ﴿فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ﴾ ناوێرم بچمە ناویان، لە پاداشی ئەو (شخص)ە ئەم کوژن، (ذاتاً) (خبر)ی درابوویە، (ملأ)ی (فرعون) (قرار)ی (قتل)یان دواە، بە هیچ وپووچ، بۆ بکوژرێم؟ (خوف)ی (موسی) لە (قتل) دوور نیە، (مع أنّە) وەکی (زمخشری) ئەفەرمویٚ، (مقصود)ی نەچوون، نەبووە، (مقصد)ی (تأمین)ە کە خوا (حفظ)ی کات، تا بە تەواوی (أدا)ی ئەو (خدمەت)ە (شاقّە) بکات (أهمّ)ی (حفظ)ە، بۆیە (أولاً)، ﴿قَالَ﴾ (جنابی حق) لە (جواب)اً ﴿كَلاَّ﴾ ئەو قسە مەکە، تۆ (محفوظ)ی وە(موفق)ی، (دووەم)، (رسالەت)ی برای ﴿فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا﴾ خۆت وبرات، ئەویشت بۆ (قبول) کرا. لەگەڵ برات بڕۆن، (تبلیغ)ی (رسالەت) بکەن ﴿إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ﴾ ئاگادارتانم، خوا هەموو قسە لە هەموو کەس ئەبیێ. (خصوص)ی (معیّەت) دیارە (زێدە)یی یەکی تیایە، وەگویٚ ڕاگرتن بۆ خوا نابیٚ (ولو) (سمیع)ی بۆ بڵێین ﴿فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ﴾ (رأس)ی کارە، (ممکن)ە بڵێین: "(ظلم)ی (فرعون)،

لەمەڕ (قوم)ی بووە" بۆیە (براعەت)ی (عنوان) ناردنی، بۆ (قوم)ە ﴿فَقُولاَ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (ممکن)ە (إشارە) بیّ، بۆ (وحدەت)ی (رسالەت)، ناردراوین، (أمر)ی (إلە)یت (تبلیغ) کەین ﴿أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (إرسال)ی (معنی)و (حسّی)، ئەوانیش عبادی (خوا)ن، وەك (قوم)ی تر مانیان لەو (ذلّة)و (أسارەت)، چ (وجە)ی نیە ﴿قَالَ﴾ (فرعون) ﴿أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا﴾ (بین العائلة الملوکیة) ﴿وَلِيدًا﴾ (قریب العهد) بە (ولادەت)، (یعنی) بە منداڵی بەخێومان نەکردی؟ نمەك بە (حرام) ئێستا (دعوا)ی (رسالەت) لەسەر من ئەکەی؟ ﴿وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ﴾ بە (کمال)ی (حریّەت)و (حرمەت) چەند ساڵ لە عمرت لەناو ئێمە مای، دوور لە (مذلّەت)ی (یهودی)، بە (عزّة)و (حرمەت)ی أولادی (فراعن)ە گەورە بووی ﴿وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ﴾ ئەوی کردت، (قتل)ی (قبطی)، (حق)ی نەبوو؟ (حضرەتی موسی) (عرضی کبریائی) بکا، (ولهم عليَّ ذنب...ألخ) (فرعون) چۆنی لیّ تۆڕیەوە؟ ﴿وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ چ (قەیدی)یە (فرعون) (حضرەتی موسی) بە (کافر) بزانیّ، (رهبان)ی (أوروپایی) (تشجیع)ی (قوم)یان ئەدەن، بۆ (حرب)و (عداوەت)ی مسڵمانان، (نسبەت)ی (أنواع)ی (کفر)و (ضلال)یان پیّ ئەدەن. لام وایە (توجیە)ی پیّ ناویّ، ئەگەر ئارەزووتە، بابە (معنی) (کفران)ی (نعمەت) بیّ ﴿قَالَ﴾ (موسی) ﴿فَعَلْتُهَا﴾ ئەو (فعلە)یەم کرد ﴿إِذًا﴾ ئەو (وەقت)ی ﴿وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ﴾ ئەگەر (إحتیاج)ی بە (تأویل) بیّ، ئی (سابق) (إحتیاجی) نیە، (فعل)ی لە نەزانی (صدور) کرد، مردنی بە(وکز) لە (إتفاقیات)ە، لە (نظر)ی هیچ عاقڵیّ موجبی (قصاص) نیە ﴿فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ﴾ کە (مؤامرە)ی (قتل)تان کردم ﴿فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا﴾ (علم)یّ شایانی (مقام)ی (رسالەت)، ﴿وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (رسالەت)ی (أمر)ی (بدعەت) نیە ﴿وَتِلْكَ﴾ ئەو بەخێو کردنە ﴿نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ﴾ (أمّا) چ سوود، (ظاهراً) (نعمەت)، (حقیقە) (نقمەت)! ﴿أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ خۆمت بە (عزّەت) بەخێو کرد، قوممت کردە عبدو أسیر و ژێردەست و ژێر چەپەلۆك ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ﴾ (سؤال) ئەکا لە (موسی) کە

فەرمووی: " ئەمن (رسول)م لە (طرف) (رب العالمین)" ﴿وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (حقیقەت)ی چیە؟ ئەزانی، ئەتوانی (بیانی) (ماهیّەت) بکەی؟ تابزانین (ممکن)ە (أمر)و (نهی)و گفت وگۆ، لەگەڵ تۆ بکا؟ بۆ (نجات)ی (قوم)یَ (إنسان)یَ بنێرێ؟ ﴿قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ (أجرام)ی (علوی)و (سفلی)، کێ ئەوانی (خلق) کردیە؟ (مدبّر) (شمس)و (قمر)و (سائری) (کواکب) کێیە؟ ﴿إِنْ كُنتُمْ مُوقِنِينَ﴾ ئەگەر (طلبی) (یقین) ئەکەن، دوای (ظنون)و (أوهام)و (میول)و ناکەون، تۆ چ (شأن)ەکت هەیە؟ لە (شؤون)ی (ربوبیّەت)، (وکذا) سائری (أجسام) ﴿قَالَ﴾ (فرعون) ﴿لِمَنْ حَوْلَهُ﴾ دیارە ئەو گفت وگۆیە، لە (مجلس) بوە ﴿أَلاَ تَسْتَمِعُونَ﴾ گوێ ڕاگرن، (یعنی) (مجرّد)ی (أستماع) (کافی)یە بۆ (ردّ)ی، من ئەڵێم: چی؟ ئەو ئەڵێ: چی؟! دیوتانە (جواب)ی (تفصیل)ێکە، بۆ (سؤال)یَ (إجمال)ی، من ئەتوانم بڵێم: "ما رَبّ السموات؟..الخ" ﴿قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الأَوَّلِينَ﴾ ئەوەندەی بزانە، ئێوە (حق)ی (ربوبیّەت) و (إستعباد)ی کەستان نیە، ئێوە لە (أوّل)ینیش نین، (نتائج)و (فروع)ن ﴿قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾ شێتە، قسەی (متفرق) و (نا منتظم)ە ﴿قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ ئەوانەی لەبەر دەستی توو نین، هەموو (حکومەت) و (حکم) ڕانن وەکی ئێوە، بەڵکوو زۆرجار (مغلوب)یان بووین ﴿إِنْ كُنتُمْ تَعْقِلُونَ﴾ ئەوا ئەتوو(إله) ئێمە بووی، (إلە)ی وان کێیە؟ بۆ (قبول) ئەکەی؟ (قوم)ی بەردەستەی خۆت، وا(رەزیل) ئەکەی، لەگەڵ (أقوام)ی (شرق) و (غرب) ناتوانی فزّە بکەی، (إله) وائەبێ؟ ﴿قَالَ لَئِنْ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي﴾ هەرچی بێ ﴿لأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴾ لە (محبوس)آن، وەکی شێت حەپست ئەکەم، یا لە(أمور)ی (سفیل)ە (إستخدام)ت ئەکەم. چۆن لەسەر حاڵی خۆت (تجبّر) بەسەر منا ئەکەی؟ لە(کلام)ی (ضمنی) (حضرەت)ی (کلیم) گەیشت، ناچار هاتە (صراحەت)و (جواب)ی (تهدیدی). ئایا (فرعون) (إعتقادی) دەر (حق) خوا، چۆنە؟ (ملا)یان قسەیان لێ کردیە، (امّا) (حقیقەت)ی (إعتقاد)ی (فرعون) و (مصری)یان لە (تأریخی) (عمومی)

کە لە (آثار)ی (عتیقە) وەگیرایە ئەزاندرێ ﴿قَالَ﴾ (موسی) ﴿أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ﴾ آیا ئەگەر (آیة)ی (ظاهر)ت بۆ بێنم، هەر (حەپس)م ئەکەی؟ نازانم ئەو (أو)ە لەگەڵ (لو)ی زۆر لەسەر (نوق) خۆشە، (نحوی)ش (مضطرب)ن ﴿قَالَ﴾ (فرعون): ﴿فَأْتِ بِهِ﴾ بی هێنە ﴿إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ لە (دعوی) لە (ما بِهِ صدْقُ الدَّعوی) ﴿فَأَلْقَى﴾ (موسی) ﴿عَصَاهُ﴾ (عصا)ی (معتاد)، (عصا)ی شوانی ﴿فَإِذَا هِيَ﴾ (عصا)یەکە ﴿ثُعْبَانٌ مُبِينٌ﴾ (إنقلاب)ی (عصا) بە مار، نابێ لەبەر (مجرّد)ی (صورەت) بێ، (ألْبَتّە) (حکمت)ێکی زیادی تیایە، وەکی (إبرا)ی (أكْمە)و (أبرص)ی (حضرەتی عیسی)، گەرچی نەمدیوە، کەس (تعرض)ی بۆ بکا، (أوّلاً): (مصری) (نوع)ە (علاقە)کی (إعتقاد)یان لەگەڵ مار هەیە، (أمّا) (ألآن) (تفصیل)ی لە دڵم دانیە، (دووەم): (مهارەت)ی (سحر)ە لەو (نوع)ە، (مُتَصَوَّر)ە ﴿وَنَزَعَ يَدَهُ﴾ هینایە دەر لە (جیب)ی ﴿فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ﴾ (مقابل)ی (أیادی)، ئەگەر خۆت (مجروم) نەکەی، (یدی) (موسی) لەسەر تۆ گەلێ (فائق) ئەبێ. (سحر)ی (واهیمە) بەردار نیە. نەم دیوە (مقابل)ی (سحرە) (یدی) (بیضا)ی بۆ نواندبن، ئەوان بە (عصا) (إستفادە)یان کرد ﴿قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ﴾ ئەوانی لە دەوری بوون ﴿إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ﴾ زانایە ﴿يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ﴾ دەرتان بکا ﴿مِنْ أَرْضِكُمْ﴾ (مەفتەن)ی (عزیز) ﴿بِسِحْرِهِ﴾ (رسول) نیە، بە (سحر)ی خۆی (مقصد)ی وایە، لە (مملەکەت) و ولاتی خۆتان دەرکا ﴿فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ؟﴾ (رأی)تان چیە؟ (بیان)ی کەن، چیان لە (حق) بکەین؟ ﴿قَالُوا: أَرْجِهِ وَأَخَاهُ﴾ ئەوە (قرائەت)ی (عاصم)ە ئەوانی تر (أرْجِئْهُ) بە (إثبات)ی (همزە) ئەخوێننەوە، ئیشیان (تأخیر) کە ﴿وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ﴾ شارانی (مصر) ﴿حَاشِرِينَ﴾ پۆلیس، وادیارە پێ یان گوتینە: (حاشر)، (خەڵك)ی بۆ (سەرا)ی (مقام)ی (حکومەت) خڕ ئەکەنەوە. بیان نێرە، لە دووی (سحر)بازانی (مملکەت) ﴿يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ﴾ لە (حق) (کلیم) گوتی، "(ساحرٌ ملیمٌ)". ئەبی لێرە، شتێ (زیاد) بێ، بۆیە ئەڵێ: "(سحّار)" (یعنی) سەرامەدانی (سحرە)، (طبیعی) ئەوانە (مشهور) و

(معروف) بووین، (إمتیان)یان (مهلوم) بوە ﴿فَجُمِعَ السَّحَرَةُ﴾ (مَهَرە) ﴿لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ﴾ بیّ (تـأخیر) ﴿وَقِيلَ لِلنَّاسِ﴾ بە یەکتریان ئەووت ﴿هَلْ أَنتُمْ مُّجْتَمِعُونَ ؟﴾ گرد ئەبنەوە، لە جیّ ی (مناظرە)؟ ﴿لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ﴾ چیتر دوای (کهنە) ناکەوین، خۆیان کردیتە (واسطە) لە (بین)ی ئیّمەو (إلە)ە، (عزّة)یان بۆ (سحرە) نەهیّشتیە ﴿إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ﴾ دیارە ئەوانە لە (مسلّمان)ان بە (إنصاف)ترن، (مناظرە)ی (أجانب) بۆ علمایانە، (مَعَ أنّهُ لله الحمد) (غالب) ئەبن، وە (أمەت) (إتباع)یان ناکەن، واز لە شیّخانی گومڕاە ناهیّنن ﴿فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ﴾ بۆ (حضور) ﴿قَالُوا لِفِرْعَوْنَ﴾ (ذات)ی (ملکی) ﴿أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا ؟﴾ (أجر) و پاداشتیّ شایان ﴿إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ﴾ بەسەر (موسی) ﴿قَالَ: نَعَمْ﴾ بەڵیّ (أجر)یّ شاهانە ﴿وَإِنَّكُمْ﴾ (مَعَ ذلك) ﴿إِذًا﴾ لە (إعتبار)ی (وقت)ی (غَلَبە) ﴿لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ وەك: (أشراف)و (مُتحیّن)ان، بارەگاه هیچ نەبیّ، بیّنە ریّزەی (کهنە) ﴿قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ: أَلْقُوا مَا أَنتُم مُّلْقُونَ﴾ ئیّوە (اولا) باویّن ئەوی ئەیهاویّنە ساحەی (مُناظرە)، نازانم أمری بە (سحر)کردن، کردیە؟ یا(رعایەت)ی أمری، (عنوان)دن بوە؟ (میدان)ی (مقابلە)و (محاربە)یە، (أول)ی (دعوەت)و، چ (دین) لە گۆڕیّ دا نیە بزانین، (سحر) (حلال)ە (حرام)ە؟ (معصوم) (أمر)ی پیّ ئەکا، پیّ ناکا؟ ﴿فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ﴾ گوریس و (عصا)یان، ﴿وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ﴾ قسم (بە جاهو جلال و قوەت و غلبەی ذاتی خوداوەندی) ﴿إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ﴾ (أجر)ەکەی (حاضر) کە ﴿فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ﴾ (إنقلاب)تی بوو بە (ثعبان) ئەژدیهایە (عظیم) ﴿فَإِذَا هِيَ﴾ (عصا) (حقیقة) هەر (عصا)بوو ﴿تَلْقَفُ﴾ هەڵی ئەلووشی ﴿مَا يَأْفِكُونَ﴾ ئەوەی (إفك)یان پیّ ئەکرد، بە چەشم بەندی، ئەیان نواند، مارە (حرکە) ئەکا ﴿فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ﴾ (كأنّهُ بلا إختیار) کەوتنە (سجدە) ﴿قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ کەسی تر (حق)ی (ربوبیەت)ی نیە ﴿رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ﴾ کە ئەیان فەرموو: "(رب العالمین) ئیّمەی ناردوە." ﴿قَالَ﴾ (فرعون) ﴿آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ﴾ بیّ (إذن)ی من ئەمە چۆن ئەبیّ؟ دیارە

(إذن) نادا ﴿إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمْ السِّحْرَ﴾ (حقيقةً) قولی نابەجا، (لاشك) (ذُهول)ی بەسەردا هاتیە. (موسی) لە (أول)ی (نشأت)ی (حالّ)ی لای (فرعون) (معلوم) بوو، دوایە کەهاتەوە (ولو) (فرض)کەین (تعلم)ی (سحر)ی کردبوو، (رأسا) هاتە سەر (فرعون)، (بَعْدَهُ) (فرعون) ناردی، ئەو (ساحر)انەی خر کردەوە. کێ دیتی؟ کەی (تعلیم)ی کردن؟ کۆیی (سحره) بە چ (شوق)ێ هاتنە مەیدان، بە (تعظیم)ی، سوێندیان بە (عزت)ی (فرعون)ی خوارد ﴿فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ ئەزانن چتان پێ ئەکەم ﴿لأَقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلاَفٍ﴾ راست و چەپ ﴿وَلأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ هەمووتان ﴿قَالُوا لاَ ضَيْرَ﴾ زەرەری نیە ﴿إِنَّا إِلَى رَبِّنَا﴾ (رب العالمین)، ربی (موسی) وە (هارون) ﴿مُنْقَلِبُونَ﴾ (إنقلاب)مان بۆ لای خوای خۆمانە خوای (حقيقی) ﴿إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا﴾ ئی (سابق) ﴿أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ لە (قوم)ی تۆو. (أما) (قرائەت)ی (إنْ) (إن)ی (شرطية) (حقيقةً) (معنا)یە (لایەق)نیە، جا گوێ لە (توجيه)ی (نحوی)یان کە، ئەوانە لە (أهل)ی (علم) بوون، (إيمان)یان هێنا، بەو (إيمان)ە، چ جایە پاداشت و (تَقَرّب)ی لای (فرعون) نەما لە ئۆغری ئەو (إيمان)ە، (إستحقاق)ی (حيات)یان کرد، ئەبێ وابێ. لام وایە (إيمان) وانەبێ، کەڵك ناگرێ. ئەوەش بە (إنْ كانَ كذا، كان كذا) پەیا نابێ. (فرعون) لەسەر (عناد)ی خۆی ما، (بنی إسرائیلی) (إیذن) نەدان ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي﴾ شەوڕۆیان پێ بکە، بەشەو برۆن ﴿إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ﴾ بە دواتان ئەکەون —(حسب الأمر) ڕۆیشتن، سبەینە (فرعون) خبری زانی ﴿فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ﴾ ئی (مصر) ﴿حَاشِرِينَ﴾ (شرطه) گریان کاتەوە، بە دوای (بنی إسرائیل) کەون ﴿إِنَّ هَؤُلاَءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ﴾ (طائفە)یە سفلە و کەمن، ئەبێ کەم بوو بن، (إستخدام)یان بەو (نوع)ە (ذلّەت)ە (مانع) لە (كثرەت)ی (توالد)، و(قتل)ی (ذكور)یش (علاوە) وە (قوم)ی زۆر ماندی بن، (قووەت) (صرف) کەن (خاصە). لەگەڵ (ذلّەت) و (عذاب)، (عمر)یان کورت ئەبێ. (ومع هذا) دیارە ئەوەندە عسکرەی لە عاصمە نەبوە تَعَقّبی بَنی إسرائیلی پێ بکات

(إحتياج)ی بووە بە (عسكر)ە شارەكانی دی. ديارە لە (مشرب)ی (بريتانيا) دابوە، بە لەشكری زۆر ئەچنە سەر (شرذمە)یە كەم. وەهەرچەندێ بووبن، ديارە لەشكری (فرعون) گەلێ لە (بنی إسرائيلی) زۆرتر بووين (لكن) (مبالغ)ەش زۆر بەجێ نيە، لەشكری (مقدمە)ی حەفت سەد هەزار سوار بووبێ، دەبێ ئەوی دی چەند بووبێ؟! ئەو لەشكرەی كوو بەخێو ئەكەن؟ لە كوێ جێيان ئەبێتەوە؟ لە چ (جبهە)یە دادەمەزرێن؟ بۆ (حرب) لە حربی (عمومی) (حكومەتی عثمانی) كە (مصر) ويلايەتی بوو لە (ولايات)ی، بە هەموو (سعی) و كۆشيش، دوو (مليون) (عسكری) پێ هاتە (تحتی سلاح)! (وداثراً ما دار)ی مملكەتی جبهەی حرب بوو.

(لكن) (نقّال)ان بێ (محاكمە)ن ﴿وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ﴾ ئەوەی رقی مەی پێ ببێتەوە، ئەی كەن ﴿وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ﴾ (عاقبەت) ئەنديشين، نابێ (إمهال)يان بكەين، بەبێ (مبالاتی) لێ يان گەڕێين. (حذر) لە (مستقبل) لەگەڵ (تدارك)و خۆ (حاضر) كردن زۆر باشە، يەكێكە لە (مزايا)ی دەوڵەتی (بريتانيا)و (سائر)ی (دول)يش. تەماشای ئەكەن، ئەمڕۆ غەمی هەزار ساڵ دوايی ئەخۆن، (إخطارات)ی بۆ ئەكەن، ئيشيان لا بە (أهميەت)ە. بۆ دەركردنی (اوزدمير) لە (رواندز – با وجودی (شرذمە)یە بێ أسبابی لەگەڵ بوە– بە لەشكری (متجاوز) لە چوار هەزار (نفر) (مع معدات)ی حربی، طرازی جديد، قائدی ناردنە سەر، دەری كردن ﴿فَأَخْرَجْنَاهُمْ﴾ (فرعون)و (جنود)ی ﴿مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ لە (أطراف)ی (نيل) ﴿وَكُنُوزٍ﴾ (خزينە)و (دفين)ە ﴿وَمَقَامٍ كَرِيمٍ﴾ (قصر)و (قصور)ی (مجالس)ی (أشراف)و (أمراء)، (منابر)ی (عظماء)، قشڵەيی (عسكری) ﴿كَذَلِكَ﴾ بەو (نوع)ەمان دەركردن، لای خۆيان بۆ (تعقيب)ی (خصم) چوون، خۆيان گرفتار بوون ﴿وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ ماڵيان بوە ميراتێ دوژمنيان، (لكن) (مع الاسف) (محافظە)يان پێ نەكرا، ئەوجا هەڵاتن بە (طريق)ی (بَرّ) بۆ لای (سوريە). (ذاتاً) ئەو (وەقت)ە (قتال)ی (سوێش) نەبوو، (أنّە) لەو (آن)ە كە (فرعون) لە (مصر) بە

دەرکەوت، ماڵیان بوە میراتی (بنی إسرائیلی) وە(إلاّ) هێشتا (خلاص) نەبووبین، بۆیە ئەفەرموێ، ﴿ فَأَتْبَعُوهُمْ﴾ (فرعون)و (جنود)ی. (ذاتاً) ئەوان بۆ (تعقیب) چوون، (عاقبەت)یان خوا ئەیزانی، ﴿ مُشْرِقِينَ﴾ (وقت)ی (شروق)ی (شمس). (ظاهر) وایە تا لەشکری (مدائن) (جمع) نەبووبین، دوایان نەکەوتبن، (تأمّل). (أبو عبیدە) ئەڵێ: "(مُتَوَجهِين نحو الشرق)" تا نەنۆڕمە (خریطە) ی (مصر)و (وضع)ی (بحر)، نازانم بڵێم: چی؟ (معلوم)ە (مصر) لە (غرب)ی سوریەیە ﴿ فَلَمَّا تَرَاءَ الْجمْعَانِ﴾ لێك نێزیك بوون، لێك بەدەر کەوتن، کە یەك ببینن ﴿ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى﴾ (تدبیر) چیە؟ ﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ﴾ پێمان ئەگەن، وە(معلوم)ە دەرەقەتیان نایەین ﴿ قَالَ﴾ (موسی) ﴿ كَلَّا﴾ پێتان ناگەن ﴿ إِنَّ مَعِي رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾ ڕێی (نجات)م نیشان ئەدا ﴿ فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ﴾ لێ یدە، لێ یدا ﴿ فَانفَلَقَ﴾ لێك بۆوە ﴿ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ﴾ (قطعە)ی ئاو ﴿ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ﴾ وەکی چیای گەورە، (مقوّسی) بە (جهەتی) (مصر). بە ناو ئاویدا چوون ئەوان هاتنەدەر، (فرعون)و (قوم)ی دوایان کەوتن، (جبال)ی ئاو یەکتری گرتەوەو خنکان". (أما) پەڕینەوە لە (بحر)ی (قُلزم) بۆ لای (شام)، (غیر)ە (قابل)ە، بە (مدّ)ی (نظر)یانە، ڕۆژی لێ ئاوا ئەبێ، لێ ی هەڵدێ ساحلی دیار نیە (واحدی) ڕەحمەتی لێ بێ وائەفەرموێ، ئەو قسە (قول)ێ بزرە، (صاحب)ی (نظر)ە.

لە (تأریخ)ی کۆن وەرئەگیرێ، (موسی) لەگەڵ (قوم)ی پاش (غرق)ی (فرعون) و چەندێ، گەڕاوە (مصر)، (نمام)ی (إدارە)یان هاتە دەست تا (١٣)ە ساڵ مان، بەڕوایەت لە (واحدی)، دە ساڵ. دوایە لە (عائلە) (حُکم) داری، یەکی چوو بوە (حبشە)، (إلتجا)ی بەوی کردبوو، لەشکرێی هێنا بۆ سەر (بنی إسرائیلی) لە (مصر)، ئەوانیش زوو (فرار)یان کرد، بۆلای (فلسطین) ڕۆیشتن. ﴿ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ﴾ لەوێ ﴿ الآخَرِينَ﴾ (قوم)ی (فرعون)ی لە (قوم)ی (موسی) نیزیك کردنەوە ﴿ وَأَنْجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ﴾ کەسیان لێ نەخنکان ﴿ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الآخَرِينَ﴾ با (وجود)ی لەناو ئاوی لێك نێزیك بوون،

نەدەهاتە (خیال)، ئەوان (نجات)یان بێ، وەئەمان قورتـار نـەبن ﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً﴾ تابڵێ، (عظیم)ە ﴿ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (بقیّە)ی (قوم)ی (فرعـون)، أهلی (مصر) یا (بنی إسرائیلی). باوەڕیان نەبوو، کە (نجات)یان ئەبێ، (وثوق) و (إعتمـاد)ی (علـی الـنفس) وە(قـوەت)ی (إیمـان) (دخـل)ی نـەبوە، لـە (نجات)یـان، بـەس (قـدرەت)ی (إلهـی). (أمّـا) (رجـوع)ی (ضـمیر)ی (هُمْ) بـۆ (قوم)ی (خاتم الرسل) (حقیقةً) بە دڵدا نایـە (ولَـوْ) (سـیّدی الوسـی) وە (شـیخ الآسـلام) إختیاریـان کردبـێ بـەڵێ (ممکـن)ە بڵـێین: "(تعـریض)ی تیایـە، بـۆ ئەوانەی (إقتراح)ی (آیات)یـان ئـەکرد، وەکـی (آیـاتی رسـل)ی رابـوردوان. ئـەو (قوم)ە ئەو (آیة)ە (باهرە)یان دیت، (إیمانیان نەیەنا، (عداوت)یان (زیاد) کـرد، دووبارە لەشکریان هێنایە سـەر (موسـی)، لـە (مـصر)یـان دەرکـردن، ئێـوەش (قــوم)ێ (عنــود)ن، نایەنــە ڕای" ﴿ وَإِنَّ رَبَّكَ﴾ دیــارە (خطــاب)ە لەگــەڵ (پێغەمبــەر) (ﷺ) ﴿ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (غالــب)ە لەســەر (عــصات) و (جبابرە)ی (أشدّا)ی (أقویاء)، (رحیم)ە بە (ضعفا)و بێ دەسەڵاتان.

(إنفـلاق)ی (بحـر)و (نجـات)ی (موسـی)و (هـلاك)ی (فرعـون) بـەو (نـوع)ە، (مَلاحِـدە)ی (أوروپـایی) خۆیـان، (تـابع)ی (کتـاب)ی (مقـدّس)ن، لێمـان ناسەلمێنن. (أمّا) شتێ هەیە، (مجبوری)و (ضرورەت) (إنسان) (مجبـور) ئـەکا (قول) بە شتێ بکا، (ولو) زۆر (خلاف)ی (معتـاد)و (خـلاف)ی (طبیعـەت) بـێ، (ولـو) نـەتوانێ (تـصوین)ی بکـەی زێـڕا (عاقـڵ) (مقابـل)ی (واقـع) چـی پـێ ناگوترێ. (عزّەت)و (فرعون)و (جندی)، (نجات)ی (موسی)و (قوم)ی، (ثابت)ە بـێ (شـبهە)یـە، دەبـزانم ئـەوان کـوو (غـرق) ئەکـەی؟ ئـەمان کـوو (نجـات) ئەدەی؟ئەگەر (ضرورة) نەبێ، ئێمەش هەندە (بسیط) نین، بێ (محاکمە) شت قبوڵ کەین. بەڵێ (ملّیون) (بُسطا)مان زۆرن، (أمّا) (نوی الأحلام)یشمان هـەن، کەم نـین ﴿ وَاتْلُ﴾ (یـا محمـد) (ﷺ) ﴿ عَلَيْهِمْ﴾ لەسـەر (قـوم)ی خـۆت ﴿ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ﴾ بابە گەورە ﴿ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ﴾ (ذاتاً) (نبأ)ی (رسل) ئـەو (نـوع)ە (مقصود)ە، (إبراهیم) کوڕی فلان کەسی بوو، لە فڵان جـێ بـە ولـد بـوو، ئەمـە

(تأریخ)ە، (وظیفە)ی (مؤرخ)آنە، (فائدە)ی هەیە، گەرچی (مع الأسف) لە کەمی بە (حقیقةً) ئەگەین ﴿مَا تَعْبُدُونَ﴾ چی ئەپەرستن؟ ﴿قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا﴾ بە (صراحەت) بێ (إنفعال)، ﴿فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ﴾ بە ڕۆژ بە ئاشکرا بێ خوف وهەراس، بە (حُرِّیەت) بە (علنی) عبادەتیان ئەکەین (ملازم)ی (خدمەت)یانین ﴿قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ﴾ گوێیان لێتانە، کە هاواریان ئەکەنێ؟ ﴿أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ﴾ چیان لە دەست دێ لە (نفع)و (ضرر)؟ ﴿قَالُوا بَلْ﴾ ئەزانین بێ گوێن، بێ (قدرەت)ن، ئەوەندە هەیە ﴿وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾ ئێمەش بە دوای وان کەوتینە، چیان پەرستیە، ئەوەی ئەپەرستین ﴿قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ، أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الأَقْدَمُونَ﴾ دیتیتانن؟ ئەیان ناسن چن؟ ﴿فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي﴾ دوشمنی منن، (حقیقةً) من دوژمنیانم ئەو (أجرام)ە (خسیس)ە بۆ پەرستن نین، گەر لە دارین، بۆ سووتاندنن وەك بەردن، بۆ بنای بەرن، باز (أشباه)ی، ئەگەر (معادن)ن بۆ قاپ و قاچاغ، ئەگەر زێرو زیون، بۆ (نقد)و پارە، سەد هەزار هەندەش باشترە بەبێ هوودە ئەو ماڵە بۆ (خسار) بێ؟ ﴿إِلاَّ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ (داخل)ی ئەو (معبود)انە نیە، (إله)ێ (حقیقی) یە، ئێمە (عبد)ی وین ﴿الَّذِي خَلَقَنِي﴾ (إیجاد)ی کردیمە ﴿فَهُوَ يَهْدِينِ﴾ بە (وهبی)و (کسبی) ﴿وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي﴾ (وَلا يُطعَمْ) ﴿وَيَسْقِينِ﴾ خواردن و خواردنەوەم لەسەر وی یە، (أصول)ی (أرزاق) بە (خلق)ی ئەوە ئاو لە ئاسمان ئەو ئەینێری، لە عەردا ئەو (إدّخار)ی ئەکا، ئەی کا بە چەشمە (ممکن)ە، (دەوڵەت)ی بێ (تکلّف) بە دەست کەوتبن، کەسێ خۆشی بۆ بێ، (کورد) ئەڵێ: "خوا بە سەری دادەبارێنێ!" ﴿وَإِذَا مَرِضْتُ﴾ ئەگەر بی فەرموویا: (أمرَضَنی)" بە جاری (ابراهیمیّون) لە دەست ئەچوون وای فەرمووە، (أکثر) ئەڵێن: "نەخۆشی خەلاّتی خوایە، کێ بێ بە خەلاّتی خوا (راضی) نەبێ؟" وە بۆیە (بلاء) ئەوەندە زۆر بوو، ئەوەندە (رسوخ)ی ساند ﴿فَهُوَ يَشْفِينِ﴾ ئەو قسەیە (غایەت) (حکیمان)ەیە ئەمڕۆ (حُذّاقی) (أطباء)

ئەڵێن: "طبیعەت خۆی تداوی ئەکات، دەرمان و علاج نوعە معاونەتێکە، باری گرانتر نەبێ. خۆی وردە وردە، (قوّەت) ئەستێنی، عوراضی دفع ئەکات؟"

(شێخ)ی (رئیس) لە نەخۆشی مردنی فەرموی: " ئەوەی (تدبیر)ی (بدن)ی ئەکردم، نەماوە، (علاج) (تأثیر)ی نیە." ﴿وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ﴾ (موت) وەك (جبات) (آیـة)ە، گەر (نفس)ی خۆی (نعمەت) نەبی، بۆ (أهل الله) (مفتاح)ی (نِعَم)ە، لە (أكدار)ی داری (دنیا) (نجات) بوونە، (حیات)ی دوایە، (مُوَسّعاً) (حیات)ی (حقیقی)یە ﴿وَالَّذِي أَطْمَعُ﴾ با بە (معنی) (أمل) بێ ﴿أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي﴾ ئەگەر ببی ﴿يَوْمَ الدِّينِ﴾ (عفو)ی (بكا) لێ ی خۆش بێ، (حاقە) نیە ئێمە گوناهی بۆ بدۆزینەوە، وەلێ ی خۆش ببین، وە(نزاع) بکەین: رسول معصومە یاخود گوناحی لێ صادر ئەبێ. ئەبێ بنۆرینە. (خلیل الرحمن) وخۆمان، کە ئەو وابپاڕێتەوە، ئەبێ ئێمە چی بکەین؟! کەسێ لەسەر (ملّەت)ی (خلیل) بێ، (لازم)ە زۆر بە (إحتراس) بێ، لە خوای بترسێ، بەهیچ (وجە) (مغرور) نەبێ ﴿رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا﴾ بمکە بە (صاحبی حکم)، (نافذ الكلمة) (إمام المتقین) ﴿وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ (صُلَحا)ی (دنیا)و (دین)، (إجرا)ی (عدالەت) بکەم، (رسالەت) و (ملایەتی) لەگەڵ بێ دەسەلاتی، هیچ نیە، بێ (ثمرە)یە ﴿وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ (ذکر)ی (جمیل). (حقیقةً) ئەوەش (حیات)ێکی زۆر خۆشە، (حتّی) گەلێ کەس (إیمان)یشی نیە، (أما) بۆ (بقا)ی ناوی شتی چاك و بە (نفع) ئەکات. (فی الواقع) هیچ (ملّەت)ێ نیە، ناوی بە چاکە نەیەنێ. هەم لەبەر چاکی خۆی، هەم (جدّی) (أعلا)ی هەردوو (شعب)ە، (إسماعیلی) و (إسرائیلی) (مع الاسف) (سیّئات)ی (بشری) ئەوەش تێك دا، گەلێ (ذاتی) زۆر گەورە، زۆر باش هەن ناویان بە خراپە ئەبەن، (إنسان)یش ئاگای لە (أصل)ی (عداوەت)یان نیە، دوایان ئەکەوێ. (ملایانی أتباعی سبکی و عبّادی خۆیان لە علمی إبن تیمیە محروم کرد. دەخیلەکەم بە قسەی ملایان ڕقتان لە ملایان نەبێتەوە. إستفادەیان لێ بکەن، ئەگەر قسەی خراپیان بوو، (ردّ)ی کەن، ئی باش قبوڵ بکەن، فرقی ملاو ملا

مەکەن ﴿ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ﴾ (وراثەت)ی (معنوی) (تأثیر)م تێ نەکات، (دەوڵەت)ی (دنیا) (نقص)م پێ نەدا ﴿ وَاغْفِرْ لِأَبِي﴾ (تأویل)ی بەمام هەڵناگرێ ﴿ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ﴾ (بینه) (تأثیری) تێ کردیە، بە (رحمەت) پاکی کەوە، ستری کەی، تەوفیقی دەی بۆ إیمان. دیارە (عَلی کَوْنِهِ ضالاً وکافراً) لێ ی خۆش بە، داخلی جنّەتی کە، (مراد) نیە. ئەڵێن: "(إمامی نووی) لە (شرحی مسلم) فەرموویەتی: " لێ خۆش نەبوونی (مشرك)، (خاصّ)ی ئەو (أمّەت)ەیە" (أمّا) قسەیە بێ (معنا)یە، لە (نووی) ناوەشێتەوە (أنبیای عظام) (اوّل) (دەعوەت)یان بۆ توحیدە، بەڵێ ئەگەر بفەرموێ: "(بعض)ە شت لە (أمّەت)ەکانی تر لەبەر کەم (إنکشاف)ی، (لوازم)ی (واجب الوجود)و (مجرّد)و (واحد)ی (حقیقی)، (قبول) ئەکرا، لەو (أمّەت)ە (قبول) ناکرێ (قبول) دارەم! ﴿ وَلَا تُخْزِنِي﴾ بە (إهانە)ی بابم سووکم مەکە، یا (مخجول)م مەکە لە (خزا)یە بە (معنا) (حیا)یە ﴿ يَوْمَ يُبْعَثُونَ﴾ (أنام) ﴿ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾ (أحداً) (ولَو) من کوڕی بابم بم، ئەگەر (إیمان)ی نەبێ، (فائدە)ی نیە ﴿ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ ئەوی بە (إیمان)و دڵێ بێ (مرض)ی (أخلاق)ی (سیّئە) بچێتە خزمەتی خوای، (توجّە)ی بۆ لای وی بێ، (نفع) لە هەموو شتی ئەبینێ ﴿ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ﴾ نێزیك کرا ﴿ لِلْمُتَّقِينَ﴾ بە تەماشاکردنی گوشاد ئەبن ﴿ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ﴾ گومڕاهان، بە دیتنی (منقبض) ئەبن. ئەمڕۆ لە کوێن؟ (لزوم)ی نیە، (دنیا) وەکی جاران نیە، لەناو (فلك)ی (محصور) بێ (فضا)یە (واسع)ە، (إلی ماشاء) جێی هەزار بەهەشت وجهنّم لێ ئەبیتەوە، ﴿ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ﴾ لە کوێن؟ ئەو (إله)ی ئەتان پەرستن! ﴿ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ دیار نین تکاتان بۆ بکەن ﴿ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ﴾ یاردەمیتان ئەکەن، لە (جهنّم) (نجات)تان ئەدەن؟ ﴿ أَوْ يَنْتَصِرُونَ﴾ لە خۆیان (دفع)ی (عذاب) ئەکەن؟ ﴿ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ﴾ (إله)کان، بەسەر ڕوو فڕێدرانە ناو (جهنّم) ﴿ وَالْغَاوُونَ﴾ ئەوانی (جهنّم)یان بۆ (إبراز) کرابوو. (أمّا) (رؤسا)ی (عقلا)ی (ملیّون) نۆرن، إغوای عباد ئەکەن ئەبنە (شفیع) و ناصری مریدەکانیان ضالیان ئەکەن

بەهەشتیان پێ ئەفرۆشن عهدیان لەگەڵ ئەکەن. بێ وان نەچنە (جنّة)، وەچوونی وان بۆ (جنّة) (قطعی)یە، (داخل)ی چین بکەین؟ ﴿ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ﴾ ئەوان و (غیر)ی وان ﴿ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ﴾ (ضالّ)و (مضلّ) ﴿ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ ئاشکرایە، منداڵیش ئەیزانی وانیە ﴿ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (أمّا) (مُتَشَيِّخ)ەکان بە (تسویە) (راضی) نین، بەوەندە (عبادەت)ی خوا لە سەری دانابن، قایل نین. ئەبێ ئەوان بە گەلێ زیاتر بپەرسترێن، ئەبێ وا حسابم کەی خوا (أمر) بەری وانە ﴿ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ﴾ ئێمە بە چاکیان تێ ئەگەیشتین، (أولیاء الله)، (أحباء الله)، (أبناء الله)، (وسطاء الله)، (إمام الله)، ئەوی بیانەوێ، خواش ئەیەوێ. ئەوێ گوناهکارێ (إبلیس)ی پڕ (تلبیس) لەمیان گۆڕی ﴿ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ﴾ کەسنیە، تکامان بۆ بکا ﴿ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ﴾ (شفیق) بەزەیی پێمان دابێ بەڵێ زۆر دۆستی بە (رحم)ی دڵ گەرم، زگی بە (إنسان) بسووتێ، وەکی (مبشّران)ی (قادیان)یان، (بهائی)یان، (رؤسا)ی (طرائق)آن، گەلێ (متأثر) ئەبن، بۆ (بشر) ڕۆژی (قیامەت) (معذّب)، بێ (دین)، ئەگرین. (إعتقاد)ت ئەخەنە سەر (أمور)ی مایەی (نجات)، جا ئەبێ خوای بخەیە ناو زگی کچە جوێ، ببێ بە منداڵ وەبێتەدەر، وەکی (فرخ)ەی (حیوانات)، گەورە بێ، خۆی بکا بە (فدیە) گۆی یا ئەویش بەزەیی بە (بشر) داهاتوە، (معذّب) بووین، بوە (فدیە) (نجات)یان بووە. ئەگەر (عقیدە)ت وابێ، قورتار ئەبێ، وە(إلّا) ئەکەویە ژێر دەستی (شیطان)، (عذاب)ت ئەدا، (عقیدە)ت وابێ، ئەمە (مسیح)ێ تازەیە، (مجدّد)ە (نهایەت) بێ ئەدەبی نەبێ (رسول)ە، خوا رحمی بە عالم کردیە، (رسول)ی (سلام)ی ناردیە، دەك ئەو (رسول)ی (سلامە) بەخێرو (سلامەت)ی نەیە. لەوەتی ئەوهاتوە بە (ملیون) شرورو (فساد) (زیاد)ی کردیە!

ئەمە (وکیل)ێ (قطب)ە، یاخود خۆیەتی، (إدارە)ی (زمین)و (زمان) بە دەستیەتی، (ذرّات)ی (کائنات)، بێ (أمر)و (إدارە)ی وی (حرکە) ناکا، جا بەو

(تسویلات)ی، (سلب)ی (عقل)و (مال) –(نعوذ بالله) –ناموس (ئەکەن). ئەگەر (فقیر) بوو یا وەکی کەر (إستخدام)ی ئەکەن، یا شەقێکی تێهەڵ ئەدەن، وەکی سەگی گڕوو، ئاوارەیی (دنیا) ئەبێ. ئەمە هەموو لە ڕووی (محبەت)و (صداقەت)و دۆستی (بشری) ﴿فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً﴾ (رجوع)ی (إلى الدنيا) ﴿فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (خالص) بێ (شرك)ی (جلی)و (خفی)، بە (غیر)ی خوای کەسمان نەدەناسی، بەکەس هەڵنەدەخەڵەتاین. (إیمان)م هەیە، بەو (نوع)ەی (جنابی حق) (تصویر)ی فەرموە، وایە، (إیمان)و (عملی صالح) (باقی) (فنّ)و فێڵە، دۆستی چی و (شفیع)ی چی؟ بەهەشت فرۆش (دنیا) کڕ، دوشمنی (إیمان)ی (حقیقی) و (بشریّەت)، دۆستی (میول)ی (فاسدە)و (حبی) (إستیلا) و (رئاسەت)، (إستخدام)ی (إنسان) وەکی (حیوان) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ (آیةٌ ایّ) ﴿وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ﴾ لە (قوم)ی (أبراهیم) یا (قوم)ی توو ﴿مُؤْمِنِينَ﴾ (أمّا) (آخر)ی (قوم)ی (رسالەت) پەناە، بە (عمومی) (إیمان)یان هینا ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (یا عزیز أرحمْنا وأنتَ تَعلَم ما أنا فیە) ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ﴾ هەمووی بە (إنکار)ی (رسالەت)، (بشر) (رسالەت)ی پێ ناوێ، یا (بشر) نابێتە (رسول) ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ﴾ برای (مشفق) ﴿نُوحٌ﴾ (علیە السلام) ﴿أَلَا تَتَّقُونَ﴾ (تقوی)ی خوا ناکەن؟ ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ بێ (خیانەت)، بێ (حبّ)ی (رئاسەت)، بێ (میل)ی (فاسد) ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ﴾ لە (إعتقادیات) لە (عملیات) ﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ﴾ ناوێرم بڵێم: "(رسالەت)" بابڵێین، "(تبلیغ)و (تعلیم)" ﴿مِنْ أَجْرٍ﴾ هیچم لە ئێوە ناوێ ﴿إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ هەر ئەو (أجرم) ئەدا، یا بڵێین: "لەسەرەوی یە" چونکی خۆی ئەفەرموێ: "(علی)" بالە (وعد)ەوەبێ، (واجب)ی (من الغیر) نەبێ ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ﴾ بە (کمالی إطمئنان) لە ماڵ و مناڵ و (رئاسەت)ی خۆتان مەترسن، چاوم لێ نیە، (إطاعە)م بکەن، بۆ (سعادەت)ی (دارەین) ﴿قَالُوا﴾ گەورەکان ﴿أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ﴾ (أدنی)یەکان، لەگەڵ ئەوان ئێمە نابینە وەلاش، هەرچەند ئەوانە لەسەر (ملّەت)ی ئێمەن، (أما) (خدمە)ن،

ئێستا ئەبن بە (رفیق)مان؟! وەکی (هندوس)ەکان (قبول) ناکەن، (منبوذ)ەکانیان بێنە ریزی وان، (حتّی) لە (إجرا)ی (شعائری دین) یان . هەر چەند (غاندی) پەلەی ئەکرد، بێ هوودە بوو. ئەوانە (سابقا) بە کاروپیشەی (دەنی) (إشتغال)یان کردیە، نابنە (إنسان)ی تەواو ناگۆڕین (مُنَجّس)ن ﴿قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ئەوی کردوویانە، ئەمن (علم)م پێ نیە، وە(حقّ)م بەسەریانەوە، نیە. (حال)ی (حاضر) (إیمان)یان هینایە، لە (تقوی)و (إطاعە) دان وە(محاسبە)و (معاتبە)یان (عائد)ی من نیە ﴿إِنْ حِسَابُهُمْ إِلاَّ عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ﴾ دیارە (إیمان) (محوی) (سابقیّات) ئەکاتەوە. وەئەوانە لە بێ (شعور)ی ئەو هەنجەتە ئەگرن، وەلە بێ (شعور)ی ئەوانەیان لا (رذیل)ە ﴿وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ هەرچی ببن، گاوان و شوان (کنّاس)و (کنّاف)و (حرف)ی (دنی) —کە بۆ دفعی حاجەت وگوزەران بێ— نقصی نیە، نقص بە شخصەکە نادا ﴿إِنْ أَنَا﴾ من تەنها ﴿إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ بۆ قوم خصوصیەت نیە ﴿قَالُوا﴾ ئیتر بەسیە، درێژی مەدەرێ ﴿لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَانُوحُ﴾ لە دعوەتی ئێمە ﴿لَتَكُونَنَّ مِنْ الْمَرْجُومِينَ﴾ تووش لە (أرذال)آن، (عَدْ) ئەکەین، سووك و چرووك ئەبی لە ناومال، بەردەبارانت ئەکەین، جوێنت پێ ئەدەین ﴿قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ﴾ وەکی خۆت ئەزانی ﴿فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا﴾ بەکوردی ئەڵێ: "بینمان بکە، لێك بینەوە، ئەو حاڵە دەوامی بێ هوودەیە" ﴿وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِي مِنْ الْمُؤْمِنِينَ﴾ بۆ (عائلە)و (أولاد)یش، هەر (تعرض)ی بۆ (عنوان)ی (إیمان) کردیە، ئەمەیە (حقّ)ی (رسالەت) ﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ﴾ لە (إیمان) داران (حسب دعائە) ﴿فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ﴾ پڕ ﴿ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ﴾ پاش (نجات)ی (مؤمن)آن، ئەوی مانەوەی لە (خارج) (غرق)مان کردن ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ئێرە (تأیید)ی (مختار)ی (سیّد)و (شیخ الآسلام) ئەکات ئەگەر بڵێن: "طوفان عام بووە" ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (یا عزیز)و (یا رحیم) (نجات) لە چنگی (قومی بەد) ، (تربیە بەد)، (سیری دزوحین)، خوایە (هلاك)یان کەیت ﴿كَذَّبَتْ عَادٌ﴾ (قوم)ی (هود) بەو ناوە (معروف)ن، وە(قوم)ی

(عاد)یشیان ئەلێنێ ﴿الْمُرْسَلِينَ﴾ ئەوی (تکذیبی) (رسول) بکا (تکذیبی) هەموان ئەکات ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ﴾ برای وان ﴿هُودٌ أَلاَ تَتَّقُونَ﴾ لە خوا ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ﴾ لە (طرف) (باری) ﴿أَمِينٌ﴾ بۆ (خیانەت)م ساغ و پاکم، لەگەڵتان ڕاستم ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ ئێرە (خەزم)ە، لەگەڵ (زێدە)یی ﴿وَأَطِيعُونِ﴾ بۆ (خوف)و هەڕاس ﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (دعوەت)ی (رسل) بێ (طماع)ە، (محض) بۆ (سعادت)ی (عباد)ە، (أمان) خۆتان لە (صاحب)ی (دعوەت)ان، (كذّاب)و (أبليس) بپارێزن، وەکی ئاش بۆ دانە، بە ئاوی (نعمەت)ی خلقی ئەگەڕێن وەك حاجی ئەڵێ:

" کەوەی گوت شێخی من دەستە گێرم لەلام وابوو،

لەبەر جهل و جەوانی، کە پیر بووم تێ گەیشتم دەستی گرتم،

لەکارو کسب و تحصیلی معانی. بەڵێ شێخ قطبە،

أمّا قطبی ئاشە، بە ئاوو (نعمەت)ی (خلق)ە گەڕانی."

﴿أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ﴾ جێی بلندی با (صفا) هەوادار ﴿آيَةً﴾ (قصر)و (قصور)و کۆشك وسەراو قەلات، کە (علامەت)ێکن لە (فنّ)ی (معماری) بە ئایەت (حساب)ە ﴿تَعْبَثُونَ﴾ خۆ (مشغول) کردن و گەمە بە (دنیا)، بۆ (فخر)و (مباهات). قسەیان لەو (عبث)ە زۆر کردیە، (بعض)ەکی بە (عبث) (حساب)ە ﴿وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ﴾ (على الأرض)ی بکەن، ئەڵێی: مأخذو مجاری" ئەو (تحت الأرض)ی بکەی، ئەڵێ ی: "برکەیێ ئاو" ئێکی ئەڵێ: "قصوری مشیّدە" یەکی ئەڵێ: "حصونی مُحکمە" کەس بەلای (معمل)و کارخانەی (حیاك)و (لباس)ی چاك و (ماکنە)ی ئاوو (سائر)ی جێی (صنایع)دا، ئاڕوا ﴿لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ﴾ وەکی (إنگلیز) و (فرنسە)و (سائری دول)، کاری وا ئەکەن، کە (مخلد) بن، (یعنی من حیث النوع) دیارە (قوم)ێ بە (ثروت)و سامان و جاهو (جلال)و (عاقبەت) ئەندیش بووین ﴿وَإِذَا بَطَشْتُمْ﴾ (قاموس) ئەڵێ: "الأخذُ الشديد في كلِّ شيْء" ﴿بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾ بێ (رأفت)و (رحمەت) ئەی گرن. دیارە (عنود)و (حقود) بووین، بە (شدّەت)ێ زۆر نەبێ، دڵیان دانەکەفتیە ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ بێ

هووده، (ماڵ) له (عمارەت)ی (مباهات)ی (صرف) مەکەن، وابه (تطاول) و (جبَروت) مەبن ﴿وَأَطِيعُونِ﴾ (فیما أدعوکم أليه) ﴿وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ﴾ له (علم)و (صنايع)و (قوّەت)ی (بدنی) ﴿أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ﴾ به (محض)ی (خلق)و (إيجاد) ولأتتان بەگیاو پووش و پەلأشە، وەك (أستراليا)ی (حيوانات)ی (نافع)ی زۆرە، زۆر چاك تیای بەخێو ئەکرێ، (نباتات) (مبدأ)ی نشری (حیوان)و (إنسان)ە، علمایی (بلاغەت) ئەفەرمون، "تفصیلی بعد الاجماله" بەڵێ: به بێ (نظر) بۆ (ما قبل)ی خۆشه ﴿وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ (طبیعی) جێی وا چراگاهی زۆر ئەبێ، (حاصل)ی وادەرئەکەوێ، (قوم)ێ بووین، به (دەوڵەت) مەندی (صُنعیّ) (طبیعی)، ئەمە (نادر)ە. (آسیا)ی ئێمە (ثروت)ی (طبیعی) هەیە، (علم) و (صناعەت)ی نیه، (أوروپا) (بالعکس)ە، مەگەر (بعد الأنتباه) بگۆڕێ، دەنا هەر ولأتی (ثروت)ی (طبیعی) بووبێ، (ثروت)ی (صناعی) نەبووه. قومەکەی إحتیاجی یان (حس) نەکردیە، (إضطرار)و (محیوری)یان نەدیتیه، (أما) ولأتی (من حیث الطبیعة) (فقیر) بن (محیوراً) (سعی)یان کردیه، به (جدّ جُهد)و کۆشش و لقمه نانێکیان دەست خۆخستیه، (عاقبەت) بەسەر (طبیعەت) (غالب) بووین ﴿إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ هەرچەند (أسبابی) (دوام)تان هەیە، (لکن) (روح)ی (دوام)ی (قوم) (عدالەت)ە (إتباع)ی (قانون)ی (إنتظام)ە، (حسن)ی (سیاسەت)ە لەگەڵ (جوار)، (حسن)ی (معامله) لەگەڵ آیندەو ڕەوەندەو (أرباب)ی (مصالح). (مع الاسف) ئەوەتان نیه، (بالعکس) (ظالم)ن (حیارن) ﴿قَالُوا﴾ (قوم): ﴿سَوَاءٌ عَلَيْنَا﴾ یەکسانه (فرق)ی نیه ﴿أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ﴾ (إیمان)ت پێ نایەنین به قسەت ناکەین، ئەوەی (ظا)لە(ت)ێ (دغم) ئەکا، لام (محتاج)ی (وعظ)و (نصیحەت)ە، بێ (لطافەت)ە، دووره له (ذوق) وله (قاعده). لازم نیه ئەوەی له (موثوق بِه) (نقل) کرا، (قبول) کرێ، وە(إلاّ) (صحاب)ان (قرائەت)ی (مثل)ی (إبن مسعود)یان فڕێ نەدەدا. (رضوانی خوایان لێ بێ)، ئەوان (قران)ی (منقّح)یان بۆ (تحریر) کردین، (لکن) (عُشّاق)ی (نقل) پڕیان کردەوە،

لە دەغیلە ﴿إِنْ هَذَا﴾ (إشارە) بۆ چی ئەكەی، ئەبێ ﴿إِلاَّ خُلُقُ الأَوَّلِينَ﴾ بە (ضَمَّتَيْن)یانە (فتحە)و (سكون) (مناسب)ی (مُشارُ أليە) بێ ﴿وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾ وەكی (آبا)و (أجداد)مان، كوویان گوزەران كرد، وا گوزەران ئەكەین، كوو مردن، وا ئەمرین. زیندوویبوونەوە، (حساب) و (كتاب)و (عذاب)و (عقاب): یۆك (نیە) ﴿فَكَذَّبُوهُ﴾ هەندە نەچوو ﴿فَأَهْلَكْنَاهُمْ﴾ واخۆشە. یەكی پاش (٢٠) ساڵ (آفەت)ێكی بێتەسەر، بڵێین: "ئەمە كو (همّەت)ی (شێخ)ە؟ خۆی نیە، دەم ودەست، دەست وپست!" ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ئەوانی (موالی) ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (يا عزيز)و (يا رحيم). (يا جواد) و (يا كريم): (إرْحَمْنا وجُدْ عَلَنا بسَعادة الدارَين وأهْلك أعدائنا، فإنّا مؤمنون) ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ﴾ (قبيلە)ی (ثمود)، (قوم)ی نا (صالح) ﴿الْمُرْسَلِينَ﴾ گشتیان ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ﴾ (عليە السلام) ﴿أَلاَ تَتَّقُونَ﴾ وەكی (رسول)ەكانی دی ئەفەرموێ: ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ، فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُون، وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (والله لا يُضيعُ أجرَ المرسلين) ﴿أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ﴾ لەوێ، لێرانە؟ (رأی)یە ﴿فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ باغات و كانیاو، بە (سلامەت)ی (ترك) ئەكرێن؟ (بالهناء والعافية) گوزەران ئەكەن؟ ئەڵێن: (ثمود) لە (ثَمَد)ە، (بمعنی) ئاوی كەم، یا ئاوی بە هاوین، هیشك بێ" ئێمە كۆراوی پێ ئەڵێین. (أصل)ی (معنی) لەگەڵ (جنّات) و (عیون) رێك ناكەوێ ﴿وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ﴾ دار خورما ﴿طَلْعُهَا هَضِيمٌ﴾ لێك نێزیكن، (یعنی) بەری زۆر دەر ئەكا ئەو (طلع)ی كە وشی خورمای لێ دێتەدەر، (متعدّد)ە. ئەگەر بۆ قەسپ وخورمای بەیەوە، بە (معنی) گەیی، ئەو (وەقت)ی (مجان)ەكی ئەوێ. هەرچەند (بعض)ە قەسپ هەیە، ناوكی زۆر (ضعیف)ە، وەك هەناری بێ هێسكی ئێمە، (أمّا) ئەو (نوع)ە كەمە ﴿وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا﴾ هەڵی ئەكەنن، لەبەردی ئەی تراشن ﴿فَارِهِينَ﴾ بە (نشاط) وەك لە گڵی هەڵ كەنن، پێوە ماندی نابن ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ﴾ ئی من ﴿وَلاَ تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ﴾ ئەوانی (خائن)ن، (مسرف) ئەوەیە چاكە نەكا ﴿الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي

الأَرْض﴾ لە نێ خۆیان، لە (جوان)یان ﴿وَلاَ یُصْلِحُونَ﴾ (بوَجْهٍ) وەکی ئەلّێن: (دز بازاری اشفته میخواهد.) ﴿قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنْ الْمُسَحَّرِينَ﴾ (سحر)ت لێ کراوە، (عقلّت) تێك چووە ﴿مَا أَنْتَ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا﴾ بۆ زێدە لە ئێمە، توو بووی بە (رسول)ی خودا؟ ﴿فَأْتِ بِآيَةٍ﴾ (علامەت) و (دلالەت) لە ڕاستیت بکا ﴿إِنْ كُنْتَ مِنْ الصَّادِقِينَ﴾ کەسێ لە (طرف) خوا بنێردرێ، ئەبێ (علامەت)ەکی (عظیم)ی هەبێ، لە (دَعْوا)ی بوەشێتەوە. (حقیقةً) (طلب)ی (آیة) شتێ باشە، (لازم)ە، وە (إلا) (رسالەت) ئەبێتە (ملعبە) وەکی ئێستا، تۆینبازی و (تابع)ی (هوا) (مثلا): (قادیانی) ئەوا (إدعا)ی کرد، (آیة)ی چ بوو؟ هیچ، (بعض)ە قسەی پڕوو پووچی، پیرێژنانە! (مقابل)ی ئەو (حکما)ی (طبیعەت) و (کیمیا) و (هندسە) و (هیئەت) ئەو (نُهات)ە (مخترع) انە، ئەبێ (آیة)ی (رسول) چ بێ؟ لە (فوق)ی (طیارە) و (غواصە) و (ئەلکتریك) و (تەلفەن) ، (تەلەفۆن) و (رادیۆ)بێ. بەلّێ (آیة)ی (رسل)ی ئێستا، بێ شەرمی و بێ حیای یە! لەسەر (جهل) و ناتەواتی خۆیان، (مقابل)ی ئەو هەموو (عُلما) و (حُکما) و (عُظما) و (نَوابغ) و (عبقری)یانە، کە بە تۆزی پێ یان ناگەن، (دعوا)ی (رسالەت) ئەکەن! ئەوانەن، کورد پێ یان ئەلّێن:" های کەرە، های!"﴿قَالَ: هَذِهِ نَاقَةٌ﴾ (ناقةُ الله)یە. (قادیانی) و (بهائی) ئەبا (آیات)یان (حِمارُ الله) با، بەلّێ خۆیان (آیة)ن، گەرچی قسەی بێ (أدبی) لەمن ناوەشێتەوە، (أمّا) بێ (حیایی) وان (مع الاسف) کەمێ بێ أدبی کردم. ئەو (ناقە)یە ئەبێ (خصوصیەت)ێکی هەبێ، کە پێی ئەلّێن: "ناقة الله" بۆیە گەلێك (حکایەت)یان پێ هەلّبەستوە، بێ (أصل) و (فصل) ﴿لَهَا شِرْبٌ﴾ بە (کسر)ی (شین) بە (فتح)ە هەم (قرائەت)ە، وەبە (ضمە)ش (لوغەت) هاتیە، هەر (سێ) (مصدر)ن، یا هەر یەك (معنا)یە ئەدا، لەویدی جودا. لێرە بە (قدر) و (نصیب) (تفسیر)ی ئەکەنەوە، (خلاصە) ڕۆژێ ئاویان بۆ (ناقە)بێ، بیخواتەوە ﴿وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ﴾ ڕۆژێ بۆ ئێوە بێ، ئەگەر ئاویان هەر هەندە بووبێ، (جنات) و (عیون) لە کوێ ئەبێ؟ ئەگەر نێ یەك (عین) یا یەك (بیر)بێ، (ئەو (تقسیم) و (ومزاحە) بۆ؟

(مع أنّه) ئاوی تر ئەگەر هەبێ، با بۆ خۆيان لێ ی بخۆنەوە مەگەر (منع) كرابان. (سيدی الوسی) ئەفەرموێ:"لە كتابی (مجمع البيان) دا ئەڵێ:"(إمامی علی) فەرموويەتی:" ئەو كانيە، (أول) كانی بوو، لە عەردی دەركولی بوو،جنابی حق بۆ (صالح)ی هەڵقولاندبوو"، (أما) تێ ی ناگەم، چی ئەفەرموێ؟ بۆ وا ئەفەرموێ؟ ﴿وَلاَ تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ﴾ تخوونی نەكەون، دەستی نەدەنی، بە خراپە، بە لێدان و (غير)ە ﴿فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ (عظمەت)و (سعادەت) و (شقاوەت) و (حقارەت)ی (زمان)، بە (إعتبار)ی (ما فيه)يە ﴿فَعَقَرُوهَا﴾ هەموويان (رأی)يان لەسەر بوە ﴿فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ﴾ لە ترسی (عذاب)، يا (خسارە)ی شير، يا لەسەر نەمانی ئەو (آية)ە (عجايب)ە كە (جلب)ی (أنظار)ی ئەكرد ﴿فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ﴾ گرتنی (عذاب)ی (موعود) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ، وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (يا رحيم) (وقت)ی (تَرحّم)ە ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ﴾ (أساساً) لەوان نەبوە، ژنی لێ خواستينە، (قرابەت)و (قوميەت)ی پەيابووە ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ: أَخُوهُمْ﴾ (قرابەت) و برايەتی، (مبنا)ی لەسەر (مصاهرە)يە ﴿لُوطٌ: أَلاَ تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ، فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ﴾ لەوەی (أمر)تان پێ ئەكەم (نهی)تان لێ ئەكەم ﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (أصل)ی (دعوەت)ی (كلی)ئەمەيە: (خصوصيات) بە (خصوصيات)ی (قوم) ئەگۆرێ ﴿أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنْ الْعَالَمِينَ؟﴾ نابينن، لە (رسل)ەكانی دی، ئەو باسە نەبوو، بە (خاطر) و (خيال)ی (قوم)يان دانەدەهات ديارە (مخترع)بووين، (ممكن)ە لە (كەر) فێر بووين، وا ئەبێ (بعض)ە نێرەكەر (ميل)ی دانی ئەبێ، نێرەكەری تری فێر ئەبن، ئارامی نادەن، ئەگەر (صاحب)ی چارەی نەكا، ئەوەندەی ئەكەونی، ئەی كوژن. (أما) ئەوە زۆر (نادر)ە، ئەڵێن: "بەرازيش نێر لە نێری دێ" رەنگە ئەويش وابێ ﴿وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ﴾ ژن (طبعا) وا (خلق) كرايەوە، (مدار)ی (دوام)ی (نوع)ە، ديارە (طرف)ی دی لەگەڵ نێرە (فرق)ی نيە ﴿بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ﴾ زۆر (ظالم) و (متجاوز) لە

(حد)ی (ظلم)ن، نە تەنها لەوە، لە هەموو (معاصی) بێ ئەندازەن گوناهو (معاصی)ش (أدەب) و (سلوك)ێکی هەیە، کەسێ زۆر بێ (حیا) نەبێ، (رعایەت)ی ئەکا ﴿قَالُوا﴾ ئیتر بەس یە. چیتر (لوم) و (زجر)مان مەکە ﴿لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَالُوطُ﴾ پاش ئەم (إحضار)ە ﴿لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ﴾ لە دەرکراوان ئەبی، شار بەدەرت ئەکەین ﴿قَالَ﴾ ناتوانم ﴿إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ﴾ لە (باغض)انم، قینم لێ هەڵئەستێ، (لومە)تان ئەکەم، نابێ ئەو کارە پیسە بکەن ﴿رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ﴾ لە شەڕی ﴿فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ﴾ دیارە هەردوو کچی نەبوە ﴿إِلاَّ عَجُوزًا﴾ پیرە ژنی ماوە ﴿فِي الْغَابِرِينَ﴾ لە بە (هلاك) چووانە (بعد الالتفات) ئەویش بە بەر(عذاب) کەوت و ڕۆیی ﴿ثُمَّ﴾ (بعد نجاتهم) ﴿دَمَّرْنَا الآخَرِينَ﴾ بە (هلاك)مان بردن ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا﴾ (نوع)ی (غیر)ە (معهود)، نەدیتراو، بەردەباران، بۆمبەردومانی (إلهی) ﴿فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ﴾ بارانی پیس و خراپ ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ئەوانی (جوان) یا (قوم)ی نا (نجیب) ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (یا عزیز) و (یارحیم) (بعِزَّتِكَ وَرَحْمَتِكَ نَسْأَلُكَ النَّصرَ وهلاكَ العَدُوّ) ﴿كَذَّبَ أَصْحَابُ الأَيْكَةِ﴾ چۆمەڵان، (غابات)، جەنگەڵستان، (موقع)ی بەداروبار، تێکچرژای پڕ،(أما) لێك و پێك، ڕێك و پێك (بدیهی)یە، (بدیهی)یە کە ئەڵێن: "ئەوانیش (کَذَّبُوا)" ﴿الْمُرْسَلِينَ﴾ە، (کسائر الغابرین)ە ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ﴾ ناڵێ: (برایان)، وا دەرئەکەوێ، زاوایەتیشی نەبووە ﴿أَلاَ تَتَّقُونَ﴾ (أیْکە) (مدینە)یە (غیر)ی (مدینە)یە، (خلاف)یانە، (أیکە)و (لیکە)لای (إبن جریر) یەکە، لێرەو لە (صاد)ی، (قرائەت)ی (أبوجعفر) و (نافع) و (إبن کثیر) و (إبن عامر)ی: (لَیْکە)یە. (زمخشری) (قبول)ی ئەو (قرائەت)ە ناکا، ئەڵێ: لە (رسم الخط)ی مُصحَف بە غَلَط چووین. وەئەڵێ (لَیْکە) ناوێکە نەبیستراوە غیرە معروفە (سیّدی آلووسی) ئەفەرموێ: "(إنکاری) (زمخشری) (صحەت)ی ئەو (قرائەت)ە، نێزیکە لە (ردّة)" (مع أنە) ئەڵێ: "پێش (زمخشری)، (مبرِّد)" و (إبن قتیبە)، (زجّاج)، (فارس) (نحاس)، (إنکار)یان کردیە، بۆچی ئەوان (لە

(ردّة) نیزیکترنین؟ (إمام)ی (عین)ە دوای (زمخشری) ئەکەوێ. لکن(بیضاوی) شتی تر (إفادە) ئەدا" (لَیْکه) بە (قراءة) دادەنێ، (قراءة)ی وانە (الأیْکة) ە (أصحاب) وای ئەخوێننەوە، بە (لَیْکه) دێتە گوێ، هەردوو (ألف) لە (قراءة) ئەڕۆن، (فتح)ی (الف)ی (أصل)ی ئەخرێتە سەر (لام)، ئەفەرموێ: کتابەتی لێرەو لە (صاد)ی بێ (الف)ە، بە (إتبّاع)ی (رسم الخطّ)ی (مصحف)ە."

(بارکَ اللهُ فیكَ أیّها البیضاوی) ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ،فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ، وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (خصوص) ﴿أَوْفُوا الْكَيْلَ﴾ بە تەواوی، بە (نقصان)ی مەپێوون ﴿وَلاَ تَكُونُوا مِنْ الْمُخْسِرِينَ، وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ﴾ (ضرر) بە (خلق)ی مەگەیەنن، بۆ خۆتان تواو و بۆ (خلق)ی (ناقص) ﴿وَلاَ تَبْخَسُوا النَّاسَ﴾ هەرکێ بێ ﴿أَشْيَاءَهُمْ﴾ هەرچی بێ ﴿وَلاَ تَعْثَوْا فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ (عَثو) ئەڵێن: "(فساد)ە، یا (أشدُّ الفساد)ە" (مفسدین) (حالی) (مُؤکدّە)یە، ئەگەر بۆ (آخرەت) بێ، (مُوَسس)ەیە، نازانم بە کوردی بڵێم: "چی؟" ئەو (ترکیبات)ە لە زوبانی کوردی دانیە ﴿وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الأَوَّلِينَ﴾ (جِبِلاًّ کَثیراً) ﴿قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنْ الْمُسَحَّرِينَ﴾ گۆڕاوی، لە (سحر) لێ کراوانی ﴿وَمَا أَنْتَ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا﴾ (رسالەت)ی چی؟ ﴿وَإِنْ نَظُنُّكَ﴾ ئەگەر بڵێین: "عاقڵی" ﴿لَمِنْ الْكَاذِبِينَ﴾ چیە؟ (تهدید)مان ئەکەی. ﴿فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنْ السَّمَاءِ﴾ پارچە (حجر)ی (سماوی) ﴿إِنْ كُنْتَ مِنْ الصَّادِقِينَ﴾ لە (دعوی)ی (رسالەت)، یا لە (تهدید)ی (بالعذاب) ﴿قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ چتان (لایق)ە ئەو ئەیزانی ﴿فَكَذَّبُوهُ﴾ (دوام)یان کرد، بە (صراحەت) بێ (کنایەت) ﴿فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ﴾ ڕۆژی چەترو سایەبان، (أنّە) هەورێ وەکی چەتر، لەسەریان هەڵدرابوو بۆ (إستراحەت) چوونە ژێر سێبەری کەچی لێ یان بووە (عذاب)ی (نار)ی (سموم)، (عذاب)ی (هائل) کە خوا ئەفەرموی: ﴿إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ بە (إعتبار)ی (ما فیە) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ، وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (یا عزیز)و وە(یارحیم) بە (حرمەت)ی (رسول)ی (مجتبا)و ئەو (رسل)آنەی کە لەو

(سورەت)ە بەو (نظم)ە (ذكر) كران، (حضرەتی موسی)، (حضرەتی إبراهیم)، (حضرەتی نوح)، (حضرەتی هود) (حضرەتی صالح)، (حضرەتی لوط)، (حضرەتی شعیب)، دەرحەق بە ئێمە (رەحم)ێ، دەر حق بە (كَفَرە)و (فَجَرَە)و (فسقە)، (غضب)و (عذاب)ی (هائل)، بۆ (فاسق)ان (ذلـەت)، بۆ (ضعیف)ان (عزّة)، ئەگەر حالێ وابێ، (علم)و (دین) لەو ولاتە (محو) ئەبێ. خوایە ئەوی بیستمان، ببینین، (محو)ی درزو حیزو (أنصار)یان ﴿وَإِنَّهُ﴾ (قرآنی كریم) ﴿لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ یاخود (بیان)ی (أحوال)ی (رسل) ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الأَمِينُ﴾ ئەو (بە)ی یە، زۆر جوانە ئی خوایە، لەگەڵ (روح الأمین)" مصاحبەی هەیە ﴿عَلَى قَلْبِكَ﴾ ئەوی بڵێ : (خانَ الأمین)، كێ ئەتوانێ بڵێ: "لە فرقەی مسڵمانانە؟" (یعنی) (جبریل)ی (أمین) (روح)ێكی خاوێن، (قورئان)ی هێناوە ئەوەی كە (بالواسطە) بۆ (رسولی أكرم) هاتبێ، بە (لفظ) خوێندیتەوە، بە (طریقە)ی (سمع) چۆتە دەروونی (هُمایون)ی (قلب)ی (مبارك)ی چاكی تێ گەیشتیە، (ظریف)ی (حفظ) كردیە، لەو (نزول)ە (قطعیاً) (ملابسە)و (ملامسە) (مداخلە)و (مقارنە)و (مقاربە)ی (جنّ)و (إنس)و (شیطان)ی تیانیە. وەك لە (بخاری) (إشارە)ی بۆ ئەفەرموێ (بعضاً): وەكی (صلصلە)ی جرس بۆی هاتوە) دیارە (رأساً) لە (طرف) (كبریائی) (إلقا)ی (سمع)و (قلب)ی (رسولی أمین) كراوە، (وكذلك) (مداخلە)ی خیاڵی نیە (ولو) (كلام) بە (طریق)ی (دماغ) بۆ (قلب) ئەچێ، (أمّا) (أساساً) (رسولی أكرم) بەدەماغی نەدەهات، ببێتە (رسول)، وەك (خیالیّون)نان، (إحضارات)ی بۆ بكا. (حتّی) (جنابی رسول) (وقت)ی (نزول)ی (وحی) لە (طریق)ی (حواس) (إنقطاع)ی ئەبوو، تا (وحی) (إلهی) لە هەموو (أغلاط)و (أخلاط)ی (حواسّی) (مُنزَّە) بێ. (محل)ی (عقڵ) (دەماغ)ە، یا(قلب)ە؟ (خلافی)یە، (ظاهر) لە (طرف) (قلب)یانە، بە (یقین) (زحمەت)ە بە (قطع)ی (علم)و (عقل) بێ وان نابێ، (مركز) كامیانە؟ (جذم)ی (مطلق) (مشكل)ە. (حكما)ی (جدید) (دماغ) ئەكەنە (محلّ)ی (عقڵ) ئەویش دووە: (عقڵی باطن) و (عقڵی واعی)، دڵ دەكەنە محلی (عواطف). (جنابی

سیّدی الوسی) صاحبی (روح المعانی) لێرە (تفصیلاتی) (غریب)ی هەیە، شایانی (مطالعە)یە بە (شرط)ی (فهم) کردن، (نقل)ی لە (بعض)ی (أهل)ی (حکمەت) ئەکا، لام وایە (ملا صدری شیرازی) یە، (أمّا) سەراپای (خیالیّات)ە ﴿لِتَكُونَ مِنْ الْمُنذِرِينَ﴾ (نزول)ەکە، یا (إنذار)ەکە ﴿بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ﴾ بێ (تعقید)، (سریع الفهم)، خۆش (أدی) ﴿وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الأَوَّلِينَ﴾ (ذکر)ی (قورآن) لە (کتب)ی (رسل)ی (سابقە)دا هەیە، (معنی)ی ئەوە نیە (قورئان) هەمووی لەناو (کتب)ی (أنبیا)یان بووە، خوا (ترجمە)ی کرد، بە (عربی). بەڵێ گەلێ قسەی تیایە، ئی (کافر) ،ئی (مؤمن)، ئی (إنسان)، ئی (مَلَك)، ئی (رسول)، ئی (شیطان)، ئی (طیر)، ئی مێروو. دیارە بەو (عبارەت)ە کە لە (قورئان) دایە، (تلفظ)یان پێ نەکردیە. ئەگەر (إمامی حنفی) بەو (آیة)ە (إستدلال) بکا لەسەر جوان)ی (قرائەت)ی (قورئان) بە (فارس)و (تورکی)و (هندی)و سائری (لغات)، (حقیقةً) (إستدلال)ی خۆی نیە. (لاشك) ئەو عبارەتی، تعبیری پێ لە (معنا)ی ئەدرێتەوە، (قورئان) نیە.

من بۆ تێگەیشتنی أجانب، ترجمەی (قورئان) إنکار ناکەم، بەڵکو زۆر بە فائدەیە، لکن نەڵێن: "ئەمە (قورئان)ە" وەکی (تورات)و (إنجیل) بە هەر (لغەت)ی بێ، (کتابی مقدّس)ە، (تورات)ە (إنجیل)ە.

ئارەزووم ئەکرد جمعێ لە علمای عەرەبی و زوبانزان و کاتب و محرری غایەت بە قوّەت بە جزالەتی عبارەتی وەکی (جلال نوری) و (طه حسین) ، (فکری إباضة) (قورئان)یان بە (عبارەت)ی جوان، خۆش (أدی)، (سهل الفهم) ترجمەیان کردبا، زۆر بە (فائدە) ئەبوو. ئێستا بڵێین: "دروستە، دروست نیە" (ترجمە) کرا بە (لسان)ی (مختلفە). ئەوانی (ترجمە)یان کردیە، وا دەرئەکەوێ زۆر لە (أرباب)ی (قلم) نەبووین، (معلوم) (أجانب) (تدخلات)ی تیا ئەکەن، (روح)یان (أمین) نیە (ترجمە)ی بە (تورکی) کراوە، زۆر بێ (تام)ە، لام خیانەتێکی تیایە ئەگەر چی وائەنوێنن، بۆ ئاسانی، تێگەیشتنی (عوام) وامان (ترجمە) کردیە. (قورئان) (ترجمە) بکرێ، لەگەڵ (محافظە)ی (أصل)ی وەکی

(إنگلیز) کردوویانە، (صفحە)یە (قورئان)ە، (صفحە)یە (ترجمە)یە، جوانە ﴿أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً﴾ چما بۆ وان (آیة) نیە؟ ﴿أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ ئەوانی (حبرە) باشەکانی بێ (غلّ)و (غش). زانیان (حق)ە،(موافق)ی (بشارەت)ی (رسل)ە، ئیمانیان هینا. جا بنۆڕە (إختلافات)ی (ترکیب)ی (نحوی)، (یَجوزْ)، (یَجوزُ) (إنسان) سەرەدەری پێ ناکرێ! ﴿وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ الأَعْجَمِينَ﴾ کە چ (رقابەت)و (قرابەت)یان نەبێ، کە (علی الأکثر) (قوم) (تابع)ی (غیر) ئەبن ﴿فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ﴾ (قرآن)یان بەسەردا بخوونێتەوە ﴿مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ﴾ (إیمان) بە (قورآن) نایەنن لەگەڵ (مزاج)و (مشرب)یان ڕێك ناکەوێ، وەکی (عالم)ی ئێستا (ئاورووپایی) هیچ، (آسیایی)ش تێك چووین. لەگەڵ (مزایا)و (شرف)و (فضائل)ی (قورآنی) (قط، قط) ڕێك ناکەون، (میل)یان بۆ ناچێ. (بعض)ی قسەی (بهیمانی) لێرە وتراو، خۆزی (ئالووسی) (نقل) نەکردبایە ﴿كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ﴾ بە (وجە)ی (تکذیب) نەبێ، (تصوّر)ی ناکەن، ناچێتە گوێیان، (فضل) لە دڵیان، (إلاّ) لەگەڵ (شك) و (ریب) و (إفك)و (إفترا)و (إختلاق)و (أساطیر). ئەگەر (قورآن) بە (بلاغەت)و (أعجاز)و (حِکَم) و (معارف)ی بچێتە ناو دڵیان، (مجبوراً) (إیمان) ئێنن. (لکن) ئەوەنایەتە دڵی من، (ولو) (مختار)ی (محقّقین)آن بێ، دیارە (علّەت) (جرم)ە، (کفر)و (إیمان) هەرچی (کیفیّات)ی (نفسیە) بێ، کە (رسوخ)ی بەست، ئەوجا (جنابی حق) بە گوێرەی (سِلك)ە کە بە دوای ئەدا، (معاملە)ی (لایق)ی حاڵی و (شأن)ی لەگەڵ دەکا. لام وایە ئەم (رأی)یە (وسط)ە لە (بین)ی (أشاعرە)و (معتزل)ە ﴿لاَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ خۆت بە (هلاك) مەدە (تأسّف) مەخۆ، (محقّق) بزانە، (إیمان) بە (قرآن) نایەنن ﴿حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الأَلِيمَ﴾ ئەگەر (عذاب) (عذاب)ی (تأدیبی) بێ باشە، وە(إلاّ) (محو)ە ﴿فَيَأْتِيَهُمْ﴾ (عذاب) ﴿بَغْتَةً﴾ ناگەهانی ﴿وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ﴾ ئاگایان لەخۆ نیە ﴿فَيَقُولُوا﴾ کە دییان ﴿هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ﴾ (تأخیر) ئەکرێین، ئەوجارە (عَذاب)مان لەسەر هەڵ ئەگیرێ ئیتر تۆبە ئەکەین (إیمان) ئێنین! ﴿أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾ بە (وجە)ی (إستهزاء)و

(تکذیب) ئەیان گوت: (بابێ، بابەردە باران کرێین) ئەواهات، چی ئەکەن؟! چارەیان چیە؟ نیە ﴿أَفَرَأَيْتَ﴾ ئەڵێین: "فَأَخْبِر" پێیان بڵێ، (خبر)یان دەیە ﴿إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ﴾ (مدّة)یە زۆر، تا ئەگەنە (عمر)ی (طبیعی) لەگەڵ گوزەرانێ خۆش ﴿ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ﴾ ئەو (عذب)ی (وعد)یان پێ ئەدرایە ﴿مَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ﴾ لەو (مهلەت)و (تمتّع)ە، چ (فائدە)یە، ئەبینن؟

نازانم لەگەڵ ئەم (مەلا)یانە چ بکەم؟ (موصوفە)یە، (نافیە)یە، (مصدریە)یە، (موصولە)یە، (رابط)ی (مَحذوف)ە؟ کوردی لە کوێ؟ ئەو (تفنّن)ە لە کوێ؟ (زەحمەت)ە! (ظاهری) ئەو (عذاب)و (إستفهام)و (خبر)ە لە (دنیا)یە. (بعض)ی (اوّل)ی ئەبەن بۆ (قیامەت)، (رابط)ە تێك ئەدەن، (رحمەت)یان لێ بێ، (لسان)ی (عربی)ش هەڵ ئەگرێ. (لکن) (صیانەت)ی (نظم)و (جزالت)ی (لفظ)و (معنا)ی (قرئان)یش (واجب)ە ﴿وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ﴾ (إنذار)یان کردینە، (إیمان)یان نەهینایە، بە (هلاك) چووین. (مراجعە)ی (ترکیب)ی (نحوی)کە، (ممکن)ە گەلێ (قریە) پاش چەند (منذر) وێران بووبێ، یاخود غیری (رسول)یش لە پیاوە (عاقل)ان و بە (شرف)و (ناموس)ان (إنذار) یان کردینە، دوایە (رسول)یش هاتینە. ﴿ذِكْرَى﴾ (وعظ)و (إعتبار) بۆ (غیر) و دوای وان. تا (قوم)ێ دی، (تکذیب)ی (رسول) نەکەن.

(ترکیبات)ی زۆریان بۆ (ذکری) کردیە، چ بکەم کوردیە، ئەو (تراکیب)ە هەڵناگرێ ﴿وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ لە (إهلاك)یان بەڵکو (عین)ی (عدالەت)ە، خوایە بینوێنی! ﴿وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ﴾ بە(قرآن) ﴿الشَّيَاطِينُ﴾ (مصون)ە (تنزیل)ی (ربّ العالمین)، (نزل بە الروح الامین) لە (مقاربە)ی (شیطانی لعین) ﴿وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ﴾ (مناسبە)ی نیە لەگەڵیان، (شأن)ی وان و (هدایەت) و (علم)و (حکمەت)ی (قورئان) لێك دوورن ﴿وَمَا يَسْتَطِيعُونَ﴾ ناتوانن، ئەدی ئەو (شیطانە رجیم)ە، کوو توانی، لە (بین)ی دوو لێوی (رسول اللە) ئەو (هذیانە)ی دەڵێن، بیڵێ؟! (حاشا)، هەڵبەستی (شیاطین الإنس)ە ﴿إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ

لَمَعْزُولُونَ﴾ نـاتوانن گـوێ ڕاگـرن کـە (وحـی) بـۆ (رسـول الله)ی دێ، لەبـەر (سطوەت)ی (إلهی)و (هیبـەت)ی (ملـك)، (شـیطان) لەبـەر دەنگـی بـانگ دانـێ هەڵێ، کوو ئەتوانێ (مداخلە)ی (وحی) بکات؟ (ممکـن)ە بڵـێین: "ئـەو (قـوم)ە لـە بیـستنی (قورئـان) دوور بـوون، بـێ گـوێ بـوون، (أنّـە) نـای بیـەن، بۆیـە (إیمان)ی پێ نایەنن" ﴿فَلاَ تَدْعُ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ (دعوەت)ت هەر بۆ وی بێ، خالّی لە (شائبەی شرك) ﴿فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ﴾ (العیاذ باللە) نەکـەی میلـی بکەی (ولو) (إدارە) (سیاسةً) بێ ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ﴾ (فضل) لەوەی کە بۆ (خـاطر)ی وان (میـل)ێکـی بکـەی. (لازم) نیـە، ئـەوە لـە (مکّـی) بـێ یـا لـە (مدینی) بێ، یا خزمی (مسلّمان) بن، (فی الحقیقه) (عربی) (لغەت)ی (واسـع)ە، آن زیادە، لە ناوی (أعضا)و (أجـزا)ی (حیـوان)و (إنـسان). ئـەمن زۆر (تعجّـب) ئەکەم، ئەڵێ ی: (تشریح الابدان)یـان زانیـوە، بـەو گـوێرە ناویـان دانـاوە، ئـەو (دقّەت)ە لە (بداوەت) ناوەشێتەوە ئێمە ناوی (عشیرەت) (حتّـی) (طائفـة)مـان نیە. (عـرب) (اوّل)ی (شـعب)ە، لـەوی بـەرەژێر (قبیلـە)یـە، ثـمّ (العمـارة)، ثـم (البطن) ثم (الفخـذ)، ثـم (الفـصیلة). (بعـض)ێ ئەفـەرموون: "عـشیرەت پـێش فصیلەیە" (سبحان الله) ئێـرەش لـە (إخـتلاف)ی (علمـا)و (نـسّاب)ان (خـالّی) نـەبوو ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ﴾ باڵـت شـۆڕکە ﴿لِمَنْ اتَّبَعَكَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ﴾ بـاڵی (رأفـت)، بـاڵی (تواضـع)، بـاڵی (حمایـەت)و (صـیانەت)، (حـق)ی (رسـالەت) ئەمەیـە. بـۆ (عـشیرەت)ی (أقـرب) (إنـذار)، بـۆ (تبعـە)ی (مـؤمن) (لطـف)و (مرحمەت)و (لین)ی (جانب) ﴿فَإِنْ عَصَوْكَ﴾ ئەوانەی (إنذار)یان ئەکـەی ﴿فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴾ بۆ (مـؤمن)ی (عاصـی) وانـا گـوترێ، (تبـرا)ی لێ بکـا، (ولو) (أقـرب النـاس) بـی، (إعانـە)ی لەسـەر بـدەی؟ مـەدە، (مسامحە) مەکـە ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ﴾ لەسەر (عاصی) (عزّەت) بنوێنە، بۆ (مطیـع) بـە (مرحمەت) بە ﴿الَّذِي يَرَاكَ﴾ (ملحوظ)ی (عـین)ی (عفایـەت)ی، ئـەتبینێ ﴿حِينَ تَقُومُ﴾ (ظاهر) وایە، بۆ شەو نوێژ بێ ﴿وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ﴾ (عِبـاد الـرَحمن الذينَ يبيتون لِربِّهم سُجَداً وقيِاما) (تقلّب)ی (فی الأنبیـاء) (وفی الأصـلاب) جـێی

نیە، گەلێ (تقلّبات)یان لەو (تقلّب)ە داهەیە ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ئەزانێ چی ئەڵێن، ئەزانێ چی ئەکەن، (ظاهر)و (باطن) (کلّی) و (جزءی) لێ ی بزر نابێ ﴿هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ﴾ (رابطە)ی زۆر (ظاهرە)، ئەبێ (حسن) لێرەش (شیاطون)ی خویندبیتەوە؟ هەرایان بوو، لەسەر (قرائەت)ی (حسن) لەسەر (آیة)ی (سابق). بە (لعنەت) بن (شیاطین)، پیاوێ وەکی (حسن): (بلیغ) و (فصیح)و (ملیح بیان) تووش (لحن) ئەکەن، خۆیانی لێ ئەگۆڕن، خۆیان ئەکەن بە (شیاطون)! (ذاتاً) (أصلی) (شیطان) (مجهول)ە، لە (شیط)ە، یا لە (شطن)ە؟ ﴿تَنَزَّلُ عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ﴾ زۆر درۆزن وگوناه کارو رووڕەش، بێ (مناسبە) نابێ، ئەوی پاك، لە (طرف) پاکان (وحی) بۆ دێ، ئەوی بەد بێ، لەلای بەدان! قەل لەگەڵ قەلی کۆتر لەگەڵ کۆتری. (حکما) ئەفەرموون: "(مناسبە) لە (بین)ی (علّەت)و (معلول) (شرط)ە، (حتی) (روح) بە (مناسبە) (تعلّق) بە (بدن) ئەبەستێ، (روح)ی ئەو (بدن)ە (مناسبە)ی لەگەڵ (بدەن)ێ تر نیە." جا بە (إنصاف) تەماشای (رسالەت پەناه) کەن وەخۆتان ئەیناسن، قسەکانی ئەو، وەکی قسەکانی (ئاوروپایی) نین ك (أفّاك)ی (أثیم) هەزار درۆو دەلەسەی نالایەق، بێ (معنا) بێ (مناسبە)، (خلاف)ی (حقائق)ی (ثابتە)ی (تأریخیە) دەر (حەق) (جەنابی رسالەت پەناه) هەڵ ئەبەستن، لە (عصر)ی (نور) (عالم) ئەهاوێنە، ناو (ظلمات) ﴿يُلْقُونَ السَّمْعَ﴾ گوێ ئەهاوێن، ڕائەگرن لە (شیطان)ەکان ﴿وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ﴾ (حتی) لەوەی (إسناد)ی بۆ (شیطان) ئەدەن، ئەو بە ئی وان (راض)ی نیە! (حقاً) (إنسان) ئەمڕۆ تەماشای (سیّئات)ی (بشر) ئەکا، ئەوەندە پیس و نەدوو (دون)ە، (شیطان) لێ ی بەرییە، ئەوەندە (لئیم)و بێ (ناموس) نیە. گەلێ جار ئەڵێم: "ئێوە تەماشای (وجدان)ی خۆتان کەن، (وەقت)ی (حکایەت)ی ئەگێڕیەوە، لەمەیانە، درۆیە دێ، (تجسّم) ئەکا، ئەگەر درۆیەکە نەکەی، قسەکە زۆر بە تام نابێ، ئەگەر ئەو پینەیەی لێ دەی، (غایەت) جوان دێ، ڕەونەقی ئەداتێ ئەگەر خۆت گرت، درۆیەکت نەکرد، جارێ دوو جار، ئەوسا

لەسەر درۆ (غلبە)ی ئەكەی، نای كەی. وائەبێ ئەو (تَجَسّم)ە (زائل) ئەبێ وە(إلاّ) بە دوای درۆیان ئەكەوێ، بەتام بێ تام، ئەوی بێتە سەر زارت نایگێڕیەوە، ئەوجا (إنسان) ئەبێتە (أفّاك)و (كذّاب)! (حكایات)ی (كهنە)ی (عرب) (مشهور)ن، لە (آیة)ی ﴿وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمْ الْغَاوُونَ﴾ دەرئەكەوێ، (مراد) لە (أفّاك)ی (أثیم) (مهبط)ی (وحی) (شیاطون) و(شعرا)ن، دیارە خۆیان (مُضل)ن، (أتباع)یان (ضالّ)ن، گومراهن ﴿أَلَمْ تَرَى﴾ (أیّها الناظر) ﴿أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ﴾ لە (أودیە)ی (قیل)و (قال) ﴿يَهِيمُونَ﴾ (هائم)و (متحیّر)و بێ (مسلك)و بێ (مبدأ) و بێ (غایە) (هتك)ی (أعراض)، (قدح)ی (انساب)،(ذمّ)ی (أشراف) (مدح)ی (أجلاف)، (مبالغات)ی درۆ، بێ ئەنداز ئەكەن.

ئەو (شعرا)یانە بوون، ماڵ و دەوڵەتی (ئەمەوی) و (عەباسی)یان بە قوڕی گرت، (خزینە)ی (حكومەت)یان چۆڵ كرد، سازندگی وەكی (إبراهیم بن إسحاق موصلّی) (میرات)ی (٣) ملیۆن دینار بوو. (إمامی شافعی) بە قەرداری مرد. ئەو (حكومەت)آنە ئەژیەن؟ خۆیان ئەوەندە (رزیل)آنە سفیلانە جووڵانەوە (صنعەت)ی (شعر)یشیان بێ (قیمەت) كرد، ئەمڕۆ (ذات)ەكی (مدح) ئەكەن، سبەی (هجو). (عجایب) لە پیاوە گەورەكان، كوو پێیان خۆش بووە (مدح)یان بكەن؟ ئەیان زانی (مدح)یان بۆ (جلب)ی (مال)ە، نە (بیان)ی (حق)، (خلق)یش ئەی زانی وان. (خلاصە) (سیّئات)ی (شاعر)ان –(خصوص) لە (إسلامەت)ی– نایەتە (تعداد). (أفلاطون) زۆر لە (علیە)ی (شاعر)آنە، آن زیادە ئەوانەی بە خیاڵ (آلهە) (إعتبار) ئەكەن، وەشەڕیان ئەهاوێنە (بین)، ئەفەرموێ: "ئەمە زۆر (خراپ)ە بۆ (عوام)، (آلهە) لە (نظر) وان (مبدأ)ی (سعادەت)و (خیر)ن، كە ئەوان بە شەڕ بێن، ئیكدی بكوژن، (إنسان) ئەبێ چ بكا؟" ﴿وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لاَ يَفْعَلُونَ﴾ گوێ لە (شێخ رضا) كە كوڕی (شیخ عبدالرحمن)و برای (شیخ علی طالەبانی) چ بە خۆی ئەكا لەگەڵ هەتیوە (بلغاری)، تا ئەچێتە لای (أحمد پاشای بابان) شتەكی بداتێ. (حق الآنصاف) (أحوال)و (أطوار) و (مسلك)و (غایەت)و دعوەتی (محمدی) نسبەتی لەگەڵ

کەس نیە، لە سەرامەدانی (صلاح)، (فکیف) لەگەڵ (کاهن)و (شاعر)و کلی نانی؟ کورد تا گەیشتە دەوری (نالی) بە کوردی شعریان نەبوو، لە (وتیرە)ی شعری (عربی)و (فارسی) بەندی شای یان هەبوو (خزمینە گویّ و لەمن بی، بۆو دەکەم مدحی یاری)، بەلاوك یا غیری طرزی لاوك (بعض)ە (وقائع)یان ڕیّك ئەخست، چ (حرب) –وەکی (دمدم)ی– یا (عشق) وەکی (مەم و زین) و (برایمی ملا زێندینان)و (قەل و کۆڵە زەرد)و (ناصر و ماڵ ماڵ). ئی بەڕاستی (موسیقی)و (غرامی) بیّ، (حەیران)ی ئیّمەیە. (واقعاً) بە شعری (طاغور) و (سائر)ی (اوروپای)یان ئەچیّ، بەندەکی کورتە، ئیّکی دریژە، ئیّکیتری (وسط)ە، بەندی (أحمدی کۆر) میلی (تصوّف) ئەکا، (شاعر)ی (مللی)مان غیری (حاجی قادر) نیە، منیش (بعض)ە (أشعار)م دانا، لە سۆزی دڵم، بۆ کوردان و (إطاعه)یان بۆ (مُتَشَیّخ)آن، (مع الاسف) بۆ من (ضرر) بوو، ئەوانیش (نفع)یان لیّ نەدیت!

(من یەقەی خۆم لە بۆیە دادەدرم
ئیّوە نابن بە هیچ و من دەمرم)

(حقیقةً) کورد نابن بە هیچ، (روح)یان نەماوە، وەکی (أشباح)ی (سینما) دیّن ودەچن من لە (أوائل)ی عمرم حەزم لە شاعری بوو، (أمّا) شتیّ بوو بە (مانع)، ئارەزووم ئەکرد، لە إبتدای کار شعری (دقیق)و پڕ (معنا)و ئابدار، وەکی (کلیم)و (صائب)و (کمال)ی (هندی) دانیّم، ئەمەش (ممکن) نەبوو، (میل)ەکەم داکەوت، کول بوو (قوّەت)ی نەساند (لله الحمد) بابم، (شعر)ی خۆشی هەبوو، (فارسی)و کوردی، بە منداڵی (شعر)ی بۆ دادەنام، (تشویق)ی ئەکردم لەسەر خوندن:

"عزیزی ڕۆژو شەو بۆ خۆت بخوینە،
لەناو گیّژاوی جەهلدا مەمینە
لەدنیادا عمل تحصیلی علمە،
ئەوی علمی هەبیّ دائم بە حلمە

ملا زادەی نەخوندنی مثلي سەگسار
دەبی هەر هەڵپەڕێی یاوەك سەگی هار
قول و قاچی مسڵمانان دەرێن
له سفرەی ظالماَن نانی رفێنیً

ئەگەر (أشعار)ی کۆکراباوە (دیوان)ێ ئەبوو.

شعرایی ئەوروپایی ئەمڕۆ، ڕوو له (حکمەت)و (هدایەت)ی (أمّەت) ئەدەن، (تشویق)یان بۆ (مصالح)ی (دەوڵەت)ی ئەکەن. ئەوی (حکمەت)و (علم)و (عرفان) (نظم) کا، (روح)ی (حماسەت)و (شجاعەت)و (مجد)و (کرم) کاری بهاوێتە (دماغ)ی (قوم)، (حقیقۀ) شایاني (تبجیل)ە، لای خواش بە (حرمەت)ە، ئەمانەن خوا (إستثنا)یان ئەکا ﴿إِلاَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَکَرُوا اللَّهَ کَثِیرًا﴾ (طبیعی) ئەوانە (هجو) ناکەن، (مدح)یش بکەن بە ئەندازە ئەیکەن ﴿وَانتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا﴾ (بالمقابلة) (أمّا) (تجاوز) ناکەن لە (مقدار)ی (حق)یان. (نوات)ی (عظام) (شعر)یان دانایە، (أبو بکر) ، (عمر) وە (أشعار)ی (علی) لە (طبقە)ی (علیا) دایە. (إمامی شافعی) لە (مشاهیری شعرا)یە، (حتّی) (بعض)ی لە (حقّ)ی ئەڵێن: "کانَ شاعِراً غَلَبَ علیْهِ الفقه" ئی (أصمعی) (بالعکس)ە: (کانَ فَقیهاً غلب علیه الشعر)." من ئەوەم لە (حق) بابم و (شێخ) ئەووت، بابم (شاعر) بوو، (ملایەتی) (غلبەی) کرد، (شێخ رضا) (ملا) بوو (شاعر)ی (غلبە)ی کرد." (شێخ رضا) تووڕە ئەبوو (بعض)ەجار، ئەی ووت: "بۆ پێم ناڵێن: "ملا"؟"

بۆ (أمّەت) پێ گەیاندنی، (أوّلاً) داك، بە لای لایە، ئەتوانی منداڵ پوختە بکا، (دووەم) شاعر، (سێیەم) مامۆستایە تێ گەیشتنی، (مع الأسف) هیچ و برسی، (یۆك) ﴿وَسَیَعْلَمُ الَّذِینَ ظَلَمُوا﴾ لە هەموو کەس (ظالم) تر ئەوانەن، کە بە (رسالەت پەناه) ئەڵێن: "(شاعر) یا (ساحر)!" ئەمڕۆ تا سبەی ئەزانن ﴿أَيَّ

مُنقَلَبٍ یَنقَلِبُونَ﴾ بەڵێ (کفر)، (ظلم)ە،(أمّا) (عاقبەت)ی (ظالم) هەر (نوع)ە (ظلم)ی بێ (وخیم)ە. (نعوذ بالله من سوء الإنقلاب)[1].

[1] – (سورەی شعرا) تەواو بوو، ڕۆژی شەموو، پێنجی مانگی (محرم) ١٢/شباطی ڕۆمی ١٣٥٨ هجری.

سورەتی (نمل)

ئەوجا سورەی (نملە)ەتا بزانین (نمل)ی خێر خواهی (قوم)ی خۆی لە هەزار هەزار (شاعر)ی (مداح) و (هجاو) چاترە، لای خوا (حرمەت)ی هەیە بۆ (إعتبار) پەروەردگاری (أنام) قسەی مێرووێ بە (وحی) ئەنێرن بۆ (خاتم الرسل)، (الله) (مسلمان) لە سەر ڕێ ی (قورئان) لە (إرشاد)ی (قورئان) چەند دوورن! ؟ (زمشخری) ئەڵێ: "(مکی)یە، لە دوای (سورەت)ی (ق) و (شعرا) (نازل) بووە، (حقیقةً) (موقع)ی بەجێ یە، کوو (نازل) بوو وا داندراوە (آیت)ی (٩٣) یا چار یا پێنجە.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(بعض)ە (أمور)ی (غایەت) (غریب)ی تیا هەیە، بە (أهمیەت) گوێ ی لێ ڕاگرن ﴿طس﴾ بێ (میم)، وەك (طنطاوی) ئەفەرموێ: (إشارە)یە بۆ (طیر) و (سلیمان)" دوور نیە ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ﴾ ئەوەیە، تێ (فکر)ن، چەند (قیمەت) دارن (إقتراح)ی ئێوە خۆی نیە، نەك بە (أکثریەت) بە (عمومی) (إیمان)ی پێ بێنن ﴿وَكِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (ظاهر)ە، (واضح)ە، شتی (بیان) ئەکا، (إشکال) نایەڵی، (کتاب)ی (مبین)و (قران) یەکن ﴿هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (بشارەت)ە، بۆ ئەوانەی (إهتدا)یان پێ کردبێ، (إیمان)یان پێ هێنابێ ﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ ئەو دوو (عبادەت)ە زۆر (مهتم)ن، هەردوو (رابطە)یە زۆر بە (قوەت)ن گەر بە (حق) (أدا) بکرێن، (مسلمان) زۆر (تعالی) ئەکەن ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾ بەو (نوع)ەی (قرآن) ئەفەرموێ، (إیمان) بە (آخرەت) (داعی)یە بۆ هەموو (أعمال)ی صالحە وە ترکی هەموو أعمالی (سیئە): إیمانی

(مع الإعتماد على الفدية) (والأشكال) گۆی یا (إتكال) لەسەر (رحمەت)ی خوا بە (إیقان) (حساب) ناكریّ، بیّ (ثمر)ە، ئەمە (حاجەت) بە (إعتزال) و (سُنیَّتی)نیە، (وجدانی)یە. تا دوورتر بن لە (إیمان) بە (آخرەت) بەدترن. تەماشای (مسیحی)یان كەن، (إعتماد)یان لەسەر (فدیە)یە، كوو بە جاری پەردەی (شرف)یان دڕاند، (حیا) نەما، (فحشیات) (دنیا)ی داگرت. ئەوی (إیمان)ی بە (آخرەت)بیّ، ئەگەر گوناهیش بكا، (لذەت)ی لیّ نابینیّ ﴿إِنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ﴾ بە (كمال)ی (لذەت) و (إطمئنان) و (وجدان)، بیّ (ألم) ی (ضمیر) ئەوەی ئارەزوو ئەكەن، ئەی كەن، (نقص)ی (قبح) و (عیب) و (عار)ی (دنائەت) ناتۆڕنیّ، بۆیە ئەفەرموی: ﴿زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ﴾ (غایەت) جوانی (حساب) ئەكەن، (حتی) (مؤمن)ەكانی (أتباع)ی خۆمان، گەلیّ گوناه هەیە، بە (حسنات) و (دین)ی ئەزانی، زۆر (كفر)یان هەیە، بە (عین)ی (إیمان) و (وحدانیەت)ی (عَد) ئەكا. من واتیّ ئەگەم (تزیین)ی (شیطانی) لە (أوائل)ە بۆ (إغواء)، (تزیین)ی (إلهی) پاش (إستحكام)ی (كفر)و (ضلال)ە . پاش (إنقطاع) ی (أمل) بە گوێرەی (رسوخ)ی (كفر) (سیئات)ی بۆ (مُزیّن) ئەكریّ، (حتی) لە (فن)ی خوویی ئەبێتە ئی بیتی (مبتكر)، سەرا مەدانی (ألعاب) و (ملاهی)، (بعض)ە (قومار) (إختراع) ئەكەن، بە (خیال)ی (أوائل) دا نەهاتووە. توو ئەزانی (إنسان) هەمووی لە (مشاعر) و (مدارك) (شریك)ن خوا (رب العالمین)ە، بە (نصب)ی (آیة) بە (إرسال)ی (رسل) بە (تقریر)ی (حُجّە) (أعمال)ی (حَسنە) (مُزیّن) ئەكا، (تزیین)ی (حقّ) و (لایەق). (أعمال)ی (سیئە) (تشویە) ئەكا بە (تشویە)یّ (مطابق)، (مكافات) و (مجازات) دادەنی،(ثمرات) ی چاكەو خراپە دەرئەخا، ئەوی (إیمان)ی هینا باشە : بە گوێرەی (قوەت)ی (إیمان)ی (أعمال)ی (صالح)ی لا (مزین) و (لذیذ) ئەبیّ، ئەوی (دوام)ی كرد، لەسەر (عناد)و (عداوەت)، (كبر) و (أنانیەت)ی نەی هێشت (إیمان) بێنیّ (بالعكس)، (عداوەت) و (بعض) ی (زیاد) ئەبیّ، بەو (نسبەت)ە (أعمال)ی (قبیح)ی لای شیرین ئەبیّ، چ جایە (إیمان)؟ (سعی) ئەكا لە (محو)ی (دین) و

(هلاك)ی (صاحب)ی دین ئیش دیارە، (تتبع)ی (أحوالات)ی (نفسیە) بکـە، بـە (تقلید) دوای ئەم و ئەو مەکەوە ﴿فَهُمْ﴾ ئـەوانی خـوا (أعمـال)ی (سیئە)ی بـۆ (تـزیین) داون ﴿يَعْمَهُـونَ﴾ دڵیـان کـوێر ئـەبێ (جهـەت)ن (خراپـە) نـابینن. (تحولات)ی (بشری) (عجایب)ە، (سابقا) (مدح)ی (ملوك)ان، بـە (شـجاعەت) و (فروسـیەت) و مەیدانـداری و (قـوەت)ی بـازوو ئـەکرا، ئێـستا بـە (عنـوان)ی (فنـون)ی (جمیلـە) (رقـص) و سـەما وا (زینـەت) دراوە، (مـدح)ی (ملـوك)ان، (إمبراطور)ان بە (دانس) ئەکرێ. لە (حسن) (نقل) ئەکەن (مـراد) بـە (أعمـال)، (أعمال)ی (حسنە)یە (یعنی) (أعمال)ی چـاکمان بـۆ (تـزیین)داون، (کمـالات) و (ثمرات)ی (نافعە)مان بۆ (بیان) کردوون، ئەوان ڕووی تێ ناکەن، لە (ضلال) دا دێن و دەچن، ناشیرین نیە، وەکی (آیـة)ی (أمرنـا مترفیهـا) ﴿أُوْلَئِـكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُـوءُ الْعَـذَابِ﴾ تووخـوا لـە خوداوەنـدی (رحمـن) و (رحـیم) ئەوەشـێتەوە: (عباد)ی خۆی هەڵ خەڵەتێنێ، لە (أول)ەوە (خراپە)ی بۆ شیرن بکا، (إغوا)ی بکـا تـا (عـذاب)ی دا؟ (سـیئات)ی بکاتـە هەنجـەت، خـوا ئەگـەر بـە (قـوە)ی (قـاهرە) (معاملـە) بکـا. بـە هانـەی چـی پـێ ئـەوێ؟ بەهانـە بـۆ؟ (حجـەت) لەبەرچی؟ لەبەرکێ؟ کێ (سؤال) و (جواب)ی لەگەڵ ئەکا؟ تا (حجەت)ی خۆی (بیان) کات ﴿وَهُمْ فِي الآخِرَةِ﴾ کـە (إیمـان)یـان پـێ نـەهێنا ﴿هُـمْ الأَخْسَرُونَ﴾ (حـسر)ە لـەوان (أمـا) (خـسران) (ف) بـۆ (مـؤمن)انـیش ئـەبێ ﴿وَإِنَّـكَ لَتُلَقَّـى الْقُرْآنَ﴾ (کتاب)ی (مبین) ﴿مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِـيمٍ﴾ ئـەو ئـەزانێ، کـێ (إهتـدی) ئەکا، کێ نای کا؟! (طبائع) لای ئەو مکشوفە گـەلێ جاران فـەرمووە ﴿عِلـم﴾ تـأثیری لـە (معلـوم) نیـە، نـە (علـم) لـە (معلـوم) (صـنعەت) وەرئـەگرێ نـە (معلوم) لە (علم). ئەمە زۆر (دقیق)ە بە (فائدە)یە، (حکیم)ی (علـیم) (أشـیا) لە (موقع)ی خۆی دادەنێ. (حق)ی وی (تربیـە) و (تعلـیم)ە (بِوَجْـهٍ حَسَنٍ). وا (ظاهر)ە لەو (نوع)ە (تلقی)یە (مَلَك) (دخل)ی نیە، بێ (واسـطە)یـە (قـرآن) لـە (طرف)ی (حکیم)ی (علیم) (نازل)بـوە، ئەگـەر (واسـطە) هـەبێ (روح الأمـین)ە ﴿إِذْ قَالَ مُوسَى لأَهْلِهِ﴾ (ربط)ی بە (ما قبل)ی ئەگەیـەنی (إذْ) (ظـرف) بـێ بـۆ

(علیم) گەرچی (ظاهراً) (تقیید)ە، (أمّا) (حقیقةً) (تثبیت)ە بۆ (علم)ی (حق)، (نصب)ی بە (فعل)ی (مُقدَّر) لام زۆر خۆش نیە، (ولو) (مختار)ی (مُحقّق)ەکانە، پێی ووتن: ﴿إِنِّي آنَسْتُ نَارًا﴾ لە کێ بوو؟ چی بوو؟ (مقصد) نیە لە (جهەت)ی (إیضاح) کرایە ﴿سَآتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ﴾ بۆ چی بۆ ڕێ دۆزینەوە ﴿أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ﴾ دەستە چیلەیە ﴿لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ خۆتان گەرم ئەکەنەوە ﴿فَلَمَّا جَاءَهَا﴾ هاتە لای ئاگرەکە، لێ ی نیزیك بۆوە ﴿نُودِيَ﴾ بانگی کرایە (فاعل) (مجهول)ە، بە چ نیازەوە، (ندا)ی کرایێ؟ ﴿أَنْ بُورِكَ﴾ (أنْ) (تفسیر)یە، بە (معنی) (أی) یاخود (مُخففی)یە (ضمیر)ی (شأن) (مُقدَّر)ە، دروستە، دروست نیە، ئەبێ (قَدْ) هەبێ (مُجْمَع عَلَیه)یە؟ نا، (لازم) نیە، (إجماع) (غیر)ە (مُسلَّم)ە، (مصدری)یە؟ نازانم چۆن ئەبێتە، (منادی بە) پاش ئەو (نزاع)ە؟ ﴿مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ کێیە؟ خوایە، چۆن ئەبێ؟ (مظهر)ە، (مرئات)ە، (کلمات)ی (صوفیە)یە. (بعض)ی ئەڵێن: (نور)ی خوایە" (معنا)ی چی، (نور) لە ناو (نار) (بُورِكَ)؟ (معنا)ی (خصوص) بە (بنا) (مجهول) چۆن (نسبەت) بۆ (حق) ئەدرێ؟ (قیل)و (قال)ە! لام خۆش ئەوەیە، (مَنْ) (في النار) (موسی) بێ، لەبەر نێزیکی و زۆر پێ (لازم) بوونی و (أهمیّەت)ی (أنّە) تیای بووە، (ومن حولها) (عائلە)ی (مع المولود)ە، چ باس و خواس (ملائکەت)ان نیە، (ذاتاً) لێرە بێ لە (غیر)ی ئێرە (ملائکەت) (مبروك)ن ﴿وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ لە هەموو (نقایص) ﴿يَامُوسَى إِنَّهُ﴾ (شأن) ﴿أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ جێی (عزّەت)ە (مقام)ی (تعزیز)ە، بۆ سەر (فرعون)ی ئەنێرێ. (أی جناب)ی (رسول) (مقتضا)ی (حکمەت)ە ﴿وَأَلْقِ عَصَاكَ﴾ بی هاوێ، تا بیزانی، ئەو (عصا)یە (عصا)ی شوانی (حیوانات) نیە، (عصا)ی شوانی و (رَعی) (بشر)ە، فڕێیدە، فڕێیدا و تەماشای کرد ﴿فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ﴾ (حرکە)ی ئەکرد، بە (شدّەت)و (سرعەت) ﴿كَأَنَّهَا جَانٌّ﴾ لە (سرعەت)دا، ئەت ووت: "تیرەمار" ﴿وَلَّى مُدْبِرًا﴾ هەڵات ﴿وَلَمْ يُعَقِّبْ﴾ نەگەڕایەوە، ئاوڕی نەدایەوە، لە ترسان.

ئەوەی (لۆمە)ی (موسی) ئەکا، ئەگەر شتێ وا ببینێ، (معلوم) نیە، ناتۆقێ ﴿يَامُوسَى لاَ تَخَفْ﴾ مەترسە، ترست نەبێ ﴿إِنِّي لاَ يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ﴾ (تمام) بوو (من بعد). (أمّا أوّل الأمر) تازە ئەوا ئەبێ بە (مرسل) لەو (أمر)ە (هائل)ە (خوف) ئەکا، ئەوە (تأمین)ە بۆ (مستقبل). دیارە لە (جهەت)ی (رسالەت)ە. ئەوی (دائر) بێ بە (رسالەت) لێ ی ناترسن.

(أمّا) ترس لە خوا، یا لە (بعض)ە (أشیا)ی (مستکرە) و ناخۆش، ئەمە (نفی) ناکرێ. (أمّا) (خوف)ێ (خلل) بە (رسالەت) و (تبلیغ) بگەیەنێ، نیە ﴿إِلاَّ مَنْ ظَلَمَ﴾ وەکی (موسی) کە پیاوێکی کوشت، (ولَوْ) (نَوعاً ما) (قضائی) بوو، بێ (تحلم) (هجوم)ی کرد، مستی لە سینگی دا، مرد ﴿ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ﴾ وەلێ تەوو، لەو (تهوّر)ە پاك بوویەوە ﴿فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (أثر)ی نایەڵم، (بناءاً علیە) مەترسە، لە (مادّە)یە (هکذا)یی، کە وائەوە (مجمل)ە، لە جێیە دی (تفصیل) کراوە. وە(إشارە)یە، بۆ (موسی) کەس ناتوانێ (مؤاخذە)ت بکا، (ولو) (خوف)ت هەیە.

ئەوجا تەماشای (مفسّرین)آن کە، بنۆڕە (ترکیبات)ی (نحوی) یان، سەرت سوور ئەمێنی، (إنسان) لە (حیرەت) سەر ئەباتە (جیب)ی (تفکّر) ﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ﴾ باغەڵەت، ئی تەنیشتان، ئەیڵێنێ: "بەری" ﴿تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ﴾ بەو دەستی (قبطی)ت پێ کوشت، (إشارە) بۆ (برائەت)ت وە هەم (مقابل)ی (أیادی) (فرعون) بی (شین) (ید)ی (بیضا)ی نیشاندە ﴿فِي تِسْعِ آيَاتٍ﴾ لە (جملە)ی نۆیان، یەك یەك (لدی الآیجاب) ئەی نوێنێ، گوێ لە حساب)ی (مفسّر)آن ڕاگرە، چۆن دی؟! (تشریف) بفەرموو بە (رسالەت) ﴿إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ﴾ لێرە هەردووکیان ئەفەرموێ، لە جێیە تر ئەڵێ: "(فرعون)" لەجێ یەکە ئەڵێ: "قوم" (هەر سوخەن جایە، وە هەر نکتە مقامی دارد) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ (شامل)ی (فرعون)یشە، یا خود بەس قوم کە (أساسی) تێك چونی فرعونیش لەمەر (قوم)ە، بەخوای ئەزانن (زانو بەر زەمین) (رکوع)ی بۆ ئەبەن، وەکی (إلە) ﴿فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا﴾ دیارە (مَجّا)یان

لەگەڵ (مجنی) (رسول)ە ﴿مُبْصِرَةً﴾ (لَهم) (یدی) (بیضا) ئەو (صفة)ەی هەیە، (كَأَنَّهُ) (ناظر) پێی ئەبێ بە (بصیر)، ئەو لە (مبصرە) خۆشترە. (ذاتاً) (متواتر) نیە ﴿قَالُوا هَذَا﴾ (ماصدق)ی (آیة) وەك (هذا)ی (شمس) لە قصّەی (أبو الكل) (إبراهیم) (علیه السلام) ﴿سِحْرٌ مُبِینٌ﴾ ئاشكرایە، كە (سحر)ە ﴿وَجَحَدُوا بِهَا﴾ بە (ظاهر)ی (لفظ) (إنكار) و (تكذیب)یان، پێوە نوساند ﴿وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ﴾ لە دڵدا (شبهە)یان نەبوو، كە (آیة)ە، (سحر) ئەوەی پێ ناكرێ ﴿ظُلْمًا﴾ (إنكار)ەكەیان (ظلم) بوو لە (آیة)یان ئەكرد، لە (مرتبە)ی خۆیان دووریان ئەخست ﴿وَعُلُوًّا﴾ وله بە (ترفّع)و (إسكتبار)و لووت بڵندی بۆ خۆیان. (مُتكبّر) وایە، خۆی بەرز ئەكا، شت بۆی دێ، (كبر)و (حسد)و (حبّ)ی (رئاسەت) نایەڵن، (صاحب)ی (إطاعە)ی (حق) بكا، (وَلَوْ) بە دڵ لای (حق)و باش بێ ﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ (ألآنْ) (عاقبەت)ی (فساد) وێرانی (مملكەت)ە. (حقاً) (دین)ی (إلهی) لە (بین)دا نەبێ (عالَم) بە (فساد) ئەچێ ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ﴾ باب و كوڕ (علیهما السلام) ﴿عِلْمًا﴾ (علم)ی (تبدیل)ی (ملك) (علم)ی (عملی)، (علم)ی (عظیم)، (نظر) بە (علم)ی (كبریائی) نا (ذاتاً) جێی (مقابلە) نیە، جێی (منّەت)و (ثنا)یە، (علم)یان لای خوا، زۆر گەورەیە، نەك بە (قیاس)ی (علم)ی خوا، بەڵێ لە (مقام)ی، خۆی بە (عالَم) ئەفەرموێ: (وما أوتیم من العلم إلاّ قَلیلا) ﴿وَقَالاَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا﴾ بە (نِعَم)ی (ممتاز) ﴿عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ لە (موسی) تا زەمانی وان، كەسێ وانەبوە، ناوی بێ لە (قورآن)، دیارە كەس لەسەر (موسی)و (إبراهیم) (تفضیل) نەدراون. (ممكن)ە خوا (إنعام)ی لە (حق) (بعض)ەكان كردبێ، (فوق)ی (إنعام)یان، ئەوان (خبر) دار نەبووین (خلاصە) (ذكر)ی (كثیر) زۆر بەجێیە، (لایەق)ی (مقام)ی ئەو دوو بوزورگە وارەیە. (واقعاً) (فضل)ی (علم) (إنكار) ناكرێ (أمّا) بزانین ئەو (علم)ە، لێرە چ (علم)ێ (مقصود)ە، (لاشك) (علم)ی (صرف) و (نحو) و (أمثال)یان (قشر)ن، (قیمەت)ێ وایان نیە، (تابع)ن، (مقصد) (معانی)یە. (سیّدی آلوسی) (قصە)ی (عجون)ە و (عمر)ی

(ذکر) ئەکا لێرە. (حقاً) بۆ (معنا)یە، (أساساً) چاکیان هەڵنەبەستووە، (عمر) (نهی) لە (مغالات) کردیە، پێغەمبەریش (نهی) کردیە، (لکن) (زێدە)ی‌یەکی ئەڵێن: گوێ یا (شیعە) بیکەنە (مدار)ی (طعن)ی (تُرّهات).

(عەرەب) پیاوی (بلیغ) وئازا و (شاعر)یان زۆر بوە، (أمّا) (مدبّر)یان کەم بوە، (عمر) (مدبّر) بوە، (سیاسی) (إداری)، (ذات)ێ (قدیر)، (قویّ) بە (هیبەت)و (صلابەت) بوە. (عمر) وەکی (ملك فیصل) لە (حقّ)ی ئەفەرموو: "مُبدع بوە" ئەوروپایی لە (زمرە)ی ملوکەکانی (نابغی)و (عبقری) خۆیانی (عَدْ) ئەکەن (موسی سلامە)ی (قبطی) (إعتراف) بە (نبوغ)ی (عمر) ئەکا، ئەڵێ: "قومێ نابغی وەکی (عمر) پێ بگەیەنێ، دوور نیە، لە زەمانی کەم إستیلای جهان بکەن" (أمّا) (فضیلەت)ی (أئمە)و (أولیایا)نی ئەوان، لە (وادی)یەکی ترە، (حقیقةً) لە (حکایەت)ی (غریبە) چ (أثر)ێ تریان نیە، گەرچی لە (زمرە)ی (إلە) (عد) کراون – (إنّا لله) ﴿وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ﴾ (مُلك)و (سلطنەت) و (خلافەت)، (أما) (ماڵ)ی (خصوصی)، بڕوا مەکە، (حضرەتی داود) چی بە جێ هێشتبێ بۆ أولادی، تا (سولەیمان) بە (میرات) وەری گرتبێ. خۆزی (رسول)ی ئێمەش (ولد)ی وەك (سولەیمان)ی هەبا، (إرث)ی لێ گرتبا، (أمّەت) وا (تفرقە)یان نەکردبا، ئەوان ڕۆیشتن، (أمّەت) تا (أبد) لەسەر (میرات)یان شەڕ ئەکەن. با ئەمڕۆ (علما)ی (شیعە) (ورثە)و (ظهیر)ی (آل و بیت) (دعوا)ی (میرات) لە (ملکی حجاز) (إبن السعود) بکەن، ناشکری نەبێ ئی خۆیان لە دەست چوو. ئەو هەموو (ملك)ی (إسلامەتی) ڕۆیی، (شیعە) لە (کافران)ی (طلب) ناکەن، بەهەموو دەمێ، خەریکی (فَدَك) و (مَدَك)ن، وای کوو تێك چوو! ئایا ئەبێ بۆمان ڕێك کەوێتەوە؟ باوەڕ مەکە تا (ملا) وابن، نابێ ﴿وَقَالَ﴾ (سولەیمان) ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾ ئێوەو خودا، ئەو (قول)ە چ (مناسبە)ی لەگەڵ (میرات)ی (ماڵ)ێ (خصوصی) هەیە؟ ﴿عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ﴾ ئەزانم ئەڵێن: چی؟ (واقعاً) (طیور)و (حیوانات)و (ماشیە) لە (بین)ی خۆیان، گفتوگۆیەکیان هەیە، تێك ئەگەن (ممکن)ە بۆ (إنسان) (کشف)

ببیٚ. (ذاتاً) (غربی) خـەریکن (بعـض)ی (حـروف)ی (هجـا)یـان دۆزیتـەوە، کـە مەیمون و (کلب) قسەی پێ ئەکەن. (مراد) ئەوە نیە، (طیر)ێ یا (نـوع)ێ یـەك (جملە) ئەڵێ، بڕوا ئەکەی (دَرّاج) بڵێ: (الـرحمن علـى العـرش إسـتوى)"؟ خـوا ئەیزانێ ئەو (عبارەت)ە، تا بۆ (محمد)ی (خاتم الرسل) نەهاتیە، کـەس بەسـەر زوبانیا نەهاتیە. (مراد) لە قسەیان ئەوەی (عائد) بۆ (مصالح)و تێك گەیشتنە.

ئەو (طیر)آنەی بـە (جماعـەت) ئـەژین، (إحتیـاجی)یـان بـە (تفـاهم) زۆرە، ئەوانەی بە (منفرد)ی ئەژین، لەسەر زگ ئەخشن، بێ دەنگن، هۆشە کیان لێوە دی، ئەویش بۆ (تخویف)ە، هـەتا سـەربەرز تـر بـن، لـە قـسە نیـزیکترن زوبـان زانین زۆر خۆشە، بۆ (ملا)یان (لازم)ە، ئێمە ئەگەرچی (زمان)ی (طیر) نـازانین، (لومە)مان ناکرێ، (أمّـا) ئـەبا زوبـانی یەکدی بـزانین، نـا(شـکر)ی نـەبیٚ، لـەو (نعمەت)ە (محروم)ین ئەوەش (سـبب)ی (معلـوم)ە. لـە علمـای (دیـن)ەوەیـە، (حتّی) پێیان ئەگوتین: "تورکی زوبانی جهنّمی یانە" ﴿وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ لە (أسباب)ی (ملـك) داری ﴿إِنَّ هَـٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ﴾ (أشـهد بـالله) وایـە، (رسالەت)و (علم) لەگـەڵ (حـشمەت)و (جـلال)و (حرمـەت) خۆیـەتی (فـضل)ی (ظاهرە)ە، (نبوّەت)و (رسالەت)و (ملایـەتی) لەگـەڵ (فقـیری) وبـێ دەسـەلاّتی زۆر ناخۆشە. ئەوەی چاوی لە دەست خەڵکی بیٚ، چـی پـێ ئـەکریٚ؟ ﴿وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ﴾ ئی (خاصە) کە بۆ (ملـوکی) دی نـەبوە ﴿مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ﴾ لەشـکری (إنـسانی) بـە تـەنها بـۆ (ملـوکی) دیـش هەیـە، (ملـك)ی (سولەیمان) ئەوەندی (ملکی) (عثمانی) بەڵکو (إیرانـی) وە گـەڵێ (حکومـات)ی دی نەبووە، (إستیلا)ی (جیهان) بۆ کەس نەبووە، وە نابیٚ. (حتّی) لە زەمـانی (سولەیمان) (تفرقە)یان کەوتە (بین)، دوای یە پارچە پارچە بوون. (أسـاس)ی لەمەڕ (طالوت)ی، وە(سـعەت)ی لەبـەر (داود)ی، (حـشمەت)و دارا و (کوکبـە)و (دبدبە) لـە زەمـانی(سـولەیمان)، (بَعـدَهُ) (تفرقـە)و (إنحطـاط) (إلى الإنقـراض) ئـەمڕۆ (دەوڵـەت)ێ وەکـی (بریتانیـا) بـە (سـعەت)ی (ملـك)و (مـستعمرە) نیە،وەنـەبووە (مـع أنَـە) (نظـر) بـە (أرض)ی وە (جمیـع)ی (أمـم) پارچـەیە

گچکەیە، وە بەهەموو (عسکرو تۆپ و رشاش و أسطول و طیارە و غواصّە و سیّارە و دبّابە) لە (إدارە)ی (ملك)ی (عاجز)ە، (دائماً) شەڕوشۆڕو (ثورە)یە هەموو (أرض) بە (حکومەت)یّ کوو (إدارە) ئەکریّ؟ وادەزنەکەویّ (میل)ی (وحوش)و (سباع)ی نەبوە، ڕەنگە ڕای نەگرتبن، وە چ (فائدە) لە ڕاگرتنیان نیە ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ (أنّە) (صف) (صف) طابور طابور، (فوج، فوج) (ترتیب) ئەدریّ، (أوّل)ی ڕائەگیریّ، تا آخری پیّ ئەگا، (مُرَتّب)و (منتظم) ئەبیّ، ئەوجا وەك (رسم) گیر، بە بەر (نظر) یا (عبور) ئەکەن.

(حاکم) لە (محمد بن کعب) (دائر) بە (مساحە)ی (معسکر)ی (سولەیمان) (حکایەت)ی (نقل) ئەکا. (سیّدی الوسی) پاش (نقل) ئەفەرمویّ: "خۆتان بپارێزن، لە نصرەت دانی أخباری قصاص و حکایەت خوانان." (رحمەت) لە (روح)ی (صاحب)ی (روح المعاني) بی. ئەوەی ناخۆشە، تازە، (منوّر)ەکان ئەگەر ئەو حکایتە ببیەن. وائەزانن لە (رسالەت پەناە)(نقل) کراوە، (معاذ الله) (إنکار)یان دێتە دڵ، (ملا)یانیش بە (أکثریەت) (حەز)یان لەو قسانەیە. وەکی (سیّد) (إشارە)ی بۆ ئەکا، ئەڵێن: "چ (قەید)ێیە، (ممکن)ە، خواش (قادر)ە، بەو قسە نابیّ هەزار شت هەیە ممکنە ونابیّ وە بە نەبوونی ئەو (ممکن)ە لە (قادر)ی ناشۆریّ. (مع أنّە) بۆ بوون، (مجرّد)ی (إمکان)ی (ذاتی) (کافی)نیە. (بساط)ی (سولەیمان) بێتە (کۆیە)، هەمووی شاخ و داخ و گرد وشیوە و دۆڵ، وەکەمی دەشت، کوو جێی ئەبێتەوە؟ (جنود)ی (مجنّد) (سولەیمان)ی ڕۆیشتن ﴿حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ﴾ (وادی النمل) لە (أرض)ی (شام)ە، مێرووی زۆرە، یەکی ئەڵێ: "لە (أرض)ی (طائف)ە" دیگری میگویەد: "لە (یمن)ە" ﴿قَالَتْ نَمْلَةٌ﴾ ئەو (بیت القصید)یە، (مقایسە) لەگەڵ (شعر)ی (شاعر) بکە، (أمّا) (نزاع)ی پێناویّ؟ نێر بوو مێ بوو؟ ناوی چ بوو؟ ﴿يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ﴾ ئێرە جێیەتی جغرافیای (خریطە)ی) شاری مێرووی لێ (رسم) کریّ، دەنگی دان: ئەی مێرووی نە: هەڕوونە خانی خۆتان ﴿لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ﴾ نەکەونە بن پێیان، (مقابلە)ی (شاعر) لەگەڵ (نملە) بکە بۆ

(خێر) خواهی و (سعادەت)ی (ملّەت)، کوو (إخطار)ی (قوم)ی کرد لە پایە مالی، وە(نجات)ی دان! بنۆڕە (تتّمە)ی (کلام)ی ﴿وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ﴾ ئەیزانی بە ئاگادری چیان لێ نایە. وا ئەنوێنێ (لازم)ە، لەشکری ئەو (نوع)ە (ذات)ە ئاگادار بن، (حتّی) مێرووی سەر ڕێیان (ملاحظە) بکەن (بحاث)ەکانی (غربی) زۆر (أهمیەت) ئەدەنە، زانینی (أحوال)ی (حیوانات)، (سیّما) ئەوانەی بە (صورەت)ی (إجتماعی) لەماڵی (مدنی) ئەژیەن، وەکی: مێروو مرپیکانە، نحل... (بعض)یٚ عومری خۆیان (صرف) دەکەن، لە (تعقیب)ی (حالات)ی مێروو، (معیشەت) یان (إنتظام)ی (حکومەت)یان، (معاملە)یان لەگەڵ (جوار)و (کیفیّەت)ی (حرب)یان ، (إلى غير ذلك...) وەئەڵێن: "مێروو بەو دوو داوە باریکەی لە سەری دایە، قسە ئەکا" وەزێتر مەڕۆ، دوای (حکایەت)ی (قصّاص)آن مەکەوە، بەبەهانەی مێروو، لە (خدمەت) (صاحب الجلالة) (حکمت پەناه)، (ملك الأنبياء)، (حضرەت)ی (سولەیمان) ناماقوڵی، بێ أدبی مەکە.

من (تعجّب) ئەکەم لە (حالّی) (أهلی) (علم)،(إنسان) پیر ئەبێ، (طبیعەت)ی منداڵی دانانێ، زۆر (کیف)ی بە قسەی بێ مانا دێ، (على الأكثر) بێ (محاکمە) قبوڵی ئەکەن! (ملاحظە) بکە: مسئلەی نێرو مێیی (نمل)ە، چ (حرب)ەکی (تشکیل) کرد؟ (منشأ)ی لە (کوفە)، چوە (مصر)، (تموّج)ی دا، بۆ (ما وراء النهر)، هاتەوە (بغدا). (سیّدی الوسی) (رحمتی لێ بێ)، (عجایب) بەسەریا ئەڕوا، (مدافعە)ی لەسەر (إمامی نووی) ئەکا، (لکن) بۆ (قبول) نەکردنی، (حکایات)ی (قصّاص)آن، زۆری (ممنون)م.

وە گەلێ (قرائاتی) (غیرە) (متواترە) (نقل) ئەکا، (أغلب)ی (إحتیاج)ی بە (تکلّفات) هەیە، من (کیف)م پێیان نایە، خۆزی ئەکەم بزر بوویان ﴿فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا﴾ بە (تعجّب)ی (مسرّەت) ئامێز ﴿مِنْ قَوْلِهَا﴾ (واقعاً) (ضحك) لە (سرور)و (غیر)ی (سرور) ئەبێ، (وكذا تَبَسَّمَ) (لکن) (إجتماع)یان بەس (نشأت)ی (فرح) ئەدا ﴿وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي﴾ بەو (وزع)ە نازانم بڵێم: چی؟

(وزع)ی ئێرە لەگەڵ (وزع)ی (طیر) (سیّد) خەریکە ڕێکیان خا (تفسیر)ی (أبو عبیده) بە (ولع)ی جوانە، (أنّه) خوا بیکاتە (محب) ﴿أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ﴾ شکرانەی (نعمەت) ﴿الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ﴾ (إنعام) لەسەر داك و باب –(خصوصاً)– بە (روحیات) (أساس)ی (نعمەت)ە لەسەر (ولد)، (إنعام)ی (خصوصی) لەسەر باوکی (معلوم)ە، (أمّا) ئی (والده)ی (حضرەتی سولەیمان) نەکردیە، (ألْبَتَّ)ە (حکمەت)ەکی تێدایە، لەو (مقام)ە (ذکر)ی کردیە، بەڵێ (بعض)ە (قصّاص)ی بێ (شرف)و (ناموس) قسەی وایان کردیە، لەو مەیانە (تعرض) بۆ (حرمەت)و (مکانەت)ی (والد)ی (محترم)ی (سولەیمان) بکرێ ﴿وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ﴾ (یعنی) (عقلی) و (رأی) نەبێ، بزانم (موجب)ی (رضا)ی تۆیە ﴿وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ﴾ بنۆڕە ئەو (رحمەت)ە لەو (مقام)ە ﴿فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ﴾ (آبا)و (أجداد)ی (عظما)ی (سائر)ی (صلحا)ی (کرام).

(سولەیمان) گوێی لە قسەی (نملە) راگرت، تۆش گوێ لە (دوعا)ی (حضرەت)ی (سولەیمان) کە، تێ بگە، چی ئەڵێ، وە(درجە)ی (صلاح) بنۆڕە، چەند بەرزە. خۆڕایی نیە خوا بە (خاتم الرسل) ئەفەرموێ: (بِهُداهُم إِقْتَدِه) (مُرائی)ەکانی ئێمە بەو (دوعا)یە (أبداً) (راضی) نین، (تنزّل)ی بۆ ناکەن. (عباد)ی (صالح) ئەوەیە بۆ (دین)و (دنیا)و (آخرەت) یصلحی مَرْتبەی صلاحی دنیاو آخرەت بۆ هەموو کەس (مُیَسَّر) نابێ، بۆ (نوادر الوجود)آن ئەبێ ﴿وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ﴾ ئەوێ ڕۆژێ یا (وەقت)ی تر، نەی (معلوم)! (ممکن)ە طیری (بریدی) بەسەر کردبێتەوە ﴿فَقَالَ﴾ فەرمووی: ﴿مَا لِي لاَ أَرَى الْهُدْهُدَ﴾ چیە؟ بۆ من (هدهد) نابینم؟ نایەتە بەرچاوم! (سیّد) ئەفەرموێ: "(طیر)ی (معروف)ە، (مُنتن)ە، (یعنی) بۆگەنی خوێن ئەخوا" (أمّا) ئەڵێ: "علی ما قیل ئەوەی ئێمە پێی ئەڵێین: "پەپوو سولەیمانکە"، (طیر)ی زۆر جوانە، لە (شدّەت)ی بهار دەرئەکەوێ، دەندووکی تیژە، کرم و مێروو (أشباە)ی دەردەخا ئەی خوا،

کەس (دەخل)ی ناکا، (مع هذا) کەم (نسل)ن. ئایا (حاضر)ە وە نای بینم ﴿أَمْ كَانَ مِنْ الْغَائِبِينَ﴾ لە (زُمرِه)ی بزر بوانە؟

(عبارەت)ی قرآنی واتەگەیەنیٚ، (حضرەت)ی (سولەیمان) (طیر)ی بەسەر کردیتەوە، (هدهد)ی نەدیتیە، پرسیاری کردیە، بۆ نای بینم؟ ئەو (حکایەت)ی ئەی کەن، کە (هدهد) ئاوی لەناو عەردی ئەبینی، بۆ ئاو (معطّل) بووین (طلب)ی (هدهد)یان کردیە، ئاویان بۆ بدۆزێتەوە، ئەیگەیەنی (رأساً) (طلب)ی کرابیٚ، دیارە (مخالف)ە لەگەلٚ (عبارەت)ی قوراَن، وەچ پەك لەسەر ئەو (إختلاف)ە نەکەوتوە. وە (إعتبار) بە (تصحیح)ی (حاکم) ناکا، (رحمەتی لیٚ بیٚ). (رجا) ئەکەم ئەگەر (ضرورەت) نەبیٚ، لە ئەوەندەی لە (قوران) دایە، (تجاوز) مەکەن. (قوراَن) (روح)ی (أشیا)و (حکمەت) (نقل) ئەکا، لەبەر (حکمیّات)ی نەبیٚ، باسی (نمل)و (هدهد) ناکا (حکایەت)ی (تریش) لە (کعب) (نقل) ئەکەن، لە (أصطخر)ەوە (سولەیمان) چووە، بۆ (یەمەن) بەسەر (مەدینە)دا تێپەڕییە، چەند ڕۆژەکی لە (مکّە)ی ماوەتەوە، هەموو ڕۆژی (٥) هەزار سەر (بقرە) (٥) هەزار سەر حوشتر، (٢٠) هەزار سەر مەڕی کردیتە قوربانی. جا تەماشای ئەو هەموو (حیوان)ە کە! (خلاصە) (دەولّەت)ی (سولەیمان) درۆ هەلّئەگریٚ، وەزۆریشیان درۆ کردیە، نایەتە (حساب)!

ئەگەر بیٚ (أدبی) نەبایە، (ما جری ی بینی من و (علی حیدری) والی (موصل) لە (أیّام)ی (حرب) بۆم (نقل) ئەکردن.

(کعب الأحبار)و (أمثال)ی بەخۆو بە هەمیانەی درۆیان، هاتن، (مسلّمان) بوون، هەمبانەی درۆیان بەرەلاّ کرد، (مسلّمان)آن —(علی الأکثر) قسەکانیان (قبولّ) کردن، (ئاخر)ی (حکم)ی حدیثیان ساند (إنّا لله)! ﴿لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا﴾ تووخوا چی پیٚ ئەویٚ (تعیین)ی بکەن؟ بەهەر (نوع)ی ویستی (عذاب)ی ئەدا، بەلّیٚ (بعض)ەکی (فائدە)ی هەیە. (حبس)ی لەگەلّ نا (أهل)، (تفریق)ی لە (إلف)ی (خدمەت)ی (مثل)ی خۆی، (فکیف؟) بە (أدون). (حتّی) ئەگەر درۆ (فائدە)کی تیا بیٚ، خۆشە ﴿أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ﴾ سەری ئەبرم ﴿أَوْ لَيَأْتِيَنِي

بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ﴾ ببێتە (عذر)ی بزر بوونی بە (قاعدە)ی (لام)ی (تأکید) (لازم)ە ئەبێ سوێندی خواردبێ، بە (تأکید) فەرموویەتی: "یا ئەبێ برهانەکەم بۆ بێنێ، (باعث)ی (نجاة)ی، (وإلاّ) یا (عذاب)ی (شدید) یا (ذبح)، ئەگەر سوێند بێ، (آخر)یش ئەبێتە سوێند پێ دادان، وەك بە کەسێ ئەڵێی: "والله ئەبێ ئەوەی بکەی" بابێینە سەر (رسم الخط) (مصحف)ێ کە لە (أرض)ی نەمایە، گوێیا لەودا (أوْ لأاذْبَحَنَّهُ) نووسرایە (وجە)ی چیە؟ (سیّدی آلوسی) ئەڵێ: "(لا يُعْلَمُ وَجهُهُ)" لە (إبن خلدون) (توجیە)ی (نقل) ئەکا، پێی (راضی) نیە.

(مادام) بێ (وجە)ە، (وجە) ئەمەیە، کە (نقل)ی ئەکات. (إبن جریر) و (زمخشری)و (إمام) (نقل)ی ناکەن، (وکذلك البیضاوی والنیسابوری) (رحمەتی خوایان لێ بێ). (أمور)ی (موجب)ی (ریبە)و بێ (جواب) (نقل)ی، بۆ؟ بڕوا ناکەم وا نووسرابێتەوە والسلام. ﴿فَمَكَثَ﴾ (هدهد) یا (سولەیمان) ﴿غَيْرَ بَعِيدٍ﴾ (زمان)ی دوور نا، ئەوەندەی پێ نەچوە، (هدهد) بە دەرکەوت، (سؤال)ی لێ کرد، بۆ دیار نەبووی؟ ﴿فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ﴾ دیارە نە (سعەت)ی (ملك)ی نە (ذهاب)و (أیاب)ی (بساط)ی. وانەبوە کە دەڵێن، بەڵێ ئەوەی بگەڕی (إحاطە) بە گەلێ شت ئەدا، ئی دانیشتوو نایزانێ ﴿وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ﴾ لە (بین)ی (سبأ) و (نبأ) (جناس)ی (بدیع) هەیە، جوانە بێ (تکلّف)ە، (سبأ) (منصرف)، (غیر)ە (منصرف)ە؟ (أسم)ی (شخص)ە لە (أوّل)ەوە، یا (قبیلە)؟ (أمّا) لەو (آیة)ە ئەبێ ناوی (بلد)ێ بە (حشمەت)و (صاحبة الشأن) بێ ﴿إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً﴾ (الآن) بە ژنی (عادی) ئەڵێن: "مرأە" بە (راقصە)کانی سازندەو وگوێندەکان ئەڵێن: "(سیّدات)"! (حریە)ی (کلام) ئەوەتە لای (هدهد) ﴿تَمْلِكُهُمْ﴾ (أنە) خەڵکەکە (ماڵ) و (ملك)ی ئەون، کوو ئارەزووکا، (تصرّف)یان تێ ئەکا. (ألآن)یش ژن لە (أوروپا) (حق)ی (ملك)ی هەیە. ئەمڕۆ (ولی عهد)ی (بریتانیا) کچە، تا (حاڵ)، (ملکە) بۆ ژنی ملوکی (إسلام) نەدەگوترا، (لکن) بێ (قرار)و (قانون) (کُتّاب)ی (مصر) بە زۆری، ئی (عراق) کەم کەمە، بە ژنی (ملك) ئەڵێن: "ملکة" (نازلی هانم) داکی(ملك

فاروق)ی، (فریده خاتوون)ی حرمی له (صحائف)ی (مصریه) ناویان به (ملکه) ئێنان. (أمّا) (عائله)ی (سعودی)و (إمام یحی) هیچ ناویان نیه، (فضل) له (صورەت)یان، ئی (عراق)یش بۆ (صورەت) باشه، (فتۆغراف)یان نیه. (أمّا) (عایلەی مصری) وەختە لە ئاوروپای نیزیك بن. (واقعاً) ئەوەی (کترینی رووسی) وە (فکتوریای إنگلیز) کردیان، کەم (ملوکی رجال) وایان پێ کرایە. بە کوردی دەڵێ: "شێر لە بێشەی بێتەدەر، چ نێر چ مێ" نازانم (شیعه) چ مەراقیانە؟ بۆ (إمام) ئەڵێن: "ئەبێ هەموو شتی بزانێ، چی لێ بزر نەبێ؟ وەکی (حکما)یەکان ئەڵێن: "(صاحب)ی (نفس)ی (قدس)ی کە لە (أکدار)ی (بدن) پاك بوو، (تجرّد)ی کرد، هەموو شت ئەزانێ. "یاوەك (صوفی)یەکانی مه (قطب) (علم)ی وەك خوایە، ئەمانە (هَذَیان)ن. ناشکری نەبێ، چیان زانیە؟ (نظر) بە (علم)ی (حکما)ی (طبیعی)! ئەمڕۆ چیان زانیە کەڵکی (أمّەت) بگرێ؟ (کرامات)و (أُعجوبه) (ورا)ی (سماوات) وە (تحت الأرضین) وە(جبل)ی (قاف)، شاری (جابولقا)و (جابورسا)، تورەهات و پڕو پووچ و (خیالات)ی بێ هوودەن نەبۆ (دین) نەبۆ (دنیا) (فائدە)ی نەدا. (رجا)ئەکەم گوێ مەدەنە شتێ بی (فائدە)، (إهتدی) بە (قورآن)، (إقتدی) بە (رسل)ی (کرام) کەن ﴿وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ له (أسباب)ی (ملك)و (سلطنەت) ﴿وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ﴾ (قیمەت)ی (عرش) بەپانی و بڵندی و درێژی نیە، نازانم خانی لەسەر (سرین)ی (حکم) داری کوو دروست ئەکرێ؟! (أریکه)یە (طول)ی (٨٠) (ذراع)، بە (٨٠) (ذراع) بڵندی ،(٨٠) (ذراع) ئەمە کوو ئاوڕەنگی پادشاهی هەیە؟ (ئەمە ئاوڕەنگی پادشاهی نیه) (مع أنه) (عظمەت)ی (ملوك) به (عظمەت)ی (عرش) له (نظر) (عوام)ە. لە (حقەت)دا، (عظمەت)ی (عرش) بە (عظمەت)ی (ذی العرش)ە مەنۆڕە (زخارف)ی تەختیان، گوێ مەدەرە، بەدی (قرائەت)یان (وقف)ە لەسەر (عرش) ئەکەن، (عظیم) ئەهاوینە سەر ﴿وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ نابێ (هدهد) (عرش)ی (ملکە)ی (سبا) بە (عظیم) بزانێ، ئەوە (عظیم)ە کە ئەوانە (سجدە) بۆ ڕۆژ ئەبەن، بۆ خوا نابەن.

ڕۆژپەرستن (زمخشری) ئەی کا بە کاری (نَوْکی)[1]ی (قصاص)آن. شمس بنا بە تقریری علمای هیئەتی جدید مصدر الکلە، (سیّارات)و (أقمارات)ی (دَوْر)ی پارچەی وین، لە (دَوْر)ی ئەگەڕێن، (نور)و (حرارەت)ی (مدار)ی (حیات)ە (غیر)ی خوا ئەوی بپەرسترێ نابێ بە شمس نازانم کێیە ﴿أمّا﴾ (ذات)ێ زۆر گەورە فەرمو بووی: ئەگەر غیری خوا چم بپەرستابا ڕۆژم ئەپرستی" (مع هذا) (نظر) بە (شموس)ەکانی دی (نجم)ەیە (مُصغّر)ە، (وفي الحقیقە) (مُسخّر)ە (أساسی)ی وەکی عەردو (قمر)ە، (غایەت)ی لەبەر (موادّ)ی (محترقە) وەکی (هایدروجین) (مُنوّر)ە. لە (نظر) (حکیم)یش نیزیکی (خطر)ە، ئەمڕۆ ناسبەی دەکوژێتەوە ! ﴿وَزَيَّنَ لَهُمْ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ﴾ (عبادەت)ی ڕۆژ. دیارە لە (کفر) هەندە (غریق) نەبووین، خوا بۆیان (تزیین) کات، وە(إلا) چارەیان نەدەکرا (فَتَأَمّلْ) ﴿فَصَدَّهُمْ﴾ (شیطان) ﴿عَنِ السَّبِيلِ﴾لە ڕێی ڕاستی لاداون ﴿فَهُمْ﴾ ئەوان بە (سبب) (تلبیس)ی (ابلیس) ﴿لَا يَهْتَدُونَ﴾ (إلي السَّبیل) لەو زەمانی (علم) کەم بوو، هەر نە (اس)ە؛ ئەمڕۆ بۆ؟ (عالَم)ێ (حتّي)وەکی (ژاپۆن) ڕۆژ ئەپەرەستن؛ (تزیین)ی (إبلیسان)ە بۆ چیە؟

﴿أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ﴾ئەوەندەی (مقصود)ە کە (سجدە)ی بۆ خوا نەبەن. (قرائەت)ی دیش هەیە، (متواترە) بە (تخفیف)ی (الا) وە (یا) ی (ندا)بێ، (حرف)ی (مضارعەت)نەبێ، (کأنّهُ) ئەڵێ (ألا یا قَومي اُسْجدُوا للّه)، ﴿الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ شتی بزر و وردو (دقیق) لە (ارض) و لە ئاسمان (اظهار) ئەکا، ئەی هێنێتەدەر؛ (یعنی) (عبادەت)ی (شمس) بە (نظر)ی (ظاهر)ی (وَقع)ەکی هەیە، (أمّا) ئەگەر ورد بینی بکەن، ئەزانن، (دقایق) و (بدایع)ی (خفایا)ی (صنع)ی (علم) و (قدرەت)ی (خارق)ی ئەوێ. مریشک لە سەر هێلکە ئەکەوێ، کورک ئەبێ و هێلکە ئەبێ بە جووجیلە، ئایا مریشک (خلق)ی ئەکا؟ چ ئاگای لێیە؟ (انسان)

---

[1] جمع (نوك) بمعنی (الحُمق) عن (قاموس).

ئاوس ئەبێ، نازانێ کوو ئەبێ؟ چۆن ئەبێ؟ ﴿وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ﴾ هیچ لە (علم)ی وی بزر نابێ، (سرّ) و (علن)تان ئەزانی؛ (جرم) هەرچی بێ؛ (ذیعلم) لە (فوق)ی ویەیە.

(ولّو) (علم)یشی کەم بێ، لەو (جەهەت)ە (انسان) گەلێ لە (فوق)ی (شمس)ە؛ وە (شمس) خۆشی وەکی (علما)ی (هیئەت) ئەفەرموون: شتی بزر بوو وردەوردە گەورە بوو، پاش چەند هەزار ساڵ (مُنوّر) بوو، پاش چەندێ وای لێ هات (نور) بدا، (اطراف)ی ڕەوشەن بکا. (نور)ی ڕۆژ لە (ورقە)یە (نفوذ)ناکا؛ (اسرار) چۆن ئەزانی؟ شتێ (سطحی)یە. (حقیقة ○) علم بۆ تەوحید زۆر باشە.

﴿اللَّهُ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ (قرائەت)ی (رفع)ی (عظیم) خۆشە، (ذاتا) وەکی (عرض) کرا (عظمەت)ی (عرش) بە (عظمەت)ی (صاحب)ی (عرش)ە. (سلطان محمد فاتح) و (سلیمانی قانونی) و (سلیمی أوّل) لەسەر ئاورەنگی (عثمانی) بوون، وە (کذا) (ابراهیم) و(مصطفی) لە (دور)ی ئەوانی (سابق) (اریکە)ی (عثمانی) چ (جلال)ەکی هەبوو؛ لە (دور)ی ئەوانی تریش،بە (غیر)ی (قیمەت)ی (صنع) و (مجوهرات) چ (قیمەت)یتری نەبوو.

﴿قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ دیارە (نطق)ی لای (دلالەت)ی لە (صدق)ی نەکردیە، (لکن) (نظر) بە ئێمە (دلالەت)ی لە (صدق)ی (ضروری)یە (تامل).

﴿اذْهَب بِّكِتَابِي هَذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ﴾ بیهاوێ بۆیان؛ (دەعوەت)ی (عمومی) بووە ﴿ثُمَّ﴾ (بعدالإلقاء) ﴿تَوَلَّ عَنْهُمْ﴾ نەختێ دوور کەوە ﴿فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ﴾ لە گفتوگۆ، ئەم لەگەڵ ئەو، ئەو لەگەڵ ئەم؛ چ دەڵێن؟ چوو، کاغەزی برد، هاویشتی بۆ (ملکە).

﴿قَالَتْ﴾ ملکە ﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ﴾ (اشراف)ی (قوم) ﴿إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ﴾ دەڵێن: مختوم" (أمّا)خۆی نیە، گەلێ کاغەزی (ارجوف)ە پڕ لە

(اراجیف) مۆر ئەکرێ؛ چ (کرامەت)ی نیە. دیارە (کرامەت)ی بە (اعتبار)ی (مافیە) و (مَن أرسِلَهُ)وە. (شێخی اکبر) ئەفەرموێ: "ئەی وتیە: کێ هێنایتی؟ لەبەر (سیاسەت)، تا بزانن (طریق)ی (خفی) هەیە، ئەوان ئاگادار نین.

﴿إِنَّهُ من سُلَيْمَانَ﴾ (احتمال)ی هەیە، لە (ظرف)ی نووسرایی یا سەر (لوحە)ی؛ (إلـي مَـن) (ممکـن)ە نـە بـوونی، (ممکـن)ە خـۆی نـەی خوێندبێتەوە، (ممکن) (قورآن) (ذکر)ی نەکردبێ ﴿وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ لە ناو مندالـە کوردان بـەو (سـورەت)ە دەڵـێن (سـورەت)ی دوو (بسم الله) نازانم ئەوانە کوو ئەبنە (قدیم)؟

﴿أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ﴾ بڵندی لە سەر من مەکەن ﴿وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ﴾ (مـؤمن)و (مطیع)و (منقاد)؛ ئەمە (دلالەت)ی لە قوەت زیاترە. (في الحقيقة) نامەیە (ملوک)آنە؛ (مختصر) و (مفید)﴿قَالَتْ﴾ (ملکە) ﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ﴾ (اشـراف القـوم)، (اربـاب)ی (حـل) و (عقـد)، (أصـحاب)ی (شـوری) ﴿أَفْتُونِي فِي أَمْرِي﴾ (رای)تان چیە، لەو کارە؟ (مقابل)ی (صاحب)ی کاغەز چیبکەین؟ (فتوی) (حسب الإصطلاح)ی ئێمە لەگـەڵ ئـەو (مسئلەی)ی کـە (عائـد)ی (دین)ە زۆر (مناسب)ە؛ گەرچی نازانم (اخذ)ی (رای) لە (امور)ی (دینیە) بەو (معنا)یە (ذکر) کرایە، یـان نـا؟ ﴿مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا﴾ سـەر بـەخـود (أمر)ێ لە (أمور)ي (عامە)؛ (هامّة) (دائر) بە (تـدبیر) و (ادارە)ی (ملـک) دیارە (طبعاً) (مشروطیەت) پـەروەر بـووە. ئـەگـەر (انسان) هـەبێ، ئـەوە خۆیەتی؛ ئەگەر (قانوناً) بەند بکرێ، (مخالفە) نەتوانی، (نوعاً) سوکیەکی تێدا هەیە؛ (جذم)ی پێدا نایەنم ﴿حَتَّى تَشْهَدُونِ﴾ بە ئاگاداری ئێـوە نـەبێ، نایکەم. (طبیعی) ئـەوە (تفسیر)ی (بـالخلاصـە)یـە ﴿قَالُوا﴾ لـە (جـواب)آ ﴿نَحْنُ﴾ (اول)ی (تـشکیل)ی (حکومـەت)ی (عـراق) بـوو، (ملـک فیـصل) (نحن ملک العـراق) (امـضا)ی دا دەنـا؛ یـەکـی لـە انگلیـزان گـوتی: هێشتا (ملک)ی (بریتانیا) ناڵی (نحن) دەڵێ: (انا) لێرە (نحن) باشە، لـە (طـرف)

(ملأ)ە ﴿أُولُوا قُوَّةٍ﴾ لە (بدن) بە (عدد) ﴿وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ﴾ (شجاعت) و (درایەت) و (خیرە)یە (تام)، بە (اصول)ی (حرب)، (آلەت) و (ادوات) و (عدد)؛ (مُکَمَّلْ) ﴿وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ﴾ (امر) (امر)ی تووە، توو (مرجع)ی (شؤون)ی (عام)ی ﴿فَانظُرِي﴾ بنۆڕە، (تامل) کە، دیارە (اعتماد)یان لەسەر (رای)ی هەیە ﴿مَاذَا تَأْمُرِينَ﴾ ئەوی (رای) توو بێ، ئێمە ئەیکەین، لە (اطاعە) داین،﴿قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ﴾ وا ئەنوێنێ، (ظن)ی (غالب)ی لە (حق) (سلیمان) (ملکی) بوە، بۆ (نبوەت) (تفرض)ی نەکردیە ﴿إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً﴾ بە (حرب) ﴿أَفْسَدُوهَا﴾ تێک و پێکی ئەدەن، خراپی ئەکەن، ﴿وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا﴾ (اشراف)ەکانی، زێدە بزرگەوارەکانی ﴿أَذِلَّةً﴾ ئەیان خەنە بەردەستی (ا○جلاف)آن ﴿وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾ (داب)ی یانە، (ترک)ی ناکەن. (سبحان الله) ئێستاش وایە، (أنصار)ی (حکومەت) (عظما)ی (سابق) (ذلیل) ئەکەن، هەرچی وپەرچی‌یان گەورە ئەکەن، (ادارە)یان ئەهاوێنە بەردەست؛ هەتا دەر (حق)بە (قوم)ی خۆی بە (لآمەت)تر بێ، لای وان بە (کرامەت)ترە! تا (میعاد)ی ئەگەر بۆیان بچێتە سەر، نە ئەو دێڵن، نەئەم. هەمووی ئەکەنە (رعایا) و (مستخدم). ئەمە بە (دقەت) تەماشاکەن، (قول)یٚ (قیمەت) دارە؛ لە (دسیسە)یی (سیاسی)یان بە (حذر) بن، بە (وعدە)یان هەڵمەخەڵەتێن یەک دوو ڕۆژان، بۆ ناو داران بە قەشمەری (حرمەت) ئەنوێنن، بۆ (احترام)یان تۆ پێش ئەهاوین؛ (أمّا) زۆر ناچێ، ئەیان کەنە (اسیر) وەکی دزو و ڕێگران (حەپس)یان ئەکەن، (ڕە زیل) و بێ (حرمەت) و ماڵ وێران! برام (تامل) کە لە قورآن، (اهتدا)ی پێ بکە، گوێ لە (حکمەت)ی ڕاگرە؛ (مبالغات)ی بێ (فائدە)ی مە بیە، خوداوەندی (عالم) قسەی مێرووێ، ژنێ، بۆ (خاتم الرسل) (نقل) ئەکا، بۆ (استفادە)ی (امەت) (أمّا) (بحث) لە (ملائکەت)ی، بە (قدر) (عالم) زەلام و گەورە چەند هەزار سەری هەیە، هەر سەرە چەند هەزار ڕووی هەیە، هەر ڕووە چەند هەزار زاری هەیە، هەر زارە چەندهەزار زوبانی هەیە؛ بە هەر زوبانی چەند

هەزار (لغەت) ئەڵێ؛ نازانم چ دەڵێ؟! ناکا؛ بۆ؟ (لا یَخْلُو)یان وا نیە؛ یان بێ (فائدە)یە. ئەوی ئەیفەرمووی (روح)ی (هدایە)، (مدار)ێ (حیات)ێ بە (عزەت)ە؛ (لکن) (مع‌الأسف) (کیف)ی مندالّی هەر لەگەڵ (اعجوبە)ی بێ کەڵکە (خصوص) ئەگەر لە (اولیا)یان (نقل)کرێ.

﴿وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم﴾ (ضمیر)ی (جمع) خۆڕایی نیە ﴿بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ﴾ لام وایە کوردی پێی دەڵێ: "دیاری" چی بنێرێ، چ لەگەڵ خۆی بی هێنێ. ئەو (هدیە) چ بوە؟ زۆر مبالغەیان کردیە. (أمّا) (بعض)ەکی بە (هدیە) ناچی، بە (امتحان) دەچی ئەو (حُقّە) چی تیا بووە؟ وە (جبریل) بێ، (خبر)ی بداتێ! من ناتوانم ئەو (اسباب) و (تجهلات)ە بنووسم، وە (معلوم الصحەت) نین، بەڵکوو بێ (شک) درۆی زۆر تیایە. خوا ئەفەرمویَ: " (هدیە)" ئەبێ شتی بێ شایان بێ (ملکە) بۆ (ملك)ی (بنێری)، (هدیە)ی نارد، لەگەڵ (آدەم)ی (مخصوص).

﴿فَلَمَّا جَاءَ﴾ (آدەم)ی (ملکە) ﴿سُلَيْمَانَ﴾(علیە السلام) ﴿قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ﴾ (اشارە)ی بۆ (تمییز)ی (جواری) کوون کردنی (دُرّ) و داو تێ هەڵکێشانی شەوێ نیە، من (احتیاجی)م بە (ماڵ)ی ئێوە نیە ﴿فَمَا آتَانِيَ اللَّهُ﴾ لە (اسباب)ی (ملک)داری؛ ماڵ و مناڵ و (حشمەت) و (جلال)، (نبوت) و (رسالەت) قسەی لێ نیە ﴿خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكُم﴾ هەرچی هەیە؛ (هدیە)ی ئێوە لە (نظر)ی من، (قیمەت)ی نیە ﴿بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ﴾ (أنّە)نە دێتکەن، خۆتانی پێ هەڵدە دەدەنەوە؛ (إظهار)ی (مَرّەت)ی پێئەکەن، کە ئێوە شتی واتان هەیە.

﴿ارْجِعْ﴾ (أیها الرسول) ﴿إِلَيْهِمْ﴾ (ملکە) و (قوم)ی ﴿فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُم بِهَا﴾ ناتوانن (مقابلە)ی بکەن ﴿وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَا﴾ لە (سبا)ی ﴿أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ ئەمەش (مشروط)ە بە (عدم)ە (اطاعە)؛ بە (ردّ)ی (هدیە) (اثبات)ی (رسالەت)ی کرد، کە بۆ (دنیا)ی نیە. بەو (تهدید)ە (ابراز)ی

(قوەت)ی (ملک)داری کرد؛ (بعده) (جواب)ی وەرگرت؛ کە (طوعا) (تسلیم) بن بە (خدمت) (مُشرَّف) ئەبین؛ ئەوا بەرێ کەوتین.

﴿قَالَ﴾ (سلیمان) (علیه السلام) ﴿يَا أَيُّهَا المَلَأُ أَيُّكُمْ﴾ کامتان؟ ﴿يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ﴾ ئەو (وەقت)ی نیزیک بوو بوون.

﴿قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ (قاموس) ئەڵێ (خبیث)ی (منکر) رەنگە بەکوردی (دێو) بێ، ﴿أَنَا آتِيكَ بِهِ﴾ (عرش)ە کە ﴿قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ﴾ لە (مجلس)، یا ڕاست بیەوە ﴿وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ﴾ یەکی بەیەکێ دەڵێ: دەڵێی (دێو)ە کە زۆر بە (قوەت) بێ، شتی گران هەڵگرێ. نازانین پێی (راضی) بوە؛ یان نا؟ (ظاهر) وایە، (راضی) بوو بێ؛ چونکی فەرمووی: پێش ئەوەی بێن" .

﴿قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ﴾ (ظاهر) وایە، خۆی نەبوو بێ، (أمّا) کێ بوە؟ نەی (معلوم)! ﴿أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾ (ظاهرا) (خطاب)ە لەگەڵ (حضرەت)ی (سلیمن)؛ (خطاب) لەگەڵ (عفریت)م لا خۆش نیە. بەڵێ (ترفّع) و (تعجیز)ی (عفریت)ی تیایە. (طریق)ی هێنانی لە ئێمە (مجهول)ە، بەو(کتێب)ە، چی(مراد)ە؟ (خلاف)یان زۆرە. هێنانی (عرش)ی (هکذا)یی، لە (سبا) بۆ (مجلس)ی سلیمن کە ئەڵێن:" (بە ینیان دوو مانگە رێ بوە، کە لە (شام) بووبێ، وە (٢) ڕۆژە، ئەگەر لە (صنعاء) بووبێ" بە چاو قیچێنێ (طرفەت العین) (حقا) (عجایب)ە! ئومێدم وایە (علما)ی (طبیعەت) ئەو (امور)ە (صعب)ە نەرم کەن، لە دوور (اجسام) و (اشتغال) (نقل) بکەن، بێ (واسطە)ی (حیوان) و ڕۆیشتنی خۆی؛ ئەوا خەریکن (تلفوزین)یان کرد، ئەمەش ئەکەن. (ألبتّ)ە بە خۆڕایی قورآن ئەوە (ذکر) ناکا؛ بۆ (نقل)ی (اثقال) بە (قوەت) ڕێ نیشان ئەدا؛ ئومێدم وایە، بێتە (جادە). (أمّا) (تجدُّد)ی (امثال)ی (نظام) و (شیخی عربی) لە (نقل)ی (اجرام) گەلێ دوور ترە. ئەگەر (مُحال) نەبێ، لام وایە بەدڵیان دا نەهاتیە ﴿فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُ﴾ بە (طرفە)یە هینای، کە (سلیمن) دیتی،

(عرش)ی (ملکە)ی لا داندراوە و (ساکن) و (ثابت) بووە ﴿قَالَ هَذَا مِن فَضْلِ رَبِّي﴾ زێدە (لطف) و (مرحمەت)ە لە (حق)م ئەکات، گوێ لەفەرموودەی ڕاگرە،کە ئەفەرموێ: ﴿لِيَبْلُوَنِي﴾ ئەوەی بۆ کردم، تا (امتحان)م بکا ﴿أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ﴾ (کبر) و (أنانیّەت) و (غرور)م لێ پە یا ئەبێ؟ ئەی کەم بە (اثر)ی (علم) و(تُربیە)و، (قدرت)ی خۆم؟ (سبحان الله) لە (عظمەت)ی (سلیمان)، لە (ایمان)ی (سلیمان)؛ نە (مَیْل)ی کردە هەندێ کە (ملک)ە، نەبەو (خارق)ە (عظیم)ە گۆڕا! (اشهد باللە) ئەو (ذات)آنە شایانن، (انسان) (اتباع)یان بکا، بە (کمال)ی (عبودیەت) و (اخلاص) دوایان کەوێ. چەند هەزار پیاوی لا خۆ گەورە بەمستە ئاوی کەوتینە مەلە. چەند (ملک)ی گەورە گەورە، ئەبینی وەک کۆسە بەبەی مت و مۆری بە خۆوە ئەکا بە ئەڵماس و مرواری خۆی ئارایش ئەدا، (افتخار)ی پێوە ئەکات. (رجال)ی (ئاوروپی) زۆر (تقدیر)ی (عبدالحمیدخان)یان ئەکرد، ئەیان ووت، "پیاوێ زۆر گەورەیە؛ (لباس)ی سورمەلی لەبەرناکا، نیشان و جواهر لەخۆی نادا؛ بەس نیشانەیەکی گچکە، نیشانەیەی خانەدانی (سلطنەت) لە (أیّام)ی (رسمی) بە سینگەوەی ئەکرد؛ (باقی) (لباس)ێ (عادی). " ئەگەر (حقیقة) (انسان) (ملک)بێ، چۆن (میل)ی ئەو جۆرە، ئارایشە ئەکات؟ (لکن) هەموویان (ملک)نین (ولَو) تەختیان زۆر مجوهەر و گەورە بێ. لام وایە (سریر)ی (ثور)ی (مصري)یانیش وەکی (سریر)ی (ملوک)یان بوە، یا زێتر ﴿وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾ (جلب)ی (زێدە)یی ئەکا ﴿وَمَن كَفَرَ﴾ (شکر)نەکا، (کفران)ی (نعمەت)کا ﴿فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ﴾ لە (شکر)ی ﴿كَرِيمٌ﴾ (جود) و (احسان)ی خۆی ئەکا، وەک (سعدی) ئەڵێ:

" و لکن خوداوەندی باڵاو و پەست
بەعصیان دەری رزق بەر کەس نەبەست"

(فـي‌الحقيقـة) لێـره پادشـاهی (حـضرت)ی (سـليمان) دەرئـەکـەوێ. (اللـه)هـەرچـەنـد ئـەکـەم نـاتوانم، (بيـان)ی (عـزّەت)ی (نفـس)ی (ذات)ی هومـايوونی (ملـوک)آنـەی بکـەم! ئـەو (قلـم) و زوبانـەم نيـە؛ (أمّـا) (دەهشەت)ئـەم گرێ، کـە (تامـل)ی لـێ‌ئـەکـەم. (حکمـا)ی (قـديم)ئـەڵـێن: "هـەر (حرکـە)يـە (سـريع) (ممکـن)ە لـە (فـوق)ی ئـەو (سـريع)تـر". لای (حکمـا)ی (جديـد)يـش (قبـوڵ)کـراوە، بۆيـە لـە (آلات)ی (سـيَر) و (حرکـة) (دائما) خەريکی (زياد)ی (سرعەت)ن.

﴿قَـالَ﴾ (عليـه الـسلام) ﴿نَكِّـرُوا لَهَـا عَرْشَـهَا﴾ (تغييـر)ی بـدەن بـەهـەر (صورەت)ی بێ، بە (نوع)ێ کە (لايەق) بێ، ئەناسرێتەوە ﴿نَنظُرْ﴾ ئەتۆرين ﴿أَتَهْتَدِي﴾ ؟ بيناسێتەوە؛ رێی پێ‌ئەبا؟ ﴿أَمْ تَكُـونُ مِـنَ الَّـذِينَ لَـا يَهْتَـدُونَ﴾ ئەم (کينونەت)ە، بە (نظر) (علـم)ی وانـە. ئـەمـە بـۆ (امتحـان)ی (زێـد)ە (فطانـەت)يـەتـی. لام وايـە (نوعـا) مـا (تعـريض) ێکيـشی تيايـە، لـە (تقدير)ی ناسينەوەی ﴿فَلَمَّا جَاءتْ قِيلَ﴾ لەيەکێ لە (مُقرَّب)آن يا (نفس)ی (سليمان) ﴿أَهَكَذَا عَرْشُكِ﴾ وابوو؟ ﴿قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ﴾ ناڵێ: "هُوَهُ" (جـواب)ێ (عـالم)آنـە، (حکـيم) آنـە. (شـخص) بـە (تبـدّلات)ی (عـوارض) (ذات)ی ناگۆڕێ؛ (أمّا) (عينيّەت)ی ئەگۆڕێ؛ (حتّی) لە (شرع)دا، کەسی بڵێ: "ئـەو جلکە لەبەرناکەم؛ (تغيير)ێکی بێتە سەر، لەبـەرێکـا، سـوێندی لـێ‌ناکـەوێ.

﴿وَأُوتِينَا الْعِلْمَ﴾ (علم)ی (تـام) بـە (حقـائق)ی (اشـيا) بـە (وحدانيـەت)ی خوا ﴿مِن قَبْلِهَا﴾ پێش ئەم (رحلەت)ە (زيارەت)ە (آتيـە) ﴿وَكُنَّا مُسْلِمِينَ﴾ (بينَی و بَين‌الله) (أمّا) ئەی دەتوانی (اظهار)ی کا، وە يا خود (نوعـا) مـا (تقاليد)ی (قوم) (تاثير)ی تـێ کردبوو. وا دەرئـەکـەوێ تـێ گـەيشت، لـە (تعريض)ی (سليمان) (مادام) تۆ وا (زەکـی) چۆن (عبـادەت)ی (شـمس) ئەکەی؟ بە (ظواهر)ی (عاجبان)ە، فـەرە نقـەبـە ئـەبـێ؟ بۆيـە لـە (طـرف) (جناب)ی (حق) ئەگوترێ.

﴿وَصَدَّهَا﴾ (منع)ی کردبوو لە (عبادەت)ی خوای بێ (شریک) ﴿مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ﴾ لە (اول)ی (نشات)ی ﴿مِن دُونِ اللَّهِ﴾ کە (شمس)ە ﴿إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَافِرِينَ﴾ (تقالید) و(عادات)ی (قوم)ی (عریق)ی (في الکفر) (تاثیر)ی لەو (ذات)ە (عالی)یە کردبوو؛ (حتی) (تقالید) (تاثیر) لە (ذات)ی وەکی (افلاطون) ئەکات. ئەو (زوات)ی هەڵ ئەکەون، لە ناو (کفر)، خەریکی (اصلاح) ئەبن، (امحا)ی (تقالید) ئەکەن، ئەوانیش کەمێ (متاثر) ئەبن، گاەگاه (تاثرات)ی (ارثی) (حرکە)ی ئەگا (بالخاصة) تا (تجرید)ی (نفس) لە (تجسیم)و (جهت) ئەکەن، خەیلی (زەحمەت) ئەخۆن.

﴿قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ﴾ (قصر) (بنا)یە (عالی) -لە (قاموس) وەرئەگیرێ - (ئەویش (حرم)ەکی هەبوو؛ (جن) بۆیان درووست کردبوو؛ (بناءا علیه) ئەڵێن: "بۆیە (عرض)یان کرد؛ بچێتە ناو (قصر)ی (سلیمان) تا بزانێ (فرق)ی زۆرە. (لکن) کەس بۆ ئەوەی (تعرّض) نەکردیە ﴿فَلَمَّا رَأَتْهُ﴾ (صحن)ی دی ﴿حَسِبَتْهُ لُجَّةً﴾ ئاوی زۆر؛ واتێکەیی: ئاوی زۆرە، ڕووبارێکە (عبور)ی (خطر)ە ﴿وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا﴾ زۆر زۆر، گەلێ گەلێ ترسا، لەئاوەکە لە (قصد)ی (سُوء) ﴿قَالَ﴾ ئەوێ قیل، (مەترسە) فەرمووی: "بڕۆ پێش، تێپەڕە، بەسەریا بڕۆ" ﴿إِنَّهُ﴾ ئەوی ئەیبینی ﴿صَرْحٌ﴾ دیارە بە (صحن)ی (قصر)یش ئەڵێن ﴿مُّمَرَّدٌ﴾ لووس دروست کراوە ﴿مِّن قَوَارِيرَ﴾ لە بلّەوەر داڕێژراوە، بە (نوع)ێ کە انسان (بادي الراء)ی بەئاوی تێدەگا، وە (ممکن)ە وا پان دروست کرابێ، ئاوی بەژێردا ڕۆیشتبێ. لام وایە (معنی)ی (آیەت)ی (کریمە) وایە. (صاحب)ی (قاموس) ئەفەرموێ: " (ذکر)ی (ساق) ئەکەن، کە (ارادە)ی (شدەت)ی ئاوی بکەن، یا (اخبار) لە (هول)ێ بدەن ڕوەک: (يُكشَفُ عَنْ ساقٍ) (و التَّفت الساقُ بالساقِ) لێرە لەبەر زێدە (هول) (کشف)ی کردیە، کەوابی دەر (حق) ئەم (ملکە) (ممتان)ە، بە (وجە)ێ نا (لایەق) بێ (وجە) نەدوێین. وە (مَعلوم)ە، (لُجّە) بەدامێن هەڵ کردن، چارە ناکرێ؛ دەفەرموو دەی!

﴿قَالَتْ﴾ کەتێ گەیشت ﴿رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي﴾ بە (سوء)ی (ظن) لە (حق) پیاوی (سلیمان)ی ئەوانەی (تشریفات) چی ﴿وَأَسْلَمْتُ﴾ (ظاهراً) و (باطناً)، (خالصاً) و (مخلصاً) ﴿مَعَ سُلَيْمَنَ﴾ بە (متابعە)ی ئەو ﴿لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ بۆ (ملوک)آن (اسلام) و (انقیاد) و (اطاعە) (مناسب)ە" دیارە (اسلام)ی (اقویاء) لە (ایمان)ە وەیە. لەو (آیات)ی (کریمە) (فکر)ە، (حکمیات)ی وەگرە (دقّەت) بکە، باسی (نکاح) کردن و زۆری (زوجات)ی (سلیمن) (کثرت)ی نازانم، چی لە (بحث)ی (حضرەت)ی (سلیمان)ی تیایە؟ (حاشا) لە (ادەب)ی (قورآن) لە (حکمەت)ی (قورآن) ناوە شیتە وە ئەو قسانەی (قصاص)آن ئەی کەن، یا ڕاستن، یا درۆ؛ ئەگەردرۆن بۆ لە (تفسیر) (ذکر) ئەکرێن؟ ئەگەر ڕاستن (مادام) قورآن (تعرض)ی بۆ نەکردیە، وەهیچ یەکی (فهم)ی (آیة)یان لەسەر نەکەوتوە، (حشر)یان لەمەیانی (آیة)بۆ؟ تا (قورآن)بکەنە (حکایەت)ێ وەکی (حکایەت)یروستەم ،ئەسفەندیار، بەڵکو (ادوَن). بنۆڕن چەند بێ (محاکمە)ن هەموو شە و، هەزار (جماع)کوو ئەکرێ؟ هەرجارە (دقیقە)کی پێ ئەوی (طول اللیالی) لای (شام) (کفایەت) ناکا، ئەمەش (معجزە)یە؟ لەگەڵ کێ (اظهار)ی ئەکا؟ هەموو شەو هەر (معجزە)؟ ئەو (ذات)ە بە (ادارە)ی (ملک)و (سلطنەت) (مشغول)ە، وە لە لایە (منتظر)ی (امر)و (ارادە)ی (کبریائی)؛چۆن هەندە (انهماک)ئەکات؟ بەڵێ (اولیاء الله)ی (روحانی) (کیف)یان بەو (نوع)ە (کرامەت)و (معجزات)ە دێ ؛ ئەڵێن: " (دلیل)ی (قوەت)ی (روح)ە " (أمّا) ئەوەندە (قوەت)ە لام بێ (لزوم)ە زۆری (فضل)ەیە ئەگەر لەشتی بە (فائدە) (صرف)کرێ چاکترە. (شیخ عبدالغنی نابلس)لە (شرح)ی (مقدمە)ی (طریقەی محمدیە) ئەفەرموێ: " (انسان) لە (جنّەت) ئەوەندەیحۆری هەبێ، (وآو) هەزارە ها بێ بەیەک (آیة)لە یەک (آن)لەگەڵ هەموان (معاشرەت)ئەکات. ئەفەرموێ: " (علما)ی (ظاهر)بەو قسە (ایمان)ناهێنن، (أمّا) (علما)ی (باطن)بە

(كشف) (ايمان)ی پێ دێنن " (تمام)! خۆ (ملا)يە وەكی من بێ هێز، (اصلاً) (ايمان)بەو قسە ناهێنن بەڵێ (منتهی)ی (معجزە) و (كرامەت)ئەمەتە (إنا للّه)!خۆزێ گەلێ (رسول)ی دەوڵەمەندمان هەبا تا (معاملات)يان لەگەڵ (ملوک)آن، بۆمان (ذكر)كرابا .

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا﴾ئی (داود)و (سليمان)ی (عليه السلام) (لَقَدْ آتَينا)بوو، ئی وان (جهەت)ی (ادارە)ی (ملک)و (سلطنەت) (ملحوظ) بوو، (قوم)يان (مؤمن) بوون. (صالح)ئەگەرچی (ملک)نەبوە، (أمّا)بە (قوّەت) بووە، وە (آيـة)ی (ناقە)بوە، گەرچی لێرە (ذكر)ناكرێ؛چونكی (مقابل)ی (نمل)ە و (هدهد)چ قسەی نيە تا بێتە (ميدان)ی (بلاغەت) ﴿أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ﴾ (آن)ی (تفسيريە)يە ﴿فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ﴾ چ (قيد)ی‌يە (قسم)ێ گورج (ايمان)يان پێ هێنايە، (لازم) نيە (الا) بە (مُهلە) بێ، (مع أنّە)ئەگەر (فاصل)ی (اجنبی)نەبێ، (تعقيب) بە (ف)ێ (ولو) (مُدّە)ی بەيانە هەبێ، دروستە؛ وەكی ئەڵێن" (خَرَجْتُ مِن بغدادَ فَدخلتُ البصرةَ)كە وابی (لازم)نيە بڵێن: " (فريق)ێ خۆی وە (فريق)ی (قوم)؛ (حقيقة)بی (معادلە)يە؛ (ولَوْ) (ابن عادل) فەرمووبێتی ﴿يَخْتَصِمُونَ﴾ لايە (صالح) و (مؤمن)ەكان، لايە (مُصِرّ)ەكانی (علی الكفر) ﴿قَالَ﴾ (طبيعی) گفتوگۆ ئەو ئەی‌كا ﴿يَا قَوْمِ﴾ (بقيە) لە (قوم) ناچنە دەر، وەک (عدد) نيە، دە، سێی لێ بچێ؛ حەوت ئەمێنێ ﴿لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ﴾ ديارە ئەوانيش (استعجال)ی (عذاب)يان كرديە ﴿لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ﴾ بۆ نای‌كەن (قبل السّيئة)؟ ﴿لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (دفع)ی (عذاب)تان لەسەر ببێ ﴿قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَن مَّعَكَ﴾ (تَشأُم)مان بەئێوە كرديە، لەوەتی توو (دعوەت)ی ئێمە ئەكەی، گەلێ شتی خراپمان هاتيتە سەر؛ ئەگەر (رسول)بای، نەدەبا وابێ ﴿قَالَ طَائِرُكُمْ﴾ (نحس)ی ئێوە ﴿عِندَ اللّٰهِ﴾ ئەو ئەزانێ (باعث)ی چيە؟ (رسول) بو (دفع)ی (نحوس) و (شرور) ئەنێردرێ ﴿بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ﴾ بە (هلاک) چوون.

﴿وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ﴾ شاری (ثمود)ی ﴿تِسْعَةُ رَهْطٍ﴾ لە (٢) یا (٧) تا (١٠) یا (جماعەت)ێ کەمتر لە (١٠)، پێی ئەڵێن: "(رهط)" (أمّا) (الی الأربعین) (سید) ئەفەرموێ: "(قول)ێ (غیر)ە (مقبول)ە" ئەگەر بڵێن: نۆ (رهط) بووین؛ هەر (رهط)ە لە (شعب)ێ چ (قید)ێیە؟ وە (الا) ئەیفەرموو: "(رهطٌ) یا (عصابةٌ) یا (جمعٌ)" ﴿يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ بەس پیشەیان (افساد) بوو، لە دەروون و بەرووتە ﴿قَالُوا﴾ خۆ بەخۆیی ﴿تَقَاسَمُوا﴾ سوێند بخۆن ﴿بِاللَّهِ﴾ یا سوێندیان خواردبوو باللّه دیارە (ایمان)یان بە خوای بوە، (ممکن)ە (وَلَوْ) (مُشْرِك) بووین (أمّا) سوێندیان بەخوا خواردیە ﴿لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ﴾ (انه) شەوناکاو بەسەریا ئەدەین، ئەیان کوژین لەکۆڵیان ئەکەینەوە. لە شەڕی پێشینیان پێی ئەڵێن: "شەبەی خوون" ﴿ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ﴾ (وارث)ی خوێن گرو خوێن ئەستێنێ ﴿مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ﴾ هیچ ئاگامّان لێ نەبوە ﴿وَإِنَّا لَصَادِقُونَ﴾ ڕاست ئەڵێن؛ درۆی ناکەین؛ بە (حقەت) لەڕاست گۆیانین. (ظاهر)وایە، وەکی (تدبیر)ی (قریش) لە (قاتل) کە خوێنێ (تفرقە) بێ، میراتگر چیان پێ ناکرێ نا (علاج) ئەوە بە سوێند (اقناع) ئەبن. تەماشای (تدبیر)و (مشاوەرە)ی (رهط)ی (صالح) کە لەگەڵ (امر)ی (نحل)ە؛ ئەو چ (مصلح)ێ بووە ئەوانە چ (مفسد)ن؟ ﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا﴾ (تدبیر)ێ ﴿وَمَكَرْنَا مَكْرًا﴾ (مُقابلةً) (تدبیر)ی (عظیم) ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ هیچ ئاگایان لە خۆ نە بێ، یا (مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُونَ).

﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ﴾ (أنَّه) (نتیجە)ی ئەمە بوو ﴿أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ﴾ بە (هلاک)مان بردن ﴿وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (رهط) و (قوم)ی (رهط) ﴿فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً﴾ چۆل، بەسەریەکا ڕمای ﴿بِمَا ظَلَمُوا﴾ خۆیان (ظلم)یان لەخۆ کرد، خوا (ظلم)ی لێ نەکردن ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ شتێ بزانن (صاحب)ی (علم)بن، (علم)یان بەو (نوع)ە (قصّە) هەبێ، (أمّا) چ بکەین؟ (قوم) ێ ئێمە گوێ نادەنێ؛ (الآن)یش چەند

شار و (مملكەت) بەئاو، بەبا، بەدوولقان ويران ئەبێ (أمّا) كەس (أهميّەت)ى پێنادا، (اعتبار)ى ناكا، ئەى كەنە (غضب الطبيعەت) (نسبەت)ى بۆ (بعض)ە (اسباب)ى (طبيعى) ئەدەن، (نسبەت)ى نادەن بۆ خوا. (واقعا) زانينى (احكام)ى (طبيعيه) لەگەڵ (ايمان) بە (مُدّبِر) و (مُدمّر)ى (حقيقى) زۆر باشە ﴿وَأَنجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (صالح) (وَمَنْ مَعَهُ) ﴿وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾ (مُستَمِرّ)ى (عليالتّقوى) بوون (بعدالنجاة) چيان بەسەر هات؟ خوا ئەزانێ، (تاريخ) زۆر (مضبوط) نيه ﴿وَلُوطًا﴾ نە (آتَيْنَا)يە نە (ارسلنا)يە نا (شكر)ى - نەبێ، (دور)ى (إنحطاط)ە، لە (اقوام)ى (عاليە) بو (قوم)ى (لوط) لەوانە بۆ وانە (تنزّل) ئەكەن ﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ﴾ ئى (معهود) ﴿وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ﴾ ئەوەندە كەر نەبووين (قَبح)ى نەزانن، (شناعەت)ى نەبينن ﴿أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ﴾ نافەرموێ: " (غلمان) و (مردان)" ﴿شَهْوَةً﴾ ئەمە كوو ئەبێ؟ لە (انسان) ناوەشێتەوە ﴿مِنْ دُونِ النِّسَاءِ﴾ كە (طبعاً) بۆ وى (خلق) كراين، وە (مُوجب)ى (دوام)ى (بشر)ە ﴿بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾ (سفيه)و (احمق)ن ئەزانن وە ئەيكەن. (التفات)ە (التفات) نيه؟ (مراد) دياره، (مُنازعه) لە (روح المعانى) دايە ﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ﴾ هيچ ﴿إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ﴾ (عائلە)ى (اتباع)ى، ئەگەر (تناول)ى ژنى بێ ع (قيد)ىيە؟ مەگەر بڵێين: " (حاڵ)يان زانيە " ﴿مِنْ قَرْيَتِكُمْ﴾ (ذاتا○ لوط) لەلاڕا هاتبوو ﴿إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾ پاكن، خاوێنن (مناسب) نيه لەناو ئێمە دابن ﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ﴾ كە (إضافه) كرا بو (علم) (آل) بۆ (ضمير)ى (اهل) هەر ئێكيشه، ئەبێ بە (مضاف اليه) (ال) لە (اعلام)ى (اعلام) ئەبێ، كە ئەفەرموێ: ﴿إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا﴾ بوونى وى ﴿مِنَ الْغَابِرِينَ﴾ لە مانەوەكان بى ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا﴾ نەديتراو ونە بيستراو ﴿فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ﴾ بۆ وان، (مستأصل)ى كردن ﴿قُلْ﴾ (يامحمد) (ﷺ) ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ لەسەر (تلقّى) (قرآن)، (وحي) (الهى)، (خبر)دارى لەسەر (احوال)ى (دقيقه)ى (أُمَم)، لەسەر (كَرم) و (لطف)ى

(الهی)، (واهبُ الحکَم) لە (حکمەت)ی (نحل)ەیە (مُستَفذ)مان ئەکات ﴿وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى﴾ (اختیار)ی کردینە بە (رسالەت)، بە (اخلاق) و (سجایا) و (صبر) و (ثبات) لەسەر (دەعوەت)ی (حق). (سلام) لە (غیر)ی (انبیا) دروستە، دروست نیە؟ باوەڕ مەکە، لە (وەقت)ی (نزول)ی (آیة) ئەو خاک و فاک و فیکە بووبێ؛ (وَ السَلامُ علي مَن اتبَع الهُدي) ئەو (کلام)ە (معنا) زۆر (مربوط)ە بە (ماقبل)ی ﴿آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (مناسبەت)ی بە (قوەت)ە، لەگەڵ (ما قبل) و (مابعد)ی؛ کووا (إقتضاب)؟ لام وایە (زمخشری) (مراد)ی بێ (ربط)ی نیە؛ با (خطبە) بێ؛ وە (مربوط)ی بە (سابق) دیار کرا؛ وەبە (لاحق)یش (معلوم)ە. خوا (نسبەت)ی لەگەڵ (شرکا)ی ئەو (کافر)آنە نیە ئەوان بە (لطف)ی خوای خۆیان (نجاة)یان بوو، ئەمان بە (هلاک) چوون؛ کەسیان بەفەریاد نەهات. تەماشای (عنایەت)ی (الهی)کەن، بە (عباد)ی خۆی، قسەی (نحل)ێ ژنی (حکمەت) ئامێز (نافع) بۆ (امەت) لەسەر ئەو هەموو (وحدانیەت) و (عظمەت) و (کبریائی) و (غنا)ی خۆی، بۆ چی ئەنێرێ؟ بۆ (خاتم‌الرسل)، (سید الکل)، (هدایەت مجسم) (ﷺ). (آلە)ی (باطلە) چ ئەکەن؟

﴿أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ چۆنی (خلق) کردیە؟ ئەو ئەی زانی ﴿وَأَنزَلَ لَكُم﴾ بۆ (نفع)ی ئێوە؛ (الان) باران ئەبارێ، (انشاءالله) (خێر)ە (نافع)ە ﴿مِّنَ السَّمَاءِ﴾ (جهەت)ی (علو) ﴿مَاءً﴾ ئاوي باران ﴿فَأَنبَتْنَا بِهِ﴾ بەئاوەکە ﴿حَدَائِقَ﴾ باغات، بەشوورە، بێ شوورە؛ ئاوی، دێمی ﴿ذَاتَ بَهْجَةٍ﴾ (حسن) و (رونق). (سبحان الله) هاوینان لە (چنارۆک) تەماشا ئەکەین باغەکانی دێم، گەلێ سەوزو جوانترن لەباغەکانی بەراو؛ آنزیادە مێوی دیمی گەلێ بەرەونەق ترە لە ئاوی ﴿مَّا كَانَ لَكُمْ﴾ (ممکن)نەبوە بۆ ئێوە، (فضل) لە (إلە)هتان ﴿أَن تُنبِتُوا شَجَرَهَا﴾ (وَلَو) بچێنن، رواندنی بە (قدرەت)ی (الهی) ئەبێ. قسەلە (ثمره)ی نیە، ئەو بێ (مداخلە)یە ﴿أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ﴾ هەیە؟

(حاشـا)بـە (غیـر)ی خـواو (طبیعـەت) کـەسـی‌تـر نیـە. (عقـل) و (علـم)و (بشر)یش (دەخل)ەکی لە (تربیە)و (تنظیم)ی هەیە. (أصنام)و (مصنام) و (عمرو)و (زید)هیچ. (طبیعەت) (مستخدم)ە؛ (مثلا)ئەو یەکێکە لە (خدمە) ﴿بَلْ هُمْ﴾ (مشرك) ﴿قَوْمٌ يَعْدِلُونَ﴾لە (حـق)لائـەدەن؛ (معادلـە)لـەگـەڵ خـوای نایـەتـە (خیـاڵ)ی (عقـلاء)؛ (أمّـا) (مـشرک)ی (احمـق) (معادلـە)ئـەکـا؛ ئـەو (معادلـە) (جبـری)یَ (محـض)ە، (انحـراف)ە لـە (حـق)، (غایـة الإنحـراف)ە، خۆیان لە (فوق)ی (معبود)ە کانیانن ﴿أَمَّن جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا﴾ (ولـو) (کُـری) بـێ وە (دوران)لـەسـەر (مرکـز)ی خـۆی و (حـول الـشمس)بـدا، (انـسان) و (سائر)ی (حیوانات) (قرار)ی لەسەر ئـەگـرێ ﴿وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا﴾ زێ و (بحر)هەریـەک بـەلایـەدا ئـەڕوا﴿وَجَعَلَ لَهَا﴾بـۆ (ارض)ی ﴿رَوَاسِيَ﴾ چـەنـد جوانـە، (أَنَّـهُ) (جبـال) بـو (صـلاح)ی (أرضـي)یـە ﴿وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ﴾ (أبـیض) و (اسـود) (مـثلا) ﴿حَاجِزًا﴾ (طغیـان) ناکـەن، (بین)ەکەی داگرن، (بعض)ە جاران باران زۆر ئەبارێ (دجلە) و (فرات)لێـک ئەدەنەوە ﴿أَإِلَهٌ مَّعَ اللَّهِ﴾ (حاشا) ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (میـل)و (تقلیـد)بـێ (ادراک)ی کردینە، چ نازانن ﴿أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ﴾ بـە (لـسان) یـا بە (حال)، لە (وقت)ی (مجبوری) کێ بەهانای کێ‌دێ ؟ هەزار جار فەریـاد کە، کێ ئەی بیە؟ (سفر) ێ (لجنە)ی (امم)ی چووینە (هەولێر) قەشەمـان لەگەڵ بوو، لە گەڕانەوە، باران و قوڕ بوو، قـەشـە بـەریبـوە لـە ولاغ، خـوود طالع، (نورالدین)ی بـرام، خـوا (سـلامەت)ی کـا، (عـزەت)ی ئـامۆزام، خـوا عافووی کا، پێی گەیشتن، سواریان کردەوە. لە (منـزل) باسـی ڕێیـە کـرا، ووتم: قەشە فەندی، ئەگەر (نورالدین) و (عزەت) لە قوڕیـان دەرنـەیـەنابـای هەزار جاری بتگوتبا: (مریم)، (مریم) "کەڵکی نەدەگرت!" لە (بَرّ) لە (بحـر) لەنەساغی لە (حرب)، تووشی هەزار تەنگانی ئـەبـێ، کـێ (نجـات)ت ئـەدا؟ بت و (صنم) و پیری دەستگیر، گشتی (هبا)یە ﴿وَيَكْشِفُ السُّوءَ﴾ (بَلا) و (مـصیبەت) (عمـوم)ی (دفـع) و (رفـع) ئـەکـا ﴿وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ﴾

(اُمّەت) لە دوای (اُمّەت) بە (ملک) و (سلطەنەت) بە (حیات) ﴿أَإِلَـٰهٌ مَّعَ اللَّهِ﴾ ئەو (تدبیر) و (تدویر)ە بە (أصنام)ی ئێوە ئەکرێ؟ ﴿قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ﴾ (أمّا) (میل) (غلب)ە ئەکات، لەو (تذکّر)ە (إستفادە) ناکەن.

﴿أَمَّن يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ ئەوتێ (فکر)ین و (تحسّس) و(علامات)ە لە (طرف)کێیە؟ (قیود)آنی (بحری) کەبەشەو (وقت)ی فرتنەو (ظلمات)ی(هائل) (ادارە)ی پاپۆری ئەکات؛ (ملیون)ەک (الهی) ئێوە ئێنی. (قائد)ی (بحری) بۆ سەرافرازی (امەت) هەزار مامۆستا و شێخ ئێنێ ،﴿وَمَن يُرْسِلُ الرِّيَاحَ﴾ بای وەشت ﴿بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ﴾ چەند خۆشە لە (وقت)ی پێویستی، باران! هەور لە کەناری (افق)یە یا ئەبێ، (صَبر)، (صَبر) دێ؛ ئەبێتە هەورێ (مُطبِق)، بایوەشتی فێنک و نەرم، ئەنێرێ؛ موژدە بە باران ئەدا؛ پاش یەکدوو (نفس) تکتک باران دێ؛ دوایە ئەی کا بە بارانێ خۆش، (دنیا) (احیا) ئەکاتەوە ﴿أَإِلَـٰهٌ مَّعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ چ (نسبەت)؟ (حقا) (نسبەت) بە (مقام)ی (اُلوهیّەت) (فرق) لە (بین)ی پێشکەێ و (جبرئیل) نیە. ئەی (بَشر) خۆڕایی خۆت لە خوا ئەکەی؛ (ڕەزیل) و (سفیل)، بۆ (جماد)ێ بۆ (حیوان) ێ (دون)ی خۆت، وەکی خۆت، زانوزەدەی (عبودیّەت) ئەکەی. گەردەن کەچ، چاو لەسەر یەک، لەسەرپا ڕادەوەستی لەبەردەستی کەسێ! (گەر ڕادەوەستی، ئەوەش (رسم)یکە، (رسم)ی بتپرستی!

﴿أَمَّن يَبْدَأُ الْخَلْقَ﴾ئی (حبوبات)، (ثمرات) سەبزەوات ﴿ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ (اخری) ئەچێتەوە (عناصر)ی (أصلیە) باز لەو عناصر)ە (اعادە) ئەکرێتەوە؛ توخمی ئەچێنێ، باز ئەبێتەوە، دارویار. ئەمەوا، (وکذا)گەنم و جۆ و (سائر)یدانەوێڵەویامیەو بایجان وتەماتە وکدوو (امثال)یان ﴿وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾وشەی گەنم و جۆ، (وقت)ی (زاد)گرتن، لەرۆخی (موقع)ی دانە، شتەکی باریک، سپی، درێژ وەکی پەیا ئەبێ، ئەگەر ئاو نەبێ، (مادە) ناچێتە (موضع)ی (تکوین)ی (حَبّە). من خۆم لەوە (فکر)م (حسم)کرد، دوایە

له (طرف) (بَحَّاث)آن، قسەی لیّ کرابوو. (سبحان الله)وا دیاره، ئەو زوبانە، (جذب)ی (ماده)ئەکا، ئەی کێشێ بۆ جێی بوون ﴿ءِإِلَهٌ مَّعَ اللَّهِ؟﴾نيه ﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ﴾ ئەگەر ئەلّێن: هەیه ﴿إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ لەو (دعوا)يه، (دعوا)ی بێ (بين)ه نابێ ؛ ملايانی ئێمه هەرچەند ئەفەرموون: (عَدَم الدليل لايَدُلُّ عَلى عَدم المدلولِ) (أمَّا)وانيه؛ ئەگەر بنۆڕنە (جهة الدلالەت) ئەزانن، (انتفا)ی (دليل)، (دليل)ه، لەسەر (انتفا)ی (مدلول)، بەو (شرط)ه (مساهله)له (مدلول)نەکەن ئەلّێن: ئەگەر (عالم) نەش بێ، خوا هەر هەیه، بەلّێ (ذات اللـه) (واحد)ی (حقيقي)، (واجب الوجود)، (عالم)ببێ، نەبێ: هەيه (لكن) (أمّا) (عالم) (دلالەت)له (صانع)ی كا؛ (عالم)نەبێ (صانع)كووا؟ ئەو (عالم)ه (موجود)ه، لەبەر (امكان) يا (حدوث)، (دلالەت) له (وجود)ی (واجبالوجود) يا (قديم) ئەكا ئەگەر (عالم) (واجب الوجود) بێ (واجبالوجود) (صانع) نابێ؛ كوو ئەبێ؟ (مادام) ئەوانه، (برهان)يان لەسەر (وجود)ی (شريک)نيه، دياره (شريک)نيه،ئەگەر ببا (مطلق) (آيەت)ی ئەبوو؛ (اله)ئەبێ خۆی دەرخا.

﴿قُل﴾ (بعدما ذكر) له (تَفَرُّد) به (هدايەت) و (كمال)ی (قدرەت) و (ڕەحمەت) ﴿لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ﴾ بزانين (غيب) چيه؟ وه (اسباب)ی (علم) چەنده؟ ئەو جا ئەزانين، (غير)ی خوا كەس (غيب) ئەزانێ يان نا؟ (ادراک)ی (جزئيات) به (آلەت)ه؛ (يعني) چاوو گوێ، بلّێم: زوبان يا (ذوق)؛ كەپۆ و يا (شم)؛ پێست يا (لمس)؟ "نا (شكر)ی نەبێ، زوبانی كوردی، قەت نەبۆته (لسان)ی (علم) تا (توسع)ی ببێ ؛ (وكذا) (آلات)ی (باطنه)وەک: (خيالّ) و (واهمه) و (مفكره)، يا خود وەكی (سلف) ئەلّێن: "(حس)ی (مشترک)، (خيالّ)، (وهم)، (حافظ)ه، (متصرفه) ئەوانەش ئەبێ له (طرق)ی (حواس)ی (ظاهره) (واردات)يان بۆ بێ وه بۆ (ادراک)ی (كليات) ئەمينێتەوه (عقل). شتی (جزئی) بەبەر (حواس) نەکەوێ ، كوو ئەزاندرێ؟ (معلوم)ه، (و مجمع عليه)يه له

(اسباب)ی (کسب) نیە، (معلوم)ی (بالضرورەت)ە، ئەوی خۆی یا (آثار)ی، بەبەر (حس) نەکەوێ، نازاندرێ هەیە؛ نیە؟ بەڵکوو بەبەر (خاطر) و (خیاڵ) ناکەوێ. ئەگەر کەسێ بڵێ (علم) بە (جزئیات) چۆن بۆ خوای ئەبێ ؟ بێ (آلەت) و (واسطە) (فلا بُرهان لَهُ) وەهەم وەکی (شێخی رئیس) ئەفەرموێ: (علم) بە (علەت)ی (تامە)ی ئەوشتە چۆن ئەبێ؟ چۆن ئەزانی؟ ئەوەی (متوقف علیە وجود)ی ئەو کارەیە، (حتی) (رفع)ی (موانع) هەمووی لە (آن)ە (تحقق)ی کردیە یا ئەکا؟ تا ئەمڕۆ (اهل)ی (تقویم) (خبر)یان لەگەڵێ شتدایە، کە لە (سیر)ی (کواکب)یان وەرگرتیە، (أمّا) نەیان زانیە (سیارە)یی دی لە (منظومە)یی (شمس)هەیە، یان نیە؟ دوایە (کشف) بوو، بەڵکوو ئەو (سیارە)ش لەو (امر)ە (تدخل)ی بووبێ، یا گەر نەی بووە ئەبێ زانیبیتی کە نەی بوە، (مَعَ أنَهُ) خۆی (مجهول)ی بووە. دیارە (علم)ی (محیط) (علمی) (جزئیات)، بێ (آلەت) بەس بۆ خوایە؛ (حتی) (حکما)ی (یۆنانی) (ادراک)ی (مادیات) چونکو بە (طریقە)ی (حواسّ)ە (إنطباع)ە، بۆ خوای بە (محاڵ) ئەزانن. بەڵێ گەلێ کەس (ولی) و (غیرە) (ولی)، (بعض)ە (خیر) ئەدا، واش ئەبێ (أمّا) (حاشا) لە (علم)ەوە نیە. شتیئەکەوێتە دڵی (انسان) (جذم)ی پێدا دێتی، (أمّا) نازانی بۆ وایە؟ (علم)ی (باری) (مقتضا)ی (ذات)ە، (یعنی) (ذاتی)یە، وەکی (معتزلە) ئەفەرموون: یا (صفەت)ی (ذاتی)یە، وەکی (اشاعرە)، (اهل)ی (سُنّە) ئەفەرموون. (کافی)یە بۆ زانینی (اشیا) (وَلَوْ) (کفایەت) و (إقتضا)یە، بۆ (جناب)ی (حق) (اختیاری) نیە، وە (مقتضا)ی (شئوون)ی (ذات)ی (حق) نادرێتە کەس (غیر)ە (ممکن)ە، نابێ، (محاڵ)ە. (انسان) لە (اول)ی (فطرەت)ی بێ (ادراک)ە، وردە وردە (ادراک)ی (حواس)ی بۆ ئەبێ (مع الاسف)درەنگ (علم)و (عقل)ی بۆ پەیا ئەبێ؛ بۆیە ئەڵێن (انسان) (قابِلُ العلم)ە (اصلي) (ذاتی) نیە، (عمومی) (بطریق الأولی) کەسێ بە (مقتضا)ی (علم)ی خۆی (غیب)ی

بزانی، ئەبێ هەموو (غیب)ی بزانی، (وإلّا)لە (مقتضا)ی (ذاتی) نیە، (خصوصیەت)ی هەیە، ئەمە ئەبێ، ئەوە نابێ؛ ئیتر زۆر چاک تێی بفکرە قسەکان وردن وە بە (متابعە)ی (عمرو)و (زید)خۆ لە (طور)ی (عقل) دوور مەکە (صوفیە)هەندی قسەیان هەیە، دوورن: لە (ادراک) لە (عقل) لە (حق)و (حقیقەت). هەرچەند ئەفەرموێ (مَنْ في السّموات والارض) (أمّا) (مراد) دیارە. ئەوەی (اهل)ی (علم) بێ لە (عُلوی)و (سُفلی)، (مادّی)و (مُجّردی) ئەوەی بە (خاطر)و (خیالّ) دابێ، (علم)ی (غیب)ی نیە ﴿إلّا اللّهُ﴾ (ذات)ی (واجب الوجود)، (مُجّرد)ی (حقیقی)، (واحد)ی (حقیقی) (عالم)ی (بالذّات)؛ (علما)ی (عربی)، (کلامی)قسەیان فەرمووە؛ (ئەمە (استثنایە) (مُتّصل)ە و یا (مُنْقَطع)ە؟ ئەگەر بڵێن: (مُتصّل)ە (احتیاجی)مان بە (تاویل) هەیە. چونکی ئەبێ (جناب)ی (حق) (داخل)ی (ذی الحَیْن)بێ، لای (حکما)ی (الهی)وە (سواد)ی (أعظم) لە (مُتَکلّمین)آن، (جناب)ی (حق) (مُنزَّه)ە لە (مکان)و (حَیّن)؛ (حتی) (حکمای) (إلهیّون) (بعض)ی لە ((أجّلا)ی (مُتَکلّمین) وەکی (حجة الإسلام) (غزالی) ئەڵێن: (عقول)ی (مُجرّد)ە وە (نفس)ی (ناطقە)ش لە (مجردات)ە، لە (حیّن)و (مکان) دانین (لکن) لای من، (تقدُس) لە (حین) (خاص)ی (جناب)ی (واجب الوجود)ە. زیرا (وجوب)ی (وجود) (مجبور)مان ئەکات بڵێن: (احتیاج)ی بە (مکان)و (حَیّن) نیە؛ بێئەوانە (موجود)ە (أمّا) ئەوەی (واجب الوجود) نەبێ، نایەتە (عقلّ)و (خیالّ)و (وهم) لە (خارج)دا موجود بێ، لەو (فضا)یە (موقع)ێکی نەبێ. (حتی) بۆ خواش ناچێتە هەموو (ذهن)آن. (لکن) وەکی (عرض)م کردن (وجوب)ی (وجود) (تصدیق) بە (تقدّس)ی (باری) لە (حَیّن) (جیهەت) (سهل) ئەکا لە (عجاییات)ی (طوسی)یە (تقدس)لە (حیّن) ئەکاتە (مدلول)ی (وجوب)ی (وجود)؛ (مع أنّه) (جذم) ئایەتی، بە (عدم)ە (عقول)ی (مجرد)ە؛ (کأنّهُ) (توقف)ی هەیە؛ وە (جذم) ئەکا بە (نفس)ی (ناطقە)ی (بشری) (حسب العوام)

(متصل)ە، (حسب الخواص) (منفصل)ە؛ هەرچی بێ ئەبێ (ذکر)بکرێ. (زمخشری) (اولا) (سیدی آلوسی) (ثانیا) (رەحمەتیان لێبێ)، لەو (استثنا)یە زۆر دوواییں ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ئەو (کافر)آنە ﴿أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ کەی؟ چونکی (ایمان)یان پێ نیە؛ لەبەرئەمە نەبا (عام)مان ئەکرد لە (مَنْ فِي الأكوان)

﴿بَلِ ادَّارَكَ﴾ لە (نفی) ڕوچون نەماوە، نیە؟ ﴿عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ﴾ لەبوونی ڕوژی (جزا) هەر (ملاحظە)ی (شکوک)و (اوهام)یان کرد؛ ڕوچوون لە (شهوات)، تا (قابلیەت)یان نەما ﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْهَا﴾ (محتمل)ە (نظر) بە (بعض)ی بێ، ئەوەی (علم)ی بە (وجود)ی شتێ نەبێ، (ممکن)ە (علم)ی بە نەبوون بێ، یا (شک)ی هەبێ ﴿بَلْ هُم مِّنْهَا عَمُونَ﴾ (أنّه) زل کوێرن، چاویانهەیە نابینن لێرەش، (سیدی آلوس) (علیە الرحمة) (تفصیلی) زۆری هەیە، ئەو (عما)یە لەبەر هۆی (نفس)ە.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ئی بەر حیات ﴿إِذَا كُنَّا تُرَابًا﴾ (بعدالموت) بووینەوە خۆڵ ﴿وَآبَاؤُنَا﴾ ئەوانی مردی بووینەوە خۆڵ ﴿أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ﴾ زیندی ئەبینەوە؟ چۆن ئەبێ؟

﴿لَقَدْ وُعِدْنَا هَذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا﴾ ئی ڕابردوو ﴿مِن قَبْلُ﴾ پێش (حضرت)ی (محمد) (ﷺ) ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ (آحادیث)ی نا (منتظم)

﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ بگە ڕێن ﴿فَانظُرُوا﴾ بنۆڕن ﴿كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ (سبب) بە (تکذیب) چیان بەسەر هات؛ (دار) و (دیار)یان کورووهۆر بۆوە!

﴿وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ﴾ (لاشک) جنابی (محمد المصطفی) (ﷺ) لەسەر (کفر)ی ئەوان و ئیدیش (مُتَأثِّر) دەبوو، بە (ایمان)یان (کیف) خۆش ئەبوو ﴿وَلَا تَكُن فِي ضَيْقٍ﴾ دڵتەنگی ﴿مِّمَّا يَمْكُرُونَ﴾ دەر (حق) خۆت و دەر (حق) (دین)ت، نایەڵن (انتشار) بکا، خوا نایان هێڵێ.

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ﴾ بەقەشمەری ئەڵێن: کەی دێ؟ ﴿إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ نیشانمان دەن

﴿قُلْ عَسَى أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم﴾ پێتان گەیشتبێ، (وصول)ی وەلای ئێوە بووبێ ﴿بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ﴾ ئەوەی تالۆکە ئەکەن بۆ هاتنی؛ بۆ (تعدا)ی (ردف)، بەلام (تضمین)ی بە (دنی) ئەکەن؛ (عسی) بۆ (رسول)ە؛ بەڵێ (رجا) و ئومێدی، لە (طرف) خوای بۆ (رسول)ی (حاصل) بێ، لە (مقام)ی (جزم) و (قطع)ە، (لاشک) دێتەجێ.

﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ﴾ بە (انعام) و (لطف) و (مسامحه)یە ﴿عَلَى النَّاسِ﴾ بۆیە ئەوانە زوو بەزوو (هلاک) ناکا، وە (الا) (مانع) نیە ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ﴾ لە (ناس) ﴿لَا يَشْكُرُونَ﴾ چونکی لە خوای نازانن، (انکار)ی (أصل)ی (وعد) ئەکەن. (تاخیر) هیچ نابێ، (استعجال)ی پێ ئەکەن.

﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ﴾ ئەوەی بزری ئەکا، ئەزانی چی تیایە، (وَ ما تَكِنُّ صُدُورَهم أكبر) ﴿وَمَا يُعْلِنُونَ﴾ (ظاهر) و (باطن)یان لای خوا (مکشوف)ە، ئەوەی هەیە (موجب)ی (عقاب)ە (تاخیر)ی لە (محض)ی (فضل)ە.

﴿وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ﴾ ئەوی بزربێ ﴿فِي السَّمَاء وَالْأَرْضِ﴾ (حتی) (أصغر)ی (مقروب) کە بە نظارێ (فوق العاده) بەبەر (حس) ناکەوێ ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ (ثابت) و (مُقَرر)ە (واضح)ە لای خوا، ئەز (جمله)

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ﴾ (مُنزَّل)ی (علی رسوله الأكمل) ﴿يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ (حق) و (حقیقەت)ی لای (رسول) و (أصحاب)ی (مجهول)ە (غیب)ە ئەگەر (جناب)ی (حق) علمی شاملی بە (جزئیات)ی (خُفّیه) نەبێ، ئەو (امور)ە چۆن بە (روحی) ئەنێری و لە (قورآن) (بیان)ی ئەکات. (اساس)ی (ارسال)ی (رسل) (موقوف)ە لە سەر (علم) بە (جزئیات) بنۆڕە (رسولی اکرم) چۆن ئەی زانی، (دین)ی

(ملک)ی (مصر) لەگەڵ (دین)ی (یوسف) (علیه السلام)لە (حکم)ی (سارق) لێک جودان.

و﴿إِنَّهُ﴾ (قرآن) (أمنّابه) ﴿لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ ئەوەی (ایمان)ی پێی هەیە، (إتّباع)ی ئەکا، (نائل)ی (سعادەت)ی (دارێن) ئەبێ، (لاشک) وایە، گەرچی (رۆسا)تێکیان دایە.

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي﴾ (حکم) ئەکا ﴿بَيْنَهُم﴾ (بنیاسرائیل یا جمیع) ﴿بِحُكْمِهِ﴾ (حکمەت) یا (حکم)ێ (لایتغیّر) (حکم)ێ (صادر) لە (طرف) (کبریائی) کەس ناتوانێ (بوَجْەٍمِنالوُجوه) (رد)ی کا، لای‌دا، (حکم)ێ (الهی) (حکم)ی (حق)ە (عادل)آنەیە، چۆن (نقض) ئەکرێ؟ (حاشا) ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ﴾ (غالب)ی (قوی) بە (قوەت) (حکم)ی (رد) ناکرێ ﴿الْعَلِيمُ﴾ (وکذا) بە (علم) (حتّی) (وجه)ی (شفاعت)یش نامێنێ.

﴿فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ پەنا بەخوا (دوام) کە لەسەر (تبلیغ)، (اعتماد)ت لەسەر خوای، (موفق)ت ئەکا؛ ئەوانە بەر (طرف) ئەبن ﴿إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ﴾ (شک) و (شبهه) هەڵناگرێ، ئەبێ ئەو (حق)ە بچێتەسەر، نابێ بە (هدر) بڕوا ئەوانە کە (ایمان) نایەنن، (قصور)ی تۆی تیا نیە.

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى﴾ ئەوانە مردوون، (حیات)ی تێگەیشتن و (هدایەت)یان نەماوە، مردی نابیە، ناتوانێ (ایمان) بێنێ ﴿وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ﴾ بانگ ﴿إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ کەڕ بەرە و ڕووبن، بە (اشارەت) (ممکن)ە شتێ تێ بگەن، (أمّا) کەپشتی لە (داعی) بێ، هیچ؛ نە (اشارە) نە (عبارە)، (أمّا) (ملا)ی (تلقین) خۆین ئەوەندە ئەشیرێنێ، لەناو (قبر)ی مردی گوێی لێ ئەبێ؟ من گەلێ جار بە (مسڵمان)آن ئەڵێم: ئەو (تلقین)ە بۆ زیندی‌یانە زۆر باشە؛ (أمّا) لێی بگەن، بزانن، (سؤال)ی چیان لێ ئەکەن؛ بەگوێرە (إحضارات) بکەن. ئەوی مردی ئەوا ڕۆیی؛ چۆن بوو؛ ئەگەر (مؤمن)ی بێ خەدشە بێ (جواب) ئەداتەوە، وە (الا) نەڕەنەڕی

ئێمە (فایدە)ی نیە! (أمّا) نازانم بۆچی ئەبێ (تلقین)یش هەربە (عربی) بێ؟ هەر (قوم)ە بە (لسان)ی خۆی بێ؛ زیندیەکان (استفادە)ی لێ ئەکەن.

﴿وَمَا أَنتَ بِهَادِي الْعُمْيِ﴾ لایان دەی ﴿عَن ضَلَالَتِهِمْ﴾بیان هێنیە سەر رێ ﴿إِن تُسْمِعُ﴾ (نافیە)یە ﴿إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا﴾ ئەوانەی زیندین، بە چاوو گوێن، ئەوانەی (بالفعل) دیارە، ئەوانەی (بالقوە القَریبە) بە (أدنى) (اشارە)یە تێ ئەگەن، دێتە سەر رێی ڕاست، بە (مطلب) ئەگەن، (آیات)ی (قرآن)ی (حاویە) بەسەر (آیات)ی (اکوان)ی گوێت لێ نەبوو ﴿فَهُم مُّسْلِمُونَ﴾ (منقاد)ن بۆ (حق)، بێ (کبر) و (حسد) و (انانیەت). (أمّا) (انقیاد) و (اطاعە)ی (مسلم) لە (عمی)وە نابێ، وەکی (مُقَلِّد)آن ﴿وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ﴾ لەسەر ئەوکەڕ و کۆندانە؛ (الْقَوْلُ) (کلمە)ی (عذاب) (اسارەت) (انقراض) و نابوودی ﴿أَخْرَجْنَا لَهُمْ﴾ بۆ ئەو کەڕانە ﴿دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ﴾ (ارض)ی خۆیان یا (اطراف)؛ (حیوان)ی لە (شاکلە)ی خۆیان، بێ (عرق) و (نسب) (أنَّهُ) لە عەردی دەرکوڵیە؛ یا خود لە ڕووی (سیاسەت) (میل) و (محابا) بۆ کەس نانوێنێ؛ (مقصد)ی بەس (اصلاح)ە، ئەو (نوع)ە (دابە) لە (زمان)ی (إنحطاط)ی (قوم) زۆر ئەبن؛ هە ر (قوم)ە، هەر (شعب)ە، بەڵکوو هەر شارە هەر دێیە، (دابە)یە وای ئەبێ ﴿تُكَلِّمُهُمْ﴾ قسەیان لەگەڵ ئەکا، ئەی بیەن، دوای ئەکەون، (دەور)ی ئەدەن؛ (رسولی کریم)ی (ناصح)ی (مشفق) هەرچەند هاوار بکا، گوێی نادەنێ، ئەویش بەئارەزووی خۆی هەڵیان ئەخەڵەتێنێ، لە (مارب)ی خۆی (استخدام)یان ئەکات ﴿أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ﴾ بەڵکوو (انکار)یان ئەکرد، (صُمٌّ بُکّم) بوون کەچی بۆ (دابە)یە (هکذا)یی ئەوها گوێ دێرن؛ بڕوایان پێئەکەن! دوایان ئەکەون؛ ئەمەوا.

ذاتێ هاتە کۆیە (نعمان افندی) لە (آل)ی (جمیل بغدایی) تشریفی هات، لە (مدرسە) (ملاقات)مان کرد، لەمەیانی گفتوگۆ لەو (آیەت)ەی (سؤال)ی کرد، وتم: (ألبە ت)ە ئەزانیت (اشکال)ە؛ لە (ملا)یانیشت

(سؤال) کردیه؛ به (جواب)یان (قانع) نەبوویی فەرمووی: بەڵێ، منیش ئەوهام بۆ (شرح) و (إیضاح)کرد، زۆر (مسرور) بوو، دوای گەڕانەوە، کاغەزەکی بۆ (ذات)ێ نووسیبوو؛ فەرموو بووی: (فلان) کەس لە (ظلمات)ی (کفر)ی (نجات)ی دام؛ دەستی ماچ ئەکەم داخوا چەند (غفلا)ی دی وا گرفتار بووین، لەسەر ئە و هەموو (اختلاف)ەی کە لە (دابە)یدا هەیە، چۆنیان کردیته (اشراط)ی (ساعەت)؟ (حتی) (داخل)ی (اعتقادیات)یان کردیه! (و من العجایب) (قسم)ێ لە (شیعه) ئەڵێن: ئەمە (إمّامی علی)یە گۆییا (رجعەت) ئەکا، (انتقام) ئەستێنێ! (واقعا) ئەو (نوع)ە (روایەت)ە، ئەو (هذیانات)ە و (مثل)ی وی، یەکێکن لە (دابّةُ الأرض) (عالم)یان بە (فساد) برد، (آیەت)ی (قرآن)یان بێ (رۆح)کرد؛ (حتی) (بعض)ی (لهجە)ی (قرائەت)یان بۆ تێک دایە، گوێیا ئەوە (کلام)ە (داخل)ی (کلام)ی وییە. (مسئلەی) (عصی)ی (موسی) و (خاتم)ی (سلیمان)ی سەیرە؛ گۆیا لەوڕۆژە بەدەست و لەدەستی ئەو (دابە)دان! (عصی) خوا ئەزانێ ڕزیوە؛ (خاتم) بێ (أصل)ە، لە (مقولە)ی (حکایەت)ی (الف لیلی)یە. (إمّامی رازی) (ڕە حمەت)ی لێ بێ (کیف)ی لەگەڵ ئەو (دابە)یە نایە، ئەڵێ: (قورآن) (دلالەت)ی لەو قسانە نیە وایە. گەر (تفصیل)ت ئەوێ تەماشای (روح المعانی)کە، من ناتوانم قسەکانیان (نقل) کەم، دڵم بۆ (قورآن) و بۆ (امەت) سەخڵەت ئەبێ، آە لەدەستی (رُوّات)آن!

﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا﴾ ئەوانەی دوای (دابە) کەوتوونە ﴿مِّمَّن يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا﴾ بڕوا بەو (نوع)ە (دابە) دەکا، بە (آیات)ی (الهی) بڕوا ناکا، ئەمساڵ (پاپ) (غیر)ی گۆشت هەموو شتی لە دیانان (حلال) کردیە، لە (ایام)ی پارێز، کەس ناڵێ: ئەمە چۆن ئەبێ؟ بۆ تا ئێستا (حلال) نەبوە؟ بۆ ئەمساڵ (حلال)ە؟ (حیوانی) لەمە زیاتر ئەبێ؟ ئەو (نوع)ە (دابە) ئەزانن (قوم) چی پێ خۆشە (فتوا) ئەدەن. ئەوانی ئێمەش شتێکین وەکی

(پـاپ)؛ (أمّـا) زۆرن، بـۆ (إنتظـام)ن وە (الا) (ممکـن) بـوو (صـاحب)ی (عـرش)ێ وەکـی (عـرش)ی (فاتکـان)یـان لـێ پـەیا بـێ ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ (اول)یان لەسەر؛ (آخر)یان را ئەگیرێ؛ دیسان لێرە باس لـە (رجعـەت)ی (علی) ئەکەن؛ (دابە)یە ئەنوێنن، لەپاش ئەمە، کە کۆ بوونەوە (سـوق)یـان ئەکەن.

﴿حَتَّى إِذَا جَاؤُوا﴾ دێتە (محشر) و (موقف) ﴿قَالَ﴾ (جنـاب)ی (حـق) ﴿أَكَذَّبْتُم بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا﴾ (تـصدیق) و (تکـذیب) (متوقـف)ە لەسەی (علم) (بعد کمال التصور) ئەتوانی (تصدیقە) یا (تکـذیب) بکـەی. نازانم چی لێ ئەزانن؟ شتێ ئەبینن؛ ئەڵێن: (سـحر)ە ئایا ئـەزانـن (سـحر) چیـە؟ (آیـەت)ی (حقیقـی) چیـە؟ تـا (بعـد التطبیـق) (معلـوم) بـێ ئـەوە (سحر)ە یـا (آیـەت)ە ﴿أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ لـەبـەر (مقابلـە)ی (تکـذیب) (احتیـاجی)مـان بـە (بیـان) هـەیـە؛ ئێمـە ئـەڵێـین (تکـذیب)ی (مـادّە)یـە (حکمی) یا بە (نظر)ی (علم)ە، یا بە (هـوا)ی (نفـس)ە؛ ئـەوەی (اهـل)ی (علم) بێ؛ ئەبێ بە (دلیل) و (برهان) (رد)ی (حکـم)ی (غیـرە) (معقـول) بکا؛ ئیدی لەبەر (هـوا)ی (نفـس) و، (لاشـک) ئـەوانـە لـە (اهـل)ی (علـم) نەبوون؛ (تکذیب)یان لەبەر (انغماس)ی (فی‌الشهوات)ە.

﴿وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِم﴾ (افحام) بوون ﴿بِمَا ظَلَمُوا﴾ (تکذیب)یـان بـەس لـە (تجاوز) و (تعّدی)یە؛ ﴿فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ﴾ بڵێین چی؟ (حجّەت)یان چیە؟

﴿أَلَمْ يَرَوْا﴾ لە (دنیا)یەتێ نە (فکر)ی بـوون؟ ﴿أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ﴾ (استراحەت)ی تیا بکەن بە (نوم)، بە (آرام گرتن لە (عمل) ﴿وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا﴾ (آیـەت) لـەشـەوو ڕۆژ (ظـاهر)تـر هـەیـە؟ (تقلبـات)ی (فائـدە)ی (ادنی) (ذی‌شعور)ێ (درک)ی ئەکات؛ هیچ نەبێ ئەزانن ئـەوە کـاری کـەر و گاوو (تماثیل) نیە ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ﴾ لـەو (جعـل)ە ﴿لَآيَاتٍ﴾ (عظیمـةً عدیـدةً) ﴿لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ ئەتوانی پێیدا بڕوا، (احوال)ی (عالم) بزانی لـە (علـوی) و لـە (سـفلی) خـەبـەر دار بـێ، وە ئـەزانـی (خـالق)ی وا (قـدیر) و (علـیم)

ئەتوانێ (اعادە)يان كاتەوە، وە بە (انواع)ى (عذاب) ئـەتـوانێ (عـذاب)يـان بدا.

﴿وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ﴾ وەک كـەڕەنـاى شـاپورى؛ شـتێكە دەنگـى (هائل)ى لێ بێ ﴿فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ﴾ ئەوانـەى (عـالم)ى (غيب) نە بن، ئاگايان لەخۆ نيـە، (مجبورا) ئـەترسـن، ڕادەچـەنـن، دادە چڵەكێن، ﴿إِلَّا مَن شَاء اللَّهُ﴾ بـەڕاسـتى خـۆى ئـەيزانـێ ﴿وَكُلٌّ﴾ (تـابع) و (متبوع) ﴿أَتَوْهُ﴾ بۆ (حق) و (حساب) ﴿دَاخِرِينَ﴾ (زەليـل)، بـێ (ناصـر) و (معين)؛ (دابە)كان چيان پێ ناكرێ.

﴿وَتَرَى﴾ ئەمـڕۆ يـا ئـەوى ڕۆژێ (أيهاالرائى) ﴿الْجِبَالَ﴾ چيا ﴿تَحْسَبُهَا جَامِدَةً﴾بـێ (حركـە)يـە ﴿وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ﴾ (ممكـن)ە (آيـەت)ى (دقيق)يـان نيـشاندا، كـە (ارض) (متحـرك)ە بـە (حركـە)يـە (يـوحى) بـا (وجود)ى (ارض) و چيا بە (سـاكن) (كواكـب) بـە (محـرك)ئـەبيـنن و بـەو (حركە)ش (تعاقب)ى (ليل) و (نهار) ئەبێ (واقعا) (علمـا)ى (هيئـەت)ى (قـديم) (انكـار)ى (حركـە)ى (ارض) ئـەكـەن، بـە (حركـە)يـە (سـريع)، وەچـەنـد (وجـە)ێ ئێـنن، كـە (دلالـەت)ى لـێ بكـا، (حكمـا)ى جديـد (جـواب)يـان ئـەدەنـەوە، (حتـى) ئـەڵـێن: كـە گـەيشتنە بـن (قطـب)وايـان (اثبـات) كـرد، (حركـە)ى (ارض)ى كـە جـێى (شـبهە) نـەبـێ، لام وايـە (طنطاوى) ئەفەرموى (نظر) بە (سـابق)ى (آيـەت)، (ملائـم)ى (آخـرەت)ە (نظر) بە ﴿صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ (مناسـب)ى حـاڵى (حاضـرە) ئـەو (عـالم)ە (مـصنوع)ە، (صـانع)ى وى خوايـە؛ (علمـاى) (تـوقيفى) ئەىڵێنێ، ناى ڵێنێ، (على كيفهم)! (مع أنـە) (سـيدى آلوسـى) (اثبـات)ى ئـەكـا، كـە (اطـلاق)ى (وارد) بـوە لـە (حـديث) (الْحَمْدُلله) بـەو (عـالم)ە (استدلال) ئێنين، لەسەر (وجود)ى (صانع)ى؛ (علمى صانع)ى (قدرەت)ى (صـانـع)ى. بنۆڕێ (ارض) بـەو (قـوەت)ە (هائلـە) (حركـە) ئـەكـا، ئێمـە لەسەرى (دوام) ئەكەين، ئەڕۆين، ئەنووين بـە آرام دادە نيـشين، (صـنع)ى

(محكم) وا ئەبێ ﴿إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ﴾ئەوی هەبێ، (صانع)ی وا چی لێ بزر نابێ.

﴿مَن جَاء بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ﴾ ئەبێ (جزا)ی (حسنه)ی (الهی) له (حسنه)ی (عبد)ی چاتربێ.

﴿وَمَن جَاء بِالسَّيِّئَةِ﴾ (شرک) و (فروع)ی ﴿فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ﴾ بەسەر ڕووا ئەیان هاوێنە ناو ئاگری ﴿هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ خۆتان (ڕەزیل) ئەکرد، بۆ (دابه) ئەکەوتنە (رکوع) و (سجود)، (قل)﴿إِنَّمَا أُمِرْتُ﴾ بە (وحی) ﴿أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا﴾ (حرمەت) و (تحریم)ی (مکه) (آیەت)ێ (عظیم) بوو، بۆ (قرەیش) کەلە (ابراهیم)ەوە بۆیان دامەزرا بوو، وە (حتی) بە (قهر)ی (الهی) ئەوی (قصد)ی کردبێ، (دفع) بوە، ئایا ئەمە لە (الە)ە (جامد)ەکانی خۆیان ئەزانن؟ لەو (نعمەت)ە لەو (آیەت)ە کوو غافڵ بوون؟ ﴿وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ﴾ (اله)ی وان چی نیه ﴿وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (حاشا) لە (مشرک)آن ﴿وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ﴾ ئەهانێ وەئی بۆم دێ، لە (تبلیغ)ی (قصور) نەکەم، (مبالات) نەدەمە (معارضه)ی ئێوە ﴿فَمَنِ اهْتَدَى﴾ بە (قورآن) (ایمان)ی پێ بێنێوە (عمل)ی پێ بکا ﴿فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ﴾ قازانجی بۆ خۆیەتی ئەبێ بە (انسان)ی (عالم)، (متقی) و (ڕزین)، (تربه) و (نقی)، سەرافراز و (عالی) ﴿وَمَن ضَلَّ﴾ (ایمان)ی پێ نەیەنی ﴿فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ﴾ بترسێ، لە (عذاب)ی خوا زیانی (کفر) بۆ خۆتە.

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ لەسەر (نعمەت)ی ﴿سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ﴾ لە (مقول)ەی (قول)ە ﴿فَتَعْرِفُونَهَا﴾ ڕۆژی (جزا) ﴿وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ لێی گوم نابێ (جزا)تان ئەدا. (جناب)ی (حق) بە (کرم)ی خۆی (موفق)مان کا، لەسەر (اتباع)ی (قورآن) لە (عذاب)ی (دنیا) و (قیامەت) (نجات)ماندا،

(حفظ)مان کا، (نعمەت)ی (دنیا) و (قیامەت)مان بەسەردا ببارێنێ (آمین).[1]

[1] (تفسیری سورەی نمل) تەواو بوو، ڕۆژی دوو شەموو سنەی ١٣٥٨ هـ چواردەی (محرم) (٢١/شباط/لەساعەت (١١).

سورەتی (قصص)

ئەو (سورەت)ە (مکی)یە، (الا) (سورەی) (قصص) (بعض)ە (آیات)ێ نەبێ لە (بین)ی (مکە) و (دار الهجرەت) (نازل) بووە. خۆزی (مواقع) و (ازمنە)ی (نزول) و(وجە)ی (فصل) و (وصل)ی (آیات) و (سور) لەیەک لەگەڵ یەک، وە (ایراد)یان لە (موقع)ی دوور لە (سبب)ی (نزول) بە (وجە)ێ (وجیە)، بێ (منازعات) و (قیل) و (قال) (ضبط) و (بیان) کرابا ئەفەرموون: پاش (سورە)یی (نحل) (نازل) بووە، (پەکی) (اعلا) بوو (وضع)ی قسە نیە، (موافق)ی (نزول)ە بۆ (ربط)ی (نزول)ی (وجە)ی ئەوێ؛ کەسێ (تامل) کا، زۆری بۆ (عەیان) ئەبێ، وە (آیەت)ی ﴿ان هذا القرآن یقص علی بنی اسرائیل اکثر الذی هم فیە یختلفون﴾ یەکانە لەوانەی (رابطە)یە (عدد)ی (آیەت) وەکی (زمحشری) ئەفەرموی: (٨٨)ە، (سیدیآلوسی) ئەفەرموی: بالإتفاق الحمدللە لەسەر (اتفاق). آە (اتفاق) چەند خۆشە، (ثمرە)ی زۆر باشە.

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

﴿طسم﴾ بە (اهتمام) و (حضور)ی (قلب)گوێ ڕادەگرن﴿ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾ کە نیشانیان ئەدەین، بۆیان (إظهار) ئەکەین، بە (کون) و (قول) بە (لفظ) و (عمل) ﴿ نَتْلُوا عَلَيْكَ﴾ یا (محمد (ﷺ) خۆی (بالذات) بەسەرتا ئەخوێنێ؛ چ (قید)ێیە؟ باوا بێ (واجب)ە هەرچی هەبێ بە (واسطە)ی (جبرئیل) بێ ؟ ﴿ مِنْ﴾ (بعض)ێ لە ﴿ نَبَإِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ﴾ (ملک)ی وەکی (فرعون) (جبّار)ی وەکی (حکیم) ئەنێردرێتە سەری

﴿بِالْحَقِّ﴾ (كما هُوَ هُوَ) كەم كورتی و (مبالغات)ی (حكایەت) خوانانی تیا نیە وە ئەوەی (مناسب)ی (نبوەت)ە بۆ (نبی) (ذكر) ئەكرێ ﴿لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ ئەوان (فائدە)ی لێ وەرئەگرن، (آیات) دەزانن، ئە ناسن﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ﴾ لە ارزی (مصر) (تجاوزی)ی لە (حد) كرد ﴿وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا﴾ ئەوی (اهل)ی (مصر) بوون، لە (شعب)ی خۆی بوون؛ زێدە (محترم) و (مخدوم) بوون. (بعض)ی تر لەوان بەرەو ژێر، (وهكذا)... ﴿يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِّنْهُمْ﴾ (بنی اسرائیل) لەو (مدەت)ە (تجنس)یان كرد بوو، بە (جنسیەت)ی (مصری)؛ وەكی ئێستا لێرە زۆر (عذاب)ی ئەدان، (رذیل)ی ئەكردن، بە (نوع)ی (طاقەت)یان فڕی ﴿يُذَبِّحُ أَبْنَاءهُمْ﴾ تا كەم بن، لە زۆریان ئەترسا، (حاجەت)ی بەخوێن نەبوو، لێیان (امین) نەبوو، (حرمەت) و (حریەتیان داتێ) ﴿وَيَسْتَحْيِي نِسَاءهُمْ﴾ (البت)ە كارێكی پێیان هەبووە ﴿إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ (كافی)یە بۆ (تقلیل) ئەبێ ئە ندازەی (ثُقّال)آن گەڕی.

﴿وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ﴾ (انعام) چاكە دانێی ﴿عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ﴾ (نجات)یان بدەین لەدەست (فرعون) ﴿وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً﴾ (مقتدی‌یە) (دعات الی الخیر) (ولات) و (امرا) و (حكام) ﴿وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ بۆ (تاج) و تەختی (فرعون) (عدو)ی (لدود)یان.

﴿وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ لە ئەرزی (مصر) (قرار) گیرین، بێ (ذلەت) و (خوف) بە (كمال)ی (عز) و (شرف) ﴿وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ﴾ (وزیری أعظم)؛ (قائدی) (عسكر) بۆیە ئەفەرموێ: ﴿وَجُنُودَهُمَا﴾ لەشكریان ﴿مِنْهُم﴾ لە (طرف) (مستضعف)ەكان ﴿مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾ (زوال)ی (ملك)یانیە (طغیان)ی (بنی‌اسرائیل)ی ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى﴾ (القا)ی (قلب)مان كرد، پەك لەسەر ناوی نەكەوتوە، وە چ دەركەو دولابی پێ ناكرێتەوە؛ (دقەت)كە لە (حكمەت)ی (قورآن)، (تعرض) بۆ بابی ناكا، (حسب المقام) چ (مداخلە)ی نیە،﴿أَنْ أَرْضِعِيهِ﴾ شیری بدەیە، بەخێوی كە

(ما امکن) ﴿فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ﴾ لە (وەقت)ی تەفتیش ﴿فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ﴾ (بعد وضعه فی الصندوق) بەئاوی دادە (یمّ) بو (مثل)ی (نیل)یش ئەگوترێ ﴿وَلَاتَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي﴾ مەترسە، (محزون)مە بە ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ﴾ بە (صحەت) و (سلامەت) پێی شاد ئەبیەوە ﴿وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ لە (بلاغەتی) (آیەت) (صرف)ی (نظر) کە، (دقەت) لە (بلاغەت)ی ئەو (حکم)ە کە مندالّی (هکذابی) لەناو تابووت بندرێ ، بە (بحری)دا درێ، لەو (حین)ە، بەداکی بلّێ: ئەو مندالّە (قەید)ی ناکا؛ بۆت دەهێندرێتەوە وەئەبێتە پێغەمبەر (حقا) جێی (تعجب)ە. لەهیچ (مواقع)ی قورآن (اشارە)یە نیە، کە داکی (اولا) فرێی دابێتە ناو تەندووری ئاگری، بە (سلامەت)ی دەرچوو بێ (بعدە) هاویشتبێتیە ناو (بحر)ە؛ نازانم (نقال)آن بۆچی ئەو (نوع)ە شتە ذکر ئەکەن؟ (ابن عباس) و (امثال)ی (تاریخ)ی (تفصیل)ی ئەو (زمان)ەیان لە کێ وەرگرتیە؟ (حق) و (حقیقەت) ئەمەیە لە قورآن دایە، ئەوەندە کافی‌یە بۆ (مؤمن).

﴿فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ﴾ بە (جاری)یان ئەلّێن: آل؟ بڕوا مەکە؛ بایەکی (افراد)ی (عائلە) هەلّی گرتبێتەوە ﴿لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾ (قُرَّةُالْعَيْنِ) و خۆشەویست، (عزیز) (مقتضی بە) و (حقیقة) (ولد)ی خۆشەویست (عدو) و (حزن)ە لەبەر (ملاحظە)ی حالّی دلّ (دائما) لە (إضطراب) و (الم) دایە ئەگەر بێ ساتمە بکا، دلّی باب و دایکی، جەرگیان بۆ لای بەحرە کە ئەکەوێ، وەختە بێتە دەرێ. لام وایە (معنای) (آیەت)ی (کریمە) وایە، لەگەلّ (آیات)ی دی بە (ابلغ)ی (وجە) (موافق)ە؛ وە (حاجەت) بە (قیل)ە (قیل)ی (بیاتی)یان نیە ﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ﴾ لە (تذلیل)ی (بنی اسرائیل)؛ (تدبیر) و (تقدیر) (موافقە)ی نەکرد؛ (واقعا) بە (تاریخ) (ثابت)ە ئەو (دەولّەت)ی (تضیق)ی (بعض)ە (عناصر)ی (ملەت)ی ئەکا، (خطأ) ئەکا، (عاقبەت)ی بۆ (دەولّەت) خراپە؛ سەر ئەکێشێتە (اختلال)وە (آخر)ی (إنقراض). (هامان) و (جنود) لە

(إلتقـاط)ی (موسـی) ئاگـادار نـەبـووین. (علـەت)ی (سـابق) بـۆ (آل)ی (عمومی)یە.

﴿وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ﴾ بە (موافقـە)ی (آل) ئـەوانـەی هـەڵیـان گرتـەوە (عرض)ی فرعونی کرد ﴿قُرَّتُ عَيْنٍ لِّي وَلَكَ﴾ ئـەو (طفل)ە بـۆ مـن و تـو و (قُرّةالْعَيْنِ) بێ ﴿لَا تَقْتُلُوهُ﴾ (جمع)ی بۆ (تعظیم)ە ﴿عَسَى أَن يَنفَعَنَا﴾ کـە گەورە بوو، لە (خدمات)ی (جلیلە) (استخدام)ی دەکەین ﴿أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا﴾ ئەگەر (آثاری) (نجابەت)ی زێتر بوو، (ممکن)ە ببیـیە (ولی عهد)، (شعب) وا بزانێ کە (حقیقة) کوڕی (فرعون)ە ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ چـەنـد (ملائـم)ە لەگەڵ ئەو (فکر)ە، یا (داخـل)ی (کلام)ی (ملکـة)بـێ ؛ ئـەگـەر (راسـا) فەرموودەی خوایی، (آل)ی (فرعون) و (حرم)ی؛ نـەیـان دەزانـی لـە (بنـی اسرائیل)یە؛ یا خود (عاقبەت)ی کار چی دەبێ؟

﴿وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى﴾ دڵی ﴿فَارِغًا﴾ چۆڵ، چی تیا نە بوو؛ (غیر)ی یـادی ولـدی، یـا لـە (صـبر)؛ بـێ (صـبر) و بـێ (قـرار) بـوو، (عقـڵ) و (شعور)ی تیا نەما بوو (أمّا) (فراغ)ی لە (وعد)ی خـوا، (وکـذا) (فراغـەت) و (استراحەت)ی (قلب) لە (هم) و (غم) چونکی (ملایـەمـەی) لـەگـەڵ ﴿إِن كَادَتْ لَتُبْدِي﴾ نیە. لەبەر بێ ئارامی نیزیـک بـوو ئاشـکرای کـا، دوای کـەوێ ﴿لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا﴾ بە (تـذکار)ی وعـد، کـە بـۆی (رد) ئـەکـەینـەوە، (لکن) دڵی بە (وعد)ی (الهی) (محکم) بوو ﴿لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (راسـخ الإیمان) بێ (وسوسە) و ورتەورت و (دغدغە) بێ.

﴿وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ﴾ خوشکی موسی: ﴿قُصِّيهِ﴾ دوای کـەوە، ئـەویش چـوو؛ گەڕا ﴿فَبَصُرَتْ بِهِ﴾ دیتی، چاوی پێکـەوت؛ ﴿عَن جُنُبٍ﴾ لـە تـەنیشتیەوە، لابەلا، تیواوتیو؛ وای نەدەنواند، کە بە (قصد)ی تەماشای ئـەکـات ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ خوشکیەتی لەدوای ئە گـەڕێت (مـراد)یـەتـی (ذاتـا) ئـەنـدەڕوون هۆمایوونی (ملوک)آنە، ئاگاداری (احوال)ی ئەوانە نین.

﴿وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ﴾ لێمان (منع) كرد ئەگەر پێش ئەوەى (فهم) بكا، داكى بناسێ، هاويشترابێته ئاو، فرێ درابێ، (حقيقة) ئەو (منع)ە، ئەو مە مک نەخواردنەى (موسى) (خارقه)يە؛ وە (الا) ئەوە بۆ گەلەک (مندالان) ئەبێ (حتى) (اديبه)ى كچى من لە (٩) مانگى دايانى رۆيى؛ هەرچەند پەلەيان كرد، تێ كۆشين بەسەد حيلە، بۆى هاتنە پێش (تێ كۆشين) (فايده)ى نەبوو؛ (آخر)ى بە شيرى (حيوان) بەخێو كرا گەورە بوو بوو، دە گەڕا كە (ميل)ى ئەچۆە شير، ئەهاتەوە ئەى گوت، " مەمە" مەمەى شوشەيان بۆ پڕ ئەكرد، (حسب العادة)وەرى ئەگرت بەگۆى لاستيق ئەى مژى؛ تا خلاصى ئەكرد، گەلێ پاش (مده)يى (رضاع) لەشير كرايەوە، ئەبێ ئى (حضرەت)ى (موسى)ى پێش داک ناسين بووبێ﴿فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ﴾ حەزئەكەن؟ رەهبەريتان بكەم ﴿عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ﴾ (عائلە)يە (عالى) ﴿يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ﴾ بۆ ئێوە، بۆ (خاطر)ى ئێوە، بە (طمع)ى (جبر)ى (رضاعى) تا؛ (اهل)ى (بيت)ێكن، حەزبە (خدمەت)ى ئێوە ئەكەن ﴿وَهُمْ لَهُ﴾ بۆ منداڵەكە ﴿نَاصِحُونَ﴾ (خالص)ن جوانى بەخێو ئەكە ن، شايانى (ابنا)ى ملوكن. وا دەرئەكەوێ ئەو خاتوونە زۆر بە (احتراس) ئەو (دلالە ت)ە ى كرديە، ئەمەش (دليل)ە لەسەر (كمال)ى (فطانەت)ى. نازانم (هامان) لێرە (حق)ى چيە؟ لە (امور)ى (عائلەى) (وزير) (ولو) زۆر (مُقَرَّبْ) بێ (مداخله)ى نيه. (حكايەت)ى ئەكەن، نازانم ئەڵێن: چى؟

﴿فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ﴾ (قسەيان) (قبوڵ) كرد، (موسى)يان دا داكى بەدايانى ﴿كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا﴾ بە فەرزەندى (عزيز)بێ ﴿وَلَا تَحْزَنَ﴾ بە (فراق)ى ﴿وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ هەرچى بێ. (حقيقة) (انجاز)ى ئەو (وەعدە) (دلالەت) ئەكا لە (انجاز)ى (سائر)ى (وعد)ى دى، لەبەر (غايەت)ى (بعد) و (غرابەت)ى ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (ايمان)يان بە (وعد)ى خواى نيه، (مع الظهور الدليل) (خصوصا) ئەگەر، زۆر دوور بێ ؛ (حتى) لە (نظر)ى (بعض)ى، (انجاز)ى ئەو (نوع)ە (وعد)ە (مُحالْ)ە؛ زيرا (مَوعُودُبِه) بە

(مُحالْ) ئەزانێ ؛ (لکن) (انسان) ئەبێ (تَأَمُّلْ) کا، گەلێ شت بە (محال) ئەزاندرا؛ (مَعأَنَّهُ) (واقع) بوو. (تموجات)ی هوای (لوندەرە) و یا (برلین) و (پاریس) و (واشنطن) و (انقرە) و (مصر)و (فلسطین) و (بیروت) و (بغدا) و (طۆکیۆ) و (مۆسکۆ) وا لەسەر (صندوق)ی (ڕادیو) لەکۆیە تێکداوێن؛ لە (لندن) (ساعەت) لێئەدا، لە (کۆیە) گۆیان لێیە.

﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ﴾ تەواوی (یغما) ﴿وَاسْتَوَى﴾ (معتدل) بوو، (کامل) بوو؛ (قوەت)ی (مادی) و (معنوی) (موافق) بوو ﴿آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ (حکم) و (علم) (لازم) نیە، هەر (نبوەت) و (علم) بە (شرائع) بێ، (اکثر)ی (مقصد) لە (علم) و (حکم) (صفەت) و (قوەت) یکە کە مداری شت زانینە؛ وە (ممکن)ە لە (طرف) (فرعون) (ادارە)کی (فصل) و (قضا)ی (تودیع) کرابێ ﴿وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ ئەوی باش و (معاملە)ی جوانبێ، دوای (هوا) نەکەوێ خوا ئەی کاتە (صاحب)ی عقل و (درایەت)، (فاصیل)ی (بین‌الحقّ و الباطل) ﴿وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ﴾ (ممکن)ە بڵێین: ئەو (مدینە)یەی کە (موسی) بوو بوە (حاکم) لەوی زۆر (موافق)ە وە (الآ) (مصر) وە یا (اسکندریە) (ممکن)ە، هەزار کەس وەکی (موسی)ی بەو حاڵەی بچێ ﴿عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا﴾ (وقت)ی (محکمە) یا (مجلس)ی (ادارە)ی نەبوو لە (غیر)ی (میعاد)ی (موظف) بوو یا (ممکن)ە بڵێین ئەیان زانی بوو(موسی) بۆ (ادارە)ی وی (تعیین) کرایە ﴿فَوَجَدَ فِيهَا﴾ لەشارەکەدا ﴿رَجُلَيْنِ﴾ دوو پیاو ﴿يَقْتَتِلَانِ﴾ شەڕیان ئەکرد، لێکیان ئەدا، ﴿هَذَا مِن شِيعَتِهِ﴾ لە (اتباع)ی بوو ﴿وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ﴾ (مخالف)ی بوو؛ یەک (سبط)ی یەک (قبط)ی ﴿فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ﴾ هاواری کرد یا (موسی) ﴿عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ﴾ (نصرەت)مدە، (موسی) بەفریادیەوە چوو ﴿فَوَكَزَهُ مُوسَى﴾ مستەکی لێدا (ظاهر) وایە بەجێی (مقتل)ی کەوتبێ، وەکی سەری، دڵی، ﴿فَقَضَى عَلَيْهِ﴾ کوشتی، (نفس)ی بڕی ﴿قَالَ﴾ (موسی) ﴿هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ﴾ (عجول)آنە بوو، لەبەر

(غضب) خۆی نەگرت، لە (وقت)ی (غضب) (شیطان) بە آسانی بە (انسان) ئەوێرێ ﴿إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ﴾ (عدو)ی (بشر)ە، (خاصة) (اهل)ی (ایمان)؛ (رسل) و (اتباع)ی (رسل) (مضل)ە، ئەچێ (اغرا)ی (فرعون) و (قوم)ی ئەکا، تاله (حق)ی من، ئەوی خراپە بیکەن.﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي﴾ (تجاوز)م پێکرد، ئەم گرتەوە ﴿اغْفِرْ لِي﴾ لێم خۆش بە. (مراجعه)ی (اول)ی (سورەت)ی (نمل) کە، تا (وَجْه)ی (إِلاَّ مَنْ ظَلَمَ...) (الایة) بەتەواوی بزانی ﴿فَغَفَرَ لَهُ﴾ (ذاتا) (قتل)ی (عمد)ی (عدوان) نەبوو، (شبه)ی (عمد) بوو ﴿إِنَّهُ﴾ (جناب)ی (حق) ﴿هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ ئەو عفوم کا؛ پەک لەسەر (حکم)ی (فرعون) نا کەوی،﴿قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ﴾ کە عفوت کردم ﴿فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ﴾ (ابدا) نابم بە پشتیوانی (مجرم)آن؛ ئەوانەی (انسان) ئەهاوێنە ناو (جرم) و گوناه، یا ئەوەی (معاونه)ی سەر ئەکێشێتە (جرم) و گوناه، (انسان) بە (معاونه)ی ئەبێتە (مجرم)؛ (واقعا) (اعانه)ی (ظالم)ی زۆر خراپە؛ (ذاتا) ئەوی (ظالم)ە بە (قوەت)ی (عمرو) و (زید) (ظلم)ی پێ ئە کرێ؛ کەسێ (ظلم)ی بەدی بکا، (مخلوق) ڕووی لێ وەرگێڕن چی پێ ئەکرێ؟ (أمّا) کە (نائل)ی (استحسان) بوو، (جرئەت)ی (زیاد) ئەبێ؛ (أمّا) (ترک)ی (ماموریت)ی (حکوومەت) لای من زۆر خراپە. لە (وەقت)ی خۆی، (مثل)ی (امامی أعظم) میلی قاضیەتی کردبا و وشکە (صۆفی) (معینی)یان نەدابا، ئەمڕۆ (رئاسەت)ی (محاکم) نەدەکەوتە دەستی (اجنبی) بەڵێ (اعمال)ی (حره) باشترە، (أمّا) کووا؟! ئەگەر زادەکان (رەغبەت)یان بوویا، کار نەدەکەوتە دەستی (اسافل)آن، (دنیا)وا ژێر بەرەو ژوور نەدەبوو. (مسڵمان)ی خانە دان هەرچی بێ، لەناو (مسڵمان) و ناخانە دانی باشترە؛ (خاصة) لەبەر (فقر). ئەگەر (تربیه)ی (عائلوی) تێک نەچوو با، شتێتر ئەبوو. خۆزی ملایانی (سابق)ئەمڕۆیان دیبا؛ دەرکەی (رزق) لە (اهل)ی (علم) بەسترایە (مدرسه) چۆڵ بوون، وەختە (علم)بە جارێ (محو)

بێتەوە، (دین) نەمێنێ، بە (اهالی) (خدمەت) ناکەن، پێیان ناکرێ (حکومەت) نایکا (تدبیر)ی؟! (صاحب)ی (روح المعانی) (مفتی) بوو، (عزل)یان کرد، بە خۆی و بە (روح المعانی) چووە (اسلامبول)، بێ فائدە گەڕاوە؛ (نهایەت) بە (حسرەت) و ئەندۆە، لە (دنیا)یە ڕۆیی.

﴿فَأَصْبَحَ﴾ (داخل)ی سبەینە بوو، نازانم بە کوردی بڵێم: چی؟ ﴿فِي الْمَدِينَةِ﴾ شارە (معهود)ە کە ﴿خَائِفًا﴾ ئەترسا ﴿يَتَرَقَّبُ﴾ (إنتظار)ی (اخبار)ی ئە کرد ﴿فَإِذَا الَّذِي اسْتَنصَرَهُ بِالْأَمْسِ﴾ دوێنی ﴿يَسْتَصْرِخُهُ﴾ هاواری ئەکردێ، لە چنگ (قبطی)یە تر ﴿قَالَ﴾ (موسی) (علیه السلام) ﴿لَهُ﴾ بە جوولەکە ﴿إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ﴾ بە (فساد) چووی، ئاڵۆز بوونی؛ چیە؟ هەموو ڕۆژێ شەڕ و (جدال). (أمّا) (معلوم)ی بوو، (غدر) لە (طرف) (قبطی)یە، تاویدا (قبطی).

﴿فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَن يَبْطِشَ﴾ بیگرێ، بە (صولەت) و (سطوەت) ﴿بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا﴾ (موسی) و (شخص)ی هاوار دار ﴿قَالَ﴾ (عدو) ﴿يَا مُوسَىٰ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ﴾ گەرچی (اکثر)ی (مفسرین) ئەفەرموون: ئەوە قسەی (اسرائیلی)یە (أمّا) من لام خۆش نیە؛ (احتیاج)ی بە (توهم) هەیە؛ فەرمایشی (حسن)م لا (حسن)ە ﴿إِن تُرِيدُ إِلَّا أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ﴾ زۆر بە (جبر) و (ظلم)وە بێ (تفکر) لە (عاقبەت) (طبیعی) ئەوانە (مفسد) ئەبن ﴿وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ﴾ (شان)ی (مصلح) (تامل)ە (تانی)یە (تحکم)ە (تسامح)ە. ﴿وَجَاءَ رَجُلٌ﴾ کێ بوو؟ چی پێدەوێ؟ وەکی (مبهات)ی (حدیث) نیە، ئەگەر (محدث) نەناسرێ، (توقف) ئەکرێ لە (قبول)ی (حدیث)ی ﴿مِّنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ﴾ لە دووری شاری ﴿يَسْعَىٰ﴾ خێرا ئەهات ﴿قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ﴾ لە (قوم)ی (فرعون) ﴿يَأْتَمِرُونَ بِكَ﴾ (مؤامرە) ئەکەن بە (سبب) توو؛ ئەوانەی (مشاورە) ئەکەن، یەک بەیەک (امر) ئەکەن ئەڵێن: وا بکەین، وانەکەین (مؤامرە)یان بۆ چیە؟ ﴿لِيَقْتُلُوكَ﴾ بتکوژن ناڵێ: (قصاصت) کەن دیارە بە (حق)ی

نەزانیە، ئەبێ (قانون)یان وابێ؛ یا (تلبیس)یان نەكردیە، بیكەنە (قتل)ی (عمد)ی (عدوان)، (موجب)ی (قصاص)؛ (نظر) بە (تحیر)ی (اقوام)، ئەوان (مادام) (غیر)ی (عنصر)ی خۆیان لێیان بكوژن (الا) (اعدام)ی ئەكەن بە هەر (صورت)ێ بێ. لە دەورەی مدینەتی حاضری (انكلیز) (مقابل)ی (قتل)ی (سردار ستاكی) ئەوی كردی كردی؛ (بعده) نیو میلیۆن لیرەی زێڕی لە (مصر) ستاند ﴿فَاخْرُجْ﴾ برۆ دەر، وەدەركەوە، هەڵێ خۆ قوتاركە ﴿إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ﴾ لێ ناگەڕێن (لک) (تعلق) بە (الناصح) ببەستێ؛ ئەگەر (اَلْ) (حرف)ی (تعریف) بێ، بە جائیز ئەدێرن؛ ئەو (ذات)ی خۆی بە (ناصح) ئەزانی، (قرطبی) ئەیكا بە (نمام)، (نجیحی) لە (بین)ی (ملا) و (موسی) (معأنە) ئەڵێ: هەڵێ؛ خۆت (نجاة) دە، ﴿فَخَرَجَ﴾ لە سەر (نصیحەت)ی ئەو (رجل)ە ﴿مِنْهَا﴾ لە مدینە كە ﴿خَائِفًا يَتَرَقَّبُ﴾ ئەی نۆڕی لەولاو لەملای ئاوڕی ئەداوە، ئە ترسا، لە (شرط)ە بیگەنێ ﴿قَالَ رَبِّ نَجِّنِي﴾ (خلاص)م كە ﴿مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ قورتاریم نەمگەنێ ، ئەو (نوع)ە ترسە (ضروری)یە، (طبیعی)یە.

﴿وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاء مَدْيَنَ﴾ ڕووی كردە لای (مدین) (قریە)ی (شعیب) ئەڵێن: (مدین)، كوڕی (حضرەت)ی ابراهیم (بنا)ی كردبوو، بەناوی وی (مشهور) بوو بوو (ممكن)ە وابێ؛ (داخل)ی ژێر (ادارە)یی فرعەونی نە بو ئە لێن (بین)ی لە گە ڵ (مصر) هەشت ڕۆژە ڕێ یە (مع هذا) (دعوا)ی (الوهیەت)ی كردیە ئەگەر (سمەت)ی (ملک) و (نفوذ) و (سطوەت) و (جبروت)ی (هتلر)ی هەبا؛ ئەبا بڵێ: چی؟ ﴿قَالَ﴾ (موسی) (علیە السلام) ﴿عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاء السَّبِيلِ﴾ ئەڵێن: شارەزا نەبوو وا دە ڕنەكەوێ (جادە)ی باشیش نەبوە، (ممكن)ە لاڕێ ڕۆیشتبێ.

﴿وَلَمَّا وَرَدَ مَاء مَدْيَنَ﴾ گەیشتە سەر ئاوی (مدین) ﴿وَجَدَ عَلَيْهِ﴾ لەسەر ئاوەكە ﴿أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ﴾ جەماتی زۆر ﴿يَسْقُونَ﴾ ئاویان ئەدا، (حیوانات)ی ورد و درشتە، بە كۆڵ و بیر وەكی دەشتی (دزەی)یان ﴿وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ﴾

لەبەر وەی وان ﴿امْـرَأتَيْنِ﴾ دووژن؛ دوو کچ؛ بڵـێم: چـی؟ ناویـان چیـە، یـە کیان (قیل): (لیّـا) (قیـل) (عبـرا) (قیـل): (شـرفا) جـا (فایـدە)ی چـی، (معلوم) نەبوو، ئە ویتر (قیل) "(صفوریا) (قیـل): (صـفیراء) ئـەمـە لێـک نیـزیکن ﴿تَـذُودَانِ﴾ هـەموویـان ئـەڵـێن: (غَنَهُمَـا) بـاس خۆشـتر نیـە، (قرائەت)یش (اشارە)ی تیا نیە دیـارە (نـوع) و (حیـوان)ێکیـان پـێ بـوە، ئاوی ئەدەن ﴿قَـالَ مَـا خَطْبُكُمَـا﴾ (مطلـب)تـان چیـە؟ (حیـوان)تـان (منـع) ئەکەن ئاویـان نـادەن ﴿قَالَتَـا لَـا نَـسْقِي﴾ (عـادەت)مـان وایـە ﴿حَتَّـى يُـصْدِرَ الرِّعَـاءُ﴾ ئـەوان (مواشـی) خۆیـان ئـاو ئـەدەن، ئـەگـەڕێنـەوە ئـەوجـا ئێمـە (مواشی) خۆمان ئاو ئەدەین. چەند (قرائەت) و (توجیهـات)ی هـەیـە، گـەر باسیان بکەین، تا (خلاص) ئەبـێ، (حیـوان)ی ئـەو بـەسـتەزمانـە لـەتینـان ئەخنکێن ﴿وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ﴾ پیاوی پیرە، کەسیتریش نیە، ناچار ئێمـە بـۆ (حەیوان) ئاودان دێین، (ممکن)ە شـوانیش بـوو بـن. (سـبحان اللـە) ئـەوی لای خـوا (اهمیـەت)ی نیـە، لای (نقـال)آن زۆر بـە (اهتمـام)ە. (قـورآن) ئەوەندە ئەگەیـەنـێ، ئـەودوو کچـە باوکیـان پیـاوی پیـر بـووە؛ ئـەو (ذات)ە کێیە؟ (شعیب)ە یا خود برای بوە، ناوی (رعاویل) یا (یثرون) یا (یثـرب) یـا خود (شخص)ی (اجنی) بـوە، خزمایـەتـی لـەگـەڵ (شـعیب) نـەبـووە، ئـەو (منازعات)ە (ثمرە)ی چیە؟ هیچ.

﴿فَـسَقَى لَهُمَـا﴾ بـۆ چـی؟ (ڕەحـم)ی پـێکـردن؛ لـەبـەرچـی؟ (شـێخ)ی (بلاغە) (عبد القاهر)وە (جار اللە) لەبەر (ذود)؛ (سکاکی) لـەبـەر (ذود)ی (غنم)؛ (سعدی تفتـازانی) بـەڵـێ: قـسەی (صـاحب)ی (مفتـاح)ە، بـڕۆ بـۆ (مطـول) و (حـواش)ی (مطـول). کـەسـێ (ملاحـضەی) (شـیخوخیـەت)ی بابیان ویێ کەسیان ناکا؛ لام وایە ئەو (تـدقیقات)ە ئـەمـڕۆ زۆر (قیمـەت)ی نیە، لەو بیری بوو، یا بیـری تـر؟ ئـەمـەش (نـزاع)ێ دی؛ چـی پـێ ئـەوێ؟ (کشف)ی (حق) و (حقیقەت)ە. بەڵێ (کشف)ی ئێمە هەر ئـیشتی وایـە. من زۆر سەغڵەت ئەبم، بە تەماشاکردنی ئەو (مخالفات)ە، وە (تعجب) ئـەکـەم

لە (سیدی آلوسی) چۆن ئەتوانی ئەو هەموو (قیل) و (قال)ە بنوسی؟ ﴿ثُمَّ﴾ پاش ئاودان ﴿تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ﴾ سێبەری چی؟ ئیداری؛ چ داریێ بوو؟ (قیل) (شجره) نازانم چ (نوع)ە دارێکە؟ گەرچی (صاحب)ی (قاموس) ئەڵێ (معروف)ە یاخود سێبەری دیواری بێبان بوو، یەکی ئەڵێ: پشتی لە ڕۆژ کرد، ڕووی لەسێبەری خۆی بوو (سبحان اللە)﴿فَقَالَ﴾ (موسى)؛ ماندی؛ برسی ﴿رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ﴾ ئەوی بینێری لە (خیر)ێ زۆر وکەم ﴿فَقِيرٌ﴾ (احتیاجی)م پێهەیە. ئەڵێن: زگی بەپشتیەوە نووسابوو، لەبرسان؛ (محتاج)ی دەنکە قەسپی، گیچکەنانێ بوو؛ ئایا (انسان) لەبەر خوا بپاڕێتەوە؛ (اظهار)ی (مذلەت)ی خۆی بکا، ئەمە (شکوا)یە؟ (حاشا) ئەوجا بنۆڕە قسەی لاف وگەزافیان؛ (زیاد)ی (علم) و (حکمەت) لەکێ؟ ئەو حاڵە لەکێ ؟ (ڕەحمەت)یان لێبێ ئەڵێی برسیەتیان نە دیتیە.

﴿فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا﴾ یەکی لە (امراتین)؛ گەورەکەیان بوە. لێرە (زمحشری) ئەفەرمووی: ناوی (صفراء) بوو، ئەویدی (صفیراء) ناوی بوو لێرە (سید) (خلاف)ێ (نقل) ئەکا؛ (قیل): (الكبرى) و (قیل): الصغرى وەئەڵێ (بنا) لە (بعض)ی (روایات) جوملانەبوون (بین)یان نیوە ڕۆژێ بووە، نازانم ئەو قسانە (فائدە)یان چیە؟ ﴿تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ﴾ بەشەرمەوە ئەڕۆیی. وابزانم ئەو (مشی)یە لە (عاطفە)یە (قلبی) بوە، (مشی) لەسەر شەرمەوە دیارە (تصویر)ی پێناوێ ﴿قَالَتْ إِنَّ أَبِي﴾ دیارە بابی بووە؛ (قابل)ی (تاویل) و (مە ئویل) نیە ﴿يَدْعُوكَ﴾ (طلب)ت ئەکا، بۆ لای خۆی ﴿لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا﴾ بۆ ئێمە (اشارە) نیە بۆ (غنم) یا حوشتر. (موسی) (حسب الدعوة) چوو بۆ لای بابی خاتوون؛ لەو ڕێیە (تصویر)ی ئەو(آنە) (کریمە) بە (خلاف)ی (حیا) مەکە، لەو خاتوونە. (استیحیا) (لازم)ە، باریێ (بیر) بۆدێ ئاشکرایە؛ (دلیل)ی پێناوێ ﴿فَلَمَّا جَاءَهُ﴾ هاتە لای ﴿وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ﴾ (ماجری)ی خۆی بۆ گێڕایەوە ﴿قَالَ لَا تَخَفْ﴾ مەترسە ﴿نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ (ربنا نجنا من

القوم الظالمين، وأنصرنا عليهم، وتقبل دعاءنا، كما تقبلت دعاء الكليم: آمين) برام لەوەندەی (آیەت) ئەی فەرموێ، زێتر گوێ مەدەرێ. ئەوانەی لەو (نوع)ە (حال)ە، (بحث) لە (یجوز) و (لایجوز) ئەکەن، ئەگەر خۆیان لەو (حالّ)ە دابان، چیان ئەکرد؟ ئێستا (موسی) چ بکا؟ (غریب) ماندی، برسی (فقیر) بێ پارە و پوول، (حتی) (لۆقنتە) نیە، (ئوتێل) نیە، چ بخوا لە کوێ بێ.

﴿قَالَتْ إِحْدَاهُمَا﴾ ئەوەی مارەکرا، بلێین: ئەوەی لەدووی چوو بوو، ﴿يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ﴾ بەکرێ بگرە، بۆ (رعی) و (سقی) ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ نەی نواندیە؛ (میل)ی (شخص)؛ بەس تەماشای (قوەت) و (امانەت)ی کردیە، کە بۆ وان (ذات)ێ وا (لازم)ە (خدمەت)یان کات، (خلاصە) (عرض)ی بابی کردیە، ئەو (ذات)ەی بە (اجارە) بگرە، (ذات)ی بە (قوەت) و (امین)ە (والسلام)؛ (خصوص) پاش (استماع)ی (قصە) و و دیتنی (کیفیەت)ی ئاودانی (حیوان)یان؛ (قوەت) و (امانەت)ی (معلوم)ی خاتوون بووە. لێرە خەریکن (قیاس)ی (منطقی) (تشکیل) کەن؛ (شێخ خلیل)ی (آمودی) وەکی (سیدی آلوسی) ئەفەرموێ، لە (شکل)ی (ثانی) (قیاس)ی هەڵئەبەستێ؛ (سید) ئەو (وەقت)ی (شاب) بووە، (إعتراض)ی لێ ئەگرێ (شرط)ی (انتاج)ی (شکل)ی ثانی (اختلاف)ی (مقدمتین)ە بە (ایجاب) و (سلب)، وە ئەفەرموێ: لە (ادلە)ی قورآن (ترتیب)ی (منطقی) (لازم) نیە، من ئەڵێم (ممکن) بوو لە (شکل)ی (اول) قیاس هەڵبەسترێ؛ (موسی)) قوی) و (امین) (والقوّيّ الأ مين خير من استجارت ؛ فموسى خير من استاجرت) (أمّا) (شێخ خلیل) لە بەر زۆر نزیکی لە (عبارەت)ی (قورآن) (ترتیب)ی وادانـاوە؛ (أمّـا) ئـەوە (لازم) نیـە. (واقعـا) ئـەگـەر، (مستّمع)یەکی لەسەر (ترتیب)ی (منطقی)کەوتیا، کەم کەس (فهم)ی قسەیان ئەکرد؛ بە (عملیات) (انسان) تەواو (ماهر) نابێ لە

(منطق)، ناتوانێ (قياس)ى (جديد) هەڵبەستێ. زۆر كەس هەن، (اشتغال) ئەكەن بە (علم)ى (منطق) بە (غير)ى (امثلە)يە كە لە (كتيب) دايە، خۆى (قياس) يَكى پێ (تشكيل) ناكرێ.

﴿قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ﴾ يەكى لەو دوو كچانەم. كچى‌ترى بوە؟ نەبوە؟ ئەمە (دلالەت) لە بوونى ئەكا؟ ناكا؟ نازانم. (وجە)ى (فائدە)ى لێنابينم؛ بۆ (اشارە) بە (هاتين) (بليغ) ئەتوانێ (وجە)ێ بدوزێتەوە؛ (مقصد)م وايە لێت مارەكەم، يەكێ لەو دوو كچانەم ﴿عَلَى أَن تَأْجُرَنِي﴾ خۆتم بە (ايجارە)دەيە، ﴿ثَمَانِيَ حِجَجٍ﴾ هەشت ساڵان؛ ئەم (ايجارە) (مقصود عليە) بوە؟ (يعنى) مارەيى بوە؟ يا (شرط)ە بۆ (عبارەت)ى (انكاح)؟ (معلوم) نيە؛ چونكى ئەفەرموێ: اُ ريد (فى الواقع) (قرآن) (موجز)ە، نەک لە (شرائع)ى پێشى، لە (شريعەت)ى خۆمان. (حتى) (تفصيلات)ى (نكاح)؛ (حتى) نوێژو زەكات و ڕۆژى و (حج)ى دايتە (رسول الله) (ﷺ). (حاجەت) بە (ابدا)ى (احتمالات) ناكا. ئەو (نوع)ە (نكاح)ە، بە كوردى زاوابەندى پێ ئەڵێن؛ (طبيعى) (داخل)ى (صلب)ى (عقد)ى ناكەن، مارەيى بۆ دادەنێن. پێشين (مقاوەلە) ئەكەن، بە (شرط وپەيمانە وە (اكثر) تا (مدە) كە (خلاص) نەبێ، كچەكەى (تسليم) ناكەن ﴿فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ﴾ (مختار)ى (الزام) نيە (فضل)يَكە لە (طرف) خۆت ﴿وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ﴾ بە (اكمال)ى دەساڵ؛ وەلەگەڵت لە (اوقات) و (اعمال) بە (مناقشە) نابم، ناكەم بەدوو لەت ﴿سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ لەپاشان ئەبم، (واقعا) گەلێ (صاحب) ماڵ هەن لەگەڵ ڕەنجبەر ودەست وپێ، زۆر بە خورتە خورت وورتە ورتن؛ وا بڕۆ، وا وەرە؛ بۆ وا ناكەى؟ تەنبەڵى، بێ (دقەت)ى، ڕەنجبەر لە خۆى وەرز بێ، (فكر)ى لێ تێک ئەچێ. (بعض)ە كيش زۆر باش، ئيش پێ ئەسپێرێ و (تسليم)ى خواى ئەكا.

﴿قَالَ﴾ (موسى) ﴿ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ﴾ ئەوە لە (بين)ی من و تۆ دابێ ﴿أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ﴾ هەر كاميان بێنمەجێ، چم لەسەر نیە زێدە (تقرير)ی فەرمووده‌ی (ضروريەت)ە ﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾ ئاگادارە. (مهر) لە (مذهب)ی (شافعي) (ركن)ی (عبارەت)ی (نكاح) نیە، (حتى) بە (شرط)ی (عدم المهر)یش بێ، دروستە. (مهرالمثل)ی بۆ دادەندرێ. لەسەر (منفعەت)وەكی (تعليم)ی (قورآن) دروستە؛ ئەگەر كردی، باشە؛ وە (الا) (مهر المثل)ە (أمّا) (نكاح) بە (شرط) نابێ، (حتى) (شرط)ی (محقق)ە كەس حەزی لە (تاويل)ە، ئەتوانی (كتاب)ی (نكاح) لەسەر هەر (چوار مذهب) (ايراد) كا. (قرآن) (استعار)ی تیا نیە؛ بە كوێری ئەو (ذات)ە؛ بەڵكوو، لە (تعرض)ی كچەكان بۆ (شيخوخيەت) و بەس ئەفامرێ، كەكوڕ نەبوە؛ (معاذ الله) كوڕ (ولو) جحێڵیش بێ شوانی پێناكرێ، كوڕی (قدح) بە (ولايەت) ناگەیەت؛ لێرە (استفادە) ناكرێ؛ (لفظ)ی (انكاح) (لازم)ە، بۆی نابێ؟ ئەویش (فهم) ناكرێ. گەرچی (علما)ی (مذهب) ئەفەرموون: بە (غير)ی (مافی القرآن) (نكاح) دروست نیە، (لكن) (آيەت) (دلالەت) ناكا، هەرچەند بۆ شوان گۆپاڵ (لازم)ە؛ (أمّا) لێرە (قرآن) (تعرض) بۆ (عصا) ناكا؛ جێی (عصا)ی دێ، لەوێ ئەڵێن، بیڵێن.

﴿فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ﴾ بەجێ هێنا (علیأتم وجه) لە (ابتدا) تائەوڕۆ، چی كردیە؟ لێی (معلوم)؛ دەبێ (لزوم)ە. (و لو) (بعض)ە (عجايبات)ی تیابێ، بۆ (موسى)؛ ئەگەر (فائدە)ی هەبا، قوران ئەیفەرموو ﴿وَسَارَ بِأَهْلِهِ﴾ خێزانی. (حقيقة) زۆر جوانە؛ (تغيير) لە (حرم)ی كەس بەخێزان، وەخێزانی زۆری تیایە ﴿آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ﴾ دیتی (رایالعين) بێ (شبهە) یالەگەڵ (ميل) و (ايناس) ﴿نَارًا﴾ لە (طرف) لای (طور) ئاگرەكی دیت ﴿قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا﴾ ڕاوەستن ئارام گرن، لێرە مەڕۆن دیارە لەولاتێ چەند ساڵ تیا بووبێ، بڕوا بۆ ولاتێكە، تاك وتەنها خۆ و خێزانی

نابێ ﴿إِنِّي آنَسْتُ نَارًا﴾دیم؛ ئەوا بۆ لای ئەچم ﴿لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا﴾ لەئاگرەکە ﴿بِخَبَرٍ﴾ لە ڕێ؛ (أَلْبَتَّ)ە ئەو ئاگرە، کەسەکی لایە، شارەزایی ﴿أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ﴾ لە ولاتی مە (آلان)یش وایە، لەشاریێنا، (أمّا) لە دەری، برکە داری سووتانی تەڕ، سەری گەرم ئەکەن، بەکوتک وقونکە بیور، ئەی کوتن، وەکی سیواک ریشاڵ ریشاڵ ئەبێ، بۆ شەو بەئاگری هەڵی ئەکەن، ولاتی پێ (سح) ئەکەنەوە، کای پێ ئەدەنە ولاخان (ممکن)ە لە (عربی) (جذوە)ی پێ بلێن ﴿لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ خۆتان گەرم ئەکەنەوە.

﴿فَلَمَّا أَتَاهَا﴾ کە گەیشتە ئاگرەکە، چوە سەری ﴿نُودِيَ مِن شَاطِئِ﴾ (جانب)ی ﴿الْوَادِ الْأَيْمَنِ﴾ لای ڕاستەی؛ ڕاستەو چەپەی (اطراف) و (وادی) و ڕێ، بە (اعتباری) ئەوانە ن، کە (مرور) ئەکەن. (ندا)یەکە ﴿فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ﴾ (موقع)ێ (ممتاز) لە (شاطی) (وادی) (برکەت)ی دیارە لەبەر چیە ﴿مِنَ الشَّجَرَةِ﴾ لەوێڕا بانگی کرایە ﴿أَن يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (ریک)وە (ربالعالمین) هەریەکە؛ (اختلاف)ی عبارەت بە (مقام)ە؛ ئەو (نوع)ە (اختلاف)ە ئەیەوێ؛ (ادنی) (کاتب)ێ لێی (غافل) نیە؛ (فکیف سید العظماء)؟ (فضل) لە (حضرەت)ی (کبریائی)و. (موسی) چۆن (کلام)ی خوای بیستوە؟ بلێم: چی؟ (آلەت)ی بیستن دیارە، وە (اسباب)ی (خصوص) ئەمڕۆ، (معلوم)ە؛ (میکرۆفۆن) و (تەلەفۆن) و (ڕادیۆ) (شاهدن)، ئێوە، (تحقیق)ی کلامی خوا و (کیفیەت)ی (تلفظ)ی بکەن، بیستن (سهل)ە. (شیخی اشعری) وە (امامی غزالی) وە (جمع)ێ ئەڵێن: (کلام)ی خوای (ازل)ی (نفس)؛ (یعنی) (صفەت)ی خوای، (قائم) بە (ذاتی کبریائی)، بیستوە، تووخوا ئەتوو ئەو (قسە)، چۆن ئەبیەی؟ (صفەت) کوو ئەبیسترێ؟ بەڵێ (کلام)ێ ئەبیەین، ئەزانین (معنی)ی چیە؛ (أمّا) (صفەت) و (مبدا)ی بە (عقل) ئەزاندرێ، نەک بە (دلالەت)ی (لغوی). (کلام)ی خوای (الفاظ) و (حروف)ە؛ (هوا)یە لەناو ئاگر، یا دار، یا لەگوێی (مخاطب) (مکیف) ئەکا، بە (کیفیەت)ی

(صوت)؛ (اهتزاز) بە (هوا) ئەكا، ئەيخاتە گوێی (سامع) (هـوا) (قـائم) نيە بەخوا؛ خوا لەناو (هوا) دانيە؛ پێی نـاوێ؛ باسـی (تجلی) و (مجلـی)، ئـــەوی (ســـماع)ی (كـــلام)ی كرديـــە، (دعـــوا)ی ديتنـــی نـــەكرديـــە (بِوجهٍمِنْالوجُوهِ)؛ يەكێ ئەڵێ: لەهەموو (جهەت) بيستيەتی؛ يا بـە هـەموو (أعضاء) بۆيە (خاص)ە بەناوی (كليم)؛ ئەمە هيچ نيە؛ (إختصاص) بەناو (مستلزم)ی (إختصاص) بـە (معنـی) نيـە؛ (مـعأَنَّـهُ) لـە (قـورآن) ئـەونـاوو (إختصاص)ە نيە.

﴿وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ﴾ وەكازی شوانی، ئەڵێن: لەبەهەشت هاتوە، ئەبێ داری بە هەشت، (خاصيەت)ی وا بێ، ئەگەر فڕێی دەنە سەر عارد، ببێتـە مـار؟ ئايا ئەگەر ئی بەهەشت نەبا، نەدە بووە مار؟ قسەيە بێ (معنا) و (فرايـا). داری بـەهـەشـت، هـەر (مخلـوق)ی خـوای نيـە، وەكـی داری (دنيايـە؟) لـە (ايام)ی منداڵيم، شتەكيان هێنا كۆيە بۆ فرۆشتن، وەكی« مووم كـافـووری؛ (بعض)ی ئەستوور، (بعض)ی باريک، پارچەپارچەيان ئەكرد، بە ئاگريانەوە دەنا، كەفی ئەكرد، وەک مارەكی لێ دەرکۆڵێ وائەبـوو ئـەبـوە مـاری تـەواو؛ ئەوەندە بوو ڕۆحی نەبوو. (عجايب)ی ئەمە بوو، چ پارچـەی لای سـەری، چ ناوەندی، چ (ئاخر)ی، (خلاصە) هـەرپارچـەيـە بـا، لـەولای ئـاگری ئـەگـرت، سەری مـاری لـێ ئـەهاتـەدەر تـا (خـلاص)ی، مـارێ بـەسـەر وكلـک، پاشـان چيتريان نەهێنا، باسی‌نەما، نەمـانزانی لـەچيـان دروسـت ئـەكـرد، بـۆنی زۆر نـاخۆش بـوو ﴿فَلَمَّـا رَآهَـا تَهْتَـزُّ﴾ (حركـە)ی (اهتـزازی) (نـوع)ێكـە ﴿كَأَنَّهَـا جَانٌّ﴾ (سـيدی آلوسـی) ئـەفـەرمـوی: مـارێ چـاوڕەش، كـە (انيـەت) نـادا، لەخانيان‌دا زۆرە، (أمّا) ئەوەی لە (قاموس) وەرگتيـە، لـە (تفـسير)ەكـان‌دا نيە ﴿وَلَّى مُدْبِرًا﴾ هەڵات ﴿وَلَمْ يُعَقِّبْ﴾ نـەگـەڕاوە ﴿يَا مُوسَـى﴾ لـە (طـرف) خوای بانگی‌كرا ﴿أَقْبِلْ﴾ ڕوو لەو لايە كەوە ﴿وَلَا تَخَفْ﴾ مـەترسـە ﴿إِنَّـكَ مِـنَ الْآمِنِينَ﴾ (امين)بە، ئێشت پێ ناگا.

﴿اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ﴾ دەست باوێ با غەڵت؛ گیرفان و بەری بە ئیتەنیشتی ئەڵێن ﴿تَخْرُجْ بَيْضَاء مِنْ غَيْرِ سُوءٍ﴾ بێ (عیب) و (علەت) ﴿وَاضْمُمْ إِلَيْكَ﴾ بۆ لای خۆت بێنەوە، بگرەوە ﴿جَنَاحَكَ﴾ باڵت، دەستت ﴿مِنَ الرَّهْبِ﴾ لەترسان (انسان) کە لەترسان هەڵات (قوەت) ئەداتە قۆڵی، باڵی لێ فش ئەبێ، بە کوردی ئە لێ: "باڵی گرتیە" ئەفەرموێ: ئەوباڵەی کە لەترسان (نشر)ت کردیە؛ بەخۆتی بگرەوە، مەترسە، (امین)بە، نەئێستانە (مِنْ بَعْد) لەو (طریق)ە چی خراپت بەسەر نایە. قسەیان زۆری لێ کردیە؛ (زمخشری) دوو (معنا) ئەفەرموێ؛ (امام) زۆری (تحسین) ئەکا. حەزئەکەی (مراجعە)ی (روح‌المعانی) کە، من دوو ڕۆژان ڕاوەستام، چم پێ نەنووسرا ﴿فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ﴾: (عصا) و (ید)ی (بیضا) (برهان) (فعلان)ە، لە (برە) (بمعنی بیاضٍ) یا (لە برە) (بمعنی قطع) (برهان) (حجەت)ی (قاطع)ی یا (فعلال)ە (یعنی) (نون) لە (أصل)ی (کلمە)یە، (ابن جریر) ئەفەرموێ: "البرهان: البیان" (قاموس) ئەلێ: البرهان: الحجة (ظاهر) وایە (نون) لای ویش (أصلی) بێ؛ (واقعا) لە (مادە)ی (برە) ئەفەرموێ: ابرە، اتی بالبرهان، چۆنی تێئەگەی؟ (سیدی آلوسی) ئەفەرموێ: لە (اکثر) (نقل) کراوە؛ (برهن) (مولد)ە، (ابوعمرو) و (ابن‌کثیر) (فذنّكَ) بە (تشدید)ی (نون) ئەخوێنێتەوە، (توجیە)ی بۆ ئەکەن؛ باشە (قرائەت)ێ (متواترە)؛ (أمّا) (ذانّيكَ) بە (تخفیف) و بە (تشدید) (لغەت)ی (هزیل)ە یا (تمیم)ە؛ چ بوو؟ (لازم)ە (رعایەت)ی (هزیل) و (تمیم)؟ بڵێم: چی؟ ئەوە وا ئەکەن. ئەو دوو (برهان)ە ﴿مِن رَّبِّكَ﴾ لەخواوەن ﴿إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِكِهِ﴾ بیانبە؛ بیان کەینەوان، (یعنی) تۆبچۆ بە (رسالەت) بۆ سەر (فرعە ون) و (ملاء)ی (قلب)ی (عصا) و (بیاض)ی دەستت، بەو (نوع) هەدوو (آیە)ن لە (طرف) خوای، بێ (قدرەت) و (قوەت)ی وێنابن، نیشانیان دە ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا﴾ (اساسا) ﴿قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ خارج لەحدن.

﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا﴾ (شبه)ی (عمد) ﴿فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ﴾ به (ظلم) نه (قصاص)، نازانم (قانون)یان چۆن بوە؟ (مبهم)ە (حالّ)ی، (کل)ی (حکومات) (افراد)ی (أصل)ی (شعب)ی خۆی بە (وجوه) ترجیع ئەکا لە سەر (غیر) ئەوەی لەکوژرانی خۆی بترسێ، ناتوانێ بە (طلاقەت) و (جسارەت) (ادا)ی (رسالەت) بکا،﴿وَأَخِي هَارُونُ﴾ (امین)ە، چیان بەسەریەوە نیە ﴿هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا﴾ دیارە خۆی بێ (فصاحەت) نەبوە ﴿فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا﴾ (عون) ﴿يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ﴾ (تحمل)ی ناکەم، دڵم سغڵەت ئەبێ؛ (تقریر)م پێناکرێ، ئەو بە (تانی) (تقریر)ی (حجەت)یان بۆ ئەکات، ئەو (تصدیق)ە (تصدیق)ی (تایید)ییە، وە (الا) خۆی (رسالەت)ی بۆ وەرگرتیە.

﴿قَالَ﴾ (جناب)ی (حق) ﴿سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ﴾ (ممکن)ە (حضرەت)ی (موسی) (طلب)ی (رسالەت)ی (هارون)ی لە (جملە)ی (وَٱضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهبِ) (استفادە) کرد بێ؛ ئەوجا (شد) و (محکم) کردنی قۆڵی (موسی)ی بە (معاونت)ی برای چەند جوانە، کوردی ئەڵێ: برا لەپشت برا بێ، مەگەر نەگبەت لەلای خودا بێ، (ذاتا) برا باڵە، قۆڵی (قوەت)ە. ئەو (رەمز)ەم (الان) بە دڵدا داهات، زۆر (منشرح الصدر) بووم. ئەوجا بزانە، بە (قرائات) چ بە (عضد) ئەکەن؟! ﴿وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا﴾ (تسلط) و (قوەت) و (غلبە) ﴿فَلَا يَصِلُونَ﴾ (فرعون) و (ملاء)ی ﴿إِلَيْكُمَا﴾ بە (ادنی) (عذاب)ێ، یا بە هیچ (وجه) نا کەلەئێوە؛ ئەمەش ﴿بِآيَاتِنَا﴾ بە (سبب) (آیات) و (عبر)و (قدرەت) و (قوەت)ی ئێمە. (حقیقة) (صیانەت)ی (صمدانی) نەبا (فرعون) ئەیتوانی قیمەقیمەیان بکات ﴿أَنتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ﴾ لەسەر (فرعون) و (ملاء) و جندی،﴿فَلَمَّا جَاءَهُم مُّوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ﴾ (واضح) و بێ (شبهە)، (عصا) و (ید)ی (بیضاء) هەریەک (آیات)ێ ﴿قَالُوا مَا هَٰذَا﴾ ئەوی پێیەتی ﴿إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى﴾ (سحر)ی هەڵبەستراوە، تازەیە یا بەدرۆ (نسبەت)ی بۆ

خوا ئەدا ﴿وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا﴾ بەوجۆرە (سحرە)، یا (ادعا)ی (نبوەت) ﴿فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ﴾ (تاریخ)ی (ادریس)یان لێ گوم بوە، (دعوەت)ی (یوسف)ی وانە بوو (محض)ی (رسالەت) بی، ئەبێ (فرق) هەبێ، لە (بین)ی (سمعبهذا)وە (سمعهذا)؟ (حقیقة) لەگەڵ (طول)ی (مدینەت)ی (مصر) (رسول)یان کەم بوە لەخۆیان، ئی بیسترایی (ادریس)ە.

﴿وَقَالَ مُوسَى رَبِّي﴾ خوای من ﴿أَعْلَمُ بِمَن جَاء بِالْهُدَى مِنْ عِندِهِ﴾ (خلاصە) خوا ئەزانێ، ڕاست ئەکەم افترام نیە ﴿وَمَن تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ﴾یە (ذلەت)ی ئێمە وە (عزەت)ی ئێوە نیە. خوا ئەزانێ (عاقبەت)ی کار بۆ کاممان ئەبێ؟ لام وایە قسە لە (قیامەت) نیە ﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾ لە (دار)ی (دنیا) (ظلم) (دەوڵەت) تێکئەدا، وڵات وێران ئەکا.

﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِي﴾ (مصر)ی (فرعون)یان بە (الە) (حساب) کردیە، وە کی لە (تاریخ)ی (عمومی)وەر دەگیرێ (عبادەت)یان کردیە، بەکوڕدی (آمون) و (شمس)یان زاناندیە بە (تلقینات)ی (کاهن)آن وایان زانیوە، (فراعن)ە لە (سلالە)ی (الە)ن؛ لەجێیوان (حکم)ڕانی ئەکەن؛ وەک (الان) لە (ژاپۆن) (میقادۆ)ی بە (ابنالسماء) ئەزانن، لە (امر) و (اطاعە)ی دەرناچن. (حقیقة) ئەبێ (ملک)لای (شعب)ـ (من حیث الإعتقاد) ـ (امتیاز)ی هەبێ، کەلە ئۆغری (ترک)ی (حیات)بکەن، (روح) (نثار) کەن، تا (علویات)ی (معنوی)نەبێ، (تسلط)ی (روحی)نابێ؛ وەک لە (تاریخ) ئەڵێ (فرعون) هەم (ڕئیس)ی (ڕوحانی)، هەم (ڕئیس)ی (جسمانی) بوە. (ملک)کە لە (رئاسەت)ی (روحانی) لە (سیطرەت)ی (روحی) (تجرید)کرا (قیمەت)ی نامینێ هەرچەند (تقدس)ی (ثور) و (بعض)ە (حیوانات)ی تریان کردیە، (أمّا) (خلل)ی بە (مقام)ی (فرعون) نەداوە؛ ئامادەی (خدمەت) بووین؛ (لکن) (دعوەت)ی (حضرەت)ی (موسی) (عرش)ی (الوهیەت)ی ژێر بەرەو ژوور دە کرد؛ ئەیزانی (الە)ی (الە)ە هەن، (أمّا) خۆش لەوان

(مستقلاً)(مستحداً) (حکم)داری ئەکرد؛ بۆیە ئەڵێ: بۆ ئێوە هیچ (اله)م نەزانیوە هەبێ، وابزانم (تاریخ)ی (عمومی) کەلە (آثار)ی کۆنە وەرگیرایە لە (زمان)ی (سیدی ئالوسی) دا نەبووە، نەگەیشتۆتە دەستی ﴿فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ﴾ ئەڵێن: (مقصود)ی خشت سوور کراوەیە، (أمّا)ئەمە خۆی نیە؛ من لام وایە (مقصد)ی (طین)ی (ابلیز)ە، ڕووبار، زێ کە هەڵئەستێ ئەبێتە قوڕاو، کە نیشتەوە قوڕی زۆر(صاف)و بێ گرێ لە (اطراف)ی ئەنیشێ؛ کە نەختێ هیشک بۆوە شەقاڵ شەقاڵ ئەبێ، تەختەتەختە هەڵئەستێ، ئەڵێن: ئاگری لەسەر ئەکەنەوە، دوایە ئەیکەنەوە قوڕ، وەکی گێچ بە (قوەت) ئەبێ (یعنی) بە (ابلیز) و خشتی سوورەوە کراو کە (عادەت)ە ﴿فَاجْعَل لِّي صَرْحًا﴾: (بنا)یە (عالی) وەک (ناطحات‌الحساب)ی (افریقا) ئەگەر بە (مادە) زۆر(قوی) نەبێ، گەلێ بڵند نابێ، دروستیش کرێ خۆی ناگرێ، تا بچمە ئەو (مقام)ە (عالی)یە ﴿لَّعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى﴾ لە (اله)کانی خۆمان (خێر)ێ وەرگرم؛ ئایا شتێ واهەیە؟ (رسول)ی بێ، قومێ لە دەستی من بێنێتەدەر! (کیان)ی (الوهیەت)م لێ تێکدا. (ذاتاً) ئەوان، (حتی) (بنی اسرائیلی)لایان وابوو، خوا (اله)ە دێتە خوارێ، سەر عەردی (ارباب)ی خۆی ئەیان ناسی؛ ئەگەر بنۆڕیە (تورات)ئەڵێ: (جناب)ی (حق) لەهات و چۆ بۆە. (أمّا) (حکایەت)ی تیرهاویشتن و خوا کوشتن، نەگۆیی؛ گوێی مەدەرێ! ﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ (اله)ی (أعظم) (ادارە)ی (مصر) لەدەست ئێمە دەرنایەتی؟ چیوەم نەکردیە، (اله) لێم نا (راضی)بن، ڕوو لەکەسێ‌تر بکەن، (ذاتاً) (فرعون) بۆ (راضی) بوونی (اله)، هەموو ڕۆژێ (قوربان)ی (تقدیم)ئەکرد. (نفی) (علم) و (حصول)ی (ظن) بو (اله)ێ وە کی (فرعون) خوداوەندی (روحانی) و (جسمانی) (کافی)یە، جا گوێ‌لە هەراهەرای (مفسرین)آن ڕاگرە. ﴿وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ﴾ درۆی ئە کرد (موجب) (سخط)ی (اله)یان، زۆر بوو، (مراد) لە (جنود) (محتمل)ە

(أصل)ی (عنصر)ی (فرعون) بێ، (مصر)یی؛ (استکبار)یان ئەکرد بە (عمومی) ﴿فِي الْأَرْضِ﴾ ئەرزی (مصر)؛ (تسلط)ی لەسەر (مَدْیَن) نەبوو، بە (سیر)ی کاروان هەشت ڕۆژە ڕێ، بە (سیارە) ڕۆژەڕێیە، ناکا ئێرە و (بغدا) (استکبار)یان ﴿بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ دیارە (قوم)ێ بە (مزایا) نەبووین، لە (عرفان) و (فضائل) وەکی (سائر)ی (اهالی) بووین؛ (کبریائی) (حقیقی) (حق)ی خوایە (أمّا) (استکبار) وا ئەبێ (فیالجملە) (وجە)کی ئەبێ؛ (أمّا) ئی وانە هیچ (وجە)ی نەبووە ﴿وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ﴾ (ذاتاً) (مرتجع)ە بوون، لایان وابوو، زوو (روح)یان دێتەوە بەر بۆیە وومیایان ئەکرد؛ (فراعن)ە لەناو (اهرم) دادەندران، (ئەسباب)ی (حکم)داری هەمووی لەکن. لام وایەکە (فرعون)ی (موسی) لە (اهرام) (کشف)کرا، وام بیست، نەختێ گەنمی لابوو بۆ (تجربە)چاندیان، چەنددانەکی لێ شینبوو، ئەوەش (عجایب)ە لەو (مدە) ئەو (حَبَ)ە (حفظ)ی (حیات)ی بوە! بەڵێ (عیسی) دێتەوە، (علی) (تشریف) ئەکا، (انتقام) ئەستێنن، لەم (فکرەوە)بوە؛ نە (فرعون)ەکانی هاتنەوە، نە (عیسی)، نە (علی)؛ (اَلرَّجُوعُ إِلَى الله) هەموو لایە لە (محشر) کۆ ئەبێتەوە، خودا بە (کرم)ی خۆی لە (عذاب) (حفظ)مان کات. ﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ﴾ گرتمانن و فڕێماندانە ناو (بحر)؛ (کیفیەت)ی کەوتنە (بحر)یان لە (ایات)ی دی (معلوم)ە. نازانم (شێخ)ی (اعتقاد) لەم (اخذ) و (بند)ە ئەڵێ چی؟ ﴿فَانظُرْ﴾ یا (محمد) (ﷺ) یا خود (ایها السامع الرائی) ﴿كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ﴾؟! (بیان)ی کە، (عبرەت)گرن لە (ظلم) بگەڕێنەوە.

﴿وَجَعَلْنَاهُمْ﴾ (سید)ئەڵێ: (خلقناهم) (أمّا) لێرە (جعل) جوایەزە لەخلق ﴿أَئِمَّةً﴾ (مُقْتدیٰبِه) ﴿يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ﴾ (حق) وابوو (شکران)ەی (الە)ی، (دعوەت)ی (الی الجنة) بکەن، (لکن) (استفادە)یان، لە (جهل) و (زلفڕی) (امەت) کرد، وە کی (زمان)ی ئێمە، تا (امەت) (احمق)تر بێ، بۆ (رؤسا)ی

(دین) بەڵکوو (دنیا)ش چاکترە ﴿وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصَرُونَ﴾ هەر چەند لە (دنیا) (خێر)یان لێ دێنن، (حتی) خۆیان کرد بە (معبود)یان، (لکن) بۆ (آخرەت) بێ (فائدە)یە.

﴿وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً﴾ تا ئەمڕۆ (لعن)یان لێئەکەن، گەرچی (بعض)ێ لە (مصری)یان تەمایان وابوو، (احیا)ی (آثار)ی (فراعنە) کەنەوە، (أمّا) بۆیان نەچووە سەر. دوای (غرق)بوونی (فرعون) (زمام)ی (حکومەت) لەدەستی (مصری)یان چووە دەر، (ملل)ی (مختلفە) (استیلا)یان کرد، ئەگەر (حکومەت)ێکی (قوی)یان (تشکیل)کردبا، بە (حرمەت) (ذکر) ئەکران (فافهم) ﴿وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُم مِّنَ الْمَقْبُوحِينَ﴾وەک (منبوذ)ەکانی (هندی)یان، لای (انام) (مقبوح) و (منفور)ن (سیدی آلوسی) لە (فتاوا)ی (حدثیە)ی (ابنحجر) (نقل) ئەکا، کە (نقل)کراوە لە (ابن مسعود) لە (حضرەت)ی (رسالەت پەناە)، فەرموویەتی: (یحی) لەناو زگی داکی بە (مؤمن) (خلق) کرا، (فرعون) لەناو زگی داکی بە (کافر) (خلق)کرا. (حقیقة)وایە (فرعون) لە (بیت)ێ (عریق)ی (فی الکفر) و (ادعاء الالوهیەت) بە (ولد)بوو، بە منداڵی (احترام)یان ئەگرت، وەکی (اله) وە (ابن)ی (اله)، (أمّا) (مقابلە)ی لەگەڵ (یحی) نازانم، (معنا)ی چیە؟ خۆزی (ابن حجر) و (امثال)ی (ابنحجر) خۆیان لە (مقام)ی (فرعون)ی دیبا، ئەوجا بمزانیبا چۆن پیاوێ ئەبوون؟! لێرە (معرکە)ی (سنی) و (معتزلی) لەسەرئەم (جعل)ەیە. بەڵێ (جعل)ێ (فطری)ش بێ، (قبوڵ)ە، چونکی (کفر)یان (وراثی)بوو، لەگەڵ (طینەت) و (مزاج)یان ئە عشەتمە بوو بوو (وَلَنْ يَلِدُوا إِلَّا فَاجِراً كَفَّاراً) (تمام)! شەڕە گەڕەکێ نیە. (فرعون) بە (حال)ی خۆی (قایل) نەبوو، (ایمان) بە (موسی) بێنێ؛ نانخۆری خۆی؛ (أمّا) (ممکن) بە زلەیە (ایمان) بێنی، لە (کتب) (سیر) ئەڵێ: (شخص)ێ ناوی لە (خاطر) ما نیە هاتەلای (رسولی اکرم) ووتی: بە هیچ (ایمان)ت پێنایەنم، ئەگەر بەزۆرانی بمخەی (ایمان)ت پێ ئێنم، هەستا

(جنـاب)ی (ﷺ) ئـەو (شـخص)ەی دابـەزەوی. (آنـا) (ایمـان)ی هێنـا. بەڵێ هەرکەسە (نوع)ە (آیة)ەکی ئەوێ. (لطیفە): بە کـەسـەکیـان ووت: چ ئەڵێی لە (فالۆز)ە؟ ووتـی: (فـدا)ی (موسـی)بـم، بـە (عـصا) چـووە سـەر (فرعون)، (ایمان)ی پێنەهێنا، ئەگەر بـە (فـالۆز)ە چووبا، زوو (ایمـان)ی پێئێنا، ئەمەش بۆ نەوسنان وایە. (فرعون) خنکا، (نبا)ی (خلاس).

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾ (تورات) ﴿مِن بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى﴾ (قـوم)ی (نـوح) و(سـائر)ی (رسـل)ی (مُقَدَّم) لـە (موسـی) هـەر وەکـی (قوم)ە (کافر)ەکان ئـەفـەوتـان، (مـؤمن)ەکـانیش وانـەدەمـان (تـشکیل)ی (تـدوین)ی (ضـبط)ی (وحـی)، (تحریـر)ی (کتـاب)ێ بکـەن، (منـدرس) بوون. (ایجاب)ی ئەکرد، لە(طرف) (کبریائی) (کتاب)ێ بـێ بـۆ (اعـادە)ی نامەو نیشانەی (رسالەت) ﴿بَصَائِرَ لِلنَّاسِ﴾ بۆ (عموم) (فائدە)ی ئـەدا، نـە تەنها بۆ (بنی اسرائیلی) (لاشـک) ئـەو (تـورات)ی (الآن) (ترجمـە)ی لای ئێمە هـە یە، بـە(کتـاب)ی (الهـی) (حـساب) نیـە، بـە (غیـر)ی (بعـض)ە (احکام) و (حکایات) کـە (قـرآن) (ذکـر)ی ئـەکـا، (بـاقی)تـر (قیمـەت)ی (وحـی) نیـە. خـۆ(قـانون)ی (برصـا) (أصـلا) لـەخـوای نـاوە شـێتەوە بۆ(عبـد)ێ بـە (وحـی) بینێـرێ؛ (کـاهنی)یـە، کوڵێنـانی‌یـە، (قـسم)ەکـی (تواریخ)ە، بـە(عـین)ی (تـاریخ)، بـێ(عبـر) و (وعـظ) و (عطـف)ی نظـر؛ (تـاریخ) (فـوق)ی وی زۆرە. ئـەگـەر (قـورآن) نـەی فـەرمـووبـا: (خـوا) (کتاب)ەکی هەیە، باش (هادی) و (مُنَوِّر)ی (قلوب)، (حـاوی) (احکـام)ی (شرعیە) ئەوەی (ادنی) (شعور)ی هـەبـا، (ایمـان)ی بـە(تـورات) نـەدێنـا. وادیارە ئەو توراتەی خوا ئەی فەرموێ؛ نەماوە. ئەوە لە (طـرف) (کاتبـان) داندرایە. (وکذا) (انجیل)؛ (انجیل)هەر هیچی (معلوم) نیە؛ (ترجمە) حاڵی (عینـی)یـە، (ترجمـە)ی لاهـویی، (حقیقـەت)ی (تـاریخ)ی نیـە. (انجیـل) (اساسا) (تدوین) نەکراوە. بەڵێ (جنابی رسالەت) توورە بوو لە (فـاروق)، کە (اذن)ی خواسـت لـە (رسـولی اکرم) بـۆ (قرائـەت)ی (تـورات)؛ (أمّا)

لەبەر ئەوە بوو؛ (اسلام) (حدیث العهد) بوو، (خروج)ی (عن الكفر) (جدید) بوو، (نهی) (مطلق) نەبوو (قُلْ: فأْتوا بالتَّورات... الایة) (دلالەت) لەسەر ئەمە ئەكات؛ (أمّا) نازانم (مەلا)یانی (شرعی) بۆ چی (منع)یان فەرموو؟ (مَعَ أنَّهُ) ئاگاداری (إطلاعی) (بمافی التورات والانجیل) بۆ علمایان (مفسر)آن، زۆر باشە، زێدە (قیمەت)ی (قرآن)ی پێ دەرئەكەوێ ﴿وَهُدًى وَرَحْمَةً﴾ (عین)ی (بصائری) و (هدایەت) و (رحمەت)ە؛ (أمّا)ئی(حاضر) (حقیقة)ج نیە، پڕ لە (خرافات)ە (اكثر)ی (ئاوروپایی)كان (اعتراف)ی پێئەكەن ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (ممكن)ە (مراد) بە (ناس) (بنی اسرائیل) بێ؛ (ذاتا) (كتب)ی (رسلی) (غیر)ی (قرآن) (اولی) بە (عموم) نەبوە؛ تائەمەش، وێنەیی وانبێ؛ هەركەس بۆ (قوم)ی خۆی بووە (وكذا) (تورات) بۆ (بنی اسرائیلی)بووە.

﴿وَمَا كُنتَ﴾ (یا محمد) (ﷺ) ﴿بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ﴾ (غرب)ی (جبل)؛ (جبل)ی (غربی)، (مكان)ی (غربی)، (موقع)ی (میقات) ﴿إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى الْأَمْرَ﴾ (عهد)ی (نبوەت) ﴿وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾ پێشی (وحی) هیچت لەوانە نە ئەزانی، لە (شهدا) و ئاگاداران نەبوویی، نە بە (خبر)، نە بە خوێندن، لە (قوم)ێ بووی، ئاگای لە (تواریخ)ی (امم) نەبوو، وە لە گەڵ جووان (اختلاط)ی نەبوو. لێرە (مفسر)آن قسەیان زۆرە. (خالّی) نین لە (اشكال)؛ (مراجعە)ی (روح المعانی) كە ﴿وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا﴾ لە (بین)ی توو موسی ﴿قُرُونًا﴾ (قرون)ێ زۆر؛ (عربی) (بنی اسرائیل)وە (غیر)ە (عربی) (بنی اسرئیل) ﴿فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ﴾ (امد)ێ دوور، بۆ (احوالاتیان)، لەگەڵ (علم) و (درایەت)و (كتابەت) و (ضبط)ی (احوال)ی (امم) (نوای شرایع) (ملائم) نەبوو. (خلاصە)نە لە (طرف) (عرب) نە لە (طرف) (بنی اسرائیل) ئەو اخباراتە بەتوو نەگەیشتن؛ بەس بە (وحی) (الهی) بوو ﴿وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا﴾ (مقیماً) ﴿فِي أَهْلِ مَدْيَنَ﴾ ئاگات لە (احوالّی) (جزئیە)بێ؛ (الآن) ئێمە لەشاری لە دێی، خۆمان زۆر (احوالات)ی

(جزئیه) هەن، (خبر)مان لیٚی نیه ﴿تَتْلُو عَلَيْهِمْ﴾ (قرائة التلميذ على الشيخ) ﴿آيَاتِنَا﴾ لیٚیان فێر بێ، وا ئەفەرموون ﴿وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ﴾ تۆمان هەنارد (حسب الحكمة) (ابناء)ی (رسل)مان بۆ ناردی.

﴿وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا﴾ (موسى) (بما ناداه) ﴿وَلَكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ﴾ (للعالَمين) تووّمان نارد ﴿لِتُنذِرَ قَوْمًا﴾ ئەو (انذار)ە لە (عين)ی (رحمەت)ە ﴿مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ﴾ نە (ملک)بوە لە (آباء)ی، نە (رسول)، با (هرقل) نەلێ (لَقُلتُ يَتَأَسّي بقَولٍ قيل قَبْلَهُ) ﴿لَعَلَّهُمْ﴾ (رجا)، ئومێد، شایەد، بەلْکوو ئەی (محمد) (ﷺ) ﴿يَتَذَكَّرُونَ﴾ (متعظ) ئەبن، لە (شرک) و (ضلال) ئەگەڕێنەوە؛ نەوەک (نحوی) (کلام)ێ ئە لێن: (مقولاً فيهِمْ) ئەم (مقول)ە (قائل)ی کێیە؟ باز (سؤال) (وارد) ئەبێ، (مادام) وابی (تجون)ە کە باشە. ئەگەر لە (بين)ی (اسماعيل) و (صاحب)ی (رسالەت) بۆ (عرب)آن (رسول)ی بووبا، یا خود (شان)ە کیان هەبا، (قرآن)، (اشارە)ی بۆ ئە وە کردن (ابن حجر) نازانم (بعض)ە قسان ئەکا، ئایا خۆی تێی ئە گات؟ ئەلێ: (رسالەت)ی (اسماعيل) بەمردن، (انتها)ی هات، (ادعّا)ی (ابن‌السلام)ی (عام)ە (غيری رسالەت پەناە، چیتریان نەبوە) (بنا) لە (قول)ی (جمع)ی (ندا)ی (الهی) (تعلق)ی بە (حال)ی (امەت)ی (محمدی)یە؛ ئەوجا گوێ لە (راوی)یان ڕاگرە. ئێوەو خودا (امەت)ی (محمد) چیتان گوێ لێ بوو؟ خوا ئەو (وەقت)ی (دائر) بە (مناقب) و (مآثر)ی ئێوە چی فەرموویی؟ آخر بە و قسە خۆشکەلانە بوو، (امەت)ی (محمد)ی سەرەو ژێر بوون، (دین)یشیان چوو (دنیا)شیانچوو. هەرچی هەیە منناتوانم ئەو قسانەی (ابن جرير) و (سيد) (نقل)ی ئەکەن، (ترجمە) و (نقل)ی کەم. (صاحب)ی (روح‌المعانی)ش (اعتماد)ی لەسەریان نیە.

﴿وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌ﴾ (عقوبەت)ی (عذاب)ی (إستئصالی) ﴿بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾ (كفر) و (معاصی) و (عدوان) و (ظلم)وە دەست درێژی، بۆ

(اموال) و (اعراض) دیارە (مُستَحَق)ن ﴿فَيَقُولُوا رَبَّنَا﴾ (حين الإجابة بالفرض والتقدير) ﴿لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا﴾ بۆ چی نەت نارد؟ سەد خۆزی بتناردبایە؛ (طبيعی) (رسول) بە (آيات) نەبێ ﴿فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ﴾ (متابعە)ی (قلبی) و قالبی ﴿وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ بێ (شک) و (شبهە) لەبەر ئەو (استعذار)ە نەبا، نەم دەناردی. ئەو قسە (مسموع)ە لای (امەت)؛ (معتزلی)وە (غیر)ە (معتزلی)؛ ئەوی (قول)بە (رسالەت)کا نالێ وە: (عقل) (مغنی)یە لە (رسالەت)؛ وە نالێ: (عقل) (کلی) و (جزئی) ، (حسن) و (قبح)ی (افعال)ی (انسان) ئەزانێ، (خصوص) (عاقل) کە (نظر) بە (تقاليد) و (عادات) و (عنفات)ی (قوم) بکا. (سواد)ی (أعظم) لە (معتزلی)لایان (حسن) و (قبح) بە (جهات) و (اعتبارات)ە، ئەوە ی وتیتی (ذاتی‌یە) خۆیان (رد)یان لێدایە؛ وە ئەزانن (میول) (مختلف)ە؛ (عقول) (متفاوت)ە؛ چۆن (عقلا) بۆ یەک ئەسەلمێنن؛ (شرع)ێ (تشکیل) ئەکەن؟ (أمّا) (حق الإنصاف) ئەوەی بەدوو لاقان بڕوا وە کلکی نەبێ، ئەزانی، چەقەڵ، سەگ، (عجل) ئیوەی نینە، (سجدە)یان بۆ ببردرێ. بۆیە لەو (نوع)ە (مقام)ە (رسل) (تسفیە)ی (قوم) ئەکەن، (طعن)یان بەبێ (عقلی) لێ ئەدەن بۆ (دفع)ی (معذرەت) خوا (رسول)ی نارد ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمُ﴾ بزورگەوارانی خۆیش و (قوم) ﴿الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا﴾ (قرآن) ﴿قَالُوا﴾ لە (عناد) و (لجاج)ەوە ﴿لَوْلَا أُوتِيَ﴾ ئەوە (رسول)ە ﴿مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى﴾ (عصا) (ید)ی (بیضا)؛ (کتاب)ێ (جملة): (یۆک) (عرض)م کردن (تورات) (جملة) (نازل) نەبوە، لە (بحر) پەڕینەوە تا (وفات)ی (موسی) ـ (حسب الزمان والمواقع) ـ (وحی) بۆ دەهات (وکذا قرآن) (قابل) نیە بەو (عبادەت) و (ترتیبە) (جملة واحدة) (نزول) بکا؛ (و قبل الرسالة) بەو (نوع)ە (عبادەت) و (نظم)ە (قابل) نیە لەو (موقع)ی گرد بێتەوە، وە لە (لوح) نە (بیت المعمور) بێ (روایەت) و بێ (درایەت) نەبودی؛ ئەو (عبادەت)ی (قرآنی) پێش (موسی) و (هجرت)ی بۆ (مدین) و

(عودەت)ی بۆ (مصر) کوونەبێ؟ گوێ یا ئەگەر (مثلَما ئوتیَ موسی)ی درابایە، (ایمان)یان ئەهێنا؟ نا؛ ﴿أَوَلَمْ يَكْفُرُوا﴾ ئەوانە یا ئەوانی (زەمان)ی وی ﴿بِمَا أُوتِيَ مُوسَى مِن قَبْلُ﴾ (زەمان)ی (سابق) ﴿قَالُوا﴾ بەو (آیة)ی (عظیم)ە؛ (عصا) و (ید)ی (بیضا)، یا (قرآن) و (تورات)، یا (حضرەت)ی (موسی) و (محمد)؛ یا (موسی) و (هرون)؛ (ابن‌جریر) ئەمە لە (مجاهد) (نقل) ئەکا (گوێ‌یا ئەمە (قول)ی (یهود)ە ﴿سِحْرَانِ تَظَاهَرَا﴾ (تاکید) و (تقویە)ی یەک ئەکەن ﴿وَقَالُوا﴾ ئی‌خۆمان ﴿إِنَّا بِكُلٍّ﴾ لە (آیات)ی کونی و (قولی) (موسی) و (محمدی) ﴿كَافِرُونَ﴾ بە هیچیان باوڕ ناکەین ئەم (سحران) یا (ساحران) (عبارە ت) بی لە (محمد) و (عیسی) خۆی نیە؛ (عیسی) لێرە (بحث)ی لێ‌نەکرایە؛ وە (ایما)ش نیە (سیدی‌آلوسی) (بعض)ی (قرائات)ی بێ (وجە) لە (تظاهرا) (نقل) ئەکا خۆزی بزرکرابان.

﴿قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَى مِنْهُمَا﴾ لە (تورات) و (قرآن) ﴿أَتَّبِعْهُ﴾ دیارە (اهدی) نیە وە دیارە (جنابی رسالە ت) (تابع)ی (حق) و (هدایەت)ە (هادی)یە، (مقصد)ی رئاسەت و (سیادەت) نیە ﴿إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ کە دەڵێن: (قورآن) و (تورات) (سحر)ن،﴿فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ﴾ (کتاب)ێ (اهدی) بێنین: (وَلَنْ يَسْتَجِيبُوا) ﴿فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ﴾ (هوا) و هەوەسی خۆیان ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ﴾ (محض)ی (هوا)ی (نفس)ی (حیوانی) (أمّا) ئەوەی (تابع)ی (میل) بێ، لە گەڵ (ملاحضە)ی (عقل) و (شرف)ی (انسانی) وەکی وانە (ضال) نیە، چونکی (نوعا ما) (هدایەت)ێ (فطری) تیایە (معلوم)ە (هوا)ی (بهیمی) لەگەڵ (هدایەت)ی خوای گرد نابنەوە، (محال)ە ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ کە (میل) (شدەت)ی کرد، بوە (ملکە) (ازال)ە ناکرێ، بەڵکوو بە (مقتضی)ی لەدوای ئەدرێ، ﴿وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ﴾ کەچی ئەوان هەر خەریکی (فصل)ن؛ (أوّلاً) بۆ (هدایەت)یان (جنابی حق) ئەوەی

(موجب)ی (هدایەت)بوو، نواندی گوێ لە (قرآن)كە، چیان بۆ دەڵێ؟ لەچ (مقام)ی قسەی (ابلیس) و فەرمووده‌ی (عیسی)یان، كە خوا ئەیزانی، پاش چەند هەزار ساڵی دی ئەبێ، بۆیان (نقل) ئەكا. (آیات)ی (كونی)، (كُتُب)ی (انبیا) كوو ئەهۆنێتەوە! ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (أمّا) (تذكر)یان نەبوو (بَلْ تَمادّوا فِي الغَيِّ) ڕۆچوون لە (ضلال)ێ، ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِن قَبْلِهِ﴾ پێش (نزول)ی قرآن؛ ئەگەر (عیسوی) ئە گەر (موسوی) ئەوانەی (مؤمن)ن بە (وحدانیەت)ی (الهی) بێ (تعصّب)ن (تابع)ی (هوا) نین، (تابع)ی فەرمایش (حق)ن ﴿هُمْ﴾ نە (إتبّاع)ی (هوا) ﴿بِهِ يُؤْمِنُونَ﴾ بە (قرآن) (ایمان) ئێنن، (مانع)یان لەدڵا نیە. ﴿وَإِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ﴾ (قرآن) ﴿قَالُوا آمَنَّا بِهِ﴾ (بالفعل) ئەوە (انشا)ی (ایمان)ە ﴿إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّنَا﴾ (أبناءالله، أحبّاءالله)وە (أولیاءُالله)یان لە دڵ نە چەسپیوە، (حب)ی (رئاسەت)یان نیە (تابع)ی (حق)ن، (حق)یش لە (نظر) ئەو پاک (نفس)آنە دیارە ﴿إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلِهِ﴾ (قرآن) ﴿مُسْلِمِينَ﴾ (منقاد)ی (امر)ی (الهی) بووین. (ظلمات)ی (كفری) و قیل و فرتی دی، دڵی دانە پۆشین. (لازم) نیە (علی دین الاسلام) بووبین؛ ئەوی (موحد)ی بەڕاستی بێ وە (ایمان)ی بە (رسول)ی هەبێ (معناً مسلم)ە، بابەناو پێ نەڵێن؛ (إختصاص)ی (من حیث الإسم) بە (امەت)ی (محمدی) (عرف)ە (اصطلاح)ە (سیوطی) ئەفەرموێ: لە (خصوصیات)ی ئەو (امەت)یە، (تالیف)ەكی لێكردیە، كەلێی بۆتە وە، لەسەرجێ درێژ بوە، بنوێ، ئەو(آیة)ەی بەسەرا (وارد) ئەبێ، (یعنی) بە (اعتراض)؛ ئەو شەوە چی بۆ نایە، لە (جواب)آ، (بیان)ی كە بە (خبر)دێ، (جواب)ی بۆ ئەكرێتەوە، (٢) (وجە)آن (ذكر) ئەكا؛ خۆماندنی كردنی بێ هوودە.

﴿أُوْلَئِكَ﴾ ئەوانە ﴿يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ﴾ (اجر)ی (سابق)ی (اسلام) و (لاحق)ی؛ لەوانە نین (الاسلامُ يَجبُّ ما قَبْلَهُ) لە (دین)ی خۆیان لە (اعتقادیات)یان لە (اخلاق)یان باش بووین، كە (مسلْمان) بوون، بە تەواوی

بۆيان ئەنووسرێ ﴿بِمَا صَبَرُوا﴾ لەسەر (حق) (قبل‌الاسلام) ئەوانە لەناو (قوم)یان کەمن، وەبێ دەستن، وەلە (طرف) (پاپ) و (حاخام) بێ (قدر)ن، (حتى) (لعن)یان لێ ئەکەن حێرمیان ئەکەن ﴿وَيَدْرَؤُونَ﴾ (دفع) ئەکەن ﴿بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ﴾ (سيئه)ی خەڵکی، ئەوە لە (مقول)ەی (أتبع السَّيئةَ الحَسَنةَ تمحَها) بنە وەکی (عبادالرَحْمن إذا خاطبهُم الجاهلونَ قالوا سلاماً)یە ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ (لَمْ يسرفوا ولَمْ يقتُروا).

﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾ (إذا مروّا باللغوِ مَروُّا كراماً) ﴿وَقَالُوا﴾ بەهەرزە گۆیان (مُشْتَغل) بە (لغو) (شتی هیچ وپڕ وپووچ) ﴿لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ﴾ (لاحُجَّةَ بينَنا وبَيْنَكُم) ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ﴾ خۆ لە (صحبه تيان) ناکەین، (حقيقة) ئەوانە لە (عباد الرَحْمن)ن؛ جا ئەوانە کێن؟ یا (ابو رفاعه)و (١٠) (یهود)بن، ناویشیان (معلوم) نیە، یا (٤٠) کەس بن، لە (اهل)ی (انجیل) (٣٢)؛ لە (حبشه) لەگەڵ (جعفر)ی هاتن: (٨) لە (شام) (بحیری)، (ئەبرەها)، (اشرف)، (عامر)، (ایمن)، (ادریس)، (نافع)، (تمیم). (ظاهر)، وایە ئەمانە (عرەب) بووبن یا (ابن‌السلام) و (تمیم داری)وە (جارپود)و (عبدی)وە (سلمانی فارسی) بووبن، ئەویش بە (اعتبار)ی جست وجۆ و (تنصری) لە (اهل)ی (کتاب) (حساب)ە؛ یا (مطلق)بی، چیە؟ ئەمرۆژ (بعض)ێک لە (نفس)آن (مسڵمان) ئەبن، (لکن) (سیاسیون) (دنیا)یان کردە (ملعب)، (پاپیون)ی (متعصب) خەریکی (هدم)ی (اسلام)ن، بە هیچ (موفق) نەبوون، بە (سفور)ی ژنان، (ایمان)یان لە (مسڵمان)آن ساند، وەکی (عزەت)یان بردن لەو (آیات)ی (مسرود)ە دەرکەوت، گروهی (تابع)ی (هوا) (بوجهٍ من‌الوجوه)، (بآيةٍمن‌الآيات)، (وكتابٍ من‌الكتب) یا (کتابین) (ایمان) نایەنن؛ ئەوانە (ضالم)ن، خودا (هدایەت)یان نادا، گرۆهێ لە (اهل)ی (کتاب)، بێ (لجاج) و (عناد)، (طلب)ی (آیات)ی (کونیەت)، (اعجوبە) (ایمان)یان هینا. (معلوم)ە (جنابی رسالەت) پێخۆش بوو، (سادات)ی (قوم)ی خۆشی،

وەكـی وانــە (ايمــان) بێ نن، لــە (ظلمــات)ی (كفــر) (نجــات)يــان بــێ، وەنەبنە (عائق)ی (نشر)ی (دين)، هەم خزم، هەم گەورە، (سواد)ی (عرب) تەماشای وانی ئەكرد، كەو، بێ (فهم) و (نظم)ی (آية) جوانە، ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ﴾ لە (اقويا) و (اهل)ی (مملكەت)، خۆش بويی، يا لات خۆشــی بێ، (هدايەتيان) بێ لەبەر (زێد)ە (فائدە)كی ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾ با (اجنبی) بێ (فقير) و بــێ دەســەڵات، (حسب الظـاهر)، بــێ (قـدرەت) و (قوەت) بێ، (لاشک) (جنابی رسالەت) (هدايەت)ی ئـەوانيـشی پـێ خـۆش بوو. (خصوص) (علما)ی (اهـل)ی (كتـاب)، (ايمـان)ی وانـيش (تـاثير)ی باشی بوە ﴿وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ (احـوال)ی (روحـی) (خفايـا)ی (نفسی) ئەو ئەیزانـی، چـاترو پتـری ئـەزانـی، وايـە: (مـدار)ی (هدايـەت)، (مـثلا)، لەسەر (كيفيات)ی (معنوی)يە. (شعر) ێ ئەڵێن:

(حسن زبصره بلال از حبشی، سهيل از روم

زخاک ابوجهل، اين چ بو العجب آست؟)

(لكن) جای (تعجب)ە؟ (حسن) هـيچ، ئـەو (رقابـە ت)ی لـە (بـين)ی (رسالەت پەنـاه)ەو (ابـوالحكـم) و (عمـروی بـن هـشام)دا بـوو، لـە (بـين)ی (ذات)ی هومـاين و (بلال) و (سهيل)ی نەبوو (ابو جهـل) و (امثـال)ی لـەو (امــەت)ە و (ســائر)ی (امــم) (ســەبـارەت) بـەو (نـوع)ە (اشــخاص)ە، (ايمان)يان نە دێنا، (دەعيە)يان (مانع) بوو، لە (رفاقەت)ی ئەوانە (أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ إلاَّ رَذلُونَ) (وكذا) چەند (آيات)ی دی. (دين) پەكی لەسـەر (ابـو طالب)ی نەكەويتە، بۆچ (هجوم) كەينە سەر (ابـو طالـب)؟ (مـامی رسـول) مامی خۆشەويستی، لەمنداڵی بەخێوی كرد، تا ئەمرۆ (حمايە)ی كرد، بـابی (امامی علی) دڵيان بۆ سە خڵەت كەين؟ لە گەڵ شيعان بۆ بە شـەڕ بێـين؟ بۆ (خصوصيەت)ی؛ ئەمە نە (دين)ە نە (ايمان)ە؛ خۆڕايی مەلايان لـەگـەڵ يەک (جدال) ئەكەن؛ ئـەگـەری (عـداوەت)ی هـەڵـدە ئـایـسێنن (صدق‌الله) (إنَّكَ لاتَهدى مَنْ أحبَبْتَ).

﴿وَقَالُوا﴾ ئەوانەی تو حەز ئەكەی (مسلمان)بن ﴿إِن نَّتَّبِعُ الْهُدَى مَعَكَ﴾ (ممكن)ە بە (هدايەت) زاني بی، (ممكن)ە (استهذاء) بكەن ﴿نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا﴾ دەر ئەكرێين، هەڵدەگيرێين لە ولاّتی خۆمان (بەسەواد)ی عەرەب لەسەر (كفر) وە ئێمە (ايمان) بێنين بە (عمومی) ئەبنە عدومان، تورت وتانامان ئەكەن، (فیالحقيقة) (قول)ی پووچ، بێ (أصل) و (اساس) ﴿أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا﴾ لەو (طرز)ە جێيەمان دامەزراندينە؛ كێ ئەتوانێ (تجاوز) لە (حرمەت)ی (حرم) بكا؟ (بالعكس) ئەوان (راس)ن (ايمان) بێنن، (سائر)ی (ناس) (ايمان (ئێنن) ﴿يُجْبَى إِلَيْهِ﴾ (جمع) و (جبايەت) ئەكرێ بۆ (طرف)ی وی ﴿ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ (معانە) خۆی (وادی)يە لە (اوديە)ی (غير)ی (ذیزرع)ە ﴿رِزْقًا مِن لَّدُنَّا﴾ (سعی) وانی تيا نيە، لە (بلاد)ی دوور بۆيان دێ، بە (تسخير)ی (الهی) ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ نازانن، ئەزانن (سبحان اللە) (حال)ی (بشر) (افراط) و (تفريط)ە، لە (كتب)ی (مواعيظی) بێ (قيمەت) ئەڵێ: (ملائكەت) ئەهاتن، لەپشت كيوی (ابوقبيس)ی بەرديان ئەهاويشتە ناوخرار، باريان ئەكرد لە حوشتران، ئی بەهشتی، بەردووكان ئەبوونە، شفتی و گوندۆرە و هەنار و (سائر)ی ميوەی دی. (حتی) (مغرور) بوو بوون، ئەيان ووت: (مسلمان) بێ (منەت)بن، با نەيەنە حج، (ملائكەت) دێن لەجياتیوان (حج) ئەكەن، (خێر) و (برەكەت)مان بەسەر دادەبارێنن، (أمّا) لە (حرب)ی (عمومی) دەركەوت، ئەمەلاف و گەزافە. ئێستاش نا (شكر)ی نەبێ (مدينە)شرە، (خصوص) (ملايان)پەرێشانن، ئەوەش (جزا)ی (خدمە ت)ی (دين)!

﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ﴾ (لا تُعدُّ ولاتَحصی) ﴿بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا﴾ (قاموس) ئەڵێ: (اَلْبَطَرُ) (مُحَرَّكَةً) (النشّاط) و (الأشرُ) (وقلّةُ إحتمال النّعمة) دياره ئەو (كيف) و (صفا) و بێ (تحملی)يە بوو، (اهل)ی (قريە)ی، ئەوانی بە (سعەت) و (كثرەت)ی (نعمەت)، قەپۆزيان بڵند بوو، هەڵفره وان ﴿فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ﴾ ئەبينن لە (سفر)آن، بەسەريان دادێ و دەرۆن، گەڵێتريش

هەيە، ئێوە ناى بينن، خەڵكيتر ئەى بينن ﴿لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ﴾ پاش (هلاک)ى (قوم) ئاوەدان نەبوونەوە ﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾ کەمەکيان لە (طرف) (قوم)ىتر ئاوە دان بوونەوە ﴿وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ﴾ کەسيان لە دوا نەماوە (ارث)ى خوا وەکى (زمحشرى) (اشارە)ێ بۆ ئەکا، وايە کە (الحاقى)بکا بە حاڵى (فطرى)، بيکاتە (قاعا صفصفا)وە (ارض)ى (مستوى).

﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ﴾ نەبووە ﴿مُهْلِكَ الْقُرَى﴾ (أيُّ قَرْيَةٍ كانَتْ) ﴿حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا﴾ (اصل) و (مرجع) پايتەخت؛ (مرکز)ى (حکومەت) و (رئيس)ى گەورە ﴿رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا﴾ (اتماما لِحُجَّة) مەبادا بڵێن: ئێمە (غافل) بووين، بە (تقاليد) و (ميول) (عقل)مان، هێزى نەمابوو، پەردەمان بەسەر چاودا هاتبوو، لەبەر چەشمبەندى وە (نير)ى (نجات)ى (کهنە) و (دجاجيل)ە، سەراسيمە بووبووين، (معتزلى) هەرچە ند ئەڵێن: (عقل) (حاکم)ە (أمّا) بەر (اختلاف) و (تباين) بۆ (اظهار)ى (حق)ى (خفى) و (مختلف فيە) (واجب)، (لازم)ە، خوا (رسول) بنێرێ ﴿وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ﴾ (خلاصە) ئەگەر (تعصب)ى (مذهبى) لێگەڕێ، ديارە خوا بەخۆڕايى (عباد)ى خۆى) (هلاک) ناکا. ئەگەر (ملاحظە)ى (شارعى) (الهى) و (حکمت) و (لطف) و (عنايەت)ى ئەکەى، (واقعى)يەکەى ئەوەيە، کە خۆى ئەىفەرموێ (رحمن) و (رحيم)، (رب العالمين)، هەنجەت بەکەس ناگرێ، (اغوا)ى بکا، تا (عذاب)ىدا، (کيف)ى بە (عذاب)دان نايە. ئەگەر تەماشاى (قدرەت) و (قوەت) و (کبريائى) و (غنا)ى (ذاتى) و (قهر) و (وحدانيەت)ى ئەکەى، (کائنات) زێر وزەبەر کا، ئەڵێ: چى؟ کێ دەسەڵاتى هەيە؟ (مَنْ يَملُكُ مِن الله شيئاً إنْ أرادَ أن يُهلك المسيحَ ابنمريمَ وأمَّهُ و مَن فِيالارضِ جميعاً؟) نا (شکرى) نەبێ، چونکى (ميل)ى (ملا)يان لە (نزاع)ە، (فرقە)يە بە (نوع)ى ئەتوڕێ، (فرقە)يە بە (وجە)ێ تر. (حاکميەتى) (عقل) (ادراکى)يە، (قوەت) و تۆ بزى لەسەر (انسانێ) (دون) نيە، (فکيف واحد)ى (قهار)؟

﴿وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ﴾ هەرچی بێ بەهەر (وجە)ێ بۆتان بێ، بتان‌درێتێ ﴿فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (حیات)ێ (دنی) ﴿وَزِينَتُهَا﴾ ئیوەی نیە، پێی (مغرور)بن؛ ئەمرۆ تا سبەی (خلاص) ئەبێ؛ ئەمرۆ (ملیۆنیر)ە، سبەی (افلاس)ئەكا بۆ بە (معیشەت)ی (دنیا) ئەكەونە (فرح)؛ (تكبر) و (تجبر)؟ ﴿وَمَا عِندَ اللَّهِ﴾ لە (ثواب) ﴿خَيْرٌ﴾؛ (متاع)ی (دنیا)ش ئەگەر بە جێ (صرف)كرێ، پێی (نائل)ی (خیر)ی خوای ئەبی (ذاتا) چاكە چاترە ﴿وَأَبْقَى﴾ چونكە (ابد)یە، (لاینقطع)ە ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ ئەوەندەی تێناگەن؟ بزانن (متاع) و (زینەت)ی (دنیا) لە (معرض)ی (زوال)ە.

﴿أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا﴾ بە (مقابل)ی (احسان)ی (اتفاق)ی (فی‌السبیل الله)ی ﴿فَهُوَ لَاقِيهِ﴾ بێ (شك) ئەیگاتێ. (شكر) (اتفاق)یان لە (خلق)ی (فی‌الوعد) (جائز) نیە؛ گەرچی (نظر) بە (امكان)ی (ذاتی) (ایجاب)ی ئەكرد، لای (بعض)ی (جائز) با؛ (أمّا) ئەڵێن: (نقص)ە، شتی (نقص) بۆ (كامل)ی (اكمل) (محاڵە) وادێتە یادم لە (موقع)ێ (صاحب)ی (مواقف) (عضد الدین) ئەفەرموێ: نازانم (فرق)ی چیە؟ (اصحاب)ی ئێمە ئەگەر بڵێن: ئەمە (قبیح)ە، ئەڵێن: (جائز)ە، (نظر) بەخوا (حسن) و (قبح) (علنی)یە، ئەگەر بڵێن: (نقص)ە ئە لێن: (محاڵ)ە، نابێ (مع انە) (قبیح) (نقص)ە، (نقص) (قبیح)ە، (او كما قال) (رحمة اللە علیە) (حقیقة○) (تعصب) (خراپ)ە (عقڵ) ئەزانێ؛ (بعض)ە شت لەخوا ناوە شێتەوە، (ممكن)نیە بیكا، (لازم)ی (ممكن)ە، بۆ هەموو كەس، لەهەموو (حاڵ) (مُمْكِنُ الوقوع)بێ؛ ئایا ئەو كەسە ﴿كَمَن مَّتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (ولو) لە (غایەت)ی خۆشی و (صفا) دابێ ﴿ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ﴾ بۆ (عذاب)و ئاگری (جهنم) (و بئس المصیر) لەو(آن)ی (آن)ەكی (عذاب)ێ (الم)ێ، پێچكی بەزگ دابێ هەموو (لذائذ)ی لە (فكر) ئە چێ ؛ (فكیف) بە (حیات)ێ پڕ(الام) و (اسقام) و (اكدار) و (هموم) و (غموم) و (احزان) و (محن) و (رەنج) و (غصە) و (دەرد) و(بلا) و

(جور) و (جفا) له (فراق)ی آه‌آه، (إنَّ حُزناً في ساعَةِ الْموتِ أضعافُ سرورٍ في ساعةِ الميلاد) (حقّاً) ئەوی بە (حیات)ی (دنیا) (مغرور) ئەبیّ، (احمق)ە.

﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ﴾ ڕۆژی (قیامەت)، (أنّه) ڕۆژیەتره، لام وایه (اضمار)ی (اذکره) زۆر خۆشنیه ﴿فَيَقُولُ﴾ (بالواسطه) یا (بالذات) لەگەڵ ﴿أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ﴾ له دنیایه ﴿تَزْعُمُونَ﴾ (أوْفَقَ)ە (أظهر)ە؛ واتان گومان ئەبرد، (شرکا)ی منن، ئەوانه کووان؟ لێره هەردوو (مفعول)ی (زعم)ی (حذف) کرایه، لەبەر (قرین)ە. ئایا (إقتضار) لەسەر یەکیان دروستە، دروست نیه؟ (منازع)ە (عائد)ی (علما)ی (نحو)ە؛ وابزانم لێره پێی ناوێ وادەر ئەکەوێ (اتباع)ەکان (اشاره) بۆ (رؤسا)ی (اغوا) ئەکەن.

﴿قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ (قول)ی خوای (حکم)ە، ئیئێره لەپاش هەموو (آلات) و (ادوات) و (ادراک)ە؛ (رسول)ی نارد (ازاله)ی (شبهه)یان کرا، (ایمان)یان نەیەنا، دەها (تجاوز)یان کرد، (ثابت)بوو، (کفر) و (شرک)یان له (عناد) و (تکبر) و (حسد) و (حُبّ)ی (تراس)ە، (اتباع)ی (هوا)ی (نفس)ە، (انفحاس)ی (في الشهوات)ە ﴿رَبَّنَا هَؤُلَاءِ﴾ ئەوانەی له (مدافعه)ی خۆیان، (مسئولیەت) ئەهاوێنه سەر ئێمە ﴿الَّذِينَ أَغْوَيْنَا﴾ ئێمە ئەوانمان اغوا کرد ﴿أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا﴾ (اکراه)مان نەبوو، وەکی (شیطان) ئەڵێ: (ما كانَ لي عَلَيكم مِنْ سُلْطانٍ إلاّ أنْ دَعَوْتُكُمْ فأستَجبْتُم لي) زۆر نەمایه (جذم)کەم (ضلال)ی (رؤساء) لەمەڕ (اهالی)یە، (میل)ی وان، ئەوانیش گومڕاه ئەکات ﴿تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ﴾ لەوان (تبری) ئەکەین، (التجا)مان بو (جناب)ی توه ﴿مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ﴾ (عبادەت)ی هوای (نفس)ی خۆیان ئەکرد، (حقیقة)وایه ئەگەر (ملک) ئەگەر (قائد) ئە گەر (دکتاتۆر)یش بێ، بێ (ره عیه) چیپێئه کرێ؟ (اهالی) ڕوو له (ظالم) وەرگێڕێ، چی پێئەکرێ؟

﴿وَقِيلَ﴾ بۆ (اتباع) ﴿ادْعُوا شُرَكَاءكُمْ﴾ ئهوانی (تَبَرَّا)یان له ئێوه کرد ﴿فَدَعَوْهُمْ﴾ هاوار (یا فلان)، (یا) نازانم کێ ﴿فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ﴾ (ابا)یان لێئهکهن خۆیان پێقوتار ناکرێ، چۆن بههانای وانهدێن؟ ﴿وَرَأَوُا الْعَذَابَ﴾ ههردوولایان وهکی (ضحاك) ئهفهرموێ، (عذاب)یان چێشت ﴿لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ﴾ نهیاندهدیت، ئهمه (سؤال) له (اله)ه، ههروهکی ئهوی پێشی له (شریک)ی بوو.

﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ چتان (جواب) دانهوه؟

﴿فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنبَاء يَوْمَئِذٍ﴾ که سێ (اهل)ی (معرفهت)بی، بێ بیم و(خوف) و ههراس، که (سؤال)ه کیان لێکرد، (جواب)خۆی بۆی دێ، (حاجهت) نیه به (تحریک)ی (فکری)، وه (إلاّ) (جواب)ی بۆنایه؛ (کانه) کۆره، ڕێدهر ناکا، ههرچهند خۆی (جولان) بکا، (فائده)ی نیه (آخر)ی شهرمهسار و (مات) و (مبهوت)ده بێ ﴿فَهُمْ لَا يَتَسَاءلُونَ﴾ چ لێک پرسن؟ بڵێن هه مووی وهکی یهک بێ (جواب)ن؛ (مرؤس)هکانیش ئهیانزانی، ئهگهر (اتباع)ی (رسل)یان کردبا (رؤسا)چیان پێ ئه کرا؛ ئهوانه دیارن، دیاره ئهوانه دوورن له (فوز) و (فلاح)، وهدوورن له (نعمهت) و (رحمه ت)ی (الهی).

﴿فَأَمَّا مَن تَابَ﴾ له (شرک) ﴿وَآمَنَ﴾ به (وحدانیه ت)ی (کبریائی) (صفات)ی (رسول)ی ﴿وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ (جامع) (بین‌الإیمان والعمل الصالح) ﴿فَعَسَى أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ﴾ (أمّا) (کُفّار)هکان نه (عسی)یه نه (لعلّ)ه نه (لیت)ه نه (لو)، (مایوس)ن ئهو (کآفرانه)، گاهێ ئهیان ووت (آیة)، (آیة)ی وهکی (موسی) ئهوانی تر، گاهێ ئهو (آیة)همان ئهوێ، ئهوهمان ناوێ، ئهبێ (قصر) و (قصور)ی ههبێ، بڵند بێ بۆ ئاسمان (وهکذا)، گاهێ ئه ڵێن: با (ملک)بێ، یا، (رجل)ێ (عظیم) (غیر)ی ئهوه.

﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاء﴾ له (آیات) و (عبر)، (قلب)ی (عصا) به مار، (تاثیر)ی (شخص)ی (موسی)ی ههبوو؟ (حاشا) (وکذا انفلاق)ی (بحر) و

(انفجار)ی ئاو، ئەوانە ئەوەی بوو، وەئەوەی ببی بە (خلق)ی خوایە، چی (اختیار)کا، ئەوەی (ایجاد) ئەکا ﴿وَيَخْتَارُ﴾ بۆ (رسالەت) ﴿مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ﴾ ئەمە بۆ (سلب)ی (اختیار) نیە، وە کی (آیة)ی (سورە)یی (احزاب)ە (إذا قَضى اللهُ وَ رَسولهُ أمراً ما كانَ لَهُم الخيرة...الآية) بەڵکوو ئەوەیە (مقابل)ی خوای بڵێ‌ی: ئەو (آیة)م ناوێ، ئەوەم ئەوێ؛ بەو (ذات)ە (راضی) نیم، بۆ (رسالەت)، (فلان) کەسم ئەوێ ئەمە چۆن ئەبێ؟ (انسان) (مختار)ە (رای العین) دیارە، (بدیهی)یە (قدرەت)ی هەیە، (تاثیر)ی (مشهود)ە، (مقابل)ی (وجدان) و (عیان) و (بداهەت) ئەڵێن:چی؟ نازانم (اشاعره) بۆ چی (سلب)ی (قدرەت) یا (تاثیر)ی لە (انسان)، ئەکەن (أمّا) ئە ڵێن جنۆکە (قدره ت)یان هە یە خۆیان (تشكل) کە ن بە (اشکال)ی (مختلفه) (سبحان الله) (انسان) (حیوانات) ئەو هەموو (تطورات) و (تشکلات)ەی بەسەردادی، هیچی بە (اختیاری)بە ئاگاداری نیە. لام وایە خۆ (تشکل)کردن (محال)ە؛ بەڵێ، (سلب)ی (قدرەت) و (عقل)یان لە (مسڵمان)آن کرد، روویان لە (مادیات) وەرگێڕا، کەوتنە (وادی) (خیاڵ) و (علم)ی (غیب) دەستیان کرد، بە (کشفیات)ی (ما فی اللوح المحفوظ)، (ما تحت الثَّری)، (ما فوق الثُّريّا)، (آبار) و (جبال) و (اودیە)ی (جهنم)، (باغات) و کۆشک و سەرای بەهەشت؛ (جابلقا) و (جابورصا)، (ارض)ی (سمسم)ە؛ لە (ارض) (غافڵ) بوون! (آوروپایی) لە (خرافات)ی (تورات) و (مسیحی) ڕوویان وەرگێڕا (کشف)ی (اسرار)ی (طبیعەت)یان کرد، بە (طیارە) فڕین بە (غواصە) چوونە (قعر)ی (بحار)؛ (استیلا)ی (ممالک)ی (اسلام)یان کرد، (مسڵمان) بێ (قدرەت) و بێ دەسەڵات و بێ (آلات) و (ادوات)؛ بپاڕێوە، هاوار (یا ئومەرمەندان) (یا خاڵ خاڵان)، (پیروتە سووری مەرگێ)، (شێخ پریسی ئەنگۆزی) (یۆک) کەس نیە، کەس بەفریاد نایە. (حقا) ئەوانەی (اختیار)یان لە (مسڵمان)آن (سلب)کرد، (عقڵ)یان لێ‌گۆڕین، لە (سعی) و (عمل)ی (دنیوی)یان کردن،

بوونە (معين)ی (غايەت) بە (قوەت) بۆ (استيلای) (كفار). (رسالە)كم هەيە، لە (بحث)ی (اختيار)، زۆر نايابە، (قيمەت)دارە ئومێد ئەكەم (نفع) داتە (ارباب)ی (علم)؛ (علمای معتزلی) و (مفسرين) لێرە سەيريان هەيە. (حتی) (بعض)ێ (ما)ی ناكەنە (نافی)يە، ئەیكە نە (موصول)ە (مفعول) بۆ (يختار)؛ وە(خِيَرَ) بە (معنا) (خير) ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ئەم (خير)ە و (سائر)ی (تعندات)يان (مدار)ی (شرك) بوو (جنابی حق) لە (شرك) و (شريك) (مقدس)ە.

﴿وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ﴾ ئەوەی بزری ئەكەن، لە ناو سينگيان؛ سينگيان، دڵيان بزری ئەكا، لە (اعتقاديات) و (اخلاق) و (ميول) ﴿وَمَا يُعْلِنُونَ﴾ ئەوەی ئاشكرای ئەكەن، ﴿وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ (واجب الوجود)ی (بالذات) (واحد)ی (حقيقی)، (شركەت) هەڵناگرێ ﴿لَهُ الْحَمْدُ﴾ با (عام) بێ لە (شكر)يش ﴿فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ﴾ (الە)ی وان (غير) (محمود)ن ﴿وَلَهُ الْحُكْمُ﴾ (قضای) (نافذ)بێ (معارض) ﴿وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ بۆ لای كەسێ دی نيە، (مكافات) و (مجازات) (عائد)ی وی‌يە.

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ﴾ وە كی ئەفەرموون: خبرەم دەنی ﴿إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا﴾ (دائم) شەو بێ ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ (شمس) (محو) كا، يا (ساكن)ی كا (تحت‌الأرض) يا (ارض) ڕاوەستێنێ (سرمد) يەكی ئەڵێ: (فَعْمَلَ)ە، (م)يم (زائد)ە؛ يەكێ ئەڵێ: (فَعْلَلَ) و (زائد) نيە؛ (قاموس) وائەگەيەنی (م)يم (أصل)ی بێ؛ وە ئەڵێ: (السَّرْمَدُ: الدّائمُ الطويلُ مِنَ الّيلِ) ئەگەر ڕۆژ نەما، (حيات)ی (حاضر)ە لە عەردی نامێنێ ، زوو (قيامەت)ڕادەبێ ﴿مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَاءٍ﴾ كەسێ هەيە؟ كێ هەيە؟ (حاشا) كەس نيە. ئەوانەی نيزيكی (قطب)ن (صورة) (انسان)ن، (أمّا) (سيرة) (حيوان)ن، (مع انە) شەو ڕۆژيان هەيە ﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ تێناگەن.

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ ڕاوەستێ لە (فوق)ی (افق)تان، (حرکە)ی (یومیە)ی نەمێنێ ﴿مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ﴾وە کێ شەوی ئێستا ﴿تَسْكُنُونَ فِيهِ﴾ نافەرموێ: (بظلام)، چونکی (مزعج)ە، وە جێی نیە ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ نامێنین؛ (اختلاف) و (تعاقب)ی (لیل) و(نهار) چەند بە (فائدە)یە؛ ئەگەر بیبەن، بیبینن، پێیدا دەڕۆن، (احوال)ی (کائنات) دەزانن ئەبن بە (علما)ی (فلکی) (دقائق)ی (صنع)ی ئەزانن (بالمرة) لە (شکوک) پاک ئەبنەوە. ئەزانن بە چ (علم) و (قدرەت)ی ئەو (خلق) و (ایجاد)ە ئەکرێ، بە چ (ارادە) (ارادە)ی ئە درێ. ئە گەر چی (آیة) (اشارە) ئەکا بۆ (تمانع)، (أمّا) ئەڵێن: بۆ خوا (ممکن)ە، وەئەتوانێ بە (ضیا)یە وەک (ضیا)ی (کهربایی)، شەوتان بۆ ڕووناک بکا. ئەگەر (شمس) (دائما) (فوقالأفق) بێ ، خوا ئەتوانێ شتی (کثیف) بکاتە (حائل)، بکەونە ژێر سایەی، ئارام بگرن، بخەون. (بناء علیه) هیچ (اشکال) لێرە نیە؛ (ولو) (مثل)ی (سیدیئالووسی) (اشکال)ێ (بیان) ئەکا، (أمّا) لە (دفع) و (حل)ی (عاجز)ن.

﴿وَمِن رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ﴾ لەشەوێ ﴿وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ﴾ لەڕۆژێ؛ (کسابەت) بکەن. لە (أعظم)ی (فضل)ی خوایە، (انسان) بە (کسابەت)ی خۆی گوزەران کا. (توکل) بەو (نوع)ەی (صوفیە) ئەفەرموون، لەگەڵ (اسلامەتی) ڕێک ناکەوێ (لَهُ الْحَمْدُ)؛ (الجائات) و (ضروریات) (سوق)ی (امە ت)ی کرد، بۆ (کسابەت)؛ وە (الا) (حکایات)ی (صوفی)یان، (یجوزو یجوز)وی (سنی)یان (عالم)ی (محو) ئەکرد. (رضوان)ی خوای لە (فاروقی أعظم) ئەفەرموێ: (متوکل) ئەوانەن، تۆو ئەهاوێنە ناو (أرض)؛ بۆ شین بوون و پێ گەیشتنی ئومێدیان بەس یە خوایە، لە باسی (توکل) تەماشای (احیا)ی (غزالی) ئەکەی (دهشەت) ئەگری. (أمّا) لە (بعض)ە (ابواب)ی دی، تێ هەڵدێنێتەوە ﴿وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ لەسەر (نعمەت)ی، ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ

﴿تَزْعُمُونَ﴾ ئـەوە بـۆ (عمـوم)ە (الجـواب): (بهـت)و (دهـشەت)و (حيـرەت)و شەرمەساری، ﴿وَنَزَعْنَا﴾ با (حال) بێ ، (قد)ی بۆ (مقدر) کرێ ﴿مِن كُلِّ أُمَّةٍ﴾ (منالأمم)؛ (اولین)وە (آخرین) ﴿شَهِيدًا﴾ (شـاهد)ێ؛ (شـهيدا) بـە (نبی) (تفسیر) ئـەفـەرموون، (نقـل) لـە (مجاهـد) و (قتـادە) (لكـن) مـن (كيف)م بـە (نـزع)يـان نايـە، هينانـە دەريـان بـە (سـرعەت). (شـهيد) بـە (رئیس)ی (قوم)، (داعی الی الشرک) (شـهيد)ی خۆيـان، جوانـە ﴿فَقُلْنَا﴾ بـە (امـم) يـا بـە (شـهدا) ﴿هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ﴾ (فرعـون) ئـەی ووت: (أنـا ربّكم‌الأعْلى)، (كهنه)، (روئه سا)ی (دين)، (اغوا)ی (امه ت)يـان ئـە كـرد؛ كووا (دليل) و (برهان)يان؟ ﴿فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ﴾ نه (شريک) نه (شـفيع)، وەکی وان ئە لێن؛ نیە؛ ئەو (حق) و (ماعدا)ی وی، (باطل)ە ﴿وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ لێيان گوم بوو، (مفتضح) و (خائب) و (خاسر) بوون.

﴿إِنَّ قَارُونَ﴾ يەكێ بوو لەوانەی (تحمل)ی (نعمەت)يان نەكـرد، (مغـرور) بـوون؛ (عاقبـەت) خانـە خوشـتوورو مـاڵوێـران ﴿كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَى﴾ (بنی‌اسرائیل) خزمايەتی لەگەڵ (حضرەت)ی (موسى) چ بوە؟ (ابن‌جريـر) (نقل) ئەكا لە (ابن‌جريج)؛ ئـامۆزای بـوە. (موسـى ابـن عمـران بـن قاهـث)؛ (قارون ابن يصهر بن قاهث). (بنـا) لـە (قـول)ی (ابـن‌اسـحاق)ی (موسـى) بـرازای (قـارون)ی بـوە. (ابـن‌جريـر) ئـەڵـێ: (اكثـر)ی (اهـل)ی (علـم) لەسەرقـسەی (ابـن جـريج)ن، لـە (روح المعـانی) (نقـل)ە لـە (ابـن عبـاس) پوورزای (موسـى)ی بـوە، خوشـكی داكـی؛ (أی مـاحَـصَلَ)؟ ئـەو (خـلاف)ە چيە؟ ئەوە ندە بەسيە، لە (قوم)ی (موسـى) بـوە، پـێيـان وتيـە: (منـور) لەبەر (حسن)ی (صـورەت)ی؛ لـە (هـە مـوو) (بنـی اسـرائيل) (تـورات)ی (زێتر يا چاتر لەبـەر بـوە، (أمّـا) (منـافق) بـوە، چ (وظيفـەيـان) نـەدايتـێ (رئاسەت)ی (دين)ی پێـوە بكـا، (حـسد)ی كرديـە. (حكايـەت)ی ئـەكـەن، نايەتە گوێم با (وجـود)ی بـۆ (قـول)ی (صـحيح) و (مقبـول) زۆر گوێـدێرم ئـەگـەر (لـزوم)ی هـەبـا، قـرآن (اشـارە)ی بـۆ ئـە كـرد بـەڕاسـتی (قـرآن)

(کتێب)ی خوایە، ئەوە ندەیە ﴿فَبَغَى عَلَيْهِمْ﴾ (طغیان)ی لەسەر کردن؛ بابڵێن: لەسەر (موسی)ش ﴿وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ﴾ (خزینە)، (ماڵ)ی (مدخر) (نقدی) و (غیرە) (نقدی)، (دفن) کراو (غیرە) (مدفون) ﴿مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ﴾ کلیلی یا (ظروف)ی، ئەوەی پارەی تێدا دادەندرێ، ئەمە (اهون)ە (رحمەت) لە (ضحاك)ی ﴿لَتَنُوءُ﴾ لەبەر گرانی (میل)ی کووڕی ئە دا ﴿بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ﴾ جەماتی بە (قوەت) وەکی (عصبة الأمم)ی ئێستا بێهێز نا، لە (عدد)ی (عصبە) (خلاف)یان زۆرە؛ (مبالغە)یە زۆریان لە کلیلی (قارون)ی کردیە، بی (لزوم)ە. سەیری: یەکی ئەڵێ: کلیلی (خزنە)ی باری (٧٠) هێستری بوە یەکی لە (ابن) (نقل) ئەکا (چوار سەد هەزار)؛ چی؟ با (دینار) بێ، (٤٠) کەس هەڵیان ئە گرت، هەر کۆڵەی (١٠) هەزار وەکی (سیدی ئالوسی) ئەفەرموێ: (امثال)ی (قارون)ی لە (خزنە)ی پترە، دیارە (لا یُعَدُّ ولا یُحصی) (صاحب)ی (ملیون) هەن، (فکیف) بە کەمتر لەنیو (ملیون)؟! (ابو مسلم) (معنا)یە (معقول) ئەفەرموێ: (مراد) لە (مفاتیح) (علم) و (احاطە)یە، (یعنی) ئەوەندە زۆر بوو، (حساب)ی لەسەر (عصبە)یە، بە (قوەت)ی (قلم) و ژمارە، گران دەهات ﴿إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ﴾ بۆ (تعلق)ی (اذ ْ)، (متعلق)ی (مناسب) (تقدیر)ی (اوفق)ە، (تعاق)ی بە (تَنُوءُ) خۆی نیە، (وَلَوْ) (زمخشری) فەرموو بێتی، وە (بیضاوی)ش قبوڵی کردبێ، (تعلق)ی بە (قال)ی (اتی)دوورە، وە (غیر)ە (مفهوم)ە ﴿لَا تَفْرَحْ﴾ (کیف) خۆش مەبە، بە (دە ولەت)ی خۆت مەنازە (فرح) بە (ماڵی)دنیا، (فرح)ێ (متکبران)ە و (باغیان)ە (مذموم)ە لەنەدیوبدیان ئەوە شێتەوە؛ ئەوەی هەبووی بێ، (فخر) بە (ماڵ)ی (دنیا) ناکا، (أمّا) (خدمەت)ی (دین) و (دنیا)ی پێئەکات ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾ خۆشی ناوێن، (دلالەت) لە (دنائەت)ی (طبعی) و چنۆکی ئەکات، ئەوی (علو) و (نزاهەت)ی (نفس)ی بێ ، بە (ماڵ)ی (دنیا)، (مغرور) نابێ.

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ﴾ (ثروەت) و سامانێ زوروزەوەند ﴿الدَّارَ الْآخِرَةَ﴾ (اجر) و (ثواب)ی (قیامەت)ی پێ (طلب)کە ﴿وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾ (لذەت)ی لێبزانە، بخۆ، بپۆشە بەناوی (إقتصاد) (بخالەت)مەکە، یا لەبەر (کثرەت)ی (اشتغال) و (ماندیەتی)، ئاگات لە (حظ)ی خۆت نە مینێ. نەختێ ئارام، کەمێ (استراحەت)، دەمێ (لذەت). گەلێ (تجار) هەن، لەبەر پرِ ئیشی و (حریص) بە بەر نان خواردنی ناکەون، کە (هلاک) بوون، بەخۆ هاتنەوە، پارچەیە ئەستووکی بەفرێترشی سندان ئەکا ﴿وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ چۆن خوا (احسان)ی بەتوو کردیە، تووش (احسان) بە خەڵک بکە ﴿وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ﴾ (انە) بەسیە ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ وا دەرئەکەوێ ئەو گفتوگۆیە، ئی (قوم) و (قارون)ە، باسی (موسی)نیە، (حکایەت) و (افترا)ی پێناوی.

﴿قَالَ﴾ (قارون) بە قسەی دڵتەنگ بوو ئێستا زۆرن، ئەگەر بڵێ: خوا پێی (کرم)کردینە، تووڕە ئەبن، ﴿إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِندِي﴾ (کما أحسن الله الیك)ی چی؟ بە (علم)ی (کسابەت) و (تجارەت) و (سعی) و(کۆشش) و(علم)ی (إقتصاد)؛ (قواعد)ی (إستحصال) (استهلاک)م؛ پەیا کردیە؛ چما بۆم باریە؟ ئەوە (معنا)یە (ظاهر) و (طریق)ێ (مالوف)ە (أمّا) (إستحصال)ی بە (علم)ی (کیمیا) خۆی نیە. (سبحان‌الله) (ابن جریر) (اشارە)ی بۆ ناکا؛ وا دەرئەکەوێ ئەو باس و خواسە دوای وی لە (بین)ی (مفسرین)آن پەیا بووە. (علم)ی (کیمیا) بێ (اصل)ە شتێکە بو (جلب)ی (مال) و (افلاس)ی (عباد) (اختلاق) کرایە؛ زۆر کەس (ثروەت) و سامانی (محو) بوویەوە (حتی) خۆێ، وەکی (امام الحرمین) فەوتایە. (جد)ی (عالی)م (ملا عبدلله ابن جلی) بە دوای یەکێ لەو (دجال)آنەوە بوو، ماڵی زۆری (صرف)کرد، دوایە براو (اقارب)ی (تهدید)ی کابرایان کرد؛ ئەگەر نەڕۆی، ئەت کوژین؛ هەڵات، گوم بوو، تا ئەو(آخر)ەش چەند دانە (طلق) لە (طاق)ی (کتب) خانەی داما بوو. مەلایە زۆر گەورە، وەکی (ابن سینا)

(انکار)ی دەکا؛ (بعض)ی (معارضە)ی ئەکەن؛ (تعلیل) بە (گوێرەی (علم)ی خۆیان ئێنن. (مدار)ی (نزاع) وایان زانیە، زێڕو زیوو (سائر)ی (معادن)ی دی (مرکبات)ن، (امتزاج)ی (عناصر) پەیا ئەبن. (عناصر)یشیان چ بوە؟ خاک و (هوا)، ئاوو ئاگر(ادخن)ە و (ادهن)ە؛ (آلان) (تبین) کردیە، (معادن)ی (حقیقی) (اصل)ن، خۆیان (عنصر)ێ (فطری)ن، لە (موالید)ین؛ نەزێڕ، نەزیو، نە (سائر)ی (معادن) بە (صنع)ی (بشری)نابێ ئەمڕۆ (کیمیا) بوە، (علم)ێ دی؛ (مدار)ی (اختراع)ی (عجاییات) کە بە (میلیون) و (ملیارد) زێڕ و زیو (جلب) ئەکا. بڕام بزانە (علم) بە (خواص)ی (اشیاء) پەکی لەسەر (علم) بە (حقیقەت)ی (شیء) نەکەوتوە، وە (الا) کەس چی پێنەدەکرا. (تجربە) و (مشاهدە) (کافی)یە؛ (مثلا) گیایە ئە خۆی، (اثری) (مشاهدە) ئەکەی، (بعد) (تکرّر المشاهدە) ئەزانی ئەوە (اثر)ی ئەمەیە، (ولو) ئەزانی (ماهیەت) ئەو گیایە، چیە؟ گەنم ئە هاوێتە عەرد شین ئەبێ، بە (فطرەت)، (دخل)ی (بشر)ی نیە (وهکذا) (أمّا) (تبدیل)ی (ماهیەت)، (تحویل)ی (شیء)ێ بە (شیء)ێ بە (تبدیل)ی (فصل)، کاری دیگەرە؛ (قیاس) لە (تجربیات) و (ئەمانە) ناکرێ، ئیتر ئەمەندە بەسیە. لە (تفسیر)ی (سیدی ئالووسی) زۆری (تفصیل) دایتێ؛ (انسان)ی بە (مەراق) نەبێ، لە (مطالعە)ی (عاجز) ئەبێ، ئاگای لە (تفسیر) نامێنێ. (امام فخرالدین رازی) لەو (نوع)ە (مباحث)ە، (تالیفات)ی هەیە؛ (أمّا) لە (تفسیر)درێژەی ناداتێ؛ ئەمە خۆیەتی. ئەگەر ئێمە باس لە (کیمیا) و (عناصر)ی (جدیدە) بکەین، زۆر دورو درێژ ئەکێشێتەوە (أمّا) (طنطاوی) (حقیقة) (تفصیلات)ی (نافع) (ایراد) ئەکات، لەهە مووی (عجایب)تر، (جدول)ی (مندلیف)ە بۆ (نظم) و (ترتیب)ی (عناصر)؛ وەلە (بیان)ی (ترکیب)ی (جسم) لە (اجزا)ی (لایتجزا) یا نڵێین (اجزا)ی (فرد)ە (مندلیف) (سبق)ی لە (علما)ی

(غرب) و (شرق) کردیە؛ (کیف)ت لێیە (مراجعە)ی (تفسیر)ی (طنطاوی) کە؛ (جزئی) چواردەمین لاپەڕی (١٣٦).

﴿أَوَلَمْ يَعْلَمْ﴾ ئەو (مغرور)ە، ئەو بێ (شعور)ە ﴿أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِه مِنَ الْقُرُونِ﴾ چ جایە (افراد) ﴿مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً﴾ بە (مالّ) و (حشمەت) و (قدرەت) و (مکانەت) و (متانەت)؛ (عزّ) و (جاە) ﴿وَأَكْثَرُ جَمْعًا﴾ (طبیعی) شتەکی لە (احوال)ی (امم) زانیوە. وا بزانم ئەو (حادثە)پێشی (غرق)ی (فرعون)بوە؛ چونکی (بعض)ێ ئەڵێن: (بغی)ی (قارون) (وەقت)ێ بوو کە (فرعون)کرد بوویە، (ملک)ێ گەورە لەسەر (بنی‌اسرائیل)یان ئەمە دوور نیە، (ممکن)ە زۆر (تدبیر)ی خراپەی لە (حق)ی (بنی اسرائیل) (عرض)ی (فرعون)ی کردبی (ملەت)ێ (هکذا)یی (انسان)ی وایان لێ پەیا ئەبێ؛ ئێمە ئەو جۆرە (اشخاص)آنەمان دیت ولە (عین)ی (زەمان) (حکایەت)مان بیستن. ﴿وَلَا يُسْأَلُ عَن ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ﴾ (بعض)ێ کەس گوناهێ ئەکا؛ (حتی) (قتل)، دزی، خەرمان سووتاندن؛ (نوعا ما) (وجە)ەکی هەیە. قسەی سووکی پێ‌ئەڵێ (تحمل)ی ناکا، (هجوم)ی ئەکاتەسەرێ، ئەی کوڕی؛ (تعرض)ی (ناموس)ی ئەبێ، پێی (قبولّ) ناکرێ (وهکذا) (سوء) (موجە)و (قبولّ)بێیان نا. (أمّا) ئەو (نوع)ە (مجرم)ە کەبە (مال) و (دەوڵەت) (مغرور) ئەبێ ، با (وجود)ی ئەبینێ ، هەزاران لەو زیاتر(محو) و نابووت بووین. لەو (زەمان)ی ئێمە چەند تەخت سەرنگوون بوون؛ پادشاهان سەرازێر بوون، خۆیان خانەدانیان، لەخاکی (مذلەت)دا ڕۆ چوون؛ ئەوانە (سئوال) لە (وجە)ی (جرم)یان ناکرێ؛ ئەوی ئەی کەن، ئەی کەن؛ (سئوال) لەچی بکرێ؟ لێرەش (بعض)ە (وجوە)ێ (معنا)یان فەرموە، لام خۆش نەبوون.

﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ﴾ (ممکن)ە (وَلا تَنْسَ نصیبَكَ) (تاثیر)ی تێ‌کردبێ، (ممکن)ە ڕۆژی جەژن بووبێ (یوم الزینة) چۆتە سەر (قوم)ی؛ (متکبرانە) بۆیان دەرکەوتوە ﴿فِي زِينَتِهِ﴾ (لباس)ی (فاخر) و (خدم) و (حشم)؛

(لازم) نیە خۆمان کەینە (مزین)ی (زینەت)ی (قارون)؛ خوتوخۆڕایی، تووش (مبالغات)ی ناپەسەندانە ببین، باوەڕمەکە بکاتە (زینەت) و (جلال)ی (ولی عهد)ی (ایران) کە (الآن) لە (مصر)ە بۆ مارە کردنی دەستگیرانی (فوزیە) خوشکی (ملک فاروق)ی چووە چ جایە ئەو (زینەت)ەی لە (وەقت)ی (وصول)ی بۆ (طهران) پایتەختی (پهلوی)! ﴿قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنيَا﴾ حەزیان لە خوشی و (لذەت)ی (دنیا) بوو، ئەوە (منافی) (ایمان)نیە ﴿يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ﴾ وەکی وی (لازم) نیە (سلب)ی (دەوڵەت) لە (قارون) تا (حسد)بێ، نیزیکە (نیەت)یان (خێر) بووبێ ﴿إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾ لە (نصیب) و (طالع) و بەختی گەورە دایە، خۆزیمان بەخۆی.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ بە (احوال)ی (نفس) بە (عواقب) (اشارە)ی تیایە، بۆ (جهل)ی ئەوانەی (تمنا)ی (مثل)ی (مائوتی قارون)یان ئەکرد. چابوو نەی فەرموو: (ایمان) وە (الا) بە (جزم)ی (کافر)یان ئەکردن ﴿وَيْلَكُمْ﴾ بە (هلاک) چن؛ (أمّا) ئەڵێن: (مقصد) (اجر)ە (منع)بن، وس ئەو (تمنا)یە مەکەن ﴿ثَوَابُ اللَّهِ﴾ (اجر)ی خوای لە (آخرەت) ﴿خَيْرٌ﴾ لە وەی (تمنا)ی ئەکەن ﴿لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ ئێوە (مادام) (مؤمن)ن (سعی) بو (ثواب)ی خوابکەن ﴿وَلَا يُلَقَّاهَا﴾ نایگەیاندرێتێ (یعنی) (جنەت) ﴿إِلَّا الصَّابِرُونَ﴾ خۆیان بگرن، بێ (تردد) و (إظطراب) بن، بە (مال)ی (دنیا) (مغرور) نەبن، وەکی (کوردی) دەڵێ: بە مستە ئاوێ نەکەونە مەلە.

﴿فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ﴾ نوغڵۆ بوون؛ خۆ وو خانی، (خزینە) و (دەفینە)ی بە عاردیدا بردنە خوارێ؛ ڕۆ چوون، بزر بوون. (ممکن)ە (خسف)ی مە عنە وی بێ (ممکن)ە (خسف)ی (حسی) بێ. لەو (ایام)ەش (حوادث)ی (خسف) زۆرە؛ (قریە)یە، (جزیرە)یە بە تەواوی ڕۆئە چێ، بە (زلزلە)، عارد شەق ئەبێ؛ کوشک و سەرایە (عظیم)،

عظیم)تیای رۆ ئەچی. ئەمە خۆشە، جای (انکار) و (استبعاد)نیە؛ (امّا) ئەو (حکایەت)ەی لە (ابن عباس) (نقل)ە، خۆی نیە. (ابن) (ذات)ێ گەورەیە، قسەی (معتبر)بوە؛ (خاصةً) لە (تفسیر) (دعا)ی بۆ کراوە ئەو (نوع)ە (اشخاص)ە درۆیان زۆر بەزاریەوە ئەکرێ؛ ئەم (نوع)ە (نقل)ە ئەبێ (فحص) کرێ؛ چونکی (قصاص) و (حکایەت) خوان، ئەو قسانە (نقل) ئەکەن، بە (لفظ)ێ کە (منوران)ی بێ (خبر) لە (اثر) و (خبر) وائەزانن (حدیث)ی (رسول الله)یە (العیاذ بالله) (خلل)ێ (عظیم)یان لە (اعتقاد) پەیا ئەبێ، (لله الحمد) ئەو قسانە لە (رسول الله)ی (نقل) نەکراین، وە (حکم)ی (حدیث)یشیان نیە، لە (اسرائیلیات)ە، بنۆڕە (قرآن) بۆ (تدبیر)ی (قبیح)ی (قارون) لە (حق)ی (موسی) (تسلیط)ی (موسی) لەسەر عەرد، وە (امر)ی (موسی) بە عەرد (قووتیان دە)وە (نوعا ما) (تنقید)ی خوا بۆ (موسی) هیچ (رمز)ێ (اشارە)یە (تلویح)ێ (اما)یە کی تیاهەیە؟ (سبحان الله) لەو (ماجری)یەی (قارون) لەگەڵ (قوم) باسی (موسی) نیە؛ (موسی) نیە ئەمە چیە؟ کوو (طلب)ی (زکات)ی لێ کردیە؟ زۆر نیزیکە لە (طرف) (فرعون) تالآن کرابێ، بەخۆ بە (ماڵ) و (حاڵ)ەوە، بزریان کردبێ ﴿فَمَا كَانَ لَهُ مِن فِئَةٍ﴾ (فئة)چیە؟ (جماعەت)ێ (میل)یان لەگەڵ یەک بێ وەکی (عناصر)ی (مالوفە) (اقتراح) بکەن؛ گوێ لە (فاوة)گرە، (وزن)ی (فعە)یە، (محزوف اللام)ە (راغب) ئەڵێ: لە فیاءة بە (معنی) (رجوع)ە، (وزن)ی (فلە) (محزوفالعین)ە (بیضاوی) (اول)ی (اختیار) کردیە، بۆ (ثانی) (تعرض)ی نەفەرموە. (ابن جریر) ئە نوێنێ کە لە (فیاءة) هەرچی بێ، (فئة)ی نەبوو ﴿يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ (نجاة)ی با، نەیەڵێ تفوم بێ ﴿وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ﴾ خۆی قووتارکا. (اساسا) لەوانە نەبوو، خۆی لەگەرداوان (نجاة)دا، سەرکەوێ.

﴿وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ﴾ (ظاهر) وایە (خسف)ی لەشەودا بووبێ، کە سبەینێ هەستان لەخەو، ئەوانەی تەمنایان ئەکرد، وەکی (قارون)بن بە

(دەوڵەت) و (ماڵ) ﴿بِالْأَمْسِ﴾ دوێنێ، زۆر (موافق)ە، (مشاهده)یان كرد ﴿يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ﴾ (قبض) و (بسط) (عائد)ی وی‌یە، ئەوی (حظ)كا، دەوڵە مەندی ئەكا، ئەوی (حظ) كا (فقیر) و (حاڵ) تەنگی ئەكا، ئەمە (مناسب)ە لەگەڵ (بقا)ی (شخص) لە (ويك)ە قسەيان زۆر كرديە، (فتعول) لە (خليل) و (سيبويه)ی (اسم)ی (فعل)ە، (معنی)ی (تعجب)ە، وە بۆ (تحسر) و (ندامەت) ئەبێ، لە كوردی (وەی) لەچەند جێ (استعمال) ئەكرێ، لە جێی (تعجب) و (تحسر)، زۆر لە (انكار) لە (إظهار)ی (تالم)؛ يەكێ بانگ ئەكەن، درە نگ (جواب) ئەدا، ئەڵێن: وەی، سندان (أمّا) (كافی)نیە ﴿لَوْلَا أَن مَّنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا﴾ بە نەدانی ئەونوعە (دەوڵەت)ە، يانە (تجاوز) لە (تمنا) ﴿لَخَسَفَ بِنَا﴾ (ممكن)ە ماڵيان لێك نيزيك بوە، ئەو رۆ چووە، ئەوان ماين، ئەمەش (نعمة)ێ (الهی)يە، (موجب)ی (شكران)ە ﴿وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ (كفران)ی (نعمة).

﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ﴾ كە (قابل)ی (خسف) نيە (نعمة)ێ (سرمدی)يە، (ابدی)يە ﴿نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ﴾ (ارادە)ی ناكەن، (فعل) هيچ نە بەماڵ نەبە لە شكر ﴿وَلَا فَسَادًا﴾ (ظلم) و (عدوان) و (تشويش) و تێكدان؛ ديسان شەڕی (سنی) و (معتزلی)يانە ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ ئەوانەی (عفو) بكرێن (طبيعی) (عاقبەت)يان وەكی وان نابێ، (ممكن)ە بڵێين: ئەوانە (مقصود)ن، ئيدی (طفيلی)ن.

﴿مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ﴾ لەپاداشی ﴿خَيْرٌ مِّنْهَا﴾ لە (حسنە)ی وی ﴿وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ﴾ ئيوی (مقابل)ی (بالمثل)ە ﴿فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ﴾ (سيئە) دوای (سيئە) لە (قانونی عقوبات)ی (دولی) (موجب)ی (تشديد)ی (جزا)يە، (أمّا) ئیخوا وانيە؛ ئەوانە؛ (جزا)يە نادرێن ﴿إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ گيرۆدەی (اعمال)ی (سيئە)ی خۆيان ئەبن

﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ﴾ (عمل) پێ كردنی لەسەر (فرض) كردی بەسەر تووی‌دا (نازل) كردیە، پێیداوی ﴿لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ﴾ لە (اوقات)ی (ذلەت) بێ دەسەڵاتی (مایوس) مەبە، (موسی) چی بە سەرهات؟ كوو گەڕاوە (مصر)؟ (تاج) و (تەختی) (فرعون)ی بەناودا دا، تووش بە لەشكری گران، بە (سیف)ی بوڕان (مقابل)ی (عصا) و (ید)ی (بیضا) (عودەت) ئەكەیەوە، (مقام)ی (مفناد)ی لێ بوونی خۆت ئەو (اعدا)یانەی كە بە ماڵ ومناڵ ئەنازن، (خسف) ئەكرێن، مەگەر كەسێ بە (نور)ی (ایمان) (منور) بێ؛ لە (شمس)ی تابانی (هدایەت) (اقتباس)ی (نور) بكا ﴿قُل رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَى﴾ (ضایع)ی ناكا، (هذیان) ئەكەن، ئەوانەی (نسبەت)ی (كذب)و (افتراء) بۆ (جنابی رسالەت) ئەدەن ﴿وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ بە عاردیاندا دەباتە خوار.

﴿وَمَا كُنتَ تَرْجُو أَن يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ﴾ خوا (اختیاری) كردی، (كتاب)ی بۆ ناردی، لەسەر (ادا)ی (رسالەت)ی خزمەت لێ بوون بە دوژمن؛ (وفی الحقیقة) (رسولی اكرم) وەكی (موسی) لە خیاڵی (رسالەت) نەبوو، بەڵكوو (جناب)ی (خاتم) لە (موسی) دوورتر بوو، لە (تصور) كردنی بوونە (رسول)ی؛ ئەوانە جێی (ایمان)ن (خیالیون) تا، لەڕێی (طریق) ئەكەونە (خیاڵ) و (اوهام) (بعض)ی (دائما) گوێیان لەلای ئاسمانە، داخۆ كەی (وحی)یان بۆ دێ؟ چا وەنۆڕی (تشریف)ی (جبریل)ن، بەڵكوو (جنابی اقدس) بە (صورەت)ێ كە خۆیان (تخیل)ی ئەكەن (نعوذ باللە) لەشەڕی (وهم) و (خیاڵ) و (حب)ی (رئاسەت) و (تعصب)ی (قومی) ئەوە زۆر (خراپ)ە، (اسلام) (محو) ئەكا، لە (اثر)ی (قومیەت)دا دەركەی (رسالەت)ی (كاذبە)یان كردەوە؛ وادەرئەكەوێ ئەیكەن بە (ملعب)ە؛ ئەوانی دەماغ ودڵ (صاف) لە (خیاڵ)ی (رسالەت) دانین (كتاب)یان بۆ نایە.

﴿إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ﴾ بە توو بەڵكوو بەهەموو (عالەم) ﴿فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ﴾ وەكى (موسى) فەرمووى (رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيراً لِلْمُجرِمِينَ)

﴿وَلَا يَصُدُّنَّكَ﴾ بە (ضم)ى (دال)ى، (اشارە) بۆ (واو)ى جمع بۆيە ئەفەرموون: (أيْ الْكافِرُونْ) ئەو (كافر)آنە (منع)ى توو ئەكەن، نەت گێڕنەوە ﴿عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ﴾ لە (تامل) و (قرائەت)ى (آيات)ى خواى؛ (وَلَوْ) زۆر (سعى)كەن، وە (عصبە)يە (قوى) بن ﴿وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ﴾ (دوام) كەلەسەر (تبليغ) ﴿وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (بِوَجهٍ مِنَ الوُجُوهِ)- لەوان نى- لەوان نابێ.

﴿وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ﴾ (حتى) بە (سياسەت) و (توريە)، (وَلَوْ) شاهەنشاهى (ايران) و (امپراطور)ى (روم)بى، وەكى (فرعون) خۆيان بە (اله) بزانن، سەرفرووديان بۆمەكە ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ (وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ) (ذات)ى (واحد) و (واجب الوجود) و (قديم) و (ازلىّ) و (أبدىّ) و (سرمدىّ) و (اَلْحَيّ الَّذِى لايَمُوتُ)ە ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ﴾ لەبارىەک دێتە دەر (مركب)ە (ماعدا)ى خواى (ولو) (أعظم)ى (اجرام) و (أصلب)ى (اجسام)بى، وەكى تە ونى جاڵجاڵۆكەيە، سست وبێهێز و (قوەت)ى ئەڕوا، (قوەت)ى نامێنى ﴿إِلَّا وَجْهَهُ﴾ (غير)ى خواى (بسيط)ى (حقيقى) نيە؛ (جوهر)ى (فرد) (يعنى) (لايتحزّى بوَجْه) (حكما)ى (عصر)ئەڵێن: (مستقلا قابل)ى (وجود) نيە، (لازم) نيە (هلاک) بە (عود)ى (الى العدم المحض) بێ. (جواهر) و (اعراض)؛ (مجرد) و (مادى) (ممكن) لە (معرض)ى (زوال)ن، (ولو) (دائم الوجود) بن (حتى) (اعمال) ئەوەى بۆ خواى (لوَجْهِ‌الله) بێ، بە (اعتبار)ى (اثر)ى (صالح) ئەمێنێ، (استفادە)ى لێ ئەكرێ، ئەويدى (باطل)ە، بێ كەڵكە؛ ديارە (مراد) بە (وجهه) نيە. لە (سؤال)ى (علمى) ئەڵێن (وجە)ى چيە؟ كەس ڕووى بە دڵدا نايە. (امام) ئەفەرموێ: (بعض)ە (مشبهە)لە (رافضى)يان (بيان)ى (بن سمعان)

ئەڵـێ: خـواش هـەمـوو (أعـضای) ئـەفـەوتـی (الا وجـه)ی نـەبـێ (حقیقـة) (قول)ی بێ (وجه)ە، بەڵـێ (بعـض)ی لـە (کلیـات)ی (قـرآن)یـان کردیتـه (موجب)ی (هلاک) (مسلّمان)آن ﴿لَهُ الْحُكْمُ﴾ (قضاء)یه (نافذ)بێ (تحیین) و (استئناف)؛ ئەگەر (وجه) (کافی) بێ بـۆ (ادارەی) (انـام) و (فـصل)ی (قضاء) دیاره (أعضا)ی دی پێناوێ تـابـه (هـلاک)چـن ﴿وَإِلَيْـهِ تُرْجَعُـونَ﴾ بۆ (جزا)، کەسیترنیـه، (عبـادەت)ی کـێ بکـەیـن؟ کـێبکـەیـن بـەشـەریکـی (واحد)ی بێ (تبدل) و (تغییر)؟ لەخوداوەندی (انام)ئـەخـوازم، (حیـات)ی (دنیا) و (آخرەت)مان به (سـعادەت)بـێ (نائـل)ی (نعمـت)ی نـا (متنـاهی) ببین؛ (مسلّمان)آن به (هلاک) نەچن لـەدەسـت (ظـالـم)آن، (نجـات)یـان‌دا، (حمایـه)یـان کـا (علـم) و (دیـن) لـەو ولاتـه نـەبڕێتـەوە، ئـەو چرایـەی نەکوژێنێتەوە (آمین).[١]

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی سورەی (قصص) ڕۆژی (جمعه) (صباحاً)، (چوارە مـی مـارت) آخری (برد العجوز)، (اما) سەرما نەبوو، (٢٥) محرم ١٣٥٨ هجری وە (١٣١٧)شرقی.

سورەی (عنکبوت)

سورەیی (عنکبوت) لە (مکە)نازل بوە؛ وەک (زمخشری) ئەڵێ؛ پاش سورە یی (ڕۆم)؛ (سورە)یی (ڕۆم) دوای (سورە)ی (انشقاق) ئەمە دوورئەبێتەوە. (مناسبە)ی (سورە)ی (عنکبوت) لەگەڵ (نباء)ی (فرعون) و (قارون) (سرآمد)آنی (غرور) لە (غایەت) (قوەت)دایە؛ با (وجود)ی (بیت العنکبوت) (اهون البیوت)ە؛ (بیوت)ی ئەوان (أصلب البیوت)ە؛ (حتی) (آیە)ی (عنکبوت) لەدوای (هلاک)ی (قارون) و (فرعون) و (هامان) (ذکر) ئەفەرموێ؛ وە لەمەیانی (تفسیر)ی (آیات) زێدە (مناسبە) بۆ (قاریء)ی (ظاهر) ئەبێ، با (بعض)ە (آیەت)ی لە (مدینە) (نازل) بوو بێ، (قید)ی چیە؛ ئەگەربە (سند) (ثابت)ە، باشە؛ (عدد)ی (آیات)ی (٩٩)یە (بالإجماع) (سیدی آلووسی) ئەفەرموێ: وەکی (دانی) و (طبرسی) فەرموویانە:

﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾

﴿الم﴾ گوێ ڕاگرن؛ ئاگادار بن، لە (نوم)ی (غفڵەت)دا مەبن (فی الحقیقة) (نیسابوری) لێرە، بۆ (سِرّ)ی (اوایل)ی (سُوَر) (ایقاظ)ی (غافل)آن ئەکات؛ ئەڵێ: کەسێ (تامل)کا، ئەزانێ (سور)ی (مُصَدَّرَه) بە (حروف)ی (مُقطعه) زۆر (امور)ی (هام)ی تیایە، شایانە (اعتنا)یە (قوی) پێ بکرێ. کەسێ بڵێ: ئەو (حروف)آنە (معجزە)ن چونکی (معنا)یان نازاندرێ، لام وایە (مبالغه) ئەکات لە (قوەت)ی (ایمان)ی، وە (الا) (انسان) ئەتوانێ (بعض)ە (حروف) بنووسێ کەهیچ (مفتاح)ی نەبێ، کەس بە (معلوم)ی

نایانزانی، هەتا بە (خدمەت) (صاحب)ی (حروف) نەگەن، ئەوی ئەیڵێن، (عرض)ی کەن، تا (معلوم)مان بێ، (مراد)یەتی، یان نا؟ (حقیقة)بە (مجهولی)ئـە مێنێتەوە، وە (ممکن)ە گەلێ (اسرار) لە (حروف)ی (مخصوص) بزاندرێ، وە گەلێکی (مستور)بێ. (علما)یانی (ظاهری) بە گوێرەی (علم)ی خۆیان (نکات)ێ (دقیق)یان (بیان) فەرمووە، (علما)ی (باطنی) (نظر) بە (مشرب)ی خۆیان، بە (وجە)ێ تر (امور)ی (غریبە)یان (إظهار) فەرمووە، لە (ترکیب)دا لێرە ئەڵێن: (ربط)ی لەگەڵ (مابعد)ی نیە، لەبەر (استفهام)ی، ﴿أَحَسِبَ النَّاسُ﴾ با لەوانیتریش وابێ. (وارد)ی (خاطر) ئەبێ، لە (آیات)ی (مسرودە) (شمول)ی (قدرەت)ی (الهی) لە (سیَر)ی (انام) با (وجود)ی لە (اول)ەوە (ضعفا)ی (اسلام) زۆر (مهان) و (محقر) و(معذب) بووین. (اقویا)یەکان بە (اشد)ی (عقوبات) گرفتاریان کردینە؛ ئەمە بۆ؟ وا(لازم) بوو (جناب)ی (حق) بە (قوە)ی (قاهرە)ی خۆی ئەوانە (حفظ) بکا، (لاشک) ئەوانە ئەگەر (حفظ) کرێن، (سائر)ی (ناس)، بە (شوق) دێن، بۆ (دین)، (أمّا) بەو حاڵە، ئە ترسن، ناوێرن (مسڵمان)ببن، بۆیە ئەفەرموێ: آیا (خەڵک)ی واتێ ئەگا؟ ﴿أَن يُتْرَكُوا﴾ (ترک) کرێن کەس (تعرض)یان نەکا ﴿أَن يَقُولُوا آمَنَّا﴾ چونکی (ایمان)یان هێنایە ئەڵێن (آمَنّا) لێیان گەڕێین؟ ﴿وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾ (امتحان) ناکرێن بە (شدائد).

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ لە (امەت)ە کانی دی، ئەمە (سنەت)ێ (قدیم)ە، (مجادلە)یە لە (بین)ی کۆن ونوێ، نەک لە (الهیات) لە (سیاسیات) لە (حکمیات) لە (صنایع) لە (اختراعات) لە (نظریات). (طبیعی)لای خەڵکی (اسلاف)ی ئەو (مخترع)انەی کەئەمڕۆ (تقدیس) ئەکرێن، (حەپس) ئەکران، (نفی) و (اعدام) و (احراق)ی (بالنار)، (لعن) و (شتم) و (مغارقات) و (اهانە) ئەکران ئەمانەوا؛ (حکما)یتر پێئەگەیشتن، (فکر)ی وانیان (تقویة) ئەکرد دەی دەی (کرّ) و (فرّ)؛

(صبر) و (ثبات)، (اقدام) و (غيرەت) (استحقار)ى (حيات)؛ بابلێم": ممات! (بذل)ى (آمال) و (روح)؛ تا پێ‌گەیشتن، بەسەرکەوتن؛ (معارض)یان بێ‌هێز بوون نەمان؛ (اسرار)ى (طبيعەت)یان دەرخست، (ملەت)ى خۆيان سەرخت، (وكذا) (امەت)ى (رسول)ان، پاش (اضطهاد) و (عذاب)و (الام)؛ (غلبە) بۆ وانە؛ بەو (اختيار)ە ﴿فَلَيَعْلَمَنَّ اللّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا﴾ (بالفعل) بزانين، ئەوانەى بە ڕاستى (ايمان)یان هێنایە ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ لێرە ملايان (دەعوا)يانە خواى (تعالى)ن (قبل‌الشيء) (شيء) ئەزانى؟ (بعض)ێ لە (حكما) وە (ابن المنير)وە (جمع)ێ لە (منور)يني (اسلام) ئەفەرموون؛ (علم)ى (جنابى حق) (زەمانى) نيە، (جزئى)وەكى (كلى) ئەزانێ؛ (مجرد) لە (ماضى) و (حال) و (استقبال) من لەو قسە ناگەم، ئەگەر بوێرم ئەلێم: (مغالطە)یە (علم)ى (جنابى حق) (زەمان)ى نيە (آمنا بە)؛ (أمّا) (معلومات)ى زەمانى و (غيرە) (زەمانى)هەيە، شتێ‌نەبێ، (آلان) بە بووى بزانى، كوئە بێ؟ بە لێ (اولا) ئە زانێ ئە بێ (وقت)ى بون، ئە زانێ هەيە؛ پاش (فوت)آن ئەزانێ بووە. (علم) بۆ خوا (صفەت)ە (ذات التعلق)ە، (صور)نيە، تا (تبدلات)ى لە (ذات)ى (كبريائى) (محال) بێ. (واقعا)گەر (تجريە) نەبێ، ڕاست و درۆ ئازا و ترسنۆک، (عالم) و (جاهل) دەرناكەوێ. مندالى (مكتب) ئەگەر (امتحان)نە كرێن، (راسب) و (ناجح) و (اكمال) كوو دەرئەكەوێ؟ (درجات)ى (ناجح) چۆن (معلوم) ئەبێ؟ لايە (مسلمان) (عذاب) ئەبينن، بە و (اختبار) و (امتحان)ە، قاڵ ئەبنەوە، لايەديش ئەوانى دەربارەى وان (جور) و (جفا) ئەكەن، (نجات)یان نادا، ئەگەر (بعدە) (ايمان) نەيەنن، (محو) و نابووديان ئەكا.

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ﴾ (خاصة) دەربارەى (ضعفا)ى (مؤمنين) ﴿أَن يَسْبِقُونَا﴾ لەئێمە تێ ئەپەڕن؛ دەرئە چن؟ (انتقام)یان لێ

نەسێندرێ ﴿سَاء مَا يَحْكُمُونَ﴾ پیس و خراپ و بێ (وجه)ە، نا (معقول) و (خلاف)ی (واقع)ە.

﴿مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء اللَّهِ﴾ (ملاقات) (معنا)ی دیارە، ئەگەر (رؤیەت)یش بێ، لێرە لام وایە (مراد) نیە. ئەوەی (ایمان)ی بەخوا هەبێ کە (مختار) و (معید)ە ﴿فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ﴾ ئەو (وەقت)ی خوا دای نێ بۆشتێ ﴿لَآتٍ﴾ دێ، بێ (شبه)ە (ولَو بَعْدَ حينٍ و أجلٍ بعيدٍ) با (مسابقه)بکا، بۆ (إطاعه)ی خوا، بە (اوهام)ی (باطله) نەفرێوێ ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ﴾ بۆ (اقوال) دیارە (سمع) بە (جواهر) و (اعراض)ی دی (تعلق)ی نیە ﴿الْعَلِيمُ﴾ أمّا (علم) هەیەتی. نازانم (بعض)ێ (اعتقادیات) هەیە. بە (تقلید)ی (محض) نەبێ؛ کوو دەچێتە (ذهن) و (قلب)؟ هەرچی (انسان) بە (خیال) بلێ: (شیء)ە (لازم) نیە، لە (حقیقة)دا (شیء) بی.

﴿وَمَن جَاهَدَ﴾ ئەوی (سعی) بکا ﴿فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ﴾ (نفع)ی بۆ خۆیەتی، بۆ خوای نیە ﴿إِنَّ اللَّهَ﴾ (ذات)ی (واجب الوجود)ی (بالذات) ﴿لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ (انسان) و (جان) و (ملک) ئەوی (خیال)ی کەی (امامی شافعی) ئەفەرموێ:

(غَنَيْتُ بلا مالٍ عنالنّاس كُلُّهُم
ولَيسَ الغنى إلاّ عَنِ الشيء لابِهِ)

ئەگەر (ملاحظه)ی (استغنا)ی (ذاتی) بکەین، (بعث)ی (رسل) (حتی) (خلق) و (ایجاد)یش نابێ؛ (لکن) (مقتضی)ی (صفەت) ئەی هێنێتەجێ؛ ئەگەر (وجوبی) ببێ، (ذاتی)نیە، لام وایە (نزاع) لە (بین)ی (اشاعره) و (معتزله)ی (اعتباری)یە (اشاعره) (نظر) بۆ (غنا)ی (ذاتی) ئەکەن؛ (معتزله) (نظر) بۆ (مقتضی)ی (وصف) ئەکەن؛ ئەبایە، بێ (خُلف) رێک کەون (فصل)ی (قضا) لە (بین)آ بکەن، نەی خەنە (قیامەت). ئە وی (سعی) بۆ خۆی بکا، (عقبه)ی دێتە پێش، (خصوص) لەناو (فسقا)یان،

وەخوا (تعهد)ی نەدایە، کەسی (اطاعە)ی من بکات، لەکەس (عذاب) نابینی.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ﴾ ئی (سابق) ﴿وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ئی (حسن)یش بە (احسن).

﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ﴾ باب و داکی ﴿حُسْنًا﴾ (ذاتا) لەهەموو کەس زیاتر — (غیر)ی خوا — (انسان) (مدیون)ی (داک) و بابیە تی. (انسان) کەخۆی بوە داک و باب، (قدر)ی داک و بابی خۆی ئەزانێ. تالە غەم رەسیدە ئەبێ، (غیر)ی وان کەست نیە. کەگەورە بووی ئی (خلق)ت تێ دەئالێ، بە (اغراض)ی (مختلفە)؛ (ابتلا)ی (انسان) بەداک وباب (خاصة) — ئەوانەی بە (ایمان)، لەوان جودا بەوە، (امتحان)ێ (فتنەیە) زۆر (شدید)ە لە (راسب)ی کوڕان کەمتر نیە؛ (طبعا) (حظ) ئەکەن (ولد) لەسەر (دین)ی خۆیان بێ، ئەگەر جودا بێتەوە، تێئەکۆشن بۆ گێڕانەوەی ﴿وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ بە (دلیل) و (برهان)، بە (اثر)ی (خلق) و (ایجاد) خۆ نیە، بە (شهادەت)ی (برهان القانع)، بەڵکوو کەس لەوان لە (شریک)ی نیزیکتر نیە؛ کەئەوان (شریک) نەبن، ئیدی (بطریق الأولی) ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا﴾ ئەو (وەقت)ە بەقسەیان مەکە، (أمّا) لە (خدمەت)یان بێ (ادەب) مەبە ﴿إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ﴾هە مووتان ﴿فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ نێک وبەد.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ لەسەر (ایمان) و (توحید) (ثابت)بی، بە (احسان) و (ندارات) بێ لەگەڵ (أَبَوَيْن) (ولو) (کافر)بن ﴿لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ﴾ داک وباب لە (فکر) ئەکەن بە (صحبەت)ی ئەو (صالح)انە، ئەوانی دی ئەفەرموون: (داخل)ی (زمرە)ی (صالح)آنیان ئەکەین؛ ئەوانی (راسخ) (صلاح) (مقابل)ی (فساد)ە، (وصف)ێ (جامع)ە بۆ هەموو (خێر). پێغەمبەران (طلب)یان کردیە، خوا لە گروهی (صالح)انیان (حساب) کا، یا ئەیان هاوێتە (مدخل)ی (صالح)آن، (یعنی) بەهەشت،

(مـؤمن)ی ڕاسـتی ئـەبـێ (تحمـل)ی ئـازار بکـا — (مـادی) و (معنـوی)، (جسدی) و (روحی).

﴿وَمِنَ النَّاسِ﴾ (بعض)ێ، دیاره هەمـووی وانیـه ﴿مَـن يَقُـولُ آمَنَّـا بِاللَّـهِ﴾ ڕاست ئەکا، (مؤمن)ە (أمّا) بێ (تحمل)ە ﴿فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ﴾ لـەبـەر وی، له ڕێی وی ﴿جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ﴾ (اذیەت) و (عذاب)یان ﴿كَعَذَابِ اللَّهِ﴾ئـارامی لەسەر ناگرێ ﴿وَلَئِن جَاءَ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ﴾ (فـتح)و (غنیمـەت) لـه (مدینـه)ی ئەوەشێتەوە— (مع انه بعدالتـدوین)— زۆر پـەکمـان لـەسـەر (مکـی)و (مـدنی) نەکەوتوه ﴿لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ﴾ لەگەڵ ئێوه بـوویین، ئـەگـەر (موافقـەت)ێ بووبێ بۆ (غیری) ئێوه، له (خوف) بوه نەله (ڕەغبەت)و (میل) ﴿أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ﴾ (مـؤمن)و (کـافر)؛ (جـسور)و (جیـان) — (مافی الـصدور) ئێـوه ئـەگـەرچـی (اربـاب)ی (فراسـەت) (تفقـه)ە کـی بـۆ ئەکەن؛ (أمّا) (علم)ی (نافذ) بێ (شک) و (شبه) بـۆ خوایـه؛ ئـەگـەر ئێـوه لەدڵدا (خلل)تان نەبوو بێ، ئەیزانی، ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بـه ڕاسـتی بێ نفاق ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ﴾ ئەگـەر لـه ئێمـەش بـزرین، لـەخـوا بـزر نـابن. ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (ولیده) (غیر)ە (زیـد)ە؟ پـەک ناکـەوێ ئـەفـەرمـوون: (آیة)ی (وإنْ جاهَداكَ) له (حق) (سـعدی بـن وقـاص) و (عیاشـی ابـن ابـی ربیعه) (نازل) بـوه ئـەو (آیـەت)ەش لـه (حـق) (فـلان) و (فـلان) (تمـام). (أمّا) ئەوانه ببن، نەبن، (مساق)ی (سورەت) (ایجاب) ئەکا وابـێ؛ (قائـل) (معلـوم) بـێ یـا (غیـر) (معلـوم)بـێ ﴿لِلَّـذِينَ آمَنُـوا﴾ (فـاروق)ە؟ (غیـر)ی فاروقه ئەبـێ (جمـع)ێ بـێ ﴿اتَّبِعُـوا سَبِيلَنَا﴾ دوای ئێمـه بکـەون ﴿وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ﴾ دەبینی کورد ئـەڵـێ: ئۆباڵـت بـه ئـەسـتوو کـوردم (انـه) (امـر) ئەکەنـه خۆیـان؛ (ممکـن)ە بـه (ضـعفا)یـەکـانی (معـذب) بڵـێن: (حـساب) و(میساب) و (حشر) و (نشر) نیه، (بالغرض) ئه گەر بوو؛ گونـاهی ئێـوه، ئێمه هەڵی ئه گرین وەکی، (مجاهد) ئەڵێ: تۆڵه (دیه) ئێمه ئەیدەین؛ ئێمه له جیاتی ئێوه (عذاب) ئەکێشین؛ ئه چێژین ﴿وَمَا هُم بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُم

﴿مِّن شَيْءٍ﴾ (مثقال)ە (ذره)یە، (جزء)ێ (لایتجزء) کەلەو کەمتر نیە ﴿إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (ذاتا) قسەکەیان (معنا) (اخبار)ە؛ کەسێ (عزم)ی (جزم) بوو، بەخۆی ئەڵێ: دەبیکە (امر) ئەکاتە خۆی.

﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ﴾ گوناهی خۆیان ﴿وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ﴾ (مقابل)ی (اغوا) و (اضلال)یان، ئەوەندە باریان گرانە، (تحمل)ی چیتر ناکەن ﴿وَلَيُسْأَلُنَّ﴾ بێ (شک) و (شبه)ە ﴿يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ (محقق) بزانن دێ ﴿عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ لە درۆ و دەلەسەیە کەهەڵی ئەبەستن؛ خۆیان لە (سئوال) دەرناچن؛ کوو گوناهی ئێوە هەڵ ئەگرن.

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ﴾ بە (رساله ت) ﴿أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا﴾ تەماشای ئەو (صبر) و (ثبات)ە؛ ئەو (تحمل)ە! (مدّە)ی (عمر)ی ئەڵێن: لەهەزار زیاتر بوە ئێمە (مقصد)مان (زەمان)ی (ابتلا)یەتی، (تواریخ)ی ئەو (وەقت)ی (مضبوط)نیە. گەلێ (ملا)یانی خۆمان لە (زەمان)ی (تاریخ) (صاحب)ی (کتب) و (محدث) (مده)ی (عمر)ی (معلوم)نیە. زۆریان لە (بدا)ی (ولادەت) لە آخری (عمر)یان (اختلاف)یان تیا هەیە. هەرچەند کۆششی کرد، (فائدە)ی نەبوو؛ (أَقَلُّ قَلِيلٍ) (ایمان)یان پێهێنا؛ (سواد)ی (أعظم) لە (قوم)ی (مُصراً، معانداً) لەسەر (کفر) مانەوە ﴿فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ﴾ ئاو (دور)ی دان، گرتنی؛ خنکان ﴿وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (حقیقة) (ظلم)ێ (عظیم)ە؛ (ایمان) بە (رسول) نەیەنێ، (آیات) و (معجزات)ی لێ (طلب)کەی، بێ (توقف) (سجده) بۆ کەر ببەی؛ لە وەی (ظلم)تر هەیە؟

﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ﴾ خۆی (اولاد) و (اتباع)ی (مؤمن). (عدد)یان بەڕاستی نازانم ﴿وَجَعَلْنَاهَا﴾ (سفینه) یا (نجات)ی (نوح) و (اتباع) بە (سفینه) ﴿آيَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ بە لێ لە وان (هائله) بە و جۆره (سفینه) بەڵکوو بە (دەرئینوط) لەفرتەنەیە وا (عظیم) (نجات)یان (آیەت) ێکە لە (غایەت) (غرابەت) وە هەم (سفینه) (فیما بعد) بەکەڵکی

(بشری)هات؛ (اهل)ی خرد به (علم) (سعی)یان کرد، گەیاندیانە (درجە)ی (حاضر)ە، ئێمەش بە (حکایەت) (مشغوڵ) بووین! (فلان‌ذات) بەسەر ئاودا ڕۆیی، لە (بحر)ی (قلزم) پەڕیەوە؛ گیان (روح)ی بە (قوربانی)بێ، (همەت) و (برکەت)ی (حاضر)بێ، گوێ مە دە ڕێ ئەوانە (اسباب)ی عادین ئیتر وامان بەسەرهات؛ نا (شکر)ی نەبێ لەگەرداوی (جهالەت) خنکاین، بە (کمال)ی سووکی، بە (فقر) و (ذلەت)، بەعارددا چووینە خوار! ئەگەر وەکی (قارون)یش با (اهون)بوو، ئەو بە گرانی ئێمە بەسووکی و (مهتوکی) ڕۆ چووین.

﴿وَإِبْرَاهِيمَ﴾ (عطف)ە لە سەر (نوح) بە (أَرْسَلْنا) (منصوب)ە ﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ (اشارە)یە بۆ (مسارعە)ی (خلیل‌الرحمن) (انە) (ان)ی (ارسال) و(ان)ی (تبلیغ)یەک بوە (بلا تخلف) و (تلعثم)، ئە گە ر بە شتێ خارجی (منصوب) بێت بابە (جعلنا) بێ، (یعنی) (ابراهیم)شمان گێڕا بە ئایە ت لە و وە قتە (حقیقة) (ابراهیم) ئایە تێکە لە ئایاتی خوا وە نە جاتی لە ئاگر، مە علومە چییە، (واللە اعلم) منە، (اجابە)ی (دعوەت)ی (الهی) فەرموە؛ کەوابی (تقدیر)ی (ا ذکر)ی، بێ (لزوم)ە ﴿اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَلِكُمْ﴾ ئەمە تان ﴿خَيْرٌ لَكُمْ﴾ بۆتان ﴿إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ شتێ بزانین، یا (تفریق)ی (خیر) و(شر)بکەن.

﴿إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا﴾ بتان ئەپەرستن، خۆتان دروستی ئەکەن ﴿وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا﴾ درۆیان هەڵئەبەستن؛ ئەمە (تمثیل)ی خوای (سلم) ئەکا، ئەمە ئی (حرب)، ئەمە ئی (شرب)، ئەمەئی (الە)ی (خصب)ە، (وهکذا) ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ (ممثل)ەکان ﴿لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا﴾ (مالک)نین (فکیف خالق)؟ لە (امکان)دا نیە ئێوە (رزق)دەن بۆتان (خلق) کەن، ئەوە (اوهام) و (خیاڵ)ە بەدرۆو دەلەسەی (کهنە)، هەڵمەخەڵەتێن ﴿فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ﴾ هەر (رزق)ێ هەبێ لەکن خوای (طلب)کەن، (خلق)ی ئی خوایە؛ (طریق)ی دەست کەوتنی دیارە

﴿وَاعْبُدُوهُ﴾ (وَحْدَهُ) ئی (اصنام) مەکەن ﴿وَاشْكُرُوا لَهُ﴾ لەسەر (انعام)ی (رزق)ی ﴿إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ گەڕانەوەتان بەس بۆلای خوایە.

﴿وَإِن تُكَذِّبُوا﴾ئەگەر (تصدیق)م ئەکەن، باشە؛ (نائل)ی (سعادەت)ی (دارین)ئەبن لە (خسەت)ی (عبادەت)ی (اوثان) (نجات)تان ئەبێ، ئەگەر (تكذیب)م کەن (ضرر)ی بۆ من نیە ﴿فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ﴾ چیان بەسەرهات؟ (البتّ)ە (نوعاما) (خیر)تان هەیە ﴿وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ ئەوان و ئێمە (تقصیر)مان نە (وظیفە) نەکرد، (تاثیر) لەسەر خوایە.

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا﴾ (امم)ی (سالفە) ﴿كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ﴾ تەماشای (تطورات)ی (کائنات)یان نەکردیە؟ (وجود)ی ئەو (کائنات)ە کوو پەیابوە؟ لەکێوەیە؟ تابزانن، ئەوەی (خلق)ی (انام)ی کردیە، ئەتوانێ (بعدالموت) (اعادە)یان کاتەوە کە ئەفەرموێ: ﴿ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ بۆ (بعث)و (نشور)و (حساب)و (کتاب) ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ﴾ (خالق)ی (کائنات) ﴿يَسِيرٌ﴾ بائێمە (تصویر)مان پێنەکرێ، دیارە (انکاری)یان (تكذیب)یان لەبەر (انکار)ی (حشر)بوە، وە (اقوام)ێ بێ (نظر) بوو بین ئێوە وامەبن.

﴿قُلْ يَا إِبرَاهِيمُ﴾ بە (ا مەت)ی خۆت ﴿سِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ بگەڕێن تەماشای (آثار)ی (قدرەت)ی خوای کەن ﴿فَانظُرُوا﴾ بە (عقل) و (فكر) ﴿كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ﴾ چۆنی کردیە، چ (اطوار)ێ بەسەر (عالم)ی (حیات)دا دێنێ؟! ﴿ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ﴾ وەکی یەکن، (عناصر)ن؛ (عناصرە) گرێکردەوە، بڵاوبۆوە، گری ئەکاتەوە ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ئەوی (قدیر)بێ، هەموو شتی پێئەکرێ؛ (انسان)، (علم) و (فكر)ی لە (قدرەت)ی (غالب)ترە، بەسەر (حیلە) هەتا شتێ دروست و (اختراع) ئەکا. ئەگەر (قدرەت)ی پتر با، پترو چاتری ئیش ئەکرد.

﴿يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ﴾ نافەرموێ: (رحم)ی پێناکا ﴿وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ﴾ ئەوی (رەحم)ی پێ بکا ئەبێ چی لە (حق) بکا؟ خۆی ئەزانی ﴿وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ﴾

وەر ئەگەڕێندرێتەوە. ﴿وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ﴾ (حتی)ئـی (امـم)ی دی ﴿وَلَـا فِـي السَّمَاءِ﴾ بـە (رد)ی (حکـم) (الهـی) مـن (عـالم)ی (سـفلی) نـە (عالم)ی (علوی)؛ دیارە چ (قیمەت)یان نەبوە ﴿وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ کەسیان نیە.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ﴾ لە (کونی)ە (نظری) (تامل) ناکـەن ﴿وَلِقَائِـهِ﴾ کـە بـە (سـمع) (ثابـت)ە؛ (ایمـان)یـان بـە ڕۆژی (جـزا) نیـە ﴿أُولَئِـكَ﴾ ئەوانە (انه) (جنابی حق) (آنا) ئەفەرموێ ﴿يَئِسُوا مِن رَّحْمَتِـي﴾ ئومێـدیان بە (رحمەت)ی خوا نیە؛ (اتکـال)یـان لـەسـەر بتانـە نـازانم ئـەوی (انکـار)ی (حشر) ئـەکـا؛ بۆ چـی (عبـادەت) ئـەکـا؟ چـی خـوا، چـی (غیـر)ی خـوا؛ (مادام) (ثواب) و (عقاب) نیە، بۆ کەری ئـەپـەرەسـتن؟ خۆیـان بـێهـوودە (رزیل) ئەکەن؟ بۆ (ر ـزق)یانە؟ ئـەوان (ڕزق)ی گـاووکـۆل ئـەدەن و ئـەی پەرەستن ﴿وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ بـەئـێش؛ لـەبـەر (اخـتلاف)ی (بعـض)ێ (عبارات)ـ (من حیث الخطـاب والغیبـة والـتکلم)ـ (اظطـراب)یـان هـەیـە؟ لـە (وإن تكَـذِّبوا) تـا ئێـرە (قـول)ی کـێیـە؟ ئێمـە وامـان (اختیـار)کـرد، کـە خطاب)ی (ابراهیم)ە، وە (اشارە)مان بۆ (نظم) و (تالیف)ی (آیات) کرد، (وکذا) بۆ (توجیه)ی (یا)ی (رحمتی).

﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ﴾ لەپاش ئەو هەموو (ایقـاظ) و (ارشـاد)ە ﴿إِلَّا أَن قَـالُوا اقْتُلُـوهُ أَوْ حَرِّقُـوهُ﴾ (نـزاع)یـان بـوە دوایـە (قـرار)یـان دایـە، لـەسـەر (احراق)ی، هاویشتیانە ئاگری ﴿فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ﴾ گێـڕای بـە (بردَ)ێ (سالم) وەک (بَرد العجوز)ی ئەو ساڵ ﴿إِنَّ فِـي ذَلِـكَ﴾ لـەو (انجـا)یـە ﴿لَآيَاتٍ﴾ تا (دقەت)ی لێکەی، زۆر (غریب)ە ﴿لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ بە (رسول) یـا (قـل) (یعنـی قـل یـاابراهیم ...الـخ) خوایـە (نـوح)ت لـەنـاو (نجـات)دا، (ابـراهیم) لـەئـاگری، خوایـە بـە (کـرم) و (ڕەحمـەت)ی خـۆت، ئێمـەش بە (سلامەت) و (خۆشی) (نجات)دەی لەو ئاوو ئاگرەی کەتێیـداین. ﴿وَقَالَ﴾ (بعدالنجاة فی النار) ﴿إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا﴾ بـە (الـه)ە (عبـادە

ت)یان ئەکەن، (معانـە) (لایق)ی (عبـادەت)نـین (لایـق)ی سـووتان و قـوڕ پێدانانن ﴿مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ لەسەر (عبادەت)یان گرد ئـەبنـەوە، (محبەت) و (وحدە ت)ێ لە (بین)یان پەیائـەبێ؛ (اساسـا) (رؤسـا)یـەکـان وائەڵێن: وانـەبێ (عـوام) کۆنابنـە وە، (اطاعـە)ی ئێمـە ناکـەن، (میـل) و (عاطفە)یە ئەماوێنە (دەماغ)یان، فریفتە ئـەبن، ئـەکـەونـە داویـان (حتـی) (افلاطـون) لـە (جمهوریـەت)ی خـۆی ئـەڵـێ: (دیـن) (لازم)ە بـۆ (امـەت)، (عبادەت)ی خوا بکەن؛ (أمّا) بێ (تمثیل) (ممکن) نیـە (حقیقة○) ڕاسـت ئـەکـا، لـەهـەزار، مـەگـەر دوو؛ وە (الا) هـەمـووی (عابـد)ی (محـسوس)ە ولـو (مخیـل)بـێ؛ آن زیـادە (صـوفیە) (متـاثر)ن، (قـوەت)ی (تمثیـل)یـان (غالب)ە؛ (تمثیل) ئەکەن، وا ئەزانن (تمثُل)ە ﴿ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ (مـعأنـە) لە (دنیا)ش (موجب)ی (تفرقە)یە؛ شـارێ (صـنم)ێ ئـەپـەرەسـتی، شـاری دی (صـنم)ێ تر، یا (حیوان)ی (تقدس) ئەکا، ئەبنە (عدو) بـەڵـکوو (محلـە) لـەگـەڵ (محلـە) تێـک ئـەچـن، (اتحـاد) نـامێنێ؛ (حتـی) (عـالم)ی (اسلامیەت)بە ناوی (اولیا) و (ائمە) چەند (متفرق) بوون! ﴿يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ﴾ (ما کانوا ایانا یعبـدون) (انکـار) ئـەکـەن ﴿وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا﴾ لـەسـەر ئـەو (قـرآن)ە هـە نـدە نـەچـوو (سـرآمد) آنـی (دیـن) و (دنیـا) لەسەر (منبر)، (لعن)یان لەیەک ئەکرد؛ نـەیـان گـەیانـدە (قیامـەت) ﴿وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ﴾ (ماڵ) و (ماوا)ی لەهەر جێیە بێ (انسان) بۆ وێ ئەگەڕێتەوە ﴿وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ﴾ خـوا؛ (نـصرەت)منـی دا، لـە ئـاگری قوتـار کـردم؛ (أمّـا) ئێوە کەس نیە قوتارتان کا.﴿فَآمَنَ لَهُ﴾ (ایمان) لە (قرآن) بۆ (غیر)ی خـوا بە (ل)ە ﴿لُوطٌ﴾ هەرچی فەرمووی (تصدیق)ی کرد (اساسا) خۆی (موحـد) بـوو، (ایمـان)ی بـە (رسـالەت)ی (خلیـل الـرحمن) هێنـا. وادەرئـەکـەوێ، کەسیتر (ایمان)ی پێنەیەنایـە ﴿وَقَالَ﴾ (سـیدنا ابـراهیم) ﴿إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي﴾ ئەچم بۆ هەر (جهەت)ێ (امـر)م پـێئـەکـا، (هجرە ت)م بـۆ خوایـە،

چونكى ﴿إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ئوميدوايە بە (ضايع)م نەدا، (هجرەت)ى كرد، كىَ‌ى لە (خدمەت)بوو؟ باسى (حرم)ى لە (هجرەت) نيە.

﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ﴾ وا دەرئەكە وىَ (يعقوب) بە (خزمەت) (جد)ى گەيشتوە ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ﴾ (ابراهيم)ى (دخل)ى لاى ژنى بەسەرەوە نيە، وەكى (بنى‌اسرائيل) ئەلَيَن: ﴿النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ﴾ (أعظم) يان (سيدالكونين والثقلين والفريقين من‌الشعبين) ﴿وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا﴾ (حياةً طيِّبةً ذُريَّه طيِّبةً) ﴿وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾ بزانن (صلاح) چەند باشە، وە (اقتدى) بە (قرآن) كەن، (مبالغە)ى (مدح)ى پىَ‌ناوىَ، ئەويش جىَ‌ى هەيە، بە (شرط)ى (قبولَ)ە.

﴿وَلُوطًا﴾ (ارسلنا) ﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ (مع‌أنه) ئەلَيَن: بيَگانە بووە، لەناويان ﴿إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ﴾ زۆر (قبيح) ﴿مَا سَبَقَكُم بِهَا﴾ بەو (فاحشە) ﴿مِنْ أَحَدٍ﴾ لە (قوم)ىَ (فرد)ىَ ﴿مِّنَ الْعَالَمِينَ﴾ (بنى‌بشر) (حتى‌الحيوان).

﴿أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ﴾ (شهوة) ﴿وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ﴾ رِىَ‌ى (نسل)، يا رِىَ‌ى (مرور) و (عبور)، كەس نەيەتە ناوتان، بە ميوانى؛ (ممكن)ە رِىَ‌گريش بووبن ﴿وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ﴾ (مجلس)تان ﴿الْمُنكَرَ﴾ ئيشى خراپ، (حركات)ى نابەجا؛ (حاصل)ى (قوم)ىَ بى رِىَ و بىَ جىَ بووبين، (مجالس)يان بىَ (تربيە) و (حسن)ى (آداب) و زۆر ناخۆش و ناشيرين بوە، ئەلَيَن: (لوط) (دعوەت)قومى نەكرديە، بۆ (ايمان) بە (وحدانيە ت)ى خوا (يعنى) لە (عبارەت)ى (قرآن)دا نيە؛ ئەوە ندە (معاشرەت)يان بەد بوە، جىَ‌ى (دعوەت)ى (الى‌الإيمان) نەبوە؛ ئەگەر كەمىَ بهاتبانەسەر خۆ، رِيَز و (تربيە)كيان گرتبا و (وەقت)ە، (خطاب)ى (توحيد)يان (توجيە)ئە كرايە (أمَّا) ئيَستا چى؟ ﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ﴾ هيچ نەبوە ﴿إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ﴾ ئەوەى (وعد)ى ئەدەى ﴿إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ لە (رسالەت) لە (وعد) و (وعيد)،﴿قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ﴾

نافەرمویٚ "(المشرکین)" (العیاذبالله) (قوم)ی (مؤمن)یش لەو (سیئات)ە دابن، (حق) وایە خوابیان فەوتێنیٚ، (رفع)ی (فساد)یان بکا.

﴿وَلَمَّا جَاءتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ﴾ (ملائکەت)ی خوا، خۆی نا ﴿بِالْبُشْرَى﴾ مزگێنی بە (ولد) و (حفید) ﴿قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ﴾ (قریە)ی (لوط)ی (سدوم) ﴿إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ﴾ لە (سالف)ی (ایام)ەوە، ﴿قَالَ﴾ (ابراهیم) فەرمووی ﴿إِنَّ فِيهَا﴾ لەو (قریە)یە ﴿لُوطًا﴾ چۆن بە (هلاک)ی ئەبەن؟ ﴿قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا﴾ (مراد) (لوط)ە ﴿لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ﴾ (عائلە)ی ﴿إِلَّا امْرَأَتَهُ﴾ خێزانی ﴿كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ﴾ لەوان بوە، لەگەڵ وان بە (هلاک) ئەچیٚ.

﴿وَلَمَّا أَن جَاءتْ رُسُلُنَا لُوطًا﴾ بابڵێم: (تانیث) بۆ (تنفیر)ی (قوم)ی (لوط)ە، چونکی حەزیان بە (مؤنث)آن نەدەهات ﴿سِيءَ بِهِمْ﴾ بە (سبب) (ماسات)ی‌وان، (غەم)دای گرت ﴿وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا﴾ قۆڵی بەوان تەنگ بوو، کە (انسان) شتەکی وای دیت، (مدافعە)ی لەسەر پیٚنە کریٚ گرژ ئەبیٚ، قۆڵ ویاسکی، بە (قوەت) بەخۆوە ئەنووسێنیٚ ﴿وَقَالُوا﴾ (رسول)ەکان؛ چا بوو نەی‌فەرموو: (قلنا) (تانیث) (اعتباری)یە وابزانم ئەو (جمع)ە بۆ (مؤنث)ی (اعتباری) ناکریٚ ﴿لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ﴾ (فرق) لە (بین)ی (خوف) و (حزن) (وجدانی)یە، دیارە (امین) بە ﴿إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ﴾ (عائلەت) ﴿إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ﴾ ناوی چ بوە؟ یەکیٚ (غبی) یەکیٚ (حبی) یەکیٚ (حیاتی)، یەکیٚ (مماتی).

﴿إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ﴾ (حسب‌الوعد) ﴿بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ بە (سبب) (فسق)یان، (خروج)یان لە (دائرە)ی (انسانی)، ﴿وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَا﴾ لە (قریە) ﴿آيَةً بَيِّنَةً﴾ (آثاری) (خربە) ﴿لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ دیارە ئەوانەی (تتبع)ی (آثار) ئەکەن لە (خربە)ی (امم)ی (سالفە)، شتی ئەنتیکە ئەدۆزنەوە، (عاقل)ن. ﴿وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ﴾ بۆیە (نظم)ی گۆڕیٚ ﴿شُعَيْبًا﴾ ناردمان ﴿فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ﴾ (خالصاً) ﴿وَارْجُوا الْيَوْمَ

﴿الْآخِرَ﴾ (یعنی) (ایمان)تان پێی ببێ ﴿وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ (عثو) و (فساد) ئەڵێن: یەکن
﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ﴾ لەرزین ﴿فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾ (علی‌الرکب) دەمەوڕوو وەکی مریشکە کورکێ.
﴿وَعَادًا وَثَمُودَ﴾ ئەوانیش (رسول)یان بۆ چوو، (ایمان)یان نەیەنا، بە (هلاک) چون (معلوم)ە ﴿وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَاكِنِهِمْ﴾ لە (آثار)یان (معلوم)ە ﴿وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ﴾ (زینە ت)ی شیطان (زینەت)ێ (شاعر)آنەیە (العسل مُرٌّ والخمرُ یاقوتَةٌ) ئە وانەی (اهل)ی (بصیرەت)ن، (لازم)ە ئاگادار بن، بە (تزیینات)ی شاعرانەی (ابلیس) تێنەکەون؛ بەخۆ (مغرور) نەبن ﴿فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ ڕێی ڕاست و ئاشکرا ﴿وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ﴾ (عقلا) و (ارباب)ی (بصیرەت) بوون، (معهذا) لە ڕێی‌یان لادا.

﴿وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ﴾ ئەوانیش (ذکر)کە وەکی (عاد) و (ثمود)ی، لە (سورە)ی (نباء) مان زانین ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُم مُّوسَىٰ﴾ (علیە السلام) ﴿بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ لەبەر (کبر) (ایمان)یان نەیەنا ﴿وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ﴾ لە (امم)ی دی پادشای (فوق)ی (فرعون)؛ (وزیر)ی (فوق)ی (هامان)، دەوڵەمەندی (فوق)ی (قارون)زۆر بوون. ئەگەر (مقایسە)یان کەی، لەگەڵ (هتلر) و (فۆرد)ی بە (مسکین) و (فقیر) (حساب)ن.

﴿فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ﴾ هیچیان لەدەست نەچوون؛ (استکبار)یان بوە (استدبار) ﴿فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا﴾ بایە بە (قوەت)، دار بشکێنێ، بە ڕد هەڵ گرێ و بی هاوێ، ئەوانە (قوم)ی (لوط)ن؛ بۆ (خاطر)ی (ابن‌عطیە) با (عاد)یش بەبەرکەوێ ﴿وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ﴾ ئەوانە (مدین) و (ثمود)ن ﴿وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ﴾ ئەمە بێ (نزاع) و بێ وەلاش (قارون)ە ﴿وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا﴾ (فرعون) و (هامان)، با. (قوم) و

خوێشيان لەگەڵ بێ. لەسەر شتی وا (هكذا)يی (نزاع)ی چ پێ ئەوێ؟ ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ لە (شان)ی وێ‌نيە، (ربالعالمين)ە وەكی (حكيم) ئەڵێ؛ (نسبەت)ی لەگەڵ (مخلوق)يە كە؛ (غايەت)ی (مخلوق) (بعض)ەكی بە (فضائل) و (وەحدەت) و چاكە، خۆی ئەكاتە (مظهر)ی (فضل)ی (الهی)، (بعض)ی خۆی لە خوا دوور ئەكا (بالمرة) (نسبەت) نايەڵێ؛ خۆی ئەكاتە (مظهر)ی (قهر) و (غضب)ی خوا؛ لە (قرآن)ی (كريم) وادەرئەكەوێ، (حب) و (بغض)ی خوا (شخصی)نيە، (عنوانی)يە ئەنۆرێتەوە (وصف) (حق)ی خوايەتی وايە، ديارە شتێ هەيە، ئەگەر بيكا ئەبێتە (ظلم)، (أمّا) (آية)ی (لايسئل) شتێ‌ترە؛ (نظر) بە (امكان)ی (ذاتی) و (شمول)ی (قدرەت) هەرچی (ممكن) بێ بۆ خوا، (جائز)ە (أمّا) (بعض)ی (صفات) (مانع)ی (اجرا)ن، چ (حكمت) و (كرم) و (لطف)، چ (وعد). ئەگەر بە (نظر)ی (تدقيق) بنۆڕێ، ئەزانی (نزاع)ی (فرق) (اكثر)ی (لفظی) و (اعتباری)يە ﴿وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ (ظلم)يان لە (نفس)ی خۆيان كرد، پيسيان كرد، بە (هلاك)يان دا؛ (فرعون) تۆ بۆ خوای؟ (قارون) ئەوا دەوڵەمەندی، (بغی) و (طغيان) و (تكبر) بۆ؟ (وهكذا)؛ (حقيقة) (انسان) (ظالم)ە، (حقيقة) (انسان) (مظلوم)ە؛ (ظالم) و (مظلوم) خۆيەتی؛ لەهەمووی (ظلم)تر، بە (لهو) و (لعب) و (خرافات) (مشغول) بوونە، (غافل) بوونە، لە (احوالات)ی (نفس)، لە (اسرار)ی (طبيعەت)؛ لايە (اتباع)ی (هوا)، لايە (تقليدی) (رؤسا).

﴿مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ﴾ دوور لە ئێمە وە لە (اوليا)يانی ئێمە، ئەوانی (لدی الكاشفين) (قدرەت) و (علم)يان، وەكی ئی‌خوايە، (ذرات)ی (عالم) لەژێر (امر) و (ارادە)يان دايە، (الهی) ئەمە چۆن هاتە ناو (مسلمان)آن؟! كوو لە (دەماغ)اندا جێی‌گرت؟ ﴿كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ﴾ جاڵجاڵۆكە ﴿اتَّخَذَتْ بَيْتًا﴾ خانی‌يە لەتەنی خۆی ﴿وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ﴾ (فی‌الحقيقة) زۆر سستە؛ (أمّا) مێش ئەگرێ (الە) و (اوليا)ی

وان لە دەست مێش (عاجز)ن (ضَعُفَ الطّالبُ والمطلوبُ) (دقائق)ی (صنع)ی (عنکبوت) حەزت لێیە بیزانی تەماشای (تفسیر)ی (طنطاوی) کە؛ چەندێ لەمەو پێش رۆژێ دیم، جاڵجاڵۆکەیە دەمی لەزگی جاڵجاڵۆکەیە نابوو؛ ئەی مژی وەکی مێش و (حشرات)ی دی کە (صید)ی ئەکا متحیر بووم، نەمدیبو نەم بیستوە، بۆ یارانم باس کرد، (عجایب)یان ما؛ دوایە لە (تحقیقات)ی (بحاث)آن دەرکەوت کەمێ پاش (فرخە) کردن، بە گژ نێریا ئەچێ؛ کەمێ (مدافعە) ئەکا، (مغلوب) ئەبێ، ژنی ئەیخوا. (حکمای) (اولین) و (آخرین) (اتفاق)یان هەیە، (قوەت)ی (مادی) تەواو ئەبێ، (متناهی)یە، کە (قوەت) نەما، آسن وەکی تاری (عنکبوت)ی لێدێ؛ سستئەبێ، لەبار یەک دێتە دەر؛ لە (صنعەت)ی (نسج) زۆر (ماهر)ە؛ (ممکن)ە بۆ (بشر) (استاذ) بووبێ، (یعنی) لەویان (اقتباس) کردبێ، وەئەڵێن: (انسان) گەلێ کاروبار لە (حیوانات) فێر بوە، جاڵجاڵۆکە بە (صبر)ە لەسەر برسیایە تێ؛ بێشک (غیر)ی مێش و (صرصر)ە و (امثال)یان چیتر ناخوا، ناو ناخواتەوە، لە (مجلات)ی (مصری)دا خوێندمانەوە، کە مار (معطل)ئەکا، (دور)ی ئەتەنێ، (ظبط)ی ئەکا، (أمّا) ئەو (نوع)ە (عنکبوت)ە لە وڵاتی مەنیە. (تطهیر)ی (بیت) لەخۆ و (نسج)ی زۆر باشە. (حکما) ئەڵێن: (حامل)ی میقرۆبی (سرطان)ە لە (حدیث)یا لە (اثر) (اشارە) ئەکات؛ گۆی یا (شیطان)ە! (نسج)ی لە دەرکەی (غار) (معلوم) نیە ئەگەر ببێ (لازم) نیە، هەمووی بە (حرمەت)بێ، دەری (غار)ی (هجرەت) ئەوەندە گەورە نیە، زوو (نسج) ئەکرێ. هەرچی (فرعون) و (قارون) و (امثال)یانە، لە (دروست) کردنی (بیت)ێ وەکی (بیت)ی (عنکبوت) (عاجز)ن؛ (مغرور) نەدەبوون ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ شتەکیان زانیبا، ئەیانزانی (مثل)یان وایە. وا باشە (فوق)ی (تامل) لە (مجاز) و (تمثیل) و (استعارە)، (تامل) لە (اسرار)ی (خلق) بکەین، (ذاتا) (مقصد)ی (بلاغەت) (آیات)ی (کون)ە تا (ایمان) بە (بدیع‌الأنام)

(زێدە) (محکم)بێ، ﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ﴾ هەرچی بێ، بەهەر (عنوان)ێ بێ، (بعض)ی لە (حكما)ی (نفس) ئەڵێن: (مسیحی) کۆنە بتپەرستن؛ ناوی (الە)ەکانیان گۆڕی، بۆیە لە ناو بت پەرستان، وا (قبوڵ)كران، وە ئەكرێن، ئەو ڕۆش (ركوع) بۆ (پاپ) ئەبەن بە (خلیفە)ی (بولس)ی کۆنە جوو، ئەوانە هیچی لەخوا بزر نابن ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (فیالحقیقة) لە (علم) و (عزەت)ی (نفس) و (حكمت) دوورن؛ کێهەیە؟ (غیر)ی (علیم)ی (عزیز)ی (حكیم) لە (فوق)ی (انسان)، (انسان) (اتخاذ)ی کا بە (ولی) و (الە) و (معبود)! (رؤسا)ی (خیال)-(قبلكل شيء)- (سلب)ی (علم) و (عزەت)ی (نفس) و (عقل) و (حكمت) لە (انسان)ی ئەکەن ئەوجا کوو(حظ)یان لێ بی، ئەیان ئاژۆن (مَنْ قالَ لشَيْخه لمَ؟ لَمْ يُفْلح) (عینا) (مسلك)ی (پاپی).

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ﴾ بە (نوع)ێ کەتێی بگەن ﴿وَمَا يَعْقِلُهَا﴾ بەتەواوی ﴿إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾ بە (دقائق)ی (صنع) و (ایجاد) و (اسرار)ی (طبیعەت). (أمّا) (علما)ی (عبارەت)، زۆری تێناگەن (فیالحقیقة) لە (اسرار) دوورین؛ (طنطاوی) و (امثال)ی ئەگەر شتێ بزانن، لە (علما)ی (طبیعەت) وەرئەگرن، (حقیقەت) (علم) بە (احوال)ی (اكوان) (انسان) لە (شرک) و(خرافات) (نجات) ئەدا، (ایمان) قاڵی ئەکاتەوە، خشت و خاڵی تیا نایە لێ کوڕی خوا، ژنی خوا، داکی خوا، برای خوا، دۆستی خوا، دوشمنی خوا (یۆک)، ئەوانە (پاپایون)ن؛ پێیان ئەڵێن: (ملحد) ئەوان و (امثال)یان، خوا یە گیان ئەوی (طوع)ی (هواهم) ئەمەش لای (علما)یان نیە. (عالم)ی (طبیعی) خەریکی (عبادەت)ی (صانع)ە، بە (علم)ی (عملی) بە (صنع) و (اختراع) و (ابداع)،﴿خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ (وهم) و(خیاڵ)نیە (ثابت)ە پڕ(حكم) و(مصالح)ە، (مفید)ی (منافع)ی (دین) و (دنیا) بە ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ هەرچەند بۆ (عالم)ە؛ (أمّا)

(مستند) (مؤمن)ن، گەلێ دێن و دەڕۆن، لە (آیات)ی (ارض) و (ئاسمان) (غافل)ن.

﴿اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ﴾ (قرآن)ی (کریم) (ولو) ئەوانە نەی بیەن، ئیدی (استفادە) ئەکەن توو (فتور) بە (تلاوەت) و (تبلیغ) مەگەیەنە، (دوام)کە ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ﴾ ڕوو لەخوا لە (قبلە)کە ئەوانی (مؤمن) (اقتدا)ت پێئەکەن؛ (فی‌الحقیقة) نوێژی (اسلام) زۆر بە (روح) و (جلال) و (جاذبە)یە، (نظری) (عقلا) و (سرامد)آنی (غیر)ی (جلب) ئەکا ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ﴾ ئی ڕاستی؛ بە (خضوع) و (خشوع) و (توجە)ی (بالقلب) ﴿تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ﴾ وەکی (رقص)و سە ما و زۆڕنالێدان و سازندەیی و نەوازەندەیی و فیتوو وچەپڵە؛ (حقیقة) (صلوات)ی (اقوام)ی دی، (کفریات) و (مخشیات)ە؛ ئەوی بە (عبادت) (حساب) بێ نوێژ و (جمعە) و (جماعەت)ی (مسڵمان)انە ئەوانی‌تر، گەمە و گاڵەو (تیاترۆیی)ی یە ﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾یادی خوا لەهەموو شتێ گەورە ترە، بە (وجە)ی (تعظیم) و (تبجیل)، (وقار) و (شکۆە). وەگەورەیی ئەداتە (انسان) دڵی (منور) و (مطمئن) ئەبێ، (أمّا) (ذکر)ی خوای بۆ (عبد)، لام وایە (معنا)ی ئەو (عبارەت)ە نیە، (من‌حیث‌المقام) (لازم)ە (مؤمن) زۆر بە (جلال) و (عظمەت) و (هیبەت) ناوی خوای بینی؛ (أمّا) (مع‌الأسف) زۆر بە سووکی ناوی ئێنن؛ (حتی) وەکی اشتەوهەرامەو (مثلا) (شیسمە) بوویتە (مدار)ی (کلام)! هەزار سوێندی بەدرۆی پێئەخۆن، ئەمە (سبب)ی چیە؟ لام وایە (تهلیل)ە (مداخلە)یە زۆری بوە، (سؤال) پێ کردنیش (تاثیر)ێ کەمی نیە، کە (سطوەت) و (هەیبەت)ی (کبریائی) لە دڵدا (راسخ) نەبێ، نوێژی سەرسەری، (تلفظ)ی (لسانی) (فائدە)کی چەندانی نیە (عالم)ێ زۆر (مسڵمان)بوون، (أمّا) (تربیە) و (ثقافەت) و (ڕوح)یان وەرنەگرت. (سر)ی (اعتقادیات) و (عملیات)ی (تاثیر)ی تێنەکردن. دوو (طائفە) لە (بعض)ی (مواقع) دەچنە (جمعە)، (اساسا) خزمن، ڕوو

لەیەکـ (قبله) ئەکەن، کە چی لێک (ئەمین) نین (لا تفعلوا عن‌اسلحتکم) (ان ه) (مقابل)ی (دوشمنی) (دین) ڕاوەستاین، (صلاة الخوف) ئەکەن؛ جائەمە (فائده)ی چ بوو؟ (تهلیل)ە و (ختمە) ئەکەن، (قرآن) ئەخوێنن، بە (حسد) و (بغض) و (عداوەت) و (کبر)ن، بە (عبادەت) ئەیانە وی ببنە (معبود) (ملا)یان لێرە، قسەیان زۆرە ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾ (الە)ی (مشرک)آن بێ ئاگان[1]..

---

[1] - (جزء)ی بیستەمین تەواو بوو، ئەوا دەست ئەکەین (انشاءالله) بە (جزء)ی بیستو ئێکەمین.

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ﴾ لە جوو ودیانان. هەرچەند (العیاذباللە) خوایان لاسووکە، کردیانە (امر) بەری خۆیان، وەکی (حیوانات) (تطورات)یان بەسەرامێنا، هاویشتیانە ناوزگی (مریمە) (بنت الیهود) کردیانە (عیسی) بە کووشتیاندا. (معهذا) (مجادلە)یان لەگەڵ مەکەن ﴿إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ئەوان بە درشتی قسەئەکەن، ئێوە بەنەرمی، ئەوان بە هەڵەشەیی، ئێوە بە (تانی)، بە (ادەب)، لەمەیانەی (مباحثە) قسەی ناشیرین مەکەن ﴿إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ لە (اهل)ی (کتاب) ئەگەر (تجاوز)یان کرد، لەدەمیان دەنەوە، (واقعا) (مباحثە)ی ئێمە لەگەڵ (اهل)ی (کتاب) و(شیعە)ان زۆر (مشکل)ە، ئەوان، دەربارەی (رسالەت پەناه) و یارانی گوزیدی، زویان ئەوە شێنن، ئێمە چۆن (مقابل)یان بکەین؟ (بعض)ە (انسان)ێ (جسور) بە (توریە) بە (حیلە) (شرع)ێ ئە توانێ (مقابلە) بکا، وە کی (قلینجی زادە اسماعیلی) (تورک)، لام وایە (نقل)م کردیە، (مقابل)ی (بعض)ێ لە (مسیحی)یان ووتی: (محمد) هەرچی بێ، داک و بابی (معلوم)ە، بابم کەقسەی لەگەڵ (شیعە)ان ئەکرد ئەی فەرموو: (علی، ئێوە) (جلال نوری) ئەی ووت: (خەرستۆف)ی دیانان، (عیسی)ی (قرآن)نا ﴿مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا﴾ (قرآن) ﴿وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ﴾ (حتی) (الذی) (تکرار) مەکەن ﴿وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَاحِدٌ﴾ (ربالعالمین)ە ﴿وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ (مطیع) و (منقاد)ین، سەر (تردد)ی بۆ کەس ناکەین، (رکوع) بۆ پاپا نابەین، جا (پاپ)کوو (مسڵمان) ئەبێ؟ آیا لەسەرئەو (عزەت)ە (رذالەتی) وەکی من (قبول) ئەکا؟ (مسڵمان)آن بێ (حرمەت)ی کەن؟! وای لە (مسڵمان)ان، (تلقین)یان بۆ ئەخوێنین، گوی یا مردی لەناو قبر ئەیبیە وەتێی ئەگا، (أمّا) ئەوانی (زیندی) نای بیەن، گوێی نادەتێ! (بعد السؤال) (جواب) ئەداتەوە (اللە ربی، و محمد نبی والاسلام دینی والقرآن امامی و الکعبة قبلتی والمؤمنات اخواتی) لەسەر ئەو (حاڵ)ە تەماشای (عداوەت) و (بغض) و (هرج) و(مرج)یان کە لە (کعبە) بیان نۆرێ

(اختلاف)ی (مذهب) و (طریق) چی پێ کردینە با (وجود)ی (سؤال) لە (امام)ی (مذهب)و(طریق) نیە، لە (اصول) نەلە (فروع). (تورات) (تدوین) کرا، دوایە (فەوت)آ شتەکی ما لە (صدور)، تێکە لاوی(حکایات)یان کرد، (خرافات)ی کولێنانی (بابل)یان هێنا ناو، (أمّا) (انجیل) (تدوین) نەکرا، ئەوی ئێستا هەیە، (سیر)ێکی (مسیح)ە، ئەم و ئەو خرپیان کردیتەوە لای ڕاستی، چەپە،﴿وَكَذَلِكَ﴾ بەو (نوع)ە (تربە)ە، پاک و بێ (تعصب) و (سوء)ی (ادەب). (حقیقة○) (نزاهەت) و(حسن)ی (ادبی) (قرآن) (محیر)ە، (حتی) لەگەلێ جێ (باعث)ی (اختلاف)ی (علما)یانە ﴿أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ (خالّی) لە (میل)ی (فاسد) و (تعصب) و(قومیەت) ﴿فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ﴾ (تفریق)ی (حق) و (باطل)یان کردیە، ئەوی (دخیل)ە لەگەڵ ئەوەی لە (طرف) خوایە، (تمییز)ی ئەکەن ﴿يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ بە (قرآن) (ایمان) ئێنن (خرافات) (تاثیر)ی تێنەکردینە، (غلیظ) نەبووین ﴿وَمِنْ هَؤُلَاءِ﴾ لە(عرب)ی (اهل)ی (مکە) ﴿مَن يُؤْمِنُ بِهِ﴾ ئەوانیش بە (عداوەت) و(حب)ی (رئاسەت) نە گیراون ﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا﴾ (آیات)ی (قرآن) ﴿إِلَّا الْكَافِرُونَ﴾ ئەوانەی بزر بووین وە لە (دین)ي خۆیان (کافر) بووین ڕوو لە (حق) نەبووین،﴿وَمَا كُنتَ تَتْلُو مِن قَبْلِهِ﴾ خویندەوار نەبوویی، نەتدەتوانی بخوێنیەوە ﴿مِن كِتَابٍ﴾هیچ؛ نە(عربی) نە (عبری) ﴿وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ﴾ (کاتب) نەبووی، (اقتدار)ی نووسینت نەبوو، نە (الی‌الیسار) نە (من‌الیسار)؛ ئەوانەی لەلای چەپ دەست پێ ئەکەن، بەدەستی ڕاست ئەنووسن؛ وا ئەبێ بە دەستی چەپ ئەنووسرێ؛ (أمّا) کەمە ﴿إِذًا﴾ ئەگەر وابا ﴿لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ﴾ (لکن) ئەو (ارتیاب)ەش (باطل)ە، زێرا (رسول)ەکانی دی- (علی‌الأکثر)-خوێندەوار(کاتب) بووین؛ (هرقل) ئەڵێ: ئەگەر کەسێ لە (آبا)ی (دعوا)ی (رسالەت)ی کردبا، ئەم ووت: (اقتدا)ی پێ ئەکا ئەگەر کەسێ لە(آبای) (ملک) با ئەم ووت بە(رسالەت) (دعوا)ی (ملک)ی دەکا، من لەسەر (بخاری) (اعتراض)م لێی هەیە

(رسل)ی (بنی اسرائیل) بەڵکوو (موسی) ئەبێ لای (رسول) نەبووبن ئەبێ (توجیه)ی بۆ بکرێ؛ جا لێرە (خلاف)یانە، (سید الأنام) پاش (تقرر)ی (رسالەت) زانیویەتی بنووسێ، بخوێنێتەوە؟ (ملا)ی تەواو تەواو ئەفەرموون: بەڵێ نازانم، (حجەت)ێ وانیە (بعض)ێ تێی ئەپەڕێنن، لە (طور)ی (عقلی) ئەبەنەدەر، خوا بکا، (ایمان)ەکەیان (مزخرف) نەبێ (آمین).

﴿بَلْ هُوَ﴾ (قرآن) ﴿آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ﴾ (ثابت)ە (واضح)ە (راسخ)ە، ئاشکرایە (ظاهر)ە لە (طرف) خوا بۆ (محمد)دێ، ئەویش بەسەر دۆست و دوشمن، (مؤمن) و (قول)ی (کافر)آنە، (سبب)ی (نزول)ی وە (صرف)ی لەوانە بۆ (مؤمن)ان لەبەر (ظاهر)ی (یؤمنون)ەی ئێرە، بێ (لزوم)ە ئەوی (مؤمن)بێ، چ لەمە چ لەوان، (قرآن) بۆ وان (رەحمەت)ە وە (ذکری)یە. لە (قاموس): (ذکری) بەچەند (وجە) (معنا)ی لێئە داتەوە؛ (نظر) بە (مناسبە)ی (آیات) ئەگۆڕێ، (انسان) نازانی (مقابل)ی وانە بە کوردی بڵێ: چی؟!

﴿قُلْ كَفَى بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا﴾ ئاگادارە، ئەزانێ هەردوولامان چ ئەکەیین؛ من (تبلیغ)؛ ئێوە (تکذیب) ﴿يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (اخفی) (جزئیات)ی لێ بزرنابێ؛ یا خود بە (معنا) (شاهد)بێ بە (آیات)ی (قرآن)ی نەک بە (اعجوبە) و (مقترحە)، (تصدیق)ی (رسالەت)م ئەکات. (واقعا) (معنا)ی (اول) بە (بین)ە و (بین)ەی ئەو (کلام)ە (انسب)ە؛ باز قسەیان لەو (ب)ێیە کردیە؛ (زائدە)نابێ؛ (زجاج) ئەڵێ: با، لەبەر (تضمین)ی (کفی) بە (اکتفی) کەوا بوو (متعدی)یە، (یعنی) (اکتفا) ئەکەم بەخوا؛ قسەکەی لە (بین)ی (رد) و (قبول)ە ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ﴾ (حتی)، (ایمان) بە (ملائکەت) بە (عیسی) (علی الوجە الذی) لەسەرن، نەبێ، (باطل)ە، (باطل)ن؛ (عیسی) (من حیثکونە الە)ە (ابن) و (الە)ە؛

(باطل)ە ﴿وَكَفَرُوا بِاللَّهِ﴾ (حق)ی (ثابت) ﴿أُوْلَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ تێشكاوی (معامله) بەزیان و (لاشیء) ئەڕوا.

﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ﴾ گوێیا بۆ (تعجیز)ە، گومان ناکەن، ئەبێ ﴿وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى﴾ (تعیین)ی کردیە ﴿لَّجَاءهُمُ الْعَذَابُ﴾- (حسبالإستعجال)- ﴿وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً﴾ ناکاو ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (شعور)یان بە هاتنی نیە، ﴿يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ الآن لە (عذاب)دان، (أمّا) (حس)ی ناکەن، تا (مسڵمان) نەبن، (تصور) لە (حاڵ)ی پێشی ئەکەن؛ نازانن لە چ (عذاب)ێ دان! ئەوانە لە (روحانیەت) و (تاثرات)ی (وجدانی) ئاگادار نین؛ کەسێ (عزەت)ی (نفس)ی هەبێ، جارەکی لەبەر دەرگەی (وزیر)ی شاهی ڕاوەستێ، (منتظر)ی (ایذن)بێ، ئایا (ایذن) ئەدرێ، نادرێ؟ ئەوەندە (معذب) ئەبێ، نیزیکە دڵی تەقکا پیاوی (تریە) قسەکی سووکي پێبڵێن، نزیکە (روح)ی دەرچێ؛ هەرچی وپەرچیش، تێیان هەڵدەن، پێئەکەنن؛

(همەت عالی با دەست دەهی شهبازیست کیبێباڵ وپەرەست)

بنۆرە ئە و (الم) و دڵتەنگییە؛ یا خود (بالفعل) (إحاطە)یان پێئەدا. ﴿يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ﴾ لەهەموو (اطراف) و (جوانب)؛ لە (بین)ی پێ بۆ هەورازیان هەڵ ئەچێ، لەسەرسەر بۆ لای خواریان دێتەخوار ﴿وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ لەو ڕۆژەوە لە چ احوال و (اهوال)دا دەبن؟ (بیان) ناکرێ؛ (خصوص) بە (بیستنی) ئەو فەرموودەیە ﴿يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (ایمان)ێ (محکم) لە (دڵ) ڕۆ چوو ﴿إِنَّ أَرْضِي﴾ (ارض)ی (جنەت)، خوا ئەزانێ نایەتەدڵ ﴿وَاسِعَةٌ﴾ فراوانە، ئێرە نا جایە دی؛

به هیچ یار مدەی خاطر و به هیچ دیار

کی بر و بحر فراح است و آدمی بسیار

﴿فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ﴾ (عبادەت) (خاص) نیە بە (مکە)؛ (بعض)ە قسەهەیە، ناویرم بیکەم؛ (أمّا) ئەوەندەی ئەلّێم: (حقاً) (قرآن) (کتاب)ێ (حق)ە، (کتاب)ی خوایە، (ارض) بە (هەموو) (اجزاء) و (بقاع)ەوە ئی خوایە؛ گوێ ڕا گرە لە (نحوی)یان لەو دوو (ف)ێ یە، چ ئەفەرموون؟ (مراجعە)ی (روح‌المعانی)کە، ئەگەر ئەلّێن (هجرەت) بکەین، ئەمرین، ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ لە هەر جێیە بێ ﴿ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾ پاش مردن، (رجوع)تان بۆ لای ئێمەیە.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ چ لە (مکە)چ لە (مدینە) چ لە (کوێیە)، (مقصد) (ایمان) و (عمل)ی چاکەیە، لەهەر کوێیە بێ ﴿لَنُبَوِّئَنَّهُم﴾ (نازل)یان ئەکەین ﴿مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا﴾ جێیە بلّند (قصور)ێ بێ (قصور)؛ ئەو ئەم (امکن)ە (عالی)یە ئەبێتە (منزل) و (ماوا)یان ﴿تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ (غرف) (هکذا)یی ﴿خَالِدِينَ فِيهَا﴾ لە (غرف) لە (جنەت) ﴿نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾ (اعمال)ی (صالحە)، ﴿الَّذِينَ﴾ (عامل)ێ ئەو تۆ ﴿صَبَرُوا﴾ (علی‌الشدائدو ترک الأوطان) ﴿وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ ئومێدیان بە کێیە؟ ڕووئەکەنە ولاتی (غریبی) (خصوص) (دین)یشیان (نشر)ی نەکردیە، ڕووکەنە (مؤمنین)ان،﴿وَكَأَيِّن مِن دَابَّةٍ﴾ (حیوان)ی بێدەسەلات، (ضعیف) ﴿لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا﴾ (رزق)ی خۆی پێ‌هەلّناگیرێ، (ادخار) ناتوانێ، نازانێ ﴿اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ﴾ کە (سعی) بکەن؛ ئێوەش (اعتماد) کەنەسەرخوا، (رزق)تان ئەدا، (مادام) (ادامە)ی (جنەت)تان بکا، (رزق)یشتان ئەدا. زۆری واهەن (هجرەت) ئەکەن، دەولّەمەند ئەبن، لەولاتی خۆیان برسی و ڕووت و ڕەجال، سەرا بن ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ چی لێ‌گوم نابێ، ئەتوانێ لە (هجرەت) (رزق)تان بدا.

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم﴾ (اهل)ی (مکە) ﴿مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ بێ (شبهە) بە (تاکید) وائەلّێن؛ وەکی ئێمە نالّێن: (یاغوث) یا (شاە)یا وەکی (مسیحی)یان نالّێن: (یا عیسی) دیارە

(فرق)یان زۆرە ﴿فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾ چۆن ڕوو لەخوا، لە (عبادەت)ی خوا وەر ئەگێڕن؟

﴿اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ﴾ ئەوی (بسط)ی ر ـزقی بۆ کردیە؛ ئەمە زۆرە، دەوڵەمەندی نقە بوە، پاشان بوویتە (محتاج)ی (لیلة العشاء)کەم کەس هەیە؛ هەتا سەر دەوڵەمەندبێ وەکەم کەسیش بە گوێرەی (حاڵ) هەتا سەر (فقیر)بن، (وکذا) (ر ـزق)ی (بعض)ێ (زیاد) ئەکا گوزەرانی (واسع) و خۆش (عیش)ی (بعض)ی تەنگ ئەکا، گوزەرانی (بعض)ێ تەنگ ئەکا، کەم (ر ـزق)، (وقت)ی ڕانەبوێرێ، نەمردی نەژین؛ هەمووی (داخل)ی (مشیەت)ە، دەوڵەمەندی (خاص)ی (بعض)ی نیە وە (فقیر)ی خاص (بعض)ێ؛ زۆر (فقیر)و تەنگ (معیشەت) تێ کۆشیوون، زۆر چوە، بوویتە (واسع‌الکرم)؛ دیمان دوێنێ لە کولێتێکادا بوو، (انتساب)ی (شرکە)ی (دخان)ی کرد بوە (صاحب)ی (کۆشک)، پادشاهان لەسەر ئاوڕەنگی (اقتدار) و (حکم)داری نگوونسار بوون کەوتنە (مذلەت و تەنگی) (معیشەت) و خاکساری ئەمڕۆ گوزەران (مشکل) بوە، (ئاورووپایی) بەگوزەران و (ثروەت) دەست خستن (سعی)یە بێ شومار ئەکەن ئەو (ثروەت)ی خوا بۆ (عالم)ی دانابوە، بە (علم) و (عمل)دەری ئەخەن (نفط) لە (بابا گوڕگوڕ) ئەبەنە (لندەن) و (پاریس) بەلوولە ئەڕوا تاکەناری (بحر)ی سفید، (سبحان الله) لەیەک (وقت) لێرە خەریک بوون، ئاوی (حەماموک) بە بۆڕیە بهێننە کۆیە، ئەوانیش خەریکی (نفط)ی باباگوڕگوڕبوون، بۆ (ساحل)ی (بحر)ی ببەن ئەوان تەواو بوو، ئێ‌ئێمە نەگەیشتە ناوشار! (حالە)ش بەتەواوی چانەبوە ﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (انسان)یش ئەگەر پەیڕە وی (عقل) و (علم)ی (عملی) بکا (ثروەت)دەست ئەخا؛ (أمّا) ئەوەی ئەفەرموون لە (رعایەت)ی (مصلحة) بۆ ئەمڕۆ (توافق) ناکا. (دوڵەمەندی) بۆ (امەت)ی (محمد)ی زۆر (مصلحەت) هیچ (مصالح) بێ (ثروەت) ڕێک ناکەوێ. (اجانب) (غایەت) بە (ثروەت)ن، بو (تعالی)

(دەوڵەت)ی خۆيان، ماڵيان (صرف)ئەكەن، (بعض)ە دانە گولـەيـە حريـی هـەيـە، بـەچـوار هـەزار ليـرە دروسـت ئـەكرێ؛ ئێمـە نـا (شـكری) نـەبـێ، بە (فقير)ی بەعارددا چووينە خوار، سەرازێـر و نغـرۆ بـووين ئـەوانـی (ذم)ی (دنيا)يان كرد، بە (وجه)ێ (غلط) (امەت)يان تێگەياند (خطـأ)يـان كـرد، بەڵێ ئێوە بگەڕێن لە (أرض)ی خوای (واسع)ە خوابە (احوال)تان ئەزانـێ، دەری (ر ـزق)ی زۆرە، ئەيكاتەوە.

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ مِنَ السَّمَاء مَاء فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِن بَعْدِ مَوْتِهَا﴾ لە (مسؤل)ەكانی پێش ﴿لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ بە (تاكيد) ئەگەر (مؤمن)ەكان بن، بێ (شـبهە) و (توقـف) ئـەگـەر (كـافرە)كـان بـن، (بعـد التوقـف)؛ وا (جـواب) ئەدەن ﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ لەسەرئـەو (جـواب)ە (صـحيح)ەی كـە (اعتـراف)ی پێ ئەكەن، (لكن مـعالأسـف) (تطبيـق)ی ناكـەن ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾ ئـەگـەر، (كـافر)بـن ديـارە، ئـەگـەر (مـؤمن)بـن لـە (لـوازم)ی (اعتقاديـات) نافكرن، (عمل) بە (مقتضای)ناكەن، مادام باران ئەبارێنێ، (ارض)ی مردی زينـدی ئـەكاتـەوە، ئـەو هـەمـوو(رزق) و (خيـرات)ە پـەيـا ئـەكـا، (لازم)ە (غـەم)ی (ر ـزق)ی نـەخـۆن، بـە (نـوع)ی لـەترسـان (هجـرەت) نـەكـەن، (متوكلا علیالله) فەرموون بۆ (هجرەت).

﴿وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾ (كـل)ی (آيـەت)ی (دنيـا)بـۆ (هدايـە ت)ی (قيامەتی) تەواو نابێ؛ (حيات)ی (دنيا) (مـن حيـث هـی) (خـصوص) بـۆ (اتباع)ی (هوا)ی ئەو (حيات)ە نيە ﴿إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ﴾ گەمـەو گاڵتـەيـە ﴿وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ﴾ بـەڵـێ (واجـب)ە بـۆ (امـەت) (اسـتحقار)ی (موت)بكەن، تا بگەنە (حيات)ێ خـۆش بـێ(كـدر)؛ (ذاتـا) چ بـۆ (امّال)ی (عظمـی)ی (دنيـا)چ (عقبـا)، تـا (اسـتحقار)ی (حيـات) نـەكرێ (نيـل)ی (مقصد) نابێ كاغەزی (صديق) بۆ (سيفـالله؛ الخالد)، كاغەزی (خالد) بـۆ (ايرانی)يان (ڕۆمی)يان بنۆڕێ (استحقار)ی (موت)ە بۆ (نيـل)ی (حيـات). (اختراعـات)ی (غريبـە)ش وايـە؛ چـەنـد (حكـيم)ی (قيمـەت)دار ئـارام

و(راحەت)ی (ترک)کرد، (روح) لەڕێی (اختراع)ی بەخت کرد؛ یەکێدی یەکێدی، دەی دەی تا (مقصد) (حاصل) بوو. (تحقیر)ی (حیات)ی (دنیا) بۆ (نیل)ی (حیات)ە، (حیات)ێ (عزین)آنە، بێ (الآم) و (اکدار) و (ذلەت)؛ بڕۆن لەڕێی (دین) (سعی) کەن، خۆخەریک مەکەن، چاوتان لەو (حیات)ە (سفیل)آنە نەبێ، وەیا خود (مغرور) مەبن چیدی؛ چاولێک کەنەوە، ئەو (حیات)ە هیچ نیە، گەمەیە ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (ترجیح)یان بەسەر (حیات)ی (ابدی) نەدەکرد؛

﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ﴾ (رکوب)ی (ظرف)ی چەند جوانە، هەم سوارن، هەم تێیدان؛ وەکی (رکوب)ی (حیوان) نیە ﴿دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ ئەوە (محضاً) (توجیە)ە، بۆ (مشرک)آن، لە (وەقت)ی فرتەنە، یا لە (اول)ەوە (دعا) ئەکەن بەئومێدی خوا کە بە (سلامەتی) بچن وبێتەوە، ئەچنە ناو کەشتی ﴿فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا﴾ (واقعا)ئەو (نوع)ە (مشرک)ە لە ناو(مسلمان)آنیش هەیە، بە (همەت)ی فلانی لەسایەی فلانی، کە ئاگای لە (مام شاب)یش نیە، هەر نەئیسە بلێن: لە (مهارەت)ی (قبود)آنی (ریان)ی (سفینە) (شرک)ی (قدیم)وا لە (مزاج) (تاثیر)ی کردیە، (ازالە)ی (مشکل)ە، (خاصة) کە ناوی (دینی) ساند ﴿فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ نیزیکە لە (بر) (اخذ)یان کا. (حقیقة)نە لە (بحر) نەلە (بر) (انسان) لە (قبض)ی خوا- (العیاذباللە)- (نجات)ی نابێ، (حال)ی (قیامەت)یان (معلوم)ە.

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا﴾ بە (امن) و ئاسایش و (حرمەت)تیای (ساکن) بووین ﴿وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ﴾ بە (قتل) و (نهب)؛ ئایا ئەو (حرمەت) و (صیانەت)ە لەسەر بت و (اصنام)آنە؟ هەریەک لەو (قبائل)ە (صنم)ی خۆی لا لە (صنم)ی ئێوە بە (حرمە ت)ترە ﴿أَفَبِالْبَاطِلِ﴾ (صنم) یا (ابلیس) ﴿يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ﴾ (نعمەت) (مُسْتَلْزِم)ی (شکرە)، وەبە (شکر) ئەندەرەش (فرید)ی (نعمەت)،﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ

افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ (تفويض)ى (امر)ى بۆ وانە كرديە؛ (شؤون) و (اوصاف)ى نوێ داينى- (العياذبالله)- ﴿أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ﴾ (رسول)ێ (محسوس) و (معقول)، (كتاب) و (آيات)ى (الهى) ﴿لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ﴾ (منزل) (استفهام) لە (معناى) (نفى)يە، (نفى) (نفى) وەكى (منطقى) ئەڵێن: (اثبات)ە هەيە.

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا﴾ بۆ ئێمە (خالصا) (مخلصا) (سعى) بكەن ﴿لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾ ڕێى (نجات)يان بۆ گوشاد ئەكەين، ئەگەنە (مقصد). ئێوە بە (هيئەت)ى (اجتماعى) تێ كۆشن بزانن، ئەگەن يا ناگەن؛ بەخوا ئەگەن؛

پەشمە چ پر شد بزند پيلەرا باهەمە توندى وصلابەست كى اوست

مووريچەگانرا چ بود اتفاق شيرى ژيانرا بدرانند پوست

﴿وَإِنَّ اللَّهَ﴾ - (جلجلال) ﴿لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ بە (نفر) و (اعانە) و (ظفر) و (صيانەت) و (رزق)؛ خۆى (محسن)ە، (محسن)ى خۆش ئەوێت؛ خاصة (احسان)ى كە (حيات)ى (دين) و (امەت)ى تيابێ (يا مَنْ يُجيبُ المحسنينَ أحسَن إليَّ وَ لَنْ معي بلطفك وجودكَ وَ نَجِّني وَ أهلي مِنَ الكرْبِ العظيم: آمين).[1]

---

[1] - سورەيى (عنكبوت) ئەوا تە ولو بوو، سبەينەى چوارشەموو، نەورۆزى (سلطانى)، (سلغ)ى (محرم) (١٣٥٨هـ (١٣١٨ شرقى).

سورەتی (الروم)
سورة ٣٠ - عدد آیاتها ٦٠

(مکی)یە بێ (استثنا علی المختار) (عدد)ی (آیات)یـ (عندالأکثر)ـ (٦٠)ە، (لکن) (بعض)یٚ (ازدادوا) (تسعا)؛ (وجە)ی (إتصال)ی لە (تقریر)ی (صدر)ی (سورەت) دەرئەکەویٚ .

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

﴿الم﴾ ئاگادار بن، ﴿غُلِبَتِ الرُّومُ﴾ (دەوڵەت)ی (ڕۆم) (حکومەت)یٚ (قوی) بوو؛ (مغلوب)بوو، لە (طرف)کیٚ؟ (قرآن) (اشارە)ی بۆ ناکا؛ چونکی (مقصود) (غلبە)ی (غالب) نیە؛ (غلبە)ی (مغلوب)ە (بعد المغلوبیەت)، ﴿فِي أَدْنَى الْأَرْضِ﴾ (نیزیکترین) مواقع لە (ارض)ی (عرب) کە (سوریە)یە، یا لە (قلب)ی (مملەکەت)یان ﴿وَهُم﴾ (ڕوم) ﴿مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ﴾ (مغلوبیە ت)یان ﴿سَيَغْلِبُونَ﴾ (غالب) ئەبن لەسەر (خصم)، (غالبی)یان، ﴿فِي بِضْعِ سِنِينَ﴾ لە (مدە)ی چەند ساڵیٚ؛ زۆر ناچیٚ، (ڕۆم) (غالب) ئەبیٚ بە (تایید)ی (الهی)وە (الا) (دەوڵەت)ی (مغلوب) لە (مدە)یە کەم (غالب) بوونی (عادة) (محال)ە لە (سورەت)ی (سابقە) (توثیق)ی (مسلمان)آنی کرد بەچەند (آیە ت)؛ (سعی) بکەن؛ لە ڕیٚی (دین)، (ترک)ی وڵات بکەن، غەمی (رزق)تان نەبیٚ؛ خوا (رازق)ە، (باسط) و (مقدر)ە، (مسخر)ی (شمس) و (قمر)ە، لەم (سورەت)ە (واقعە)یە زۆر (مناسب)یان بۆ (ذکر) ئەفەرمویٚ؛ (مغلوب)یٚ (هکذا)یی، بە

(مده)يەكەم (غالب) بوو ﴿لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ﴾ پێش (مغلوب)ی دواى (غالب)ی ئيوان وئى (غير)ی وان؛ (اداره)ی (انام) بە (امر)ی (الهی)يە، هەرچی هەيە، بە (قضا) و (قدر)ی (الهی)يە (شخص)ێ پەيا ئەبێ لە (غيرەت)ێ، (دەوڵەت)ێ جهانگيرانە ئێنێتە سەر (أرض) پاش (استيلا) و (قدره ت) و (قوەت) و (نفوذ) و (بسط) و (سلطان)، (صبر)ە (صبر)ە ڕوو لە (انقراض) ئەكا و (محو) ئەبێتەوە، (بنا لە و (معروضات)ە (احتياجيان) نيە بە (سبب)ی (نزول) و (تعيين)ی (غالب) (حكايەت)ی گرووی (صديق)ی (اكبر) (روايەت)يان (مختلف)ە (حتى) (ترمذى) (نقل) ئەكا (ابوبكر) و (مشركين) (اتفاق)يان كرد، لەسەر شەش ساڵ، ئەگەر لەساڵی شەشەم (ڕۆم) (غالب) نەبوون (ابوبكر) بيدۆڕێنێ؛ لەوی ساڵێ نەبوو، گرەويان لە (صديق)ی ساند، ساڵی هەفتەم (غالب) بوون؛ (مسڵمان)آن (تعييب)ی (ابوبكر)يان كرد! وەک تێئە (فكر)م (روايات) (لدغه)كی تيايە دە ر هە ق (حق) (صديق)گاهێ لە (فضای)ی (بضع) گاهێ لە (تقدير)ی (مده)؛ (بنا) لە مەكە (ابوبكر) گرەوی برديتەوە پێغەمبەر فەرمووبێتی: بيكە، (خبر) (اشكال) هەڵئەستێنن، ئەمە قومارە، (قومار) (حرام)ە؛ بەڵێ ئەو (وەقت)ی (حرام) نەبوو، يا خود (دارالحرب) بوو. نازانم ئەو (وەقت)ی (دارالحرب) معنای چيە؟ (حاصل)ی لەسەر (مذهب)ی (إمّام)ی (أعظم) (فتوا)ی ئەدۆزنەوە بۆ (ابوبكر) تووشی بێ (شرعی) نەبێ. (سبحان الله) (ابوبكر) گرەوی كرد لەبەر (قوەت)ی (ايمان)ی بە (وعد)ی (الهی) وە (مده)يە كەمی (اعتبار)كرد، (نظر) بە (قدرەت)ی (الهی) هەرچەند لە (مده)ی (٩) ساڵان (اعاده)ی (قوەت) و (غلبه) ساندن لەسەر (دوڵەت) ێ (غالب) (خارقه)يە (أمّا) بە (مناسبه)ی (مقام)و ئارەزوويی (صديق)ی وای هاتە بەر (رای) كە (مده) لە (٩) كەمتر بێ، بەڵكوو لە (بدا)ی (بضع)بێ، (لكن) (حكمەت)ی (الهی) وای (ايجاب) كرد لە (نهايه ت)ی (بضع) بێ. وام ديوە كە (هرقل) هاتە (قدس) بۆ

(زیارەت) لەبەر (وفاء) بە (نذر) بوو، (نذر)ی کردبوو، ئەگەر خوا (موفق)ی کا لە (عاصمە)ی (ملک)ی بەپێیان بچێ بۆ (زیارەت)ی (مسجد الأقصی)، لەو (سفر)ە (کاغەزی) (رسول‌اللە)ی بۆ چوو لە (حمص)؛ (علی‌ملاءالناس) خوێندیەوە وە (نصیحەت)ی کردن بۆ (ایمان)؛ (أمّا) (قبول)یان نەکرد؛ (تفضیل)ی لە (بخاری)یە. (محاربات)ی (فارس) و (ڕوم)، (غلبە)ی (اسکندر) و (استیلا)ی وڵاتیان (بعده) (غلبە)ی (فارس) لەسەر (ڕۆم)، (ڕوم) لەسەر (فارس) لە (کتب)ی (تواریخ) (مذکور)ە، دوای (استیلا)ی (مسڵمان)آن لەسەر (سوریە) لە (دور)ی (عباسی)یان (فەرەنگ) (استیلا)ی (بیت‌المقدس)ی کرد (زەمان)ی لەدەستیان داما، تا (صلاح‌الدینی ایوبی) خزمی خۆمان (استرداد)ی کردەوە. (ابوالحکمی بنی برجان) لەو (آیەت)ەی (استخراج)ی (فتح) و (استرداد)ی (بیت‌المقدس)ی کردیە، (حساب)ەکی (جەفری) هەیە، وە (استخراج)ی (مغیبات)بە (طریق)ی (جبر) یا (کشف) (شیخ‌محی‌الدینی عربی) و (بعض)ی (اولیا)ی گەورە ئەیکەن هەرچی هەیە، چ (اسرار)ێ وایان بۆ ئێمە (کشف) نەکرد، ئەمڕۆ بەکارمان بێ؛ (أمّا) (شیعە)ی (علي) (قدس‌اللەاسرارهم) لە (تحویل) و (تبدیل) و هەڵگێڕو وەرگێڕی (قرآن) (ید)ێ (طولی)یان هەیە؛ (غالب) و (مغلوب) ئەهاونە (بین)ی (بنی‌امیە) و (بنی‌هاشم). (فرح)ی (مؤمن)آن بە (نصر)ی (عباسی)یانە لەسەر (اموی)یان؛ (أمّا) (فتح)ی (عمر)ی بۆ (ایران) (طبیعی) (موجب)ی (مسرەت)ی وان نەبوە، بڵێم: چی؟ هەرکەس دوای (هوا)ی خۆی ئەکەوێ! (لازم) بوو ئەوێ بڵێ: مسڵمانم (افتخار)بە (استیلا)ی (عمری) وە (عداله ت)ی (عمری) وە (معاملە)ی (عمری) بکا؛ (عدل)ی (عمری)وە (سیاسەت)ی (عمری)وە (حسن)ی (اتباع)ی (صلاحی) بۆ ئێمە زۆر بەکەڵکهات. کە (قائد)ی (فرەنسە) (داخل)ی (شام) بوو لە (حرب)ی (عظمی) ووتی: (معاملە)ی (عمری) و (صلاحی) دەر(حق) (نصاری) چۆن بوە؟ ئەمڕۆ منیش

(معامله)یوا له (حق) (مسلّمان)آن ئەکەم ﴿وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ﴾ ئـی (ڕوم)یـا ئـی خۆیـان؛ (فـرح)یـان بـه (نـصر)ی (ڕوم) لـەبـەر (صـدق)ی (آیـەت) و (انجـاز)ی (وعـد)ی (الهـی)بـوو ﴿يَنصُرُ مَن يَشَاءُ﴾ (ولو)کەم و بێ دەسەلات بن ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ﴾ (غالب)ە ﴿الرَّحِيمُ﴾ دەر (حق)بە (ضعفا)یان تەماشای (دور)ی (دولاب)ی (فلک)کـە لـە (تـاریخ)ی (انـام)چ (تقلیات)ێ، ڕوویداوە؟ چەند (دەوڵەت) (ذلیل) بوون کەوتینە ژێر (نیر)ی (اجنبـی)پاشـان کـوو قوتـار بـوویین؛ چیـان کردیـه؟ بـه چ (سَعی)یـه؟ بـه چ (غیـره ت)ی؟ بـەچ (صـبر)ێ؟ بـەچ (متانـەت)ێ؟ بـەچ (تـدبیر)ێ؟ بـەچ (سیاسەت)ێ؟ (أمّا) ئەمڕۆ (نجات) بوون زۆر (مـشکل)ە؛ (دەوڵـەت)ەکـانی (غالب) زۆر بە (قوەت)ن، بە (احتراس)ن، بـە (تـیقظ)ن؛ (آلات) و (ادوات)ی (حربـی) (عـصری) لــه دەســت گیــرۆدەکانــدا نیــه؛ وە کــی (حیزبــوز) بە (ڕەحمەت) بێ ئەیووت: (غاندی) بەکلکـه تـەشـی (مقابلـه)ی (طیـارە) و (مدافع) و (أسطول) (بریتانیا)ی ئەکا؟

﴿وَعْدَ اللَّهِ﴾ (وعد)ی داوە، خۆی بـه (نـصر)ی ئێـوە (وعـد)ێ (قطعـی) ﴿لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ﴾ بەهەر چی (وعد)بدا، ئەی گەیەنێتەجـێ ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ له (شؤون)ی (الهی) (دائر) به (تـدبیر)ی (انـام) ئاگـادار نـین، بـه (معنویـات) (منهمـک)ن لـه (مادیـات) (العیـاذبالله) (اعتبـار)بـه (وعد)ی (الهی) نادەن، وەئەوەی (کافر)ە گەمەی پێدێ.

﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (سـطحی)شـتی (ظـاهری) (حتـی) له (غور)ی (باطنی) ئاگادار نین، ئەڵێن: ئەمانه بێ دەسـەڵاتـن، نابنـه هـیچ، ئـەمانـه (صـاحب)ی (ملـک)ن، ئـەبـێ (الـیالأبـد) پایـەدار بـن، (ملکـی) (خاص)ی وانە، ئەو (دەوڵـەت)ە گـەورەیـه، (نفـوس)ی زۆرە چـۆن شـەڕی لەگەڵ ئەکرێ؟ کوو (مغلوب) ئەبێ؟ (معأنه) ئەوەنـدی (قـوەت)ی (مـادی) ئەوێ لەوێ زیاتر (قوەت)ی (معنوی) (لازم)ە، ئەگەر (قـوەت)ی (معنـوی) نەبێ، چیان پێئەکرێ؟ یا (قوەت)ی (معنوی) شکا (عسکر) خۆی ناگرێ؛

(اسلحە)ی لێ ئەبێتە (قضا) و بارگرانی (أمّا) (علم)ی (زراعەت) لە (ضروریات)ی (حیات)ە، بۆ (مؤمن) و (کافر) و (بر) و (فاجر) پێویستە؛ (علم)ی (تلقیح) (علم)ێ (دقیق)ە، نازانم لەچیان وەرگرتیە؟ وەک دۆشاوی کوردان، ئاویترێ لەکێ گڵیسپی لەکێ؟ کوویانزانیە، (موادی) (غیر)ی (شکری) (افراز) ئەکات؟ (علم)ێ (نافع) و (ممدوح)ە ﴿وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ﴾ بە (حصر) ﴿غَافِلُونَ﴾ بە دڵیاندا نایە، (إحضارات)ی بۆ ناکەن، ئەوی ئاگادار نەبێ لە (معنویات) لە (آخرەت) (غافل)ە.

﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ﴾ (تفکر)ێ لە (نفس)ێ بێ (میل) و (وهم) و (دخل)ی (خیاڵ)، (خالص) بە (جوهر)ی (انسانی)یەوە، یا لە (احوال)ی (روحیە)ی (نفسیە)ی خۆیان نا (فکرن) ﴿مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ (کائنات)ی (جوّ) ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ (خلق)ێ (حق)و (ثابت) (دال) لەسەر (وجود)ی (الهی)؛ (واجبالوجود)، (متصف) بە (علم) و (قدرەت)ێ (محیط) و (شامل) و (کامل) ﴿وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ بۆ (بقا)ی، (بقا)یە (محدود) (ولو) درێژبێ. (واقعا)ئەوە (تفکر) و (دقە ت)ی ئەوێ؛ (اولا): بزانی ئەو (عالم)ە، چ (قوەت) و (نظام) و (حکمت) و (دقەت)یکی تێدایە، (ثانیا): (قوا)ی (مادی) (علیالإطلاق) (نفاد)ی ئەبێ، نیزیکە (انسان) لە (نفس)ی خۆڕا بزانی، لە چ (وهن)ێ ئەگاتە چ (قوەت)، لەو (قوەت)ە (إنحطاط) ئەکا دیتەوە (نهایت)ە (ضعف)وە ئەتوانی (تصور)کا، ئەو (انسان)ە (فەوتا)وە کی (حیوان)ێ بێ (قیمەت) ئەڕوا؟ نابێ؛ نەلە (طبیعەت) ئەوەشێتەوە نەلە خوا، ئەبێ بژیە تەوە، (نائل)ی (حیات)ێ (سرمدی) (مسعودان)ە بێ ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ﴾ بۆیە (تامل) ناکەن، (جحد) و (انکار) ڕێی (نظری) گرتیە، ﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ تا تەماشای (آیات)ی (آفاقی)کەن ﴿فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ ئی (عاد) و (ثمود) و (سائر)ی دی ﴿كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾ لە (آثار)یان دەرئەکەوێ (قوة)ی (بدنی)

(تصویر)و(تعبیر) ئەگەر، وەکی وان (هیکل) تراشیان زانیبا؛ ڕوویان لەخوا پەرستی نەکردبا ﴿وَأَثَارُوا الْأَرْضَ﴾ بەکۆڵین و بەکاریز و (سدە) و(آباد) و (حفریات)؛ وابوە (دەوڵەت)یٚ چەند (دەوڵەت)ی وەرگێڕایە وڵاتی (الحاق)ی (ممالک)ی خۆی کردیە، ئەویش (فوتا) و ڕۆیی ﴿وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا﴾ بە(قصر)و (قصور)و (مبانی)، (قلاع)و (قشلات)و باغ و باغات؛ (حتی) لە (عمر)یشدا، گەلیٚ (زیاد) ژیابین ﴿وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ﴾ (معجزات)، (آیات)ی (احکام)ی (ایمان)یان نە هێنا، (عذاب)یان هاتەسەر ﴿فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ (حاشا)، (مالک) هەرچی بە(مولک)ی خۆی بکا، (غصب) نیە، (أمّا) لەئەندازە بەدەر؛ باریٚ بیٚهوودە (عذاب)یٚدا (ظلم)ە. لام وایە (أصحاب)ی ئێمە، (فرق)ی(ظلم) و(غصب)یان نە کردیە؛ بەڵیٚ ئەگەر تەماشای (قهر) و(غلبە)ی بکەی، قسەی لیٚ ناکریٚ ﴿وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ (اشهدبالله) ئەوەی بۆ (أصنام)، بۆ(شێخ) بۆ(پاپ) بۆ گاجووت (سجدە) و(رکوع)ئەبا، (ظلم) لەخۆی ئەکا، (نفس)ی خۆی لە ئەندازە بەدەرە (ڕەزیل) ئەکا.

﴿ثُمَّ﴾ پاش (تبلیغ) و(کفر) و(هلاک) ﴿كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا﴾ ئەوانەی بە(عمل)ی خراپ (نفس)ی خۆیان (مدنس) کردوە ﴿السُّوأَىٰ﴾ (عاقبەت)یان (عقوبەت)یٚ بە(سوء) بە ڵکوو(عین)ی(سوء)بوە ﴿أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ﴾ (عقلی)و(نقلی) و (فکری) و (سمعی) ﴿وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ﴾ لەبەر تکذیب و (استهزا) بە(آیات)ی خوا، (عاقبەت)یان وا بەد بوە

﴿اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ﴾ئی (متطورات)دیارە، (مقصد)یش (انسان)ە ﴿ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ (شرح) و(تفصیل)ی (بالفعل) (عائد)ی ویە، گەرچی (انکار)ی (حشر)ی (جسمانی) ئێستا (تعمم)ی کردیە، (لکن) منزۆر (ایمان)م پیٚی هەیە، (احتیاج)یم بە(تاویل)نیە، چونکی (تفویض)ی ئەکەم ﴿ثُمَّ﴾ دوای (اعادە) ﴿إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ بۆ(جزا).

﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ﴾ (ساکت) و(مبهوت) و(مایوس) ئەبن، ئەو (وەقت)ە (بحوله تعالی) پێیان ئەڵێم: بۆ (انکار)تان کرد؟ گۆی یا، ئەوەی بە (علم) (إحاطه)ی پێ نەدەن، (اعتراف)ی پێناکەن، (زەهێ) (دعوا)یە (باطل)ە (واقعاً) گرد کردنە وە ی (عناصر)ی (هیکل)ی (انسان)ی کۆ بوونەوەی (جمیع)ی (بشر) (منلدنآدم الیالإنقراض) لەسەر ئەم عەردە، نایەتە (فکر)؛ (أمّا) کار (تبدل) ئەکا (معأنّه) (ارض) وئاسمان وهەموو (کائنات) (نظر) بە (قدرەت) و(علم)ی خوای، پڕ بە چەنگی نابێ؛ (فرق) و(تغییر)ی زۆر (سهل)ە، وەکی (بعض)ە (ادباء) ئەڵێن: گەلێ شتمان لا (محال)بوو (معهذا) (واقع)یش بوو (دائر) بە (امر)ی (هام) (عرض)ی (ناپیلیون)یان کرد: ئەمە (محاڵ)ە ووتی: (محاڵ) ئەوەیە (کلمه)یە (فرنسی)نیە یعنی کلمە ی محاڵ لە قاموسی فرنسە دا نیە، ئەوانەی (الوالعزم) لە (قواد)ی (عسکری) ئەڵێن: نابێ، نابێ؛ (محاڵ) (محاڵ)ە بە لێ (محاڵ)ی (بغیره) (ممکن)ە؛ (أمّا) (محاڵ)ی (لذاته) (قابل) نیە، ببێ.

﴿وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ﴾ تا تکایان بۆ بکەن، (نجات)یان دەن ﴿وَكَانُوا﴾ لە (دنیا)یە ﴿بِشُرَكَائِهِمْ﴾ بە (سبب)وان ﴿كَافِرِينَ﴾ (اعتماد)یان دابوونەسەر، ئەوانیان ئەپەرستی، خوایان نەدەناسی یا خود (ایمان) بە شتی (علی ماهو علیه) نە بێ (کفر)ە (ایمان) بە (صنم) کە (شفاعەت) ئەکا (عین)ی (کفر)ە بە (صنم).

﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ﴾ ئیپێشی (حاڵ)ی (مجرم)ی (بیان)کرد لە (موقف)؛ (صریحا)باسی (مطیع)ی نەفەرموو؛ ئەوە (عام)ە ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ ڕۆژێ (نظر) بە (ماوا) و(مثوی) ﴿يَتَفَرَّقُونَ﴾ (مجرم) و(مطیع)؛ ئەوەتە

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ ئی بخونجێ بەجێبێ ﴿فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ﴾ مێرگ و میرخوزار لالە و گوڵزار؛ (روضه) (ماء)ی (نهر)ی (سلسال)ە (دوحه) (سجع)ی (طیر)ەهای (مؤذون)ە ﴿يُحْبَرُونَ﴾ (احترام)

و (اکرام) ئەگیرێن، بە (لذەت) و (حرمەت) ئەبن هەزارانی وەکی (ام کلثم) دیلانەیان بۆ ئەڵێن.

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ (خصوص) ئەوەی (دائر) بەچاکە کردنە ﴿وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ﴾ (مدار)ی (جراة) لەسەر گوناهان (حجد)ی (آخرەت) یا (شبه)ی (حجد)ە ﴿فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ﴾ (عذاب)ی (مقابل)ی هەموو (روضه) و (دوحه) و باغ و بوستان و (لذەت) و (نعمەت) و (اکرام) و (احترام) ئەکا؛ ئەدی ئەوانەی (مؤمن)ی (فاسق)ن لامهوایە ئەو (وەقت)ی کەئەو (آیەت)ە (نازل) بوە نەبووین، لە (صدر)ی (اسلامەتی) (مؤمن)ی (فاسق): (حاشا)؛ (أمّا) لە (ایام)ی ئێمە زۆر (فاسق) هەن، لە (کافر)آن خراپترن؛ (ضرر)یان بۆ (امەت) و (ملەت) و (ملک) و (دەوڵەت) و (وطن) لە (کافر)آن زیاترە؛ نازانم ئەوانە کوو (داخل)ی (زمرە)یی (اهل)ی (سنەت) و (جماعەت) ئەبن؟ لە ژێر ئالآیی (شێخ)ی (اشعر)ی (حشر) ئەکرێن؟ (مع أنّە) منلام ناخۆش نیە، بچنە بەهەشت، چ (ضرر)یان بۆ ئێمە نابێ، خوای (تعالی)ن (مهلەت)یان نەدا، زوو (معاقبە)یان بکا، بۆ وانیش و بۆ (مسڵمان)آنیش (خێرە)؛ ئەوان کەمتر گوناه ئەکەن؛ (مسڵمان)آن زێتر لە (شەڕ)یان (ئە مین) ئەبن.

﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ﴾ (کلام)ێکە (مفرع) لە (سابق) ئەوانەی (رجوع)یان بۆ لای خوایە، بوونە دوو (فرقە)؛ (مؤمن)ی (صالح) لە (روضە)؛ (کافر)ی (مکذب) و (جاحد)لە (عذاب)؛ ئەو (آن)ە (شرک) و (شرکا)یان بەکار نەهات (ناظر)ی (مؤمن)زوبان بە (تقدیس) و (حمد)ی (کبریائی) گوشاد ئەکا؛ (تقدیس)ی خوا ئەکا؛ لە هەموو (وەقت) ﴿حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾ کە (وەقت)ی (عبادەت)ی ڕۆژ پەرەست و (امثال)یانە؛ ئێواران ڕوو لە (مغرب)، سبەینان ڕوو لە (مشرق) ئەکەن.

﴿وَلَهُ الْحَمْدُ﴾ (ثنا)ی (علی وجه التعظیم والتبجیل) ﴿فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ بۆ ئەوە؛ ئەو (الە)ە لە ئاسمان و (ارض)آن، بێ (نقص)

و(عیب)؛ (ثنا)و ستایش بۆ (ناقص) (استهزا)یە ﴿وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ﴾ ئەو دوو (وەقت)ە (وەقت)ی (کیف) و (صفا) و (إستظهار)یانە چ (مربوط) بێ بە (تسبیح)چ بە (حمد) خۆشە؛ با بەهەردووکیان (مربوط) بێ، چ (قید)یە؟ منلام وایە (اشارە) بۆ (اوقات)ی (لذە ت) و (عبادە ت)ی (مشرک)آن (اولی)ترە لە (اشارە) بۆ (اوقات)ی نوێژی خۆمان؛ بەو(نوع)ە (زێدە) (مربوط)ە. ئەگەر حەزیشت لە (معرکە)یە، تەماشای (روح المعانی)کە، جا سەرت سوور ئەمێنێ، ئەڵێی: (فسبحان‌الله!).

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ﴾ لام وایە (طبیعیون)یش (آخر)ی (اعتراف) بە (خروج)ی (مادە)ی (حی)ی لە (مادە)ی (میت) ئەکەن، وە (الا)هاتنی (حیات)یان بۆ ئەم (أرض)ە پێ (کشف) ناکرێ ﴿وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ﴾ بەهەر (معنا)یە لە حیات و(موت) ئەدەیەوە (مناسب)ە ﴿وَيُحْيِي الْأَرْضَ﴾ زیندی ئەکاتەوە جا گیای لێشین ئەبێ ﴿بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ پاش مردنی هیشک ئەبێ، وەک سێڵ گەرم دادێ، (خصوص) لەلای (عربستان) گەرمای هاوین گۆشت ئەبرژێنێ! ﴿وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ (أنە) ئێمەش بزرئەکرێین، ئەهاوێژرێینە ژێر (ارض)، (آخر)ی شین ئەبینەوە.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ﴾ (مادام) (اصلتان) خۆڵە، لەویشدا ئەژیە نەوە ﴿ثُمَّ إِذَا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ﴾ بڵاو ئەبنەوە. (واقعا ً) (انسان)ێ بەهەزار ساڵ لە (تراب) پەیا بێ، پاش ئە و پە یابوونە باز (فجائی) (حساب)ە، چونکە (عقل) (حیران)ە؛ ئەنۆرێتە (عناصر)ی (انسان)وە (انسان) (فرق)ێ زۆر ئەبینی، ئاسمان و رێسمان، (خاصة) (احوالات)ی (روحیە)ی (مناسبە)ی لەگەڵ (عالم)ی (طبیعەت) نیە، (جمع) لە (بین)ی (روح) و(بدَن) زۆر (مناسِبَ)، لەگەڵ (جمع)ی (ثم) (اذا)؛ (تراخی) و (فجائی). ئەوەی ئەو (تطورات)ە بکا بەخۆڵ؛ ئەتوانی ئێوە (غالب)کا، (انتشار)کەن.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم﴾ بۆ ئێوە ﴿مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾ لەخۆتان ﴿أَزْوَاجًا﴾ ئەگەر نەیاندیبا نێرومی کوو ئەبن، وەکی (آدەم) و(حوا)ی ئەیان ووت؛ هەر کەسە، ژنی خۆی لەکورتە پەراسووی (خۆی) (خلق) کرایە، ﴿لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾ (میل)ێ لەگەڵ (استقرار) و(سکونەت)؛ (اولاً) بە (موافقە)ی (میل) و(مشرب)؛ (ثانیا)بە (جحێلی)؛ (ثالثا)بە جوانی، (رابعاً) بەگوزەرانی (موافق)ی (حاڵ). (واقعاً) (مدار)ی (سکونەت) (راضی) بوون بەیەکدینە (لکن) (مع‌الأسف) (فوقی) کەم بووە. تووخوا پیاوێ بە (شوکەت) (میل)ی (سکونی) لەگەڵ ژنێ ناشیرین ئەبێ؟ کچێ چواردە ساڵە، بەپیرە افتان ئارام ئەگرێ؟ چەند لەمەو پێش، شەوێ لە (رادیۆ) (ذات)ێ (مصری) (دانش) بە (سکونەت)ی ژن و مێرد (نطق)ەکی زۆر پڕ(حکمەت)یدا، شایانی نووسینەوە بوو، ئەگەر لە (جرائد) و(مجلە) ببینم، ئەینووسمەوە ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ بە (واسطە)ی (توالد) و(قرب)ی (مزاج)، (محبەت) و(مرحمەت) ئەگەر (رابطە)یە (خلقی) بە (بین)ی (بشر) نەبانایە، دووکەس یەکیان خۆش نەدە ویست (رەحم)یان بەیەک نەدەکرد، بەڵێ (معنا)ی (زمخشری) جوانە، (زیادە) بۆ (مسلمان)ان. بێ (سابقە)یی (تعارف) و(محبەت)کە بوون بەژن ومێرد، یەکیان خۆشئەوێ لەگەڵیەک بە (رەحم)ئەبن ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ ئەوەی (ذکر)کرا ﴿لَآيَاتٍ﴾ نەدە لەسەدە هەزارەها، تاتێ(فکر)ی زۆرن، گەورەن ﴿لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ بە (عقل) ئەزاندرێ ئەو (تحولات) و(ارتباط)ە چەند (عجیب)ە، (حتی) ئەگەر (عقل) لەخۆی بە (فکر)ێ، ئەزانێ چەند دوورە! (بعض)ی لە (معارضین)ی (داروین) ئەڵێن: (مناسبە) لە (بین)ی، مێشک و(عقل)چیە؟

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (دقایق) و(آیات)ی (مجرا)ی ئاسمان و(أرض) بە (علما)ی (هیئەت) و(جغرافیا) و(جیۆلۆجیا) ئەزاندرێ ﴿وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ﴾یش وایە (کشف)ی (حقیقەت)ی، زۆری پێ

ئەوێ ئەوی بە (نظری) (سطحی) چ نازاندرێ. (اصناف)ی (بشر) زوبانیان (مختلف)ە زۆریان (دنی)ن، بێ (قواعد)ن، (قسم)ە کیان (راقی)ن، (شکر)ی (بعض)ێ (آوروپایی) ئەکەین، (لسان)ی (کورد)یش بە (لسان)ێ زیندی (راقی) (حساب)ئەکەن، (واقعاً)بە (قواعد)ە، (لکن) (مواد)ێ زۆری (ضایع) بوە، ئەوەی لەدەست لادێ یان مابێ ، مایە؛ ئی کەوتەناو (ملا)یان (فەوتا)؛ (هەتا) (ناشکر)ی نەبێ گەلێکی (افادە) و(استفادە)ی پێوە نەهێشترایە، (حتی) (کل)ی (قوم)ێ زوبانیان، شێوەی لێک جودایە، دوو (انسان) وەک یەک قسە ناکەن؛ (اختلاف)ی (لسان) و(لون)، (دخل)ی (اوضاع)ی (ارض) وئاسمانی تیایە، ئەگەرچی (قائم)ە بە (بدن) (أمّا) بە (آفاقی) (حساب)ە ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ﴾ (علما)ی (طبیعەت) و(کیمیا)، نابینی، ئەوانەی ئەو (علم)ەیان نیە، بۆ (اختلاف)ی (الوان) چ ئەڵێن؟ زوبان نای هێنێ؛ وە (علما)ی (بلاغەت)یش لە (اظهار)ی (آیات)ی (اختلاف)ی (لسان)بە (آیات) (حساب)ن.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ (معروف) و (مشهور) و (مکرر)ە لە (قرآن)دا، (نوم) بۆ شەو (کسابە ت) بۆ ڕۆژ؛ بۆیە (زمخشری) ئەفەرموێ: ئەوەلە (باب)ی (لف) و (ترتیب)ە (أنّە) (منامکم) ﴿وَابْتِغَاؤُكُم مِّن فَضْلِهِ﴾ (باللیل والنهار) (لکن) (حاجەت) بەو (ترتیب)ە نیە، (خاصة) لە (ترقی) (حضارەت)؛ بۆ (قوم)ی زۆر شەو ڕۆژە، ڕۆژ شەوە، وە (قوم)ێ لە ڕۆژو شەو (سعی) ئەکات وئەخەوێ ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾ ئەوەی ئەنوێ ئەوەی (اشتغال) ئەکا، زۆر ئاگای لەخۆنیە، ئەبێ بۆیان (ذکر) بکەن، تا ببیەن. (نوم) (آیة)ە، (آیة)ێ (عجیب)ە، (قوا)ی (مدرکە) لە (ادراک) ڕا ئەوەستێ؛ (یعنی) (حواس)ی (ظاهرە)؛ (أمّا) (قوا)ی (عاملە) ئیشی خۆیان ئەکەن، (هاضمە) (غازیە)، (نامیە)، (ماسکە)، (مولدە) (فتور)یان بەسەر دانایە؛ (دم) (دوران) ئەکا، (قلب) لێئەدا، لە (قوا)ی (مدرکە)ی (باطنە)؛ بەس (عقل)ی (واعی) ئەخەوێ ،

بۆیە لە (خەوندا) هەزار، قجەج ویجەجی سەیرسەیر ئەبینی، بێ (محاکمە) (قبوڵ)ی ئەکەی، لێکدانەوە زۆر (نادر)ە.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ﴾ نافەرموێ: (و مِنْ آياتِه الْبَرْقُ) چونکی (مقدمە)یە بۆ بارانی (رەحمەت) کە (احیا)ی (انام)ئەکا، (برق)تان نیشان ئەدا ﴿خَوْفًا﴾ لەبرووسکە وێکەوتن؛ (حقیقة) (بعضا) زۆر (هائل)ە (دهشەت) ئەدا ﴿وَطَمَعًا﴾ بۆ (نزول)ی باران. بە (وجە)ێتریش ئەتوانی (جهەت)ی (نصب)ی (خوف) و (طمع) (بیان)کەی؛ (واقعا○) لەدیتنی (برق)؛ (خوف) و (طمع) (ترتب) ئەکا، (کأنّە) (علەت) و (معلول)ن وە (ارائە)ی لە خواوەیە؛ بۆیە بووینە (معلول)ی (اراء)ە. (اوایل) لە (برق) چیان نەدەزانی؛ (حکما) ئەیان کردە، (ادخن)ە و (مدخن)ە؛ تا کو لەو (اواخر)ە (قوەت)ی (برق)ی ئەلەکتریکی کەهربائی (کشف) کرا، (دنیا)ی پێ (منور) بوو، شەوی پێ ئەکەنە ڕۆژ، وەلە گەلێ (امور)ی (هامە) (استخدام)ی ئەکەن، لەوسەرو و ئەو سەری (دنیا) (حوادث)ی پێئەزانن. دەرکەوت ئەمە لە دووکەڵ وزەنگەسوورە وکلکی گا نیە؛ ئەوانەی ئێمە باخەریکی (اعراب)بن، ناشکری نەبێ، لە (ترکیب) و (نظم)ی (کائنات) نە (مفعول)ێ نە (معلول)ێ نە (فعل)ێ نە (قوەت)ێ نەبوو.

﴿وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾گاهێ (خفیف)؛ (گاهێ) (شدید)؛ هەر (قرائە ت)ە بە (اعتبار)ێ ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ بە (قوە)ی (عقڵ) ئەزاندرێ، (إستحصال)ی (قوە)ی (کهربایی)، (ترکیب)ی (سحاب)، باران بارین، چ (قوەت) و (قدرەت) و (تدبیر)ێکی ئەوێ؟! ئەگەر (عقڵ) نەبا، (برق) چۆن (کشف) ئە کرا؟ ئەمە (شاهد)ێیە لە (طرف) خوا کە ئەو (حکما)یانە (عاقڵ)ن، ئەفەندیەمەش ئەڵێ: (فلان) (ولی) (امر)ی کردە هەور: ببارە، باری؛ مەبارە؛ ناباری!

ئەڵێن: باران بە (امر)ی (شێخ) ئەبارێ بە (امر)ی (کن، فکان) وەک (امر)ی (باری)!

ئەمەش (اصفيا)يەكاني ئێمەن.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَاء وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ﴾ (دوام) و (بقا)يان و(صنع)يان بە (امر)ى (الهى)يە؛ (امر)ێ (تكوينى)؛ (تجاذب) و(تدافع) و(تماسک) و(الف)ى (كيمياوى)؛ (جريان)ى (قوە)يى (كهربايى). (قوا)ى (جسمانى) بە (اعتراف)ى (حكما)ى (اولين) و(آخرين) (نقاد)ى ئەبێ؛ كە (قوەت)نەما، (اجرام) لەبار يەک دێتەدەر، تەرتوتوونا ئەبێ، كەوابێ ئێوە ئەمرن، خۆڵەمێشتان لە (ارض) دائەمێنێ؛ دوايە گرتان ئەكاتەوە، بانگتان ئەكا، بۆ زيندى بوونەوە (حشر) ﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً﴾ (دعوەت)ێ سووک وئاسان، بێ (تكليف) و(تكلف) ﴿مِّنَ الْأَرْضِ﴾ كەلەوێدا (مودوع)ن ﴿إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ﴾ لە (ارض) دێتەدەر (انسان)ێ (كما كان)؛ ئەو(دەعوەت)ە. بۆ خوايە وەک (امر) (دەعوەت)ێ (تكوينى)يە؛ بۆ خواى نەبێ، نابێ هەموو (ملائكەت)ى (سموات) و (أرض) و(سدرە) و(كرسى) و (جنە ت) و(جحيم)، (حافين) و(صافين)، (كروبين) بڵێين: (ايّتُها العظام الباليە) زيندى بنەوە، (تاثير)ى نابێ كەس گوێى‌ناداتێ؛ (ولو) (باذن‌اللە)يشى (علاوە)كەن بۆ چەشم پۆشى، تا (موافقە)ى (دين)بكا، (حاشا)ئەو (اذن)ەش (تكوينى)يە (عائد)ى خوايە. (أمّا) (تشريک)ى (ملک) و(ولى) لەو(نوع)ە (شؤون) و(امر)ى (الهى) لاى (بعض) لە (سرآمد)آنى (توحيد) لە (عقيدە)يە (دينى)يە؛ (شان)ى خوا، (اشتراک) (قبوڵ) ناكا، نا بەخشرێ، ئەو(آيەت)ە بۆ كێيە؟ بۆ كەسێكە (حائز)ى هەموو (أوصاف)ى (سابقە)بێ: لە (تفكر) و(علم) و(سمع) و(عقل).

﴿وَلَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (ملک)، (جن)، (انس) هەرچى (ذى‌وضع) و(حيِّز)بێ ﴿كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ﴾ خۆيان (منقاد)ن، (مدبر)ن وەكى ئێمە؛ (تدبير) و(شؤون) ئەدرێتەكێ؟

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ (بعدالموت)وە ڕزين ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ (اعادە)ى (اموات) لەسەرخواى ئاسانترە، لە (بدا)ى (خلق). (بدا)ى

(انسان) لە (عناصر) - (نظر)بە (اعادە) - زۆر (سهل)ترە، زێرا کارخانەی (مواد)ی خام (مهیا)یە. (شخص)ێ خواردنی ئەخوا (قوە)ی (مولدە) (مادەیە) (تکوینی) (شخص)ێ (آخر) (حاضر) ئەکا، بەشریقەیە ئەچێتە (معمل)ی (ڕەحم)؛ (هیکل)ی (انسان)ی لێ درووست ئەکرێ؛ (أمّا)پاش لێک بوونەوەی، (عناصر) لەگەڵ (هوا) و(خۆڵ) تێکەڵاو ئەبێ؛ بەڵکوو (اجزا)ی لە (مشارق)ی (أرض) و(مغارب)ی (تفرقە) ئەکات، گۆشتی کرم ئەی خوا کرم (حیوان)ێتر، سەد (تحولات)ی بەسەردادێ وەک (هیکل)ی (توت عەنغ آمون)ی لە (اهرام) دانانـدرێ (منتظر)ی (عـودەت)ی (روح) بێ؛ جا (اجزا)ی ئەو (ذات)ە لەمەیانی سەد هەزار ملیۆن (أشخاص)ی دی، کەئەوانیش وەکی وییان لێهاتیە؛ چۆن (امتیاز)دەکرێ؟ مردی (غریب)ی (أراضی) (مقدسە) هەندە لەناو (قبر)دا نامێنی، فڕێ ئەدرێ؛ (ذرات)ی چیبەسەردی؟ (مقابر)ی (بغدادی) بە ین، بە ین (دجلە) خاوێنی ئەکاتەوە، بڕۆ بۆ (شط العرب) و(بحر)ی (محیط)؛ ئەوانە بەئاسانی خڕ ئەکرێنەوە؟ ئەخرێتە (قالب)ی، (اعادە)ی (شکل)ی (سابق)ی ئەکاتەوە؛ ئەو ئەگەر لە (نظر)ی (عقل) (محاڵ) نەبێ ؛ زۆر زۆر دوورە، بە (صعوبەت) (اعتراف)ی پێئەکا، (فی‌الحقیقة) (استسلام) و(تفویض)ی پێئە وێ؛ بۆیە (جناب)ی ئەفەرموێ: (علیە) بۆ ئەونەبێ ، هەر(ممکن) نیە (فضل) لە (سهل) و(اسهل)ی؛ بەڵێ کەسێ (ایمان)ی بە (کمال)ی (قدرەت) و(علم)ی خوای هەبێ، هەرچی (ممکن)ە، (نسبەت) بە (قدرەت)ی ئەو، خۆ ئەوی (سهل) هیچ، ئە وی (صعب)بێ ، لە (نظر)ی بە (اسهل)ی ئەزانی، کێئە توانێ شتێتێکدا، وەکی خۆی بیکاتە وە؟ با (وجود)ی (اجزا)کانی هەموو (حاضر) وبەر (حس) و(آلەت)ە (جناب)ی (حق) لە (قرآن)ی (کریم)، شتی (صعب) بە (سهل)ی ئە نوێنێ تا بە (سهل)ی بچێتە دە ماغ بە (سهل)ی (توجە)ی بۆ بکرێ. ماندی بوون و (تعب) و(ڕەحمە ت) بۆ خوای نیە، (أمّا) بنۆڕە (معمل)ی (کۆن)، تا

وشيه ترێيه، گوڵەگەنمي پێئەگا، چ تێكەو لێكەئەكرێ؟ چ (قوەت) (استخدام) و (صرف) ئەكرێ؟ چ (تركيب) و (نظم) و (ترتيب)ێ دادە ندرێ؟ تا ئيستكانە چايەيەكي بەدەست ئەخەی؛ چ ئەكەی؟ دەبێ، كوو دەبێ ؟ چۆنت بۆ دێ؟ (دقەت) كە، چەند (صعب)ە؛ ئەگەر بێ لە (خلق)ی (الهی) (تعاون)ی (بشری) نەبا، كوو ئەبوو؟ بنۆڕێ؛ چەند (صعب)ە، چەند (سهل) بوە! ديارە كاری خوای لە (فوق)ی هەموو شتە؛ (بدا)ی (خلق) بۆ وێئاسانە، (اعادە)ی لە سەروی ئاسانترە (لكن) (دە خيل)ە كەم، بۆ (عمرو) و (زيد) (مبذول) مەكەن، (ايمان) بە (قدرەت)ی خوا مەكەنە (وسيلە)يی (شرك)﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى﴾ (أوصاف)ی (ذاتيە) (شؤون)ی (الوهيەت)ی (شركەت) (قبول) ناكا يا خود، (مثل) لەسەر (معنا)ی خۆی بێ ، وەكی (زجاج) ئەفەرموێ: (عائد)بێ، بۆ (اهونيەت)ی (اعادە) (أمّا)نازانم (جملە)ی ﴿فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (مساعدە)ی ئەكا؟ هەرچی بێ؛ (تمثل)ی (صورەت)ی نيە، (مادام) (صورەت) و (شكل)بێ، بۆ خوای (عالی)نيە، (فضل) لە (اعلی) (تمثيل) بو (ملك) بو (ابليس) ئەبێ، (اساسا) (محصور) و (مشكل)ن؛ (محدود)ن، (أمّا) (مجرد) (فضل) لە (كبريائی) (قابل)ی (تمثيل) و (تمثل)ی نيە. (ذاتا) بتپەرەستی لە (تمثل) (تمثيل)كرا؛ لێرە (مغالطە)يە ئەكەن، ئەوانی (خياليون) (قوەت)ی (ممثلی)يان زۆر بە (قوەت)ە؛ شت (تمثيل) ئەكەن، بە (غلط) ئەچن، يا خۆيان بە (غلط) ئەبەن، ئەی كەنە (تمثل). (اولياء)ی (عظام) ئەچن، وەك (شێخی عربی)؛ (إمّامی فاروقی)، (نفی) (م○ثل) ئەكەن، (أمّا) (قائل)ن بە (م○ثل)؛ (نعوذ بالله) لە (غلبە)ی (وهم) و (خيال)! وابزانم ئەوانە (قول)ی (حكما) و (بعض)ێ (مليون)يان (تمثيل) كرديە، شتەكيان لێپەيا كرديە، (جبريل) (تمثل)ئەكا، (أمّا)لە (مجردات) نيە، لای ئێمە ئەوی بڵێ: (مجردە) ئەڵێ (محال)ە (و علیكل حال) (حضرەت)ی (كبريائی) (قياس) لە (جبريل) و (ابليس) ناكرێ. (أمّا) لە (تورات) وا

دەرئەكەوێ (اساسا) (مشكل)ە (أمّا) هەموو كەس نایبینی؛ ئەوەی بۆی بێ، بە (ئاشكرا) بۆ وی ئەبێ بە (رسول)؛ وەبۆ (رسول) و(حوالّە)ی خۆی (ظاهر)ئەكا، وەگۆشتی گۆسالەش ئەخوات، و زۆرانی ئەگرێ وە نیزیک ئەبێ بكەوێ، ئەوەی (قائل)ە بە (مثل)ئەگەر زۆر بەقوەت نەبێ، وەكی (شێخی عربی) و(امامی فاروقی) بە (هلاک) ئەچێ؛ (ذاتا) (كفری) (صديق)يان و(اتباع)يان، لە (تمثل)هەڵ ئەستێ، (علامەت)ی (فارق)يان ئاگا لێنیە، هەزار (رەحمەت) لە (حكما)ی (الهيون)بێ، (ذهن)ی ئێمەيان لە (تصويری) (خيالّی) پاک كرد، وە (الا) ئێمەش وەكی جوو و ديانان ئەڕۆیشتین. (سبحان الله) (بعض)ێ (انكار)ی (قوە)یی (مصورە) ئەكەن، (أمّا) خۆيان خەريكی (تصوير)ی خوان. خۆزيا ئەوانە (تمثيل)ی (طيارە)كيان كردبا، لەخوا گەڕابان ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ئەوی (حكيم)بێ، ئيش بێ هوودە ناكا؛ ئەو(انسان)ە (خصوص) (نابغ)ەكانی (عبقری)يەكان (بالمرة) بفەوتێن، وەكی (حيوان)، چۆن ئەبێ؟ ئاگاداری: يەكەم (بعض)ێ ئەڵێن: (ضمير)ی (عليە)، بۆ (خلق)ە؛ بە (معنا) (مغلوق)ە (يعنی) (تطورات) لە سە ر (نطفة) تا ئەگاتە (انسانی)، گرانە؛ زيندی بونەوەی بە (حالّ)ی (حاضر)، بێ (تطور) لەسەری (اهون)ە؛ تورە هات؛ (مادە چ ئاگای لە (صعوبەت) و(سهولەت)ە؟ ئێستا ئێمە لەسەر (عقلّ) و (شعور)مان، چ ئاگامان لە (نيما) و (غذا) و(دوران)ی (دم)و (دقات)ی (قلب) و سائری (امور)ی (طبيعيە) هەيە؟ چ گرانی لەسەر مەيە؟

يە كە م : (ملا)يانی دی وا ئەفەرموون: كە (اعادە) بۆ هەموو كەس (اهوەن)ە لە (بدا)ی كار، (أمّا) (حقيقة) (غلط)ن. وە كی (تحرير)مان كرد، (اعادە) لە (نفس الأمر) زۆر (صعب)ە، بۆ خوا (اهوەن)ە بۆ ئيدی نا، بەڵكوو (غيرە) (ممكن)ە سێيەم: (زمخشری) (توجيە)ی ئەكا، بۆ (اهونيەت)، ئەفەرموێ: (خلاصە) (بدا)ی (خلق) (واجب) نيە لەسەرخوا، (أمّا) (اعادە) (واجب)ە، بۆ (مجازات) و(مكافات)ی (مكلفين)، كەبە

(مقتضی)ی (عدل) (واجب)ە، (واجب) لە (ممتنع) دوورە دوورتـرە، هـەتـا لە (محالّ)ی دوورتر بێ ، (س هل)ترە (ابن منیر) (معارضە)ی ئەکا، (کما هو دابة) (کەهیچ شتلەسەر خوای واجب نیە) (لکن) بە (إنصاف) تەماشای قسەی (زمخشری)کەی جێی ئەو (إعتراض)ەی نیە؛ ئەویش بەڵکوو (سائر)ی (معتزلە) (شمول)ی (قدره ت)ی (الهی) بۆ هەموو (ممکنات) ئەسەلمێنن (أمّا) (نظر) بە (حکمەت) (بعض)ەشت، بۆ خوا ئەکەنە (ممتنع) و (واجب)ی (بالغیر) نە (بالذات). ئەوان (نظر)بۆ (وصفا) ئەکەن، ئێمە (نظر) بۆ (ذات)ی (کبریائی)؛ ئەوان ئەڵێن: (ممتنع) و (واجب)ی (بالغیر) ئێمە ئەڵێین: (ممکن)ی (بالذات) ئەگەر بە (إنصاف) تەماشا کەین، (نزاع) نیە؛ ئەوان (نظر) بۆ (ذات) (قائل) بن بە (عموم)، ئێمەش (نظر) بە (مقتضا)ی (صفەت) (قائل) بین بە (تخصیصی)، آیا (انکار)ی (حکیمی) (الهی)ئەکەین؟ (حاشا)؛ (حکیم) ئیشی ناشایستەیی (حکمت)ناکا.

دووەم: (اعادە) لە کەرستەی (سابق) ئەبێ ؛ ئەگەر بوە (معدوم)ی (صرف)؛ نەخۆی نە (اجزا)ی لە (مقولە)ی (وجود)نەمان، (تصور)ی (اعادە) ناکرێ؛ ئەگەر شتی لە وێنەیی پەیا ببێ؛ نەئەوە، نەلەویە (مخلوق)ێ سەربەخۆیە، شتی ترە؛ ئەمەیە (حکیم) ئەڵێ: "(إعادە)ی (معدوم)ی (مُحال)ە" (إعادە) وەك(خَلق)نیە؛ ئەم لە(عَدمِ)ی (صرف) ئەبێ؛(أمّا) (إعادە) (خیال) ناکرێ. (إمامی ڕازی) دوای (معرکە)یە (شدید)، (إعتراف) ئەکا، بە (إستحالە)ی (إعادە)ی (معدم)﴿ضَرَبَ﴾ خواوەندی (حکیم)ی (مثل)ی (أعلی) ﴿لَكُم مَّثَلًا مِنْ أَنفُسِكُمْ﴾ لەخۆتانە؛ (حالات)ێ (قریبە) (إداری)یە ﴿هَل لَّكُم﴾ ئایا هەیە؛ بۆ ئێوە؟ ﴿مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم﴾ لە(عَبد)آن ؛ کۆیلان﴿مِّن شُرَكَاء﴾ هیچ (شریك) تان بن ﴿مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ لەماڵ و منالّ و (مُلك)و (عقار) ﴿فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاء﴾ ئێوە؛ (مالِك) و (مملوك) لە (رزق)دا،

یەك بن؟ وەك یەك (تـصّرف)ی تیا بکەن ﴿تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ﴾ ئەترسن، (إستبداد)بکەن، وەك لە خۆتان ئەترسن؛ (یعنـی) خۆبەخۆیی؛ (حُرّ) لە (حُرّ). جاکەسێ (إنصاف)ی هەبێ، چۆن بە (ذلّەت)ی (شرکەت)ی (عَبد) ـ بـا (وجـودی) وەکـی وی یـە لـە (إنـسانیەت)دا ـ (راضـی)نـەنێ؛ (جمـاد)ێ، (حیوان)ێ ئەکا بە (شریك)ی خوا، (نـسبەت)ی (تـدبیر)و (تـصّرف)ی (خلـق)ی پێ ئەدا؟ براگەورەیە، لە(مقام)ی خۆی، (شرکەت)ی براو (ولد)ی (قبـول) ناکا ﴿كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ (لكن) (مع الأسف) ئەوانە (عقل)یان نیـە؛ (سواد)ی (أعظم) لـە (بـشر) زۆر بێ هۆش؛ ئـەتۆرێ (شـخص)ێ (عَیـب)ەکـی گەورەو ئاشکرای هەیە؛ (ملأ الفمَ) بەو (عیب)ە (طعن) لەکەسی تر ئەدا؛ بـەڵکو ئەو کەسە لەو (عیب)ە (مُبَرّا) بی ؛ (دەوڵەت)ێ ئەبینێ، بە (وُزرا)و (أعیان) و (مندوب)و (مُدرا) هەریەك (نـوع)ە کـاری ئـەکا؛ ئەگـەر یـەك (رئـیس) نـەبێ بـو (کُلْ) چ ئەکرێ؟ (حتّی) (مجلس)ێ بێ (رئیس)ێ (إدارە) نـاکرێ. لەهـەر کـارێ بنۆڕی، تا (توحّد)ێ نەبێ، ناکرێ؛ ئەوانە (تابع)ی (حق)نـابن ﴿بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُم﴾ ئەوانـەی خۆیـان بـە(شـریك) (قایـل)نـین، بۆخـوا (شـریك) پەیائەکەن(حقاً) (شرك) (ظُلم)ە، لەهەموو (جهـات)، (ظُلـم)ە؛ (تـابع)ی (هـوا)و هەوەس خۆیان بووین؛ (هوا)ی (نفس)ی (خبیث) (عقل)ی بـە (فَـساد) بردینـە، (تفکّر) ناکەن ﴿بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ بـە (بُطـلان) و (عاقبـەت) ﴿فَمَن يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ﴾ ئەوانەی بە (شریك)ی ئەزانن، ڕێ ی باشیان نیشان ئـەدەن، (نجـات)یـان ئەبێ، بە (مطلب) ئەگەن، ئەبن بە (إنسان)ێ (عاقـل) و (کامـل) و (منـصف)؟ ﴿وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ﴾ کـێ یـە؟ بت و (ثـور)و (سمـك) و (تمثـال)؟ (حاشـا) (مـادام)، ئەوانـە، بـە (إتبـاع)ی (أهـواء) (منـال) بـوون، بـێ(ناصـر) و(مُعـین) مانەوە﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ﴾ ڕووکـە(دیـن)؛ (وضـع) ی (تبلیغـی)؛ (ترتیـب)ی (أسبابی) ﴿حَنِيفًا﴾ (مائل)لە (ضلال) و (میول)ی (فاسیدە)﴿فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ (دیـن) بـۆ (بَشَر) لـە (أمـور)ی (فطـری)یـە؛ (حیـات)ی

(إجتماعي) بێ (دین) نابێ؛ وەکی (حُکما) ئەفەرموون: " (مدنی الطبع) بێ (قاعده) و (قانون) و (تعاون) و (توافق) ناژین" هەرکەس بەدوای (هوا)یەکەوێ، هەرکەس (عقل)ی خۆی لاپەسند بێ ؛ (حیات)ی (مدنی) کوو ئەبێ؟ (حتّی) (حیوانات)یّ، کەبە (هیئەت)ی (إجتماعی) بژین، بێ (دین) نابن؛ وەکی (نحل و (نمل) و (أرضه) ﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ﴾ (مادام) (بَشَر)، (بَشَر)بێ، له (فطرەت) نەگۆرێ، (مَیل)ی نەیەتە، سەر (مزاح)و (مشرب) و (میل)ی (إنسانی): (مُتّقی)، نێك (نفس) بە (مرحمەت) بە (إنصاف) وەك (أهل)ی بەهەشت؛ (إستغنا)ی لە(دین)نابێ. گەلێ کەس کەوتنە (فکر)ی (إلغا)ی (دین)؛ وە(حتّی) (جمع)یّ (مُتَقدّمین) ئەلێن:" (عقل) (مستغنی)یە لە (بعث)ی (رسول) بۆ (وضع)ی (دین)" (أمَا) (غلط)ن. شارەزایی (أحوالات)ی (بشر)نین. دوایە، (رجال)ی (سیاسەت)و (تدبیر) - (حتّی) وەك (هندن بونج موسولین هتلر) له (عباقیر)ی (عصر) تێ گەیشتن، (حیات)ی (بشری) (حتّی) (حیات)ی (سیاسی) بێ(دین) نابی. (أمّا) (مع الأسف) (دین)یّ وا له(ئەوروپا)ی دا نەبوو، بە (دین) (حساب)بێ؛ (دین)ی (إسلام) (فی الحقیقه) (دین)یّ (فطري)؛ پاکە، بێ (میل)ە؛ (دین)ی (سعی) و (عمل)ە؛ (دین)ی (رحمەت)و (فضل) و (شرف)و (ناموس)و (وقار)و (نباهەت)ە؛ (لایەق)ی (إنسانی) (إنسان)ە، (حافِظ)ی (کرامەت)ی ژنانە؛ (دین)ی مەردانە، (دین)ی ژیانە؛ ژیانی خۆش و (وسط)، بێ(إفراط) و (تفریط)؛ (تجاوز) لە (طبیعەت)ناکا، بەس (منع)ی (طغیان)ی (طبیعەت)ئەکا؛ (دین) لەگەڵ (طبیعەت) (ضد)بێ، ناژیە، (دوام)ناکا؛ (دین)ی (توسیع) دانە؛ (میل)ی (علی کیفك) (دین)نیە؛ ئەگەر(دخائل) تێکەڵاوی (دین)ی (إسلام) نەکرابا؛ تا(أبد) (مصون)و بێ (خلل) ئەما؛ ئەبوە(معشوقە)ی (بشر) ﴿ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ (دین)ی (فطری)(دین) ڕاستە (مُستوی)یە بی (إنحراف)ە بێ کەندو کۆسپەیە، ئەوی (مخالف)ی (فطری)یە، ناهەموارە، ڕێك ناکەوێ ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ﴾

(حتّـی) لـە (علمـا)ی وە (رؤسـا)ی (أدیـان) ﴿لَـا یَعْلَمُـونَ﴾ (دیـن) ئەکەنـە (ماکنـە)ی (تـضیق)؛ ئـەها ئەوقـسەی مەکـە، (کـافر) ئـەبی. بنـۆڕە (کُتـب)ی (حنفی) یان، ئەگەر وابی، (مسلّمان) لـەرووی عـەردی نیـە؛ ئـەها ئـەو گوناهـە، (حرام)ە؛ ئەگەروابی، (صالحی) تازە ڕۆییوە. (عُویصات)ی (إعتقادیـات) ئـەبی لات وابـی؛ (ربّـی) چ بکـەم؟ ناچـتە (دەمـاغ)، (عقـل) هـەڵی نـاگریَ؛ مـەخۆ، مەخۆوە، تەماشاکە؛ (بِکری) هـەردەبن عـاردی، خـۆت (عـذاب)دە، وە (إلاّ) لـە (قیامەت) (محروم)ئەبی. (آخر)ی لەبـەر (تـضییق) (انقـلاق) ئـەکا(رَغْـمَ أنفهـمْ) لە(دین) دەردەچن ! گەلیَ جار لەسەر (دەروس)ی (فقیَ)یان ئەلّیم: "(بعض)ی (نواتی) بەسیَ (مسئله) (مذهب)ی (شافعی)یان (إنقراض) پێدا.

١. (إقترا)ی (نیّەت) لەنوێژ.

٢. (عدالەت) لە (نکاح).

٣. (رؤیَة لە بیع).

(مذهب)یَ نوێژ و (نکاح)و (بیع)ی پیَ نـەکریَ؛ چـی پـیَ ئـەکریَ؟ ﴿مُنِیـبِینَ إِلَیْهِ﴾ بە (إخلاص) بە (میـل)یَ بـیَ (غش) ڕوو لـە خواکـەن؛ یەکـە؛ یـەك بـن؛ ﴿وَاتَّقُوهُ﴾ (مخالفه)ی (أمر)ی مەکەن ﴿وَأَقِیمُوا الصَّلَاةَ﴾بـەجیَ ی بگـەین، کـە (نیَة) تان هیَ"ا، بیَ پەشیمانی و (فاصـل)ە بلّـێن: (اللّـهِ أکْبَـرُ أولاً (والـسلام) (أخراً) لە (قرآن) (أدەب) ئەکەم، (وَ إلاّ) باسی چوونە دەریَ ی لەنوێژ، (نقـل)م ئـەکرد؛ ئەوانـەی (سـلام) یـان لا (شـرط) نیـە ﴿وَلَـا تَکُونُـوا مِـنَ الْمُـشْرِکِینَ﴾ (حقیقی) و (مجازی) ﴿مِنَ الَّذِینَ فَرَّقُوا دِینَهُمْ﴾ (زمخشری) بەسـەر (قرائـەت)ی (فارَقُوا) دا، ڕۆیشتیە؛ (ذاتاً) (مـآل)ی (تفرقـە) (تـرك)ە ﴿وَکَـانُوا شِـیَعًا﴾ هـەر (فرقـە)یـە دوای (شـخص)یَ ئەکـەویَ ﴿کُـلُّ حِـزْبٍ بِمَـا لَـدَیْهِمْ﴾ هەرچـۆنی بـی ﴿فَرِحُـونَ﴾ (کیـف) خـۆش؛ (حـق)ئـی وانـە، ئـەوانی تـر (باطـل)ن؛ ئـەبا (مسلّمان)ان (رعایەت)ی ئەو (آیة)ە بکەن؛ (مُقیَّـد)ی (أشـخاص)نـەبن، بـەناوی (دین)، (دین) پارچە پارچە نەکەن؛ (عُلما)ی (مذهبی) ئەلّێن:" ئـەبیَ لات وابـیَ

(إمام)ى توو، ئەوەى بيلّىٚ؛ (حقّ)ە؛ (إحتمال)ى (خطأ)ى هەيە لە (فقهيات)، (عين)ى (صواب)ە لە (إعتقاديّات)، ئيدى (خطأ)ە (إحتمال)ى (صواب)ى هەيە، (إعتقاديّات)ى (باطل)ە". لەو (مقام)ە (مُفسّرين) (مُضطرِب)ن، لە (تركيبات)ى (نحويّة) (مختلف)ن؛ (وَمِنَ الْعجائِب)له (إبن عباس) (نقل) ئەكەن، له (جواب)ى (سؤال)ى پياوى، لەخەساندنى (بَهائِم) (آية)ى ﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ﴾ خويندیتەوە؛ له (مجاهد) و (عكرمه)ش (تفسير)ى بە (إخصا) (نقل) كراوە؛ (ألبَتّ)ە ئەوە له (إبن عباس) دوورە. (أمّا) (إنسان) لە (حق) (نُقّال)ان بلّىٚ: چى؟ ئەبا (طبقە)يە لە (أهل)ى (علم) هەبا، (نسبەت) يان لەگەلّ هيچ (مذهب)ىٚ نەبا، (مسلمان)نان و (ملا)ى (مسلمان)ان؛ ئەوەسەيرە ئەوانى ئيٚمە بە (معتزلى)يان ئەلّيٚن: (أصحاب)ى (بَدِع) و (أهوا)"(أمّا) ئەوان، ئيٚمە زيٚتر دوور ئەخەنەوە؛ لە (سنەت) و (إتباع)ى (كتاب). خۆزى(ملا)يان(نظر)بە (إختلاف)ى (ملا)يانى پيٚش خۆيان، فەرمووبايان: (تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ) بائيٚمە (سعى) كەين، لە(وِفاق) و (أتباع)ى (ماهُوَ الْأليَقُ وَالْأوْفَقْ) بىٚ (تعصّب) بۆ(إمام)ى (رأساً). نازانم له (عاقبەت)ى (إختلاف) نە(فكر) ين؟ بەلاّم (ميل)ى (شقاق)و (خلاف)، بە ناوى (تعصّب)ى (دين) كە (قوةّت)ى بەست، جىٚ ى (تأمل)و (تفكّر)، (عاقبەت) ئەنديٚشەيى نايەلّى. (سوق)ى ئەكا، بۆ (ميدان)ى (حرب)؛ چ (حرب)؟ (حرب)ىٚ خانەگى؛ شەرِى خۆبەخۆيى. (حيف) و سەد (حيف) بۆ قوم)ىٚ، (صاحب)ى ئەو (دين)و (كتاب)ە بن، وا(متفرّق)و پەرِاگەندە بوون! (رِجال)ەكانى بىٚ (قوةّت) و هيٚز بوون، تاكو(على رغم)ى (إبن عباس) بەدەست (ئەورووپايى)يان، (فحول)ەكان خەسان (ألآن)يش ئەلّيٚن: " (إختلافُ أُمّتي رحمةٌ)" ئەوە (نوع)يٚكە لە (تبديل)ى (خلق)ى خوا؛ (أمّا) (حقائق) (تبدّل) ناكا؛ هەموو (عالَم) (سجده) بۆ گا جووت ببا، بلّيٚن: " ئەوە خوايە؛ (خالق)ى (أرض)و (سما)يە" نابىٚ بەخوا؛ هەر گاجووتە؛ سەرى برِە؛ گۆشتى بكە شفتەو كفتە! بە (ملايەتى) بە (ولايەت) بە (مَلَكى) بە

(نُبّـوت) بـە (رسـالەت) (إنسان) (تبـدّل)ناكـا، هـەر (إنـسان)ە؛ لـە (قواعـد)ى (عـام)ەى (بـشرى) دەرنـاژى؛ سـەد هـەزار جـارى بلّـێ: " (عِلْمُـهُ كَعِلْـمِ الله)" (علم)ى نابێتە وەك (علم)ى؛ (علم)ى هـەموو (عـالَم) (نظـر) بـە (علـم)ى خـواى (لاشئ)ە؛ (إحتيـاج)ى بـە (أكـل)و (شـرب) هەيـە؛ ئەخـەوێ، ئەكـەوێ؛ ڕاسـت نابێتەوە، ئەمرێ ﴿وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ﴾ (بنا) لە (تقرير)ى (إبن جرير) (عبارەت)ە لە(مُشرك)ەكان؛ (أمّا) (نيسابورى)ئەى كاتە(عام) ﴿ضُرٌّ﴾ (شـدّەت)ێ ﴿دَعَـوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ (حتّى) ئەوانى (مـشرك) لـە(دُعـا)ى (أصـنام) (غافـل)ئـەبن) ﴿ثُـمَّ إِذَا أَذَاقَهُـم مِّنْـهُ رَحْمَـةً﴾ (كـشف آلـضُرّ) ﴿إِذَا فَرِيـقٌ مِّنْهُم﴾ لـە (نـاس)ى (عام)؛ (ممكن)ە (بعـض)آ لـە (مـشرك)ەكـان وانـەبن ﴿بِـرَبِّهِمْ يُـشْرِكُونَ﴾ هـەتا (شريك)يش بن هەر (أهوَن)ە؛ (أمّا) (نـسبەت)ى بـەلاو و (مـصيبەت) بـۆ خـوا، ئەويش لەبەر(أمر)ى (فلان)، وە (كشف)ى بۆ(حضرەت)ى (فلان)، بەجارێ لـە (شرك)ى تێ ئەپەڕى﴿لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ﴾ (لام)ى (مآل)ە؛ يا (لام)ى (أمـر)ە؛ (أمرى)ى (تهديـد)ە ﴿فَتَمَتَّعُـوا﴾ (تمتّـع) بـە (معنـى) (لـذّەت)ە، بـۆ (تهديـد)ە بە(قرينە)ى ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ ئۆبالّى (لذّەت)تان ﴿أَمْ أَنزَلْنَا عَلَـيْهِمْ سُـلْطَانًا﴾ (حُجەت)ێ (برهان)ێ (دليل)ێ، يا (ذاسلطان)ێ (يعنى) (مَلك)ێ ﴿فَهُوَ يَـتَكَلَّمُ﴾ (عَلى الثّـاني) بـى (تَجـوّز)ە ﴿بِمَـا كَـانُوا بِـهِ يُـشْرِكُونَ﴾ ببێتـە (شـريك)يـان لـە (شرك)؛ (خلاصـە) چ (دليـل) يـان هەيـە؛ لەسـەر(شـرك) لەسـەر (شُـركا)يـان؟ (شريك)يان ديارە، (حُجّەت)نيـە، نـەك بـۆ (أصـنام)، بـۆ (مَلَـك)؛ (فـوق المـك)، (دُون المـك) ﴿وَإِذَا أَذَقْنَـا النَّـاسَ رَحْمَـةً﴾ (نعمـەت) ﴿فَرِحُـوا بِهَـا﴾ (فـرح)ێ (مذموم)؛ (متكبّر)انە (سفيە)انە ﴿وَإِن تُـصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ﴾ (مقابـل)ى (ڕەحمـەت) ﴿بِمَـا قَـدَّمَتْ أَيْـدِيهِمْ﴾ (تطـاول)و (ظلـم) ﴿إِذَا هُـمْ يَقْنَطُـونَ﴾ (ممكـن)ە ئـەو (نـاس)انـە (فرقـە)يـە تـرين؛ (حوصـلە) قيـسكەتەنگ زوو (مغـرور)ئـەبن، زوو (مأيوس) ئەبن؛ (ممكن)ە ئەوانى پێشووبن؛ (شرك)يان لە (حال)ێ، (قنوط)يان لـە (حـال)ێ؛ ديـارە (تنـافى) نيـە (مؤلـف)ێ زۆر (ضـعيف) وانزيـك تووشـى

(تنافى)نابىَ؛ (فكيف) (ذات)ىَ (علاّم الغيوب)؟! ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ بۆ (مأيوس) ئەبن؟ ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ لەو (قبض)و (بسط)ە ﴿لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾كە (مُدبِر)ىَ لەپەردەى (غيب)ەوە هەيە (حَسْبَ المشيەت)ئەو (إرادە)يى ئەكا؛ (بسط)و (قبض)ى (رزق) بۆ (خلق)ە وە (إيجاد)ى (عائد)ى (جناب)ى (بارى)يە؛ بە (طريقة)ى (تجارەت) (زراعەت)، (مع العلم)؛ وەبە (كشف)ى (معادن)ن و (أرض)و چيا كۆلّين؛ وە(مدّ)ى (أنابيب)ى (نفط)ى (باباگورگور) (مثلاً)، يا (صفا) و (رقص) و سەما؛ ديارە (مُداخل)ەى (بشر)ى زۆر تيايە؛ ئافرەتىَ (ألْآن) لە (مِصر)ە؛ (بعض)ىَ ئەلّێن: " كوردە" (بعض)ىَ ئەلّێن: "إيرانى يە" شەو بەسەد ليرە (رقص) ئەكا. ئەمڕۆ (ملا)يە خەريكى (تدريس)و (تفسير)و (خدمەت)ى (دين)يى، (رِزق)ى نابىَ، بەلّكو ئى هەيەتى ئەى دزن،(حكومەت) و(ملەت)خەريكى نان بڕينينى ؛ لە (إنقلاب)ى (إستعمال)ى توتن، (بعض)ە كەسىَ ڕووتو (رجال) (إنتساب)ى(صاحب)ى (معمل)ەكانيان كرد، بە (مُدّة)يە كەم، دەولّەمەدن بوون؛ شەق شەقانى بە (دينار)ان ئەكەن؛ (ملا)ى واش هەيە، بەچلەى بەهارىَ، تێر (ماست)ى ترش ناخوا، (عرەب)بەچى دەولّەمەند بوون؟ بە(جهاد)، بە (ضرب)ى شير، (كنوز)ى (روم)و (فارس) يان تاراج كرد؛ (حقيقةً) ئەمە لە سايەى (دين)ى (إسلام)و (قرآن) بوو﴿فَآتِ ذَا الْقُرْبَى﴾ ئەى ئەوكەسەى خوا(بسط)ى (رزق)ت بۆ ئەكا، لە(شكران)ەى (نعمەت) (عطا)كە بە (خزم) ﴿حَقَّهُ﴾ ئى لايەقيەتى﴿وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ﴾ ميوان، ڕێبوار، ئايينەدەو ڕەوەندە ﴿وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ لام وايە، (مقام) (مقام)ى (زەكات) نيە؛ (أمّا) (قرابەت)ى (رسالەت پەناە) - (بِنا)كە (أمر) بۆ وى يە - (عطا)ى (فَدك) بۆ (فاطمة الزهراء)؛ هيچ (معنا)ى نيە؛ (فَدك) كەى كەوتە دەست پێغەمبەرى؟ كەى (حضرەتى زەهراء) (إدّعا)ى كرد؟ (واقعاً) (عُلما)ى (شيعە)وەكى (علما)ى (غرب) (تبديل)ى (تأريخ) ئەكەن؛ (ألآن)ديارە؛ (غيرى) (مسكين)و (إبن السبيل) لە

(أصناف)ی (صدقه)، (صنف)ێ تر نيه ﴿ذَلِكَ﴾ (إيتا)ی (مذكور) ﴿خَيْرٌ﴾ (في نَفسه) يا (على غَيْرِه) باله (مقوله)ی (إيتا)و (إتفاق)بێ ﴿لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾(جهەت)ی (تقرّب)و (صله)ی (رَحم)، (وجه)ێ (عظيم)ە لای خوا ﴿وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (فلاح) ئەمڕۆ لەواندا (مُنحصر)ە؛ ئايا (ممكن) نيه، ئەو (إشاره)بێ، بۆ ئەوانەی (يُريدون وجْهَ اللهِ)ياخود (حصر) (إضافی)يە، (نظر) بە(ربا) كارانە﴿وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبًا﴾ (ربا)يە و (معروف) بێ (ألف)و (لام)؛ ئەوانەی (بسط)ی (رزق) يان بۆ كراوە، (ربا) بەيەك، يا (أعْظَم) (طُرُق)ی (زێده)ی (دەوڵەت) ئەزانن؛ (حتّی) گەلێ كەس ئەيان ووت: " (سبب)ی (فقر)ی (إسلام)، (حُرمەت)ی (ربا)يە !" ئەوە (مُختار)ی (جُبّائي)يە؛ يا (عطية) بە ئومێدی (مكافات) بدرێ؛ ئەوەش (إبن عباس) و (بعض)ە (نوات)ێ (نقل)كرايە ﴿لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ﴾ لە(مال) يان (زياد)كا، (أنَّهُ) (نما)يەكە بكەوێتە ناوی ﴿فَلَا يَرْبُو عِندَ اللَّهِ﴾لەكن خوای (بركەت)ی نيە، بێ (ثمره)ی (أُخروی)يە﴿وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ﴾ (صدقه)يە (خێر)ێ ﴿تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾بێ ڕوو (ربا) ﴿فَأُوْلَئِكَ﴾ (مُعطي) يانی (لِوَجْهِ اللّهِ) ﴿هُمُ الْمُضْعِفُونَ﴾(أنَه) خۆيان (مال)و (ثواب)يشيان زياد ئەكەن؛ (مال)يشيان (نما) ئەكا (ثواب)يشيان زۆر ئەبێ، بۆيە ئەو(جُمله)ی لە(بَدل)(فَهُوَ يَربوا عِنْدَ اللهِ) فەرمووە. (حقيقةً) (كاتب)ێ (بليغ)ی (بشر) (نظر) بە (مُقابلە)ی (صور)ی (عبارەت)ی وادادەنا، (لكن) (بلاغەت)ی (إلهي) (قياس) لەوناكرێ. خۆزی بە وانەی (نكات)ی تەواويان بۆ ظاهر ئەبێ ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾(سبحان الله) منداڵ كە هاتە (فهم) (أوّل) (خيال)ئەكا، كێ ئەوی (خلق) كرديە؟ تا ئێستا نەبوە، كێ ئەوی پەياكرديە؟ لەو (وەقت)ە؛ (إنصاف)ئی داك و بابە؛ ئەوی بی هاوێنە (دەماغ)ی؛ ئەچی؛ مەگەر زۆر بە (قوەت)ی (فطری) بێ؛ ئەوەش ئەبێ؛ (أمّا) (بعد بُرهەۆ) ڕووئەكاتە (برهان) ﴿ثُمَّ رَزَقَكُمْ﴾ لە (مُدّة)ی (حيات) ﴿ثُمَّ يُمِيتُكُمْ﴾ ئەمەش (عيان)ە، ﴿ثُمَّ يُحْيِيكُمْ﴾بۆ (بعث) ﴿هَلْ مِن شُرَكَائِكُم مَّن يَفْعَلُ مِن ذَلِكُم مِّن

شَيْءٍ﴾ هیچی لەوانە پیّ دەکریّ؟باپیرە گەورەمان (ملا عبد الرحمنی جەلی) لە (رسالە)ی (إثبات واجب)ئەفەرمویّ،" لەهەموو (کەس) نزیکتر بۆ (تدخل) لە (خلق)ی (إنسان)؛ داك و بابە؛ ئەوانیش (لدی المُراجعة) چ ئاگایان لە (تكوّن)ی (جَنین) نیە؛ ئەوەندەیە (مُعاشرە)یە ئەکەن، بیّ(إدراك)و (شعور)و (علم)ی وان، (ولد)یّ (تكوّن) ئەکات؛ کە (والدین) (حق)یان نەبیّ، (غیر)ی وان (ربط)ی نیە؛ بەس ئەمیّنیّ (خَلّاق) ی (علیم)" لە (أمثال)ی ئەوجیّ یە، دەرئەکەوی (زمخشری) ـ با (وجود)ی لە (أئمە)ی (إعتزال) بوە ـ (مُعتَرف)ە بە (إحیا)ی (قبر)؛ نازانم (إمام)ی (عَضُد)و (سَعد) بۆ (تعرّض)ی بۆ نافەرموون؟ ﴿سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾کەسیّ لە (نفس الأمر)آ، (شرکەت)ی نەبیّ، بەقسە نابی بە(شریك)؛ (تقدس)و (تنزّە)ی (مطلق) بۆ خوایە؛ (عقل)ی (أول) کە لە (نظر)ی (حکیم)، (إلهی)یّ(فوقَ جمیعِ الکائنات)ە، (نقص)ی (إمکان) دەرناچیّ؛ (إمکان) (إحتیاجی)یە ریا (مدار)ی (إحتاجی)یە ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ ئاشکرا بوە، (برّ) و (بحر)ی داگرتیە ﴿بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾(أولاً) بەدەست (صاحب)مالّ، بە(ربا) بە(طماع)ی (إستیلا)ی (أموال)و (أنفس) لە (جهەت) (معاملە)ی (برّی)، لە (طرف) (تجارەت)ی (بحری)، هەرچەند(فساد) و شەڕو شۆڕی(دنیا) بوو، گەرچی زۆری بەناوی (دین) بوو، (أمّا) (علی التحقیق) بۆ (إستیلا)ی (مالّ)و (مُلك) و (جلب)و (سلب)ی (منافع)بوو، بۆ خۆیان لەخەڵکی، بە (واسطة)ی (ربا)و (إنحصار)ی (مالّ) ، (زُرّاع)و (أرباب)ی (مواشی) ئەکەونە تەنگتایی؛ (ثورة) ئەکەن؛ (مُرابی)یەکان (مُحَکّر) ئەبن، ئەوا ئەبیّ (إفلاس) ئەکەن، وا ئەبیّ (محو) ئەبنەوە﴿لِيُذِيقَهُم﴾ ئەوانی (مَشّائی) و (فَساد)ن﴿بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا﴾ (جزا)یەکەم، (تأدیبی)﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ئەوان بگەڕێنەوە، ئیتر (عبرەت) بگرن؛ (مقابل)ی (ربا)، خوادادە بوە(سبب)ی بشێویەکی، نیزیك بوو(دنیا) ژێر بەرەو ژوورکا.

دووەم: (تضیق) ی (حکومەت) لەسەر (رعیەت)، (إنقلاب)ی هێنا (ظهور).

سێ یەم: بۆ (تجارەت) (إستیلا)ی (سیادەت)ی (بحر) (آخر)ی بوو (سبب)ی (حرب)ی (عظمی).

چوارەم: (بُخل)ی (وَلی الأمر)، (کسابەت)ی دزی وڕێ گری(بَّر) و (بحر)ی لەوی یە.

(ضربات)ی (إلهی) لە (أوّل)ەوە (تأدیبی)یە، (ثُمَّ) (إستئصالی)یە (مدار)ی (کُل) (إتباع)ی (هوا)یە،بێ (دینی)یە، (شِرک)ە، (مَدرا)ی (رئاسەت)ە، (حُبّ)ی (تفرقە)یە؛ وە(ترقّی حضارەت) (ترقّی)داربە (فساد) و شەڕو شۆڕو بێ ناموسی و بێ (مروەتی)و بێ (إنصافی)و بێ (رحمی)و (فسق)و (فجور)و (هَرج)و (مَرج). ئەمڕۆ (فساد) لە (بَر)و (بحر)و (هوا) (طغیان)ی کردیە؛ (کرە)ی (أرض) لە (إضطراب)ە، نازانین، چی بەسەردێ (عالَم) زەندەقی چووە لە (حرەب)؛(موسولینی) (دکتاتۆر)ی (إیطالیا)؛ (هتلر)ی (روح)ی (حماسەت)ی (ألمانیا) بۆ (حرب) پێ کوڵیانە (قلب)لە (خفقان) دایە؛ دوای ئەم (تحرير)ە، تەماشای (تفاسیر)ان کە، (بَر)و (بحر) لە (إنسان)ئەگێڕن؛ ئەڕۆن بۆ (أوّل)ی (زمان)ی (قابل) و (هابل)؛ (جلندی) (غاضب)ی (سفائن)؛ بڕۆ بۆ (خرافات)ی (تورات)؛ (غرق) ئەبێ لە (بَرّ)یە؛ (حقیقةً) (إنسان) (تأسف) ئەكا ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ لە (بَرّ)ی لە (بحر)ی ﴿فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ﴾ لە (أقوام)و (دُولی)؛ (برّی) و (بحری)؛ (سبب) بە (فساد)ی خۆیان، چیان بەسەر هات؟ (محو) بوونەوە ! ﴿كَانَ أَكْثَرُهُم مُّشْرِكِينَ﴾ (كُلّ)ی (حزب)ێ دوای (إلهی) كەوت بوون بە (عدو) و (سالب)و (ناهب)ی (أرواح)و (أموال)ی یەك﴿فَأَقِمْ﴾ (أيُّها السّائرُ، النّاظِرُ المعْتَبَرُ) ﴿وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ﴾ ڕاست، بێ (میل) و (محابا)، (وسط) بێ (إفراط) و(تفریط)؛ (دین) ی ڕاستانە. (واقعاً) (بشر) (ثقافة)ی (دین)ی (إسلام)ی بووبا، زۆر بەخۆشی ئەژیا؛ (حیات)ی (دنیا)ی ئەبوە، وێنەی (حیات)ی (جنّة). (أرکان)ی (حضارەت)ی (حاضر)ە لە (حیاە)ی (مدنی)، (دین)یَ (وسط)ە، لە (بین)ی (إفراط)و (تفریط)کەلە

هەموو شتێ بۆ (حیات)ێ (عمومی)باشترە. ئەوەی حەزی لە (فسق)و (فجور) و (فساد) و (شُرور)ە، (طعن)لە (دین) ئەدا؛ ئەوەی حەزی لە كارو (كسب)و (تحصیل)ی (فضائل)بێ، (تقدیس)ی (دین)و ئارەزوو ئەكا، (عالَم) (مُتدیِّن)بێ. ئەو باغانەی بەكێوانەوە بوو (دین) بەخێوی ئەكردن، كە (دین) (ضعیف) بوو، باغاتەكەش هیشك بوون.

ڕوو لە(دین)كەنەوە، ئەی (عباد)ی خوا، بەناوی (معارف) (ولایەت)ی (دین)و (دنیا) چیدی بە (فساد) مەدەن بگەڕێنەوە﴿مِن قَبْلِ أن یَأْتِيَ یَوْمٌ﴾ ڕۆژی، (عذاب)ێ، (غضب)ێ ﴿لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّـهِ﴾كە لە (طرف)ی خوا، (رَد) نەكرێ كێ (رَد)ی ئەكا؟ ﴿یَوْمَئِذٍ﴾ ئەوێ ڕۆژێ﴿یَصَّدَّعُونَ﴾ (تفرقە)ئەكەن، وردو هەرا ئەبن، خۆ بە خۆیی لەگەڵ (موسوڵمان)آن جودا دەبنەوە ﴿مَن كَفَرَ فَعَلَیْهِ كُفْرُهُ﴾تۆباڵی بە ملی خۆی﴿وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا﴾(عمل)ی (صالح) چەند (عزیز)ە، لێرە (مقابل)ی (كفر)داندراوە، ئەوانەی چاكە ئەكەن﴿فَلِأَنفُسِهِمْ یَمْهَدُونَ﴾ جێ (إستراحەت) بۆ خۆیان دادەمەزرێنن، ڕێكی ئەخەن﴿لِیَجْزِيَ الَّذِینَ﴾ (تمهید)ی (تفرقە) بۆیەیە ، (جزا)بداتە ئەوكەسانەی ﴿آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ (جزا) یەكە﴿مِن فَضْلِهِ﴾زێتر لە (مقابلە)و (معاملە)﴿إِنَّهُ لَا یُحِبُّ الْكَافِرِینَ﴾ ئەوانەی كەڕی بێ كەڵك، (ماڵ) بە (سفاهەت) (صرف) ئەكەن، بەجێ (صرف)ی ناكەن؛ (أولاد)یان (أقارب)یان، (فضل) لە (مسكین)و (إبن السبیل)و(غریب) لە برسان ئەناڵن؛ خۆیان (غرق)ی (عُشرەت)ن ، تا (ثروەت)و سامانی هەموو لەبان دادەنێ﴿وَمِنْ آیَاتِهِ أَن یُرْسِلَ الرِّیَاحَ﴾ ئەو بایانەی كە (لِقاح) ئەكەن؛ چ (لِقاح)ی (سحاب)، چ (لِقاح)ی دارو درەخت و بوستان ئەو هەمووشتە (صاحب)گوڵە، كە نێرو مێ هەیە، بەو بایانە نەبێ، چۆن (لِقاح) ئەكرێ (حیوان) خۆی ئەی كا، بە(میل)و (شعور)، درا خورماش ئەكرێ، (باقی) لەهەنارو سێوو ئاڵی باڵی و هەڵوچكەو قەیسی و مێو بە (أنواع)ێ، هەرمێ و كرۆسك، باوی و گێوژو پرتەقاڵ (أشباه)ی، شفتی، گندۆرەو، ترۆزی،

ئاروو، کدوو، لۆبیاو (أشباه)ی وه(کذا)دانەوێڵەو، چۆن چارەسەر ئەکرێ؟ (خلاصه) هەرچی (ثمر)ی هەبێ، بێ (لِقاح)نابێ؛ ئەو (لقاح)ە بەو بایانە ئەبێ؛ ئەڵێن: " (حشرات)یش (معاونە) ئەکا، (أمّا) لام وایە بە (فساد)ی ئەبا ﴿مُبَشِّرَاتٍ﴾ بەباران، بە(نما)ی (زرع)، (جودت)ی (ثمار) ئەگەر گەرم نەبێ، (دفع)ی (أمراض)ی بامیەو وشفتی و گنەدۆرەوە، ئەوەی (شۆك)ەی لێ دا ﴿وَلِتَجْرِيَ الفُلكُ﴾ لە (بحر)ێ ﴿بِأمره﴾ (أمر)ی (تکوین)ی ﴿وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحْمَتِهِ﴾ بەری درەخت و (نباتات) ﴿وَلِتَبْتَغُوامِن فَضْلِهِ﴾ (تجارەت)کەن لە (بحر)، بێ (رقابەت)و شەڕو لەگەڵ یەك؛ (بحری)ێ (واسع) (بر)ێ فراوان، بەکارو (کسابەت) (مشغول)بن، (ربا) مەکەن، بێ هوودە ماڵی خۆتان مەفەوتێنن؛ لەبەر (طمع) (دونیا) بە(فساد) نەبەن﴿وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (شکر)ی (صاحب) (نعمەت) بکەن؛ (وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ)﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ﴾ (إرسال)ێ بە (روح)ی (حیات)، بە(دین)ێ (قیّم)؛ بەمایەی (سعادەت)ی (حیاتی) ﴿فَجَاؤُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ﴾ بۆ(حیات)ی (روح) وەك(مطر)ە، لە (فوق)ی (مطر)ە؛ (کفران)ی (نعمەت)یان (مادّی)و (معنوی) کرد﴿فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا﴾ ئەوانەی (کافر) بوون، (عداوەت)ی (مُسلمان)یان کرد، ئەوا نەمان (مقهور) کردن؛ (نصرەت)ی (مؤمن)ەکانمان دا﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (ذات)ی (کبریائی) ئەگەرچی(حقّ)ی کەسی لەسەر نیە، (أمّا) (ذات)ی (مُرسِلُ الرُّسُلْ)، (شارع)ی (أحکام)، (داعی إلی إجتناب)ی (أهواء النفس) (حقّ)ی ئەو (مُسلمان)ێ نەی لەسەرە، کە بۆ وی بوون بە(عدّو)ی خزم (أقارب)ی خۆیان، (ترك)ی (دار)و (دیار)یان کرد؛ ئەو هەموو (عذاب)ە ؛ (فقر)و (فاقە)و (ذلّەت)و دەربەدەری لەسەر خوای (حق)یان کێە، (نصرەت)یان دا؟ (سبحان الله العظیم)؛ بەڵێ (لازم)ە (مؤمن)خۆی بە (مُقصّر) بزانی تابتوانی، زێتر (سعی) بکا ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ﴾ هەرچەند (إنسان) (بعض)ە (أسباب)ی (طبیعیة) ئەبیە، ئەوبینی (لکن) (حسب التأمُّل) ناچار ئەبی

(إعتقاد)كەی (مُرسِل الرياح) خوايه؛ (وضـع)و (هيئـەت)و (جغرافيـا)ی (أرض)و (سمك)ی كێوی، وەكی خۆيەتی؛ (بعض)ە ساڵ (مُتماديا) ڕەشەبای دێ، گـەلێ ساڵ (راكـد)و كـەم دێ ئەگـەر بـشيه ، (دوام)ناكـا، زۆربـە(قـوەّت) نيـە؛ وە(بعض)ی (آثاری) دیارە لە(طرف) خـوای (قـاهِرة)؛ گەرچـی ئێـستا ئـەڵێن:" (غَضَبُ الطبيعة)ە ﴿فَتُثِيرُ سَحَابًا﴾ هەوری دەئاژوا، بڵاوی ئەكا﴿فَيَبْسُطُهُ﴾خوا پانی ئـەكا ﴿فِـي السَّمَاءِ﴾ لـە (علـو) ﴿كَيْـفَ يَـشَاءُ﴾بـە (وُجـوە)ی (مُختلفـه) ﴿وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا﴾ (قِطعاً) (سيّد) ئەڵێ: " (تـارةً) گـاهێ، (مَبـسوط)و (مُتـصل). گاهێ (قطعه)، (قطعه)" (ممكن)ە (قطعه)كـانی (مُتراكـم)ی (مُـراد)بـێ ﴿فَتَـرَى الْوَدْقَ﴾ باران ﴿يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ﴾ئـاو لـە مەیـەنانی هـەور، دێتـە دەر، لەوانەیـە بەچاو ببيندرێ، (رائی) ئەتوانی ببينێ، (أمّا) لەبـەردووری (مـشاهده)ی ناكـا؛ ئێمە لەناو تەم و مژێ (كثيف) ديمان، فتيلە، فتيلە، (بخار)ئەبوە بەفر، لەسـەر سمێڵ و ڕيشمان ئەنيشت، ياڵ و بژی، وەكلكی وولاغانی بەتەواوی سـپی كـرد. لە (بعض)ە چيايان، كە هەوری نێزيك بێ لە (عەرد) ئـەو (خـروج)ە (مـشاهده) ئەكرێ ﴿فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ لە (فلاّح)و (زُراع)آن، ئێـوا هەیـە، سەد عەربە تۆی بەعاردی وەركردیە، شين بوە؛ بارانی گرتيتەوە، دەغڵی تينی يە ئەمرۆ سبەی بـارنی نـەگاتێ، وشـك ئـەبی؛ (عـاڵم) (هكـذا) سـەخڵەتە ئـەبێ لەگرانی زەندەقی ئەچێ، ناگەها بارانيان بۆ دێ ﴿إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ (أمّـا) چ (كيف)خۆشيە؟ (تقدير)ناكرێ ساڵێ لە(كۆيه) كەمێ دەغڵ شـين بـوو، وانـەبوو زۆر بەبەها بێ (أمّا) سەغڵەت بوون لەبـەر (فقـر)؛ دەغڵـی كـۆن هـاتبووە بـڕان ئيی نوێ پێ نەگەيشتبو؛ ڕۆژێ لەمزگـەوتی گـەورە خـەريكی (درس)ی (فقـێ) يان بووم؛ هايو هو(هەلهەلە)و بانگی (صلوات) لەبازاڕ ئەهات (عجايـب) ئـەوە چ (قوما)وە؟ (فقی)يەكم نارد هاتەوە ووتی: يەكێ گوڵە جۆيەكی هێنايە (مخلوق) (دەورە)يان لێ دايە لەخۆشيان وا بـانگ و (صـلوات) لێ دەدەن! ﴿وَإِن كَـانُوا﴾ (كيف)خۆشەكان ﴿مِن قَبْـلِ أَن يُنَـزَّلَ عَلَـيْهِم﴾ بارانيـان بەسـەردا ببـارێ ﴿مِّـن

قَبْلِهِ﴾ (قبل)ی زۆر نزيك له (نزول)ی (مطر) ﴿لَمُبْلِسِينَ﴾(مأيوس)و (محزون) بوون زۆر وادەبێ له (زمان)ی بێ بارانی، هەور دێن و دەچن؛ (أولاً)ئومێدی پەيا ئەبێ كه تێ پەڕی نا ئومێد ئەبن(وهكذا)(مراراً)تا هەورێ دێ بارانی پێوەيه؛ بە(علائم) نەختێ ئەزانرێ، (أمّا) چونكی زۆر جار هەور هاتيه، رۆيشتيه، نەباريه؛ باز بێ ئوميد بوون(حتى) نەيكاتە رێژنە؛ (دغدغد)ە يان لەدڵ، گرژيان لەڕوو نابڕێ كه ئەو جارەی بوو ئەوجا ئەڵێن: ئۆخەی خوايە هەزار جار (شكر) لەگەڵێ وڵات(قوربانی)يان ئەكەن، من خۆم ئەو (حاڵەت)م گەلێ جار ديوە؛ سێ بەهار پێش ئەم بەهارە بارانێ بوو، هەور دەهات و دەچوو، گوێ ی گەياندە عەردی هيچ نەدەباری ڕۆژێ (مُهَيّا) بووين بچينە (چنارۆك) بۆ بن پێمەڕەی ڕەزان ووتم: (نورالدين) ئەمڕۆ هەورێكی تيرە وابزانم ئەبارێ ووتی: كاكە ئەڕۆژ وەكی ڕۆژان دێ و دەڕوا بەقەڵە باڵغی چووين دەستمان پێ كرد، باران تەك و تووو ئەهاتە خوار؛ ووتمان: چ نيە ناكا دەستی پێ كرد، دای كوتا باران (أمّا) باران؛ پەنامان بردە كۆڵێتی ڕەزەوان، و(إلاّ) زۆر پەريشان ئەبووين؛ باران (دنيا)ی زيندی كردەوە؛ بيستم لە(كركوك) چەند (حيوان)يان كردبووە (خێر) و (صدقه) ئێمەش چونكی بە(فلاحەت)گوزەران دەكەين لەو (أحوالاته) ئاگاردارين ﴿فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ﴾ كه لەباران (ترتب)ئەكا ﴿كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾چۆن ئەرزی زيندی ئەكاتەوە پاش مردنی﴿إِنَّ ذَلِكَ﴾ ئەو خوداوەندی (عظيم)ی (مدبر)ی (قديم)﴿لَمُحْيِي الْمَوْتَى﴾ ئەيكا ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ﴾كه لە(نفس الأمر)آ (ممكن) بێ ﴿قَدِيرٌ﴾ (لكن) هەرچی ئێمە (خياڵ)مان كرد (لازم) نی يە(ممكن)بێ؛ (حتى) گەلێ كەس (محال)بە (ممكن) ئەزانێ؛ وەبە (عموم)ی (قدرت) (إستدلال)ی لەسەر ئێنێ، ئەمە زۆر(غلط)ە؛ جا (جناب)ی (حق)بەباران (دنيا)ئەكاتە(شبه)ی (جنة) گياو گوڵ و دەغڵ (نما)ئەكەن، (فلاح)و (زراع)و ئەكەونە (أمل)ی خۆش؛ وا ئەبێ لە (وقت)ی (نازك)(وقت)ی (زاد)گرتنی گەنم و جۆو (أمثال)يان بە هەورێ خۆڵاوی

دوكەلاوی، (هەوا)ی گەرم ئەكا، بايە گەرمی وەك (سموم)دێ بەسەر ئەو دەغلّ و دانەوێلّە دا(نعوذ بالله) لەم سالّ ئەيبا ﴿وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا﴾ لەو (وقت)ی دا ﴿رِيحًا﴾ بايە گەرم ﴿فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا﴾ (نباتات)ئەوی شين بووە (ثمرات)ی (حيات)ی (أرض) زەرد هەلّ ئەگەڕێ﴿لَظَلُّوا﴾ نازانم بەكوردی چ بلّێم﴿مِن بَعْدِهِ﴾ پاش بايەكە، كەئەوندەی پێ ناچێ ، دەبينن؛ زەرد و گەرما بردی ﴿يَكْفُرُونَ﴾ (فلاح)ی بەستە زمان، ڕەنجەڕۆ دەبێ، دەست و ئەژنۆ لێو بەبار (مأيوس) ئەبێ؛ ئەوی (مسلّمان)بێ (صبر)ئەكا، ئەلّێ: (راضي)م بە (قضا)ت خودايە، ئەوەی تۆ بيكەی چاكە خەريك ئەبێ بۆ (محصولات)ی پايزی؛ هەرزن و لۆبياو برنج و ماش ئەوی ديش (إنكار)ی (نعمة)ی (إلهی)ئەكا، يا (شريك)پەيا ئەكا(واقعاً) (سير)ی لە (نظر)ی (عوام)وای ئەنوێنێ، وەبۆيەش (شريك)پەيابووە؛ يەكێ ئيشی چاك دەكا، يەكێ تێكی ئەدا(مقابلە)ی ئەكا؛ (لكن) (دين) (وكذا) (طبيعة) (شرك)و (مرك)يان لادا(طبيعي) (علما)ی (طبيعة)(أكثر)ی ئەداتە (طبيعة)؛ هيچ نەبێ لە(خسەت)ی(شرك)خۆی (نجات) ئەدا؛ هەندێ سالّ زۆر ئەبارێ ژەنگ لەدەغلّی ئەدا، وا ئەبێ زۆر (نما) ئەكا باران ڕايئەقنێ نێ بەسەر يەكا ئەكەوێ؛ دان دەشكێنێ ﴿فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى﴾ مردی (فكر)ی ، (علم)ی (نظر)ی هەرچەندی (آية)يات بۆ بخوێنيەوە (فائدة)ی نيە؛ نای بيەن، ناتوانی پێان بيەی؛ قسەمان لە (حال)ی (حاظر)ە لە (عالم)ی (برزخ) نيە(ماجرا)ی وێندەرێ خوا ئەزانێ چۆنە؟ (معلوم)ە وەكی (حال)ی (حاظر)ی نی يە؛ (حيات)ێ كە(شرط)ی (إدراك)ە لەواندا (مقسود)ە؛ بلّێ: (حيات)(شرط)نی يە شتێ ديكەيە؛ (مع أنَّهُ) نوستی(حيات)يشی هەيە وە تابيە (رضوان)ی خوای لە(أم المؤمنين)(صديقة) بێ﴿وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ﴾ كەڕ ﴿الدُّعَاء إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ بە (مقابلة) (ممكن)ئە بێ (إشارە)ی بۆ بكەی شتێ تێ بگا (بعض)ێ كەس بە (حركات)ی لێو ئەزانن (مطلب)ت چيە﴿وَمَا أَنتَ بِهَادِي الْعُمْيِ﴾كۆر؛ كۆری دلّ﴿عَن ضَلَالَتِهِمْ﴾ قوتاريان كەی؛ دور بێ ئەوانەی

بەگەورەی كۆر دەبن هيچ سەرەدەری ناكەن ﴿إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا﴾ گوييان بۆ(حق) بيستن كلۆرە؛ (مفتي الزهاوي)بابمی زۆر خۆش دەويست؛ بابيشم ئەوی لا زۆر گەرە بوولە (حق) بابم ئەی فەرموو: من بۆ قسەی كاك((عبدالله) گوێم خيلە زمانم گوێ يان كرايتەوەو بەوردی تەماشای(ئەشيا) ئەكەن ﴿فَهُم﴾ئەوانە ﴿مُّسْلِمُونَ﴾ (منقاد)و (مطيعاً)؛ لەسەر(بەلاّ) (صبر) لەسەر(نعمه) (شكر) ئەكەن؛ (مأيوس) نابن؛ حەزت لێ يە هايو هوی مەلايان بييەی؟ (دائر) بەبيستنی مرديان، گوێ لە (صاحب)ی (روح المعاني) ڕاگرە؛ (أمّا) ئاگاداريە كەڕ نەبێ؛ وە(عرض)يان (قوربان) (إنسان)ێ (بەنج) ئەكەن لاقی دەستی ئەبڕنەوە؛ پارچە پارچە گۆشتی ئەبڕن، زگی ئەدڕن، ئاگای لەهيچ نيە؛ جا ئێوە چ ئەفەرموون؟ چۆن ئەتوانن بەو (عُقلا) و (حُكما)و (أطيبا)يانە ب(سلّم)ێنن؛ پاش مرن(إنسان) لەناو (قبر)ی گويی لە (تلقين)ی ملايان ئەبێ؛(حُكم)ێ كەنەی توانن، بە (طريق)ی (خلق) و (إيجاد)ی خوا (إثبات)ی بكەن؛ بۆ (نسبة)ی بۆ (رسول الله)ی، ئەدەن؟ تا ئەو (نوع)ە (بشر)ە (إيمان)ی پێ نەينن؛ ئيتر بلّێم چی؟ خوا ئەی زانی(حضرەتی عائيشه) (إيمان)ی بەخوا پێغەمبەر لەئێوە (زياتر)بوە﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ﴾ (مادە)ی (إنسان)ی ئەوەندە بێ(قوەت)ە ئەوەی ئەی بی هەمووی (بالقوه)يە (أنّهُ) (عين)ی (ضعف)ە؛ لە(أول)ەوە نەهێزی (بَدن)ی هەيە نە(إدراك)ی چ (حسي) چ (عقل)ی ﴿ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً﴾ ووردە ووردە(نما) ئەكا، (أعصاب)و (عظام)ی توند ئەبێ﴿ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ﴾ (قوەت)ی (شباب) ﴿ضَعْفًا وَشَيْبَةً﴾ (ضيعف)ی پيری؛ ئەگەر (إختلاف)ی (أثر)(دلالة)ی كردبا لەسەر(إختلاف)ی (مؤثر) دەبا (إنسان) تا ئەمرێ چەند (إلهي) ئەبێ، پاش ئەوەی شتێ لە(قواعد)ی (خلق)و (إيجاد) و (تطورات) زانرا، ڕێ (شرك) ئەبەسترێ ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ (فاعل)ی(مختار) گەلێ كاری (مختلف) ئەكا، خۆی هەر خۆيەتی، بەس (تعلقات)ی (إرادە)و (توجه)ی (قودرت)ی دەگۆڕێ؛

ئەوەی بلّێ خوا(فاعل)ی (مختار) ناتوانی بۆ (شەڕ)خوایە بۆ (خێر) خوایە (إعتبار) بکا (حتّی) (حُکما)ی (قدیم) (فاعل)ی (بإجاب) بە (تعدد)ی (جهات)ی (إعتبار)ی ئەکەنە(مصدر)ی (أمور)ی (مختلفە) ﴿وَهُوَ﴾ (خالق)ی (مایشاء) ﴿الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ﴾ (صناع)ی وا (وَحْده لاشَرِكَ لَهُ) (موجد)ی (کائنات)ە؛ ج (خێر) ج (شەڕ)(قاعدە)ی (خلق) یەکە؛ ئێمەو (حُکما)ی (إلهیون)ی (موحد)ین؛ لە(شرك) (معرا)ین؛ (طبیعون)(ذاتاً) (مشرك)بین، وە(مُعترف)ن بە (وحدانیەت)ی (مبدأ) ئەگەر کەسێ لەوان (إنکار)ی (صانع)ی بکا(إنکار)ی ئەکا بە(وجە)ی کە (نصاری) و (أمثال)یان (إعتقاد)یان پێ ئەکەن؛ (مع أنّهُ) لە (مشرك) بەهەزار (درجة) زێترن؛ هیچ نەبێ (شرك)ە؛ (خلاصە) (وحدەت)ی (مبدأ) نەبێ هیچ شت نابێ ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ﴾ (قیامەت) ﴿يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ﴾ (بعد الإحیاء)﴿مَا لَبِثُوا﴾ نەمانەوە (بعد الموت) تائێستا ﴿غَيْرَ سَاعَةٍ﴾ (مدە)ی کەم؛ ئەگەر ئە (مدە)یە (بین النفختین)بێ، (مجرمە)کان ئەوانەی کە (قیامەت)یان لێ هەڵسایە (ولو) ئەوندەش بی ئەوانی مردی ئەڵێن: (معذب) ئەبن (مدە)ی (عذاب)یان ئاگا لێ نامێنێ یاخود وەکی (زمخشری) ئەڵێ: بەدرۆ وا ئەڵێن: (حقاً) (قرآن) (روایەت)ی لێك دوورن (علی أکثر) (صرف)ی (قرآن) دەکەن بۆ (خاطر)ی (روای)یەکە (وثوق)یان پێ بێ؛ بڵێم: چی؟ ئەوەوایە وادەرئەکەوێ ئەو(مجرم)انە لەوێ ڕۆژێ کە مردینە تا زیندوبوونەوە ئاگایان لە هیچ نی یە (مادام) وابێ دەبا (جزم) بە(مقدار)ی (لبثە) دانەیەنن﴿كَذَٰلِكَ﴾ وەکی ئەو درۆیە﴿كَانُوا يُؤْفَكُونَ﴾ وەرئەگێڕدران لەڕاستی، لە(دنیا)یە فێری درۆ بووین لە(قیامە)تیش (ترك)ی ناکەن ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ﴾ ئەوی (صاحب)ی (علم) و (إیمان)بێ (لازم) ڕاست گۆ بێ ﴿لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ (مدە)یە زۆر کە لە (علم)ی خوای دایە (تقدیر) ناکرێ؛ کێ هەیە ئەو (تأریخ)ە (ضبط) کا؟ ﴿إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ﴾ (إبن جریر) ئەڵێ: (معنا)ی (آیة) (علی القلب)ە (لکن)(أهل)ی (قلب) بەو قسە

(راضی) نین ﴿فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ﴾ ئەوە (مشاهدە)تان کرد ﴿وَلَكِنَّكُمْ كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ کە (حق)ە، وەئەبیٚ ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾لە (علم) (عمل) ﴿مَعْذِرَتُهُمْ﴾ (حقيقةً) (عذر) نی یە وا (وَهم) ئەبەن (عذر)ە ﴿وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ﴾ (إزالە)ی (عيتاب)يان ليٚ ناکریٚ (معاتَب)ن، (معاقَب)ن (معذب)ن ﴿وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ﴾ (حتّى) چەند (مواقع)ی (قيامەت)ی بۆ نواندینە؛ ئەگەر (إنسان) (أدنى) (تأثر)ەکی هەبیٚ، (تأثير)ی ليٚ ئەکا؛ (أنّهُ) (شاهدە)ی (عذاب) ئەکا، (عذاب)دا ﴿وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ﴾ لە (آيات)ی (قرآن)و (أكوان)﴿لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ئەوانی (مُعانِد)ن﴿إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ﴾ (مُزوِّر)ن، (وجە)ی (إفراد)و (جمع) یەکیٚ لە (طرف)خوا، یەکی لە (طرف) (كافر)آن دیارە؛ (توحيد)ی (خطاب) لەجیٚ ی خۆیەتی، (سؤال)ی پیٚ ناویٚ ﴿كَذَلِكَ﴾ وەها ﴿يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (طلب)و جست و جۆی بۆناکەن؛ بەڵکو (کيف)يان بە (علم) نایە حەز لە(خرافات) ئەکەن؛ (بعد تمام الميل) ریٚ ی (علم)و (إيمان) بەلای دڵی وانانیە؛ مۆر ئەکریٚ ﴿فَاصْبِرْ﴾ (أيُّها ٱلرَّسُولُ) ﴿إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ (تخلّف)ی نابیٚ، (غير)ە (ممكن)؛ (نصرەت)ت ئەدا، ئەتكا بە (صاحب)ی (عزّ)و (تمكين) ﴿وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ﴾ نەت خەنە سەر (خِفّەت) و (قلق)و بیٚ ئارامی﴿الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ﴾ (متمانە)يان بە (آيات) نیە؛ (تکذيب)ت ئەکەن؛ (عَمّا قريب) شکۆ هو (وِقار)ت ئەبين. (حکايەت)یٚ (نقل) ئەکا (إبن جرير) لە (شخص)یٚ (خارجى)، دەر(حق) بە (إمامی علی)؛ (جواب)ی (إمامی علی) بە خویندنەوەی ئەو (آية)ە بووە من زۆر (کيف)م بەو (نوع)ە (حکايەت)ە نایە؛ (في الحقيقة) لە دەستی (نَقال)آن زۆر (عاجز)م ؛ خوا لیٚمان خۆش بی[1].

---

[1] ـ تەواو بوو (تفسير)ی (سورة)ی (روم)؛ (حقيقةً) (سورەت)یٚ پر (آيات)و شايەنی (نظر)و (دقّەت) و (إعتبار)بوو؛ صباح يوم جمعە(٩) صفر الخير هجری مارتی رومی سنە ١٣٥٨ـ ١٣١٨ ئەمرۆ (٩)ی صفر لە (تقويم)ی (ايران) رۆژی (ولادەت)ی (إمام موسى) يە.

سورەی (لقمان)

(مکّی)یە بێ (إستثناء)؛ (قیل): (٣) (آیة)ی (مدنی)یە؛ (قیل): دووی (قیل) یەکی وادەرکەوێ (بعض)ی (ذوات)(آیـة)ێ (أمـر) بـە نوێـژ و (زکـات)ی تیـابێ، (مدنی) ئەزانن؛ (جمع)ێ (قبول) ناکەن، ئەفەرموون: "نوێژ لـە (مکّـة) (فـرض) کرایە"، (وکذا) (أصل)ی(زەکات)؛ (أمّـا) (تفـصیل)ی لـە (مدینـە)بـوە" (لکـن) (بعـد التـدوین) (حاجـەت) بـەو قـسانە نیـە؛ (مّکـی)و (مـدنی) تێکـەڵاو بـوە؛ (عدد)ی(آیات)ی (٣٣)ێ یە یـا(٣٤)ە؛ (مناسـبە)ی لەگـەڵ (سـورەت)ی پێـشی زۆر دیارە؛ (رابطە)ی (زێد)ە بە (قوەت)ی (أمر) بە(صَبر)ە. یـەکێ لـە (إلـە)ی (أرحم) بۆ (رسول)ی خۆشەویستی یەکێ لە بابێ (حکیم) و (مُشفق)دەر(حـق) بەجگەر گۆشی. (وجە)ێ جوان لە (سیّدی آلوسی) وەرئەگیرێ؛ (دقّەت) کـە تـا بیزانی(فرعون)و (هامان) و (قارون)وە دوو (دەوڵەت)ی (غالب)و (مغلوب) لایـە، (لقمـان) بـە (نـصیحەت)ی لایـە، (حقّـاً) بـۆ (عـالَم)ی (بـشریّـەت) دوو (کلمـە) (نصیحەت)ی (لقمان) هەزار (ثروەت)و سامان و وانە، ئێنێ (أمّا) (إمامی ڕازی) و (شـێخی سـیوطی) (بعـض)ە (مناسـبات) ئەفـەرموون: باشـن (أمّـا) (خصوصیات)یـان نیـە؛ وەلـە مـەیانی (تفـسیر) (إشـارە) بـۆ (مناسـبات)ێ تـر ئەکرێ.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿ألم﴾ لەدوو (سورەت)ی (سابق) دوای ئـەم (حروف)ی (مُقطّعة) (إشارە) بۆ (کتاب)و (آیات)ی (کتاب) نـەبوو، وەك (سـائری)ی (سُـور)ی تـر بـەڵگی لەهـەر

یەك لەو دوو (سورەت)ە (أمر)یْ (خاص) (إعتنا)ی پیْ کرابوو؛ ئەویش لە (آیات)ی (بَیِّنات) بوو؛ لەم (سورەت)ە چۆوە سەر(مُعتاد) و ئەفەرموێ: ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾ (براعەت)یْ جوانە بۆ(حكمت)ی (لقمان) ﴿هُدًى وَرَحْمَةً﴾ لە (فوق)ی (باب) بۆ (ولد) ﴿لِّلْمُحْسِنِينَ﴾ (ولَوْ) (عبد)و شوان و گاوان بیْ؛ (شخصیات) لای خوای نیە ﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾ بە (کمال)ی (ذلەت)سەر لەسەر خاك دادەنێنن، وەکی (مُتکبِّرین)ی (جاهلین) نالێن؛ چۆن ئەبیْ؟ سەر نوی، دامەن بە (هوا)! " ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ (مقدار)یْ (علی کیفهم) یا (علی الوجه المشروع)؛ ﴿وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾ئەوانەی (تابع)ی توون، (تعظیم)و (توقیر)ت ئەکەن (مقابل)ی ئەوانەی (لا یُوقِنُونَ) ﴿أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ وەکی ئەوانەی کەلە (صدر)ی (أوّل) (سورەت)ی (مُصَدَّر) بە (الم) (ذکر) کران؛ (أمّا) ئەوانەی (مُسیء)ی (مُفسِد)دەربارەی ئەو (کتاب)ە (حکیم)ە (هادی)یە مردیین بیْ (حیات)بیْ (إدراك)؛ کۆرو کەڕ، نابینن، نابیەن﴿وَمِنَ النَّاسِ﴾ بەگوێرەی (مشرب)ی (عوام)، (خرافات)و تورەهاتیان، بۆ (حیاکایەت) ئەکەن، بەهەموو (مشاعر) ئەی بیەن ﴿مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾ ڕوویان لە درۆ دەلەسەیە؛ (بالذّات) گەزافتی بیْ هودە (أصل) (أساس) ﴿لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾ لەڕیْ خوا وەریان گێڕیْ؛ ﴿بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ بە (فساد) و (خامەت)ی (عاقبەت). بۆ (سلامەت)ی و (حفظ)ی (کیان)ی (قوم)، (کلمە)یە لە (حکمەت) لە(ملیون)یْ (حکایات) چاکترە﴿وَيَتَّخِذَهَا﴾ (سبیل) یا (آیات)ی (حکیم) ﴿هُزُوًا﴾ گەمەی پیْ ئەکا﴿أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾لە (دنیا)و (قیامەت)؛ لە (دنیا) زۆر دیترا (قوم)یْ بە (لهو) و (لعب) (مشغول) بوون؛ (عاقبەت) (ڕەزیل) و (سفیل) ئەبن؛ ئەکەونە ژێر(نیر)ی (أجانب) ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّى﴾(إعراض) ئەنیْ، ڕوو وەرئەگێڕیْ ﴿مُسْتَكْبِرًا﴾بە قەپۆز بلندی، بە (دەعیە)﴿كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا﴾ وا ئەنوێنێ، نەی بیستوە، گویْ ی لیْ نیە ﴿كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ﴾ لە هەردوو گویْ ی ﴿وَقْرًا﴾ گرانی، کەڕی ﴿فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

(فی الحقیقه) (عصر)ێکه، (أمّت)ی (مَرصُوصة) لەو (حاله)دایه؛ (مَشغول) ن به (حکایات) و (خرافات) و (حکایات) و (کراما)؛ (واعظ) ئەگەر بـه (میـل)ی وان بێ، (دَور)ی لێ ئەدەن، گوێ ی لێ ڕائەگرن؛ وەکی (کرکوکی) یان که به گیان و (روح) گۆی لـه (حکایـات)ی (عـنتر) ڕائـەگرن؛ (پەچـاغی یـدّی یـووز باطمـان) (ئەدی ئەدی قوربان ئۆیـەم سـەنە) خـۆ (حکایـات) ی (أولیـا)یـان سـەد هـەزار هەندی (آیات)و (أحادیث)پێ خۆشترە؛ (أبداً) گوێ یان له(حقائق) نیه؛ (حتـی) ئەوانی (مُنَوَّر)ن، به (أنواع)ی (لهو)(وقت) بەسەر ئەبەن؛ (علم)و (عرفان)ه کـه به خۆڕایی ئەڕوا؛ آن زیاده، (علم) و (معاش)یـان بـه (قومـار) ئـەدۆڕێنن؛ لێـره (سیّدی آلوسی) به (مناسبه)ی (شرا)ی (قن)آن، زۆر ئەدوێ، له (سماع) و گۆێ ڕاگرتن، لەدیلانه و له (تَغَنّی)؛ (واقعاً) (ملا)یان قسەیان زۆر لێ کردیه؛ (أمّا مِنْ حیثُ هُوَ هُوَ) (حکـم)ی چیه؟ ئـەوه (مقـصود)ه؛ وه(إلاّ) شـت بـه (إعتبـارات) ئەگۆڕێ؛ با (تفصیلات)ی بۆ (علم)ی (شرع)بێ؛ (لکن) حەز ئەکـەم لێـره شـتێ (عرض)کەم؛ (صاحب)ی (روح المعانی) (نقل)ێ لـه (صـاحب)ی (تُحفـه) ئـەکا، (دائـر) بـه(سمـاع)ی (صـوفیه)؛ ئـەویش (نقـل)ێ ئـەکا لـه(شـێخ إسمـاعیلی حضرمی)؛ (شێخ إبن حجر) لـه (حـق) ی (شـێخ إسماعیـل) ئـەڵێ: " (مُوقـف الشَّمْسِ)" (سیّدی آلووسی) قسەی لێ نەکردیه؛ (شێخی إبن حجـر) لـه (فتـاوای حدیثیّه) ئەڵێ: " (دفع)ه یه (شێخ إسماعیل) ئەگەڕاوه، بۆ (زَبید) که شـارێکه له (یمن) ئێواره بوو (وەقت) تەنگ بوو، ئەگەر ڕۆژ ئـاوا بوویـا، بـه تـاریکی ئـه چوونەوه شار ؛ (شێخ) (إشـاره)ی بـۆ (شـمس) کـرد، (شـمس) ڕاوەسـتا)، تـا (شێخ) گەیەجێ؛ ڕۆژ (فجأةً) ئـابوو، (دنیـا) تاریـك بـوو!" ئەمـه، بـۆ؟ ئەگـەر (شـێخ) بــەتاریکی چــووباوه، چ دەقــەوما؟ (مــسئله)ی وەکــی (مــسئله)ی (صاحب)ی (موسی) و (عَمْ) زادەی (محمّد)ی (ﷺ) نەبوو؛ (مـع أنّـهُ) (شـێخی إبن تیمیّة) گەڕانەوەی ڕۆژ، بۆ (إمامی علی) لەسەر (دُعا)ی (رسول الله) (إنکار) ئەفەرمووێ: (فنّاً) (إثبات)ی ئەکا وانیـه. گـەلێ لـەو (نـوع)ه (کرامـات)ه (نقـل)

ئەكەن؛ (مُستحيل)و (مُخيّل) ى (نظام)ى (أنام)ە؛ ئەگەر لە (ممكنات)يش بن، لەوانەن؛ ئەبوا(عالَم) بيزانىٚ، بە (تواتر)(نقل) بكرىٚ. (زەمان)ىٚ ڕۆژ ڕاوەستىٚ، ئەبىٚ (عالَم)بيزانىٚ؛ (خصوص) (عُلما)ى (هيئەت)و (مُوَقّتْ)؛ كوو دێتە (خاطر)و (خيالٚ)؛ (مُدّە)ى (سُدس)ىٚ (ساعەت)ىٚ لە (بغدا)، دوو سالٚ و نيوى بىٚ لە (مصر)؟! بزان (إيمان) بە (أوليا) چى لە (مسلمان)آن كرد؛ (حتّى) (ملا)ى زۆر (ملا) (عقل) و (علم)و (شرع) يان لىٚ گووم ئەبىٚ؛ ئەو (ملا)يانە قسەيان (نافِذ) بووە، (مع مُوافقة الميول) زۆر بە (ممكن) لە (دماغ)يان دا جىٚ ى گرتيە. خوا ئەزانى من (إيمان)م هەيە، بە (كرامەت)، (أمّا) بە ئەندازە؛ (مُحال) بە هيچ (وجە) نايەتە (وقوع)؛ وە(إلاّ) ئيش لە (أساساً) تێك ئەچىٚ؛ (أمّا) (مع الأسف) (غافل)ن. ئەمڕۆ قسەكردن لە (حلال) و (حرام)ى (أغانى) (فضيلە)يە، (عالَم) (مفتون) يەتى چى بڵێن؟ لە (مصر) (أم كلثوم) ئەخوێنىٚ بە (ڕادێو)لە كوێيە گوێمان لىٚ يە؛ وە(أصل) لە (أشيا) (إباحە)يە؛ ئەگەر (عارض)ىٚ بوو(حكم) بە گويرەى (عارض)ە كە ئەبىٚ؛ (مُحقّق) (حكم)ىٚ (مقابل)ى (فطرەت)دادەنرىٚ، خۆى ناگرىٚ. (تطبيقات)يان لەسەر ژنان كرد، (آخر)ى دەرچوون؛ (كاسيات)ى (عاريات) لەگەلٚ (ملوك) و (عظما)و (أعالى) لە (مقامات)ى (رفيعە) دادەنيشن. بنۆڕە (مائدە)ى (ملك فاروق) و (شاپوور)ى ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ ئەوانە گوىٚ لە (آيات) ڕائەگرن، تىٚ ى ئە(فكر)ن، تىٚ ى ئەگەن، پىٚ ى ئەگەن ﴿لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ﴾ كە (جنەت) ى (نعيم) بۆ وان بوو؛ (نعيم) (بطريق الأولى)يە ﴿خَالِدِينَ فِيهَا﴾(حال)ى وانە ﴿وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا﴾ (تأكيد)ى (على التأكيد)ە (حقاً) (نظر) بە (وعد)ى (إلە)ى بۆ (مؤمنات)ى كە(مؤكّد)ى (لنِفسه)ى يە﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ چەند خۆشە، خوا (عبد)ى (خۆى) بكابە(عزيز)ى (حكيم)؛ (حكيم)ى (عزيز) جائەتوانى (آيات)ى (حكمەت) (محافظە) بكا، وە(إلاّ) (فلا) (لَهوَ الْحديث) (غلبە)ئەكا ﴿خَلَقَ السَّمَاوَاتِ﴾ (عزيز)و (حكيم)و (قوىّ) و (عليم) و (قدير)ێكە؛ ئاسمانەكانى

(إيجاد) كرديه﴿بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾بێ شتێ؛ كه (إعتماد)يان پێ بدرێ له كۆڵەگه له بناغه؛ (خلق)ێ بێ (عمل) له (رفع)ى بێ (عمل) (أعجب) (ذاتاً) پێش (خلق)ى (سموات) (تصور)ى (مكان) ناكرێ (وكذالك) (حَيِّز) بەس (توهم)ى (فراغ)ێ ئەكرێ؛ (متناهى) يا (غيره) (متناهى)؛ (فراغ)ى (موهم) خۆى چى؟ (إعتماد) پێ دانى چى؟ ئەگەر (سماوات) وەكى (حكما)ى (يۆنان) ئەڵێن وابێ لەگەڵ (عناصر) (١٢) يا (١٥) (كُوره) يەك (دور)ى يەكى دابێ وەك پياز ڕاوەستانى بێ (عمل) (ضرورى)يە ئەگەر (فضاء) (متناهى) بێ؛ وە(إلاّ) كه به (أسرع) (مايتصور) به (مجموع)ى (حركه) بكا بۆ هەر لايێ (خلل) به (نظامي) (داخلى) ناگا (أمّا) له (تقرير)ى (حكما)ى (عصر) ڕاگرتنى ئەو (منظومات)ى (شمسية) (عديده)ى (غير)ه (محصوله) (وكذا) ڕاگرتنى (كُرات)ى (منظومة)ى (بحيث)كه (موصادمه) نەكەن (قودرەت)و (قوەت)ى (هائل)ى پێ ئەوێ (عمد)ێكه به(علم) (قودرەت)و (قوەت)ى (أحد)ى ئەو (عالمه)ى (ڕاگرتيه) بەو (إنتظام)ه (غيريبه) (قوەت)ى (تجاذب)و (تدافع)ە؛ ئەو (عماده) (حس) ناكرێ (أمّا) (أصلى) (خلق)ى (عمد)ى (مرأى) و (غير) (مرأى)و بۆ (تصور) ناكرێ ﴿وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ﴾ (جبال)ى گەورەو بڵند و گران (كثيف) ﴿أَن تَمِيدَ بِكُمْ﴾ لەدەورى (شمس) بتانگێڕێ بەخۆشى بێ (إظطراب)؛ به (واسطه)ى (زێده)ى (نسبەت)ى (كثافەت)ى نەبا (معارەضە)ى (شمس)ى پێ نەدەكرا وەكى(حكما)ى (عصر) ئەڵێن: (نسبەت)ى (حجم)ى به(ميلون)و دوو سەد هەزار يەكه، (أمّا) (نسبەت)ى (كثافەت)ى نەبە (رُبع)ە.

(مراجعه)ى (قاموس) كه (ماد)ه (أساساً) (إضطراب)ى تيا نيه، مەگەر (نسبەت) بدرێ بۆ (سەراب) ﴿وَبَثَّ فِيهَا﴾له (أرض)ى ـ (بعد تمام تكوينها) ـ ﴿من كُلِّ دَابَّةٍ﴾ (أنواع)ێ زۆر (أفراد)ى له (عَدّ)و (حَدْ) بەدەر﴿وَأَنزَلْنَا﴾ ئێمه ﴿مِنَ السَّمَاء مَاءً﴾ له(جهەت)ى (علو)، له ئاسمانەكانى بڵند، بڵند ئاو ناگاته عەردى؛ كار كارى خوايه جێى هێڵەگ و بێژينگى (ملائكەت)ێ نيه ﴿فَأَنبَتْنَا﴾

بە (رعایت)ی (سببیّت)ی ئاو ﴿فِيهَا﴾ لە عاردی﴿مِن كُلِّ زَوْجٍ﴾ (نظر) بە (أصل)ی (خلق) (تفسیر) بە نێرو مێ زۆر (موافقە)(حال)ی (حاضر) بابە (صنف) (تفسیر) کرێ ﴿كَرِيمٍ﴾ (شریف) و بە (نفع)ە؛ (کأنّهُ) (جود) و (سخا)ی هەیە ﴿هَذَا﴾ ئەوی (ذکر)کرا﴿خَلْقُ اللَّهِ﴾ (مخلوق)ی ئەوە ﴿فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ﴾(شُرکا)یەکانتان ﴿بَلِ الظَّالِمُونَ﴾ج (دەلیل)یان نیە، (ذاتاً) (متابعە)ی (دلیل)و (برهان)ی (عقلی) ناکەن، گوێ یان لە (آیات)نیە، نای بیەن. لام وایە ئەوەندە لە (برهان) و (علم) دوورن؛ ئەگەر (فرض)ی (مُحال) (دلیل) بوویا (شرك)ی یان (قبول) نەدەکرد؛ ئەو (مُشرك)آنە ﴿فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾کەسێ (أدنی) (شعور)ی هەبێ، ئەزانێ بت پەرستی گومڕاهی یە؛ ئەوانە (حال)یان وایە؛ (وُجود)ی لە (أولاد)ی (إسماعیل)و (إبراهیم)ن ؛ (فخر) بە(عُلو)ی (نسبی) خۆیان وئەکەن ئەوەندە (جاهل)ن ، دوورن لە (حکمەت) ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾کە دەڵێن: " (عَبد)بوە، ناشیرین، (بربری) یا (نوبی) یا (سودانی) بوە" (حقیقةً) ناوی (مشهور)ە؛ (أمّا)(حقیقەت)ی (نسب)ی (مجهول)ە؛ (سیّدی آلوسی) (قیل وقال)آن (نقل) ئەکا، دوایی ئەفەرموێ: من باوەڕیم بەو (أخبار)ە نیە" (مُراد) لە (حکمەت) (طبیبی) و (دقتوری) نیە؛ دانشمەندی و (کمال)ی (عِلم) و (عمل)ە . لێرە (سیّد) چەند (کلمات)ی (حکمەت)ی لێ (نقل) ئەکا؛ ئی وی بن ئیوی نەبن، باشن، بۆ گوێ دێران؛ بۆیە (إنکاری) (نسبەت)ی نەکردیە؛ (مع هذا) (أهم)ی ئەوەیە کە لە (قرآن) دایە. (حکایەت)ێ (دائر) بە (طبابەت)ی (لقمان)(نقل) ئەکەن، لە (أواخر)ی (سورەت) (إنشاء الله) (عرض) ئەکرێ﴿أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ﴾(شکر)ی خوا بکە ﴿وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾(وَالزیادةُ لِمن شکر)﴿وَمَن كَفَرَ﴾ (جحد)ی (إنعام)کا ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾ لە (نفس الأمر) (حقیقەت) دا، (شکر) بکەن نەکەن، (صفات)ی وی (تبّدل)ناکا (إحتیاجی) بە (شکر)ی ئێوە نیە؛ (حضرەتی سلیمان) فەرمووی: "(وإنَّ ربّي غنِيٌّ كَرِيمٌ)" (مُقابل)ی (نعمەت)ی

(خاص). لێرە (مقابل)ی (حکمەت)ە، (أثر)یّ (عامّ)ە؛ ئیوی جێ ی (کریم)ە؛ ئێرە جێ ی (حمید)ە ،تێ (فکر)ە ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ﴾ناوی چ بوە؟ بەخوای بەڕاستی نازانم: (تاران)، (ماثان)، (أنعمَ)، (أشکمَ)، (مَشکمَ)، چ زانیم کی هە وایە؟ (مع أنّهُ) (مقصود) نیە ﴿وَهُوَ يَعِظُهُ﴾ (وعظ) (معنا)ی ئەزاندرێ (أمّا) بەکوردی نازانم چۆن (تعبیر)ی بدەمەوە؟ ئەگەرچی خۆشم (واعظ)یّ زۆر نایابم؛ قسەکانم هەموو (حکمەت)ە؛ (لَغوالحدیث) و (لهو الحدیث) نیە؛ (أمّا) (مع الأسف) بابردی، نەچوە گوێ یان ﴿يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾لەباب بە (لطف)و (مرحەت) تر خوا (ثُمّ) (رَسُول)واتان پێ ئەڵێن، بۆ (وعظ)و (نصیحەت) یان ناکەن؟ ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾(ظلم) لەهەموو (وُجوە) (حتّی) لە (مقام)ی (ألوهیەت) (تجاوز)ی زۆر کردیە.

(أولاً): (ظلم) لەخۆی؛ خۆی (ڕەزیل) و (سفیل) ئەکا، بۆ (جماد)یّ، بۆ گاجووتێ، بۆ (حیوان)یّ (دَنی) بۆ (أمر)یّ (مرهوم) خۆی لە (إنسانیەت) ئەخا.

ثانیاً: (ظُلم) لەوەی (إتخاذ)ی ئەکا، بە (شریك) و (مُمثّل) (تجاوز)ی لە (حدّ)ی (غیر)ە (محدود) پێ ئەکا؛ ئەگەرچی ئەو (تجاوز)نا گاجووتی سەر تەختی لەگەڵ گاجووتی تەویلە چ (فرق)یّ بە خۆی ئەکا؟ قەڵەوبێ یا جووتی پێ بکا، یابیکوژەوە، مەی کە بەخوا، بیخۆ.

ثالثاً: (ظلم)ە لە هەموو (کائنات) مثلاً: بۆ ئەو سەگە ئەپەرستی، بۆ هەموو سەگ ناپەرستی؟ (إمپراتور)وەکی (رعیە)(نسبەت)ی لەگەڵ هەموو سەرولکی خۆی یەکە، بۆچی یەك سەلە سەر ئۆرکی امپراتوری (مائدە)ی (ملك الملوك)ی سەگل بێ، ئەوانی تر (محروم)بن.

رابعاً: (شریك)ی خوا؛ (ممکن) هەرچی ی بێ (ناقص)ە، (محتاج)ە، (نسبەت)ی لەگەڵ (مقام)ی (أُلوهیەت) نیە، بنۆڕە (ظلم)ی (بشر) (قوم)یّ کەلە هەموو (عالم) لە (وفا)و (أمانەت) دوورترن، گۆی یا لەبەر (وفا)و (أمانەت) سەیان خۆش ئەوێ (عبادەت)ی ئەکەن! (لقمان) (نهي) کوڕی خۆی

ئەکا لە (شرك)؛ خوای (تعالی)ن (کأنـهُ بالمقابلـه)لەمـەیانی (وعـظ)ی (لقمـان) ئەفەرمووێ: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ﴾ (خدمـەت) یـان بکـا (حرمـەت) یـان بگرێ؛ با هەمووکەس (دخل)یان لە (وجود)ی (إنسان) زێـترە؛ لـە هەمووکـەس (حق)ی (خدمەت)یان زۆرتر؛ (حتّی) (کأنّهُ)شاینن، پەروستش بکرێن، آن زیادە (مشقەت)ی داك ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ﴾ تـا ئـەو گـران ئـەبێ، داك بـێ هێـزوو تاقـەت ئـەبێ؛ (ولَـوْ) (حـسب الظـاهر) زۆریـان قەڵـەو ئـەبن. (بنـا)لـە (روایەت)ی (مجاهد) (وَهن)ێ بۆ (ولد)ە (وهن)ێ بۆ (والدەت)یە ﴿وَفِصَالُهُ﴾لـە شیرکردنەوە ﴿فِي عَامَيْنِ﴾ لە (نهایەت)ی دووسڵە(یعنـی) دووسـاڵ (زەحمـەت) بە (رضاع) و بەخێوکردنی ئەبینی، لەو (بَین)ە چ (عذاب)ێ ئەچێژێ؛ (مُـدّە)ی (رضـاع) ـ(عنـد الأکثـر)ـ دووسـاڵە؛ (روح المعـانی) ئەفـەرموێ: لای (إمـامی أبونیفـە) (٣٠) مانگـە" ئـەو (إسـتدلال) بـە (آیـة)ی ﴿وَحَمْلُـهُ وَفِـصَالُهُ ثَلَـاثُونَ شَهْرًا﴾ ئەکا؛ (بنـاءً) (عَلـی أنَّ ثلاثـون) بـۆ (کُلٌّ)ە (واحـد)ێ لـە (حمـل) و لـە (فـصام)ە؛ نـازانم (إسـتدلال)ی تـەواوە، یـان نـا؟ ﴿أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ﴾ (تفسیر)ی (وصیەت) بە (شُکر) کـردن، بـێ (تأویـل)ە؛ ئـی (سـابق)ی (تأویـل) ئەوێ؛ (شُکر)ی خوا، بە (إعتراف)ە، بە(إحسان)ە، لەگـەڵ (فقیر)آن؛ (أحْـسِنْ کَمـا أحـسَنَ اللهُ إلیْـكَ) (شـکر) و (تَحـدث)ی ڕاسـتی ئەمەیـە، (شـکر)ی داك و بـابیش، بـە (أنـواع)ی (خدمـەت)و (إحـترام) و دڵـداری و (خفـض)ی (جنـاح) و (دعا)بۆ کردنە ﴿إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾ (رجوع) بۆلای خوایە؛ (مبدأ) ی (وجود) خوایە، (واسـطة) داك وبابـە (تـأخر)یـش (رجـوع) بـۆ لای وی یـە، کەسـیتر نیـە ﴿وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَى أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ئەوانی ئـەیزانی، لـە (جمـادات)و (إنسان) و (حیوان) (حاجەت) نیە، (أمّا) ئەوەی (موهـوم)و (مُخیَّـل)و (تمویـە) کـرای، کـەلێت ئـەگۆڕن (تبـدیل)ی (حقیقـەت)ی ئەکـەن، بـە (تقلیـد) دوایـان مەکەوە، تا نەزانی؛ چیە؟ بە (أثر)ێ (وصف)ێ مەیکـە بـە (شـریك)؛ وەقتـاکێ زانیت، ئەزانی (شریك)ی نیە ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا﴾ بـە (تقلیـد) و (میـل) و (محبّـەت)

﴿وَصَاحِبْهُمَا﴾ (وَلَـوْ) (كـافر) بـن﴿فِـي الـدُّنْيَا مَعْرُوفًـا﴾ (رفاقـەت)یٚ باشـن، (مُرتضی) ی (شرع) و؛ (مُقتَضی)ی (كرم)و (مروّەت)بیٚ﴿وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَـيَّ﴾ بـۆ (آخـرەت)، بـه (إنابـه)یـه (صـحيح) بـیٚ (دَجـل) و (نفـاق) ﴿ثُـمَّ إِلَـيَّ مَرْجِعُكُمْ﴾ هەمووتان فیٚلّان مەكەن؛ بە (ظاهر) (نـوع)یٚ ، بـه (خفـی) (نـوع)یٚ، ئەو (نوع)ە (مُنيبا)ە زۆرن، (إحـتران)يـان لیٚ(لازم)ە﴿فَـأُنَبِّئُكُم﴾ئـەو (وەقـت)ی ﴿بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾(فِي السِّرِّ وَالْعَلَنِ) (عبارەت)ی (آية)ی (سورەت)ی(عنكبوت) ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ لەویٚ فەرموویانه: ئەو (آيـة)ە، وە (آيـة)ی (لقمـان) وە (آيـة)ی (أحقـاق)، (نـازل) بـوون، دەر(حـق) (سـعد بـن وقّاص)" (أمّا) لام قسەیه بیٚ (معنا)یه، (آية)ی (لقمان) به (وصيەت)ی (لقمان) (مُتـصِّل)ە ،(آيـة) ی (سـورەت)ی (أحقـاف) يـش دیٚ (إنـشاء الله). (بعـض)یٚ ئەلّیٚن: " (مَنْ أناب)، لیٚرە (أبو بكر)ە، كە(سعد) و (بعـض)ی (نوات)ی (كـرام) بـه (دلالـة)ی وی (مُـسلّمان) بـووين وە لـه (جهـة) داك و بـاب لـەو (حـين)ی (مناسبة)یـان بـه (قـوەّت)ە (حقـاً (أبـو بكـر) لـه هـەموو (خـصوص) شـايەنە، (إقتدا)ی پیٚ بكریٚ﴿يَا بُنَيَّ﴾(لقمان)ئەفەرمویٚ: ﴿إِنَّهَا﴾(سَيِّئَة)﴿إِن تَـكُ مِثْقَـالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ﴾ به (قدر) دانه (خردەل)ەیه بەبیٚ ﴿فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ﴾ لـه نـاو بـەرد دابـیٚ﴿أَوْ فِـي الـسَّمَاوَاتِ أَوْ فِـي الْـأَرْضِ﴾ لـه نـاو (مَـرِّيخ)و (مـشتَری)و (شمس)دابیٚ، له ناو دەروونی (أرض)ی نراندرابیٚ، له خوا گوم نابیٚ ﴿يَـأْتِ بِهَـا اللَّهُ﴾ ئەی هیٚنیٚ ﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾هیـچی لیٚ بـزر نابـیٚ (حتّـی) (أصـغر)ی (ميقرۆب) و (أصغر)ی (جزء)ی (فَـرد)چـونكی (صـخرە)ی (مقابـل) (سمـوات)و (أرض)داناوە، (ثُقال)آن پەلەیانه، (صخرە)یە بدۆزنەوە، نه له عاردی بیٚ، نەله عاسمانی (صخرە)كی پەیا ئەكـەن؛ لـه (مولـود)انـيش (ذكـر)ی هـەی. (سيّدی آلوسـی) ئەفـەرمویٚ: " ئـەو (روايـات)ە (موضـوع)ن ، هەلّبـستراون" (رەحمـەت)ی خـوای لـه (نُقّـاد)آن بـیٚ، ئـەمرۆ (أحـوالات)ی (أرض)ی (كـشف)

كرایە(برّاً وبحراً) (دەور)ی یان دا (وكذا) بە (هوا)؛ نە (جَبل)ە وەنەماسی، نە (صخرە)یە وەنەگاجووت وەهیچ (روایات) لە پێغەمبەری نیە؛ دیارە (إسرائیلیّات)ە؛ (مع أنّهُ) (أحبار)ی ئێمە لە (أحبار)ی وان بۆ (روایات)ی (خرافات) كەمتر نین! ئەبێ لە هەمووشتێ ئێمە (سَبْقة) كەین﴿يَا بُنَيَّ﴾ ڕۆڵەكەم ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ﴾ دیارە (عماد)ی (دین)ە، (قیام)و (ركوع)و (سجود) (توجّە) بۆ (جهەت)ی (إلهی) زۆر باشە، زۆر (مُتناسب)ە، لای هەموو (أرباب)ی (حكمەت)؛ با هەمووی وەكی یەك نەبێ. باسی (زەكات) ناكا، (ممكن)نەبوبێ وەیاخود لە (خدمەت) بابی بووە (زەكات)دان (عائد)ی ئەو نەبوە﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (عقلی)و (شرعی) ﴿وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ﴾ئەفەرموون: "نوێژ بۆ (إكمال)ی (نفس)ی خۆی؛ (أمر) بە چاكە؛ (نَهی) لە خراپە بۆ (إكمال)ی (غیر)" (توحید) (رأس)ی (معروف)انە، (شِرك) (مدار)ی (مُنكَرات)ە، (أمّة) بە (أمر)ی بە (معروف)و (نَهی) لە (مُنكر) ئەبێتێ؛ (حسنات)یان زۆر ئەبێ، (سّیئات)كەم؛ ئەگەر (ترك)كران هەركەسی سەگە بەڕەڵایە ئەبێ؛ ئەوی بیكا ئەی كا. (أمّا) (شرط) وایە (مُنكر) و (معروف)آن نەگۆڕێن؛ (بعض)ی لە (أهل)ی (غرب) ئەڵێن: " (حُسن)و (قُبح) نیە، (مُعتاد) و (غیر)ە (مُعتاد)و" (واقعاً) لە (عالَم)آ وای لێ هاتیە؛ ئەوی جاران لامان زۆر (قبیح) بوو، ئێستا زۆر جوانە. لە(مجلّة) یە (مصر)ی تەماشای (صورەت)ی (شاپور)ی ئەكەی - (بعد النكاح) - دەستی (فوزیە) ماچ ئەكا؛ (ملك) (فاروق)یش ڕاوەستایە (تبَسم) ئەكا؛ ئێمەكە ئەی نۆڕێنی، گرژ ئەبین؛ دڵمان سەخڵەت ئەبێ، مووچڕكمان بە (بَدن)ی دا دێ، لامان زۆر ناشیرینە؛ لای (ئاوروپایی)یان و ئەوانەی (متأثر)ن بە(آداب)ی، ئەمڕۆ پێ یان زۆر جوانە ﴿وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ﴾لە (شدائد) و (محن) و (جَفا)ی (ناس)؛ ئەمە (روح)ی (دعوەت)ە؛ چ (رسول) چ (مُصلح)؛ لە (تبلیغ) و (إرشاد)ئەبێ، (صبر)كەن، بێ (مَلَل)و (إضطراب)بن؛ لە (آخر)ی (سورەت)ی (سابقە)دا دەفەرمووێ: " ﴿وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ﴾

(صَبر)؛ بەڵێ (صبری) (مقابل)ی (جَفا)ی (کُفّار)و (فُساق) ﴿مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ لە (لوزامات)ی (أمور)ی (هامە)یە زۆر پێویستە، بۆ (ذات)ی (صاحب) (دعوەت)، تا نەبێتە، (صاحب)ی (عزم)و (جزم)و (ثُبات)و (متانەت)ئیشی بۆ ناچێتە سەر؛ (صبر) بۆ (دفع) و (رفع)ی (کفر)و (شِرك)و (فسق)و (رذائل)؛ بۆ (مکافحە)ی (أعدا)و (طرد)ی دوژمن، (مَمدوح)ە؛ (صبر)و (تحمّل)ی (ذلّەت) (مَذموم)ە؛ ئەویش (عجایب)ە؛ ئەوی بێ (عزم)و (غیرەت)بێ، (کیف)ی بەو (نوع)ە (مذلّەت)ە دێ؛ ئەوانەی ئەبنە بەردە ئاشی بنەوە؛ وەك (سعدی) ئەفەرمێ:" (صبر) تەلخەست و وەلێکن بەری شیرن دارود" (صبر) لەسەر نەخۆشی وەکی (حضرەتی أیّوبی) باشە، (أمّا) (صبر)ی چارەگێ لە (مەیدان)ی (حرب) ـ کە(دەوڵەت) بەشەڕ دێن ـ ئەبێتە(باعث)ی (حیات)ی (ملایین) بێ ئارامی ئەو چارەگە (دەوڵەت)ێ (محو) ئەکاتەوە (صبر)ی (ذات)ێ بە هەموو (قوّەت)ی خۆی، خەریك بێ، (قوم)ێ لە (ذلّة) لە (جهالەت) لە (أسارەت)(نجات)دا، ئەو (قوم)ە بە (أنواع) ی (جەفا) (مقابلە)ی بکەن، (صبر)ێ (صعبە)، زۆر هونەرە؛ (مأیوس) نەبوونی (خارقە)یە ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ﴾ ڕوو وەرمەگێڕە لەخەڵکی؛ لە ڕووی (کِبر) وبێ (مُبالات)ی ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾ بەدەعیەو (عِنوان) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ بە دەعیەی خۆ هەڵکێش؛ خۆی بەسەرخەڵکیدا هەڵشەنگێنێ ﴿وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ نە (مُتکبر)انە ـ بەهێواشی و لووت بلّندی ئەڕۆن ـ نەسووکیانە ـ هەڵەشەیی ئەڕۆن؛ (مُتوسّط) ـ بە(وِقار) و (تمکن) بڕۆ؛ وەکی (عِبادُ الرحمن)؛ بە هەڵەشە و پەلە پەل (مذموم)ە؛ (حتّی) بۆ نوێژو گەیشتنە (جماعەت). (وَمِن العجائب) کابرایە ئەڕوا بۆ ناو مزگەوت؛ (إمام) لە (رکوع) دایە؛ غارغار بە تاڵوکە (إنّ اللهَ مع الصابرین، إنّ اللهَ مع الصابرین) (علی الأکثر) (مقصد)ی (رکاعەت)ێکی بۆ ببێتە نیو-(رکاعەت)؛ (إمتیان)ی (حدّ)ی (وسط) لە هەمووشت زۆر (مُشکلە)؛ وا ئەبێ (وِقار) بە (کِبر) تێ ئەگەن؛ (نائەت) بە (تواضع)؛

(الآمـەت) بـە (کرامـەت)؛ (خِـسّة) بـە (هـضم الـنفس) ، (غلـط)ن زۆر (غلـط)ن ﴿وَاغْـضُضْ مِـن صَـوْتِكَ﴾کەمێکـە، دای نوێنـە؛ مەشـیرێنە؛ وەکـی (غَـضّ)ی (طرف)؛ قسان ئەکەی بە (قَدر) (حاجەت) دەنگ بڵندکە. لە (زەمان)ی (سابِق) یەکی لە بەگزادانی (جاف) هاتە کۆیە؛ (حاجی حسن افندی) (سلیمانی) (قـائم قام) بوو؛ (دعوەت)ی بـۆ کـرد؛ ئێـوارە ئێمـەش بـانگ کـرد پـاش (جماعـەت)؛ (قائم قام) لەزگ بو (مدح)ی من لای (بەگ) بکا؛ ووتی: " (قوربـان) (حاجـەت) ناکا؛ لە (إمامەتی) یەکەی زاناندم (ملا)یە (بعض)ێ هەن، دووکەس لە تەکیانـە (إمام) ئەشیرێنێ یەك بەخۆی، (دنیا) پڕ ئەکا، گوێ کەڕ ئـەکا؛ ئـەو(ذات)ە بـە (قَدر) (کفایەت)ی ئێمـە، لـە (فاتحـە)و (سـورەت) دەنگـی بـەرزکرد؛ نـەی کـرد بەهەرا هـەرا: "﴿إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْـوَاتِ لَـصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ دەنگـی زەڕەی کـەر زۆر ناخۆشـە (ومِـنَ العجایـب) نـازانیێ بـە (صـبر) بـزەڕێ؛ بـە هـەموو هێـزی خـۆی ئەزەڕێ؛ لەودایشەوە (أکثر) دەنگـی لێ دێ؛ کەڵـە بـابیش بـە (قـوەّت) نـەبێ، ناتوانێ بانگ دا؛ (بعض)ە قسەی چرووك هەیە، (دائر) بە زەڕەی کـەر، خـۆزی لێ ی وس بان؛ (وصیەت)ی (لقمان)، (خلاص)؛ (عَوْدٌ عَلى الْبَدأ) ﴿أَلَـمْ تَـرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَـا فِـي الْأَرْضِ﴾ ئەفـەرمون: "(خطـاب)ە، بـۆ (مُشرِك)آن" (تسخیر)ی (طبیعی) (کائنات)؛ (أرض) و (جَوّ) و (أجرام)ی عالیە، (نَیِّـرة) بـۆ (أنـام)ە؛ (فـرق)ی (مـؤمن) (کـافر) بـەڵکو (حیـوان) نیـە ﴿وَأَسْـبَغَ عَلَـيْكُمْ﴾ (أتَمّ) و (أوسـع) ﴿نِعَمَـهُ﴾ (جمـع)ی (نعمـەت)ە ﴿ظَـاهِرَةً وَبَاطِنَـةً﴾ (نِعم)ی (ظاهِرە) و (باطنە) و ئاشکرا و نهانی، بۆ (إنسان) بۆ(مُشرك) بۆ (عـام) لە (مؤمن) و (مشرك)، دیارە. نازانم (بعض)ێ قسەیان فـەرمووە؛ (بِنـاءً عَلیـە) (نِعم)ە کە بۆ (مؤمن)آن ئەبێ؛ ئەشڵێن: " (خِطاب) لەگەڵ (کافر)آنـە" (شـیعە) ئەڵێن:" (نعمەت)ی (باطنە) (ولایەت)ی ئێمەیە، بۆ (أهل)و (بیت)" نـا(شـکر)ی نەبێ هێشتا (آل بیت) (تشکّل)ی نەکردیـە؛ (خلاصـە) بـە هـەموویان خـەریکن؛ (نِعم)ی (إله)ی (ظاهر)و (بـاطن)تێـك دەن﴿وَمِـنَ النَّـاسِ مَـن يُجَـادِلُ فِـي اللَّـهِ﴾

(دائر) بە (وجود)و (توحيد)ى، (شريك)ى بۆ پەيا ئەەن﴿بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ لە (عقل) ﴿وَلَا هُدًى﴾ لە (نقل) لە (رسول) ﴿وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ﴾ (ذى نور) (نجات)دەر لە تاريكى؛ ئەمەش لە (طرف) خوا ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ خوا بپەرستن، (إيمان) بە رۆژى (جزا)بێنن؛ چاكە بكەن، لە (خراپ)ە گەڕێن ﴿قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾ (مَحض)ى (تقليد)ە؛ ئەلێ ى گوێ يان لە (نصيحەت)ى (لقمان) نەبوە لەو (جهەت)ە و (إتباع)ى باب و داك مەكەن ﴿أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ﴾ئى (آبا)يان ﴿إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ﴾ هەر دوايان ئەكەون؟ دەست لە (تقليد)يان هەڵناگرن؟ (فى الحقيقە) ئەمە زۆرە؛ گەلێ كەس ئەزانن: (آداب) و (أطوار)و (أعمال)و (مُعتقدات)و (تقاليد)ى (آبا)و (أجداد)يان پڕوو پوچە، (إتباع)ى (هوا)يە، بێ (مغز)و (بێ معنا)يە؛ وەدەستيشى لێ هەڵناگرن. لام وايە (مِليون) يتر (تابع)ى (تقاليد)ن لەواني دى؛ (غوستاف لۆبۆن) ئەى لێ: " (دين) (تقاليد)ى (قوم)لا نادان، (تأثير)ى لەسەر (عادات) نيە؛" با(وجود)ى كە خۆى (مسحى)بوە ئەلێ:" (مسيحى) (إستفادە)ى چى كرد؟ بەس ناوى (إلە)ە كانيان گۆرِى" (هندى) لە (إسلاميەت) چ (إستفادە) يان كرد؟ (إزياد)ى (إلە)ە؛ (وكذا) (إيرانى)؛(إتباع)ى (على)؛ (أرباب)ى (طرائق) (أرباب) يان (زياد)كرد بەناوى (توحيد)! ﴿وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ﴾ روو لەلاى خواكا؛ (إطاعة)ى (أوامر)ى بكات﴿وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾ بێ (كِبر)و (أنانيّەت)و (إفتخار)و (تحقير)ى (أنام)، لەگەڵ (عباد) چابى، چاكە بكات، روو وەر نەگێڕێ لە بێ (مُبالات)ى ﴿فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى﴾ دەست بە قوڵپەيە زۆر (مَحْكم) ئەگرى؛ لێ ى نابێتەوە، نا پچڕێ ناشكى، درز نابا﴿وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ نێك و بەد؛ (ظاهر) (باطن)؛ ياخود (أمور)ى (مَعهودە)؛ ئەو (مُحسن)آنە ئەو (مُتَمَسك)آنە، (مكافات) وەر ئەگرن؛ (طبيعى)(جناب)ى (رسالەت)دڵى پێ يان خۆش ئەبێ، كە (هدايەت)يان بوە، وە (نائل)ى (لطف)و (مرحمەت)ى (إلهى)ئەبن﴿وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ﴾ (أهميەت) بە(كفر)ى

مەدە، (ضرر)ی بۆت نابێ ﴿إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ﴾ ڕۆژی (جزا) ﴿فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا﴾ بەکردەوەیان، کرداریان، کردنیان ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (بما في القلب) یان ﴿نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا﴾ (متاع)ێ ئەکەم، (زەمان)ی کەم ﴿ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ گران، توند (سوق)یان ئەکەین، بە (جبر)و (شدّەت) بۆ (عذاب)ی (هکذا)یی؛ (عذاب) (غلیظ) (مُناسِب) لەگەڵ دڵی (غلیظ)یان ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ (عُلوی)و (سُفلی)، (بساط)و (مُرکبات) ﴿لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ خوا(خلق)ی کردینە؛ (نظم)ی (کوردی) وای ئێنێ؛ گەرچی لە (عربی) (ترجیح)ی (خَلَقَهُنَّ اللهُ) ئەدەن بەسەر (اللهُ خَلَقَهُنَّ) ﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ (إعتراف) ئەکەن، (إلزام) ئەبن؛ (الحمدُ لله) ئەوەندە کەر نین بڵێن: " (فلان) و (فلان)" ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (مادام) ئەزانن، (خالق)ی (کون) خوایە، بۆ نای پەرستن: بت و (أصنام) و (تَماثیل) ئەپەرستن؟ ئەمە (إدراکی)یە ﴿لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (أرض)و ئاسمان، (مخلوق)ی (مافیها)(مَملوك)ی ئەوە؛ ئیتر چی ئەپەرستن ئەی کەن بە (شریك)؟ ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ﴾ (بالذات)لە (مکان)و (زمان)و (کائنات) ﴿الْحَمِيدُ﴾ لە (ذات) ی (خۆی)دا؛ (ماعدی)ی خوای (محتاج)ە؛ (محتاج) (ناقص)ە، لە (ذات)ی خۆی دا؛ (حمید) نیە؛ بە (کسب)ئەبێ خۆی شایانی ستایش بکات ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ﴾ هەرچی لە (أرض)ی دایە، لەدار، بەبەرو بێ بەر، هیشك و تەڕ، بڕاوەو لە جێ خۆی ماوە؛ (تفصیل)ی (لَوْ) لە (مُغنی) (إبن هشام) وە(مطول)ی (سعد الدینی علامە)؛ و (جمع الجوامع)ی (تاج)ی (سبکی) وەرگرە ﴿أَقْلَامٌ﴾ لە (قرآن) لە دووجێ بە (جمع)، لە دووجێ بە (مفرد)، (قلم) (نکی) کرایە ﴿وَالْبَحْرُ﴾ (بحر)ی دی، وەکی (بحر)ی (محیط) ﴿يَمُدُّهُ﴾دوای بڕان، یا لەدوای بێ ﴿سَبْعَةُ أَبْحُرٍ﴾حەوت (بحر)ی دی، وەکی (بحر)ی (أبیض)و (أحمر)، هەموو هەر (بحر)ە (مقابل)ی (سما)یە؛ با (أرض) یش (دەوات)بێ؛ بە هەموو (کاتب)ی (دنیا) (حتّی) (ملائکەت) بنووسن؛ (ورق) با (صحائف)ی (سماوات)بێ ئەوانە

بەو (طَور)ە، (حكمەت)و (حكیم) و فەرمایشاتی خوا بنوسن ﴿مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ﴾ (قلم)و (مداد) (خلاص) ئەبن، (كلمات)ی خوا، تەواو نابێ با هەرچی لە (كائنات) (بالفعل) (داخل)ی (وجود)بێ، (مُتناهی)یە؛ (حُكم)ی خوای (آیات)ی (كبریائی) (غیر)ە (مُتناهی)یە؛ (مُتناهی) ئەبڕێ ، (غیر)ە (مُتناهی) (قەت) نابڕێ ، (إنقطاع)ی نابێ؛ ئێرە لەبەر (رعایەت)ی (كثرەت)ی (غیر)ە (محدود)و (مَحصور)، جێ ی(جمع القلّة)و (جمع الكَثرە)نیە هەرچەند(نحوی) (فرق)ئەكەن، (لكن)نەلە (قرآن) نەلە (حدیث) نەلە (أشعار) و (كلام)ی (عرب)و (أدبا)و (بُلغا) (رعایەت) نەكراوە؛ (وَلَوْ) (نحوی) خۆیان ماندی ئەكەن، بە (تأویل). بەڵێ ئەگەر كەم بێ؛ (قابل)ە؛ (لكن) لە (إحصا) دەرچوو، (قلّة)و (كثرەت)ی چی؟ ئەتوانی (جناب)ی (كبریائی)، (مُرسل الرُّسُل) لە (أوّل)ی (نشأت)ی (بَشَر)تا (إنقراض)ی (رُسل)ی (كرام)بنێرێ هەریەك بە (كتاب)ی (عظیم)، نە(آیەت)ی نە(قصّة) یە (مُكرّر) بكا نە (نقل) لە (رسول) ی یا لە (شخص) ی وەكی(لقمان) یالەژنی یالە مێروو وێ، یالە (طیر)ی (نقل) بكا؛ با ئەو (مشرك)آنە (هذیان) نەكەن؛ ئەمڕۆ سبەی (قرآن) (خلاص) ئەبێ؛ (مكرّرات)و منقولات تەواو ئەبێ؛ وا ئەزانن (منبع)ەكی (ضعیفی) هەیە؛ (حاشا) لە (طرف) (غَنّی)یێ (حمید)ە؛ كە (علم)ی (قدرەت)ی، (نعمەت)ی (مدح)ی (ثَنا)ی نابڕی ﴿إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ﴾ (غالب)ە ﴿حَكِيمٌ﴾ كێ هەیە، قسەی (عزیز)ی (مُطلق) ببڕێتەوە؟! لەبەر (حكمەت)ی (آیات) بۆ ئێوە (تكرار)ئەكا لەبەر (رەحمەت)ی (إعتنا)ی بۆ (هدایەت)ی ئێوە، (حكمەت)ی ژنی (بیان) ئەفەرموێ. (لقمان)بە (حكمەت)ی (صاحب) (شرف)ە كە خودایە (نصائح)ی بۆ ئێوە (نقل) ئەكا، ئەو (كفر)و (شرك)ە بۆ؟ خودایە وا(قدیر)و (علیم)و (عزیز)و (حكیم) لە (إعادە)ی ئێوە (عاجز)ە؟ (حاشا) (ثم) (حاشا) ﴿مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ خودا (قوانین)دادەنێ، بۆ (تسخیر)ی (طبیعەت)؛ كەشت بوە(قاعدە)، یەك و (ملیۆن)ێ (فرق)ی نیە ژیانەوەی یەك

(شخص)وە هەموو (حيوان)يەكە.(أستاذ)ى (أعظم)(كيميا) ئەزانێ؛ ئەتوانێ كوو دروستی ئەكا، وەكوو دروستی ئەكاتەوە ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ئەبيە، ئەزانێ چ (هَذيان)ێكی ئەكەن (بنا) لە (إختيار)ى (مختار)ەكانی ئێمە، گۆی يا جوو ووتويانە: " چۆن ئەڵێ ﴿وَمَا أُوتِيتُم مِّن الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً﴾ئێمە (تورات) مان هەيە، هەمووشتێ تيايە" ئەوجا (آية)ى ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (نازل) بوە"؛ ئەمەخۆی نيە؛ ئەتوانم سوێند بخۆم؛ ئەگەر وابا ئەی فەرموو: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ە (نسبەت)ى (علم)ى (جوان) چۆن ئەدرێ لەگەڵ (علم)ى خوا؟ (عبارەت)ى (قرآنی)كووا ئەمە ئەگەيەنێ؟ ئەوجا ئێكێ ئەڵێ: " جوو (خبر)يان نارد، چونكی ئەم (سورەت)ە - (بلا إستثناء) - (مكّی)يە" نا، ئەم (آيەت)ە ، (مدنی)يە، لە (مكّة) (آية)ى (روح) (نازل)بوو؛ پاش (هجرەت) جوو (إعتراض) يان گرتيە، لە (مدينە) ئەو (آية)ە (نازل) بوە" هاى هوو! ئەم كشما كەشمە بۆ؟ چ (قيمەت)ى هەيە؟ چ (روح)ى تيايە؟ لەهەزار جێ(قرآن)(تسفيه)يان ئەكا لێرە گوی يا (نظر) بە (علم)ى خوا، (علم)ێ كەمە؛ (جواب)ى (إعتراض)يان ئەداتەوە؛ تووخوا ئەمە قسەيە؟ ئێمە - (لَهُ الْحَمْدُ) - (معنا)ى (آية)و (مَغزا)ى (آية) ئەزانين (مَنظوم)و (مُنسجَم)ە؛ پەكمان لەسەر ئەو (خرافات)ە نەكەوتوە ﴿أَلَمْ تَرَ﴾ (أيّها الناظر) ﴿أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ﴾وائەبێ بەتەواوەتی شەو نامێنێ، چەند(دەورە)يە﴿وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾ ڕۆژ نامێنێ چەند (دەورە)يە لە (أكثر)ى (أقاليم) (بعض)ە (بعض)ە يە، بە (إختلاف) ﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ﴾ ئەو (حسب العلم العصر)ى (مركز)ى (منظومە)يە؛ ئەم (دائرى) (حول الأرض)ە ﴿كُلٌّ يَجْرِي﴾ ئەڕۆن، (دوام)يان ئەبێ ﴿إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ لای خوا (معلوم)ە؛ (آخر)ى (قوەت)يان نامێنێ، لە (شمس) نێزيك

ئەبنەوە، کە (قوەت)نەما، ویرانیە؛ (قُوا)ی (جسمانی) (إلاّ) (نفاد)ی ئەبێ؛ (شمس)یش (جریان)ەکی هەیە (نور)ی وەکی (بحر)ی (محیط) مۆنجی ئەدات ﴿وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ ئەو (مُدبِّر)ە (خبیر)ە، ئەتوانێ(کأسهَل)ی (مایکون) (إعادە)تان بکا، بۆ (جزا). ئەوی ئەی کەن، ئەی کەن هەروا بڕوا؟ لە (کیسە)تان دا بمێنێتەوە؟ (خێر)؛ نابێ﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ﴾ (ثابت)ە، (دائم)ە (لایتغیّر)ە ﴿وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ﴾ هەرچی بێ (وَلَوْ) (رئیس)ی (کُرّ بین) بێ ﴿الْبَاطِلُ﴾ (نظر) بە (خلق) و (إیجاد)و (تدبیر)و (وضع) و (نظم)ی (عالَم) و (إعادەی) هیچ نین﴿وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ (فوق الطبیعة)ە وە (طبیعیّات)ە؛ (فوق الإمکان)و (الممکنیّات)ە (ماعدی)ی وی هەمووی (مُسخَّر)ە، (داخل)ی (قاعدە)یەکە، لە (نوامس)ی (طبیعة)ە (مُمکن)ە (محتاج)ە. گەلێ جارم ووتیە:" ئێمەو (حُکما)ی (إلهیّون) ئەڵێن:" خوا (فوق الطبیعة)ە" (لکن) (فرقە)یە نیە، (إلاّ) یا خوا ئەیەنێتە ڕیزی (بعض)ی لە (طبیعیات)، یا (بعض)ێ لە (طبیعیات) ئەباتە ڕیزی خوا؛ (فرق) لە (بین)ی (فرق) بەکەم و زۆری یە؛ خوایە ئەمە چیە؟! شتێ بەهەزار (درجە) لە خۆت بەرە ژێر، بکەیە (فوق)ی خۆت و (فوق)ی (طبیعة)؛ ئای (علم)و (عقل)ی (صاف) چەند باشن؛ مایەی (نجات)ن لە (ظُلمات)! ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ﴾ کەشتی؛ ئەمڕۆ (أسطول)ی (حربی)و (تُجّاری) ﴿تَجْرِي فِي الْبَحْرِ﴾ گەورە گەورە (محیط) ﴿بِنِعْمَتِ اللَّهِ﴾ ئەمڕۆ ئەزانی (نعمەت)ی خوای چیە؟. (علم) و (عمل) و چاو لە (ترَقی) بوونە؛ ئەگەر وانەبا، هەر لەسەر کەلەك و (سفینە)ی (شُراعی) ئەماینەوە. بت پەرستەکان بە (صنم)پابەند بوون؛ ئێمە بە (بعض)ی (إعتقادیات) و زنجیری (سُنّەت)؛ (حتّی) لە (سُنَن)ی (طبیعی)بووین. (مع أنّهُ) (طبیعة) (دائماً) لە(ترقی)یە ﴿لِيُرِيَكُم مِّنْ آيَاتِهِ﴾ (آیات)ی کەلە(بحر)دایە؛ (آیات)ی (مُدهیشە) لە (بحر)دایە، بڕۆ لای (علما)یانی کە(تتبّع)ی (عالم)ی (بحر) ئەکەن، لەوان وێ بکەوە چیە؟ وەچ (فائدە) لە(عالم)ە وەرگرن؛ ئێوەش

خەريكى بت پەرستين! هەتا(أسرار)ى (كون)ى (آيات)ى (إلهى) لەقيس چوو ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾(فى الحقيقة) (آيات)ى (كونيّة) بۆ وانە دەرئەكەوێ، كە چاويان لە(زياد)ى يە،دواى(إدراك)ى (كيفية)ى (صُنع)ى (صانع) ئەكەون، تالێ ى(مستفيد)بن لە(نعم)ى(فائقە)ى خواى خۆيان بزانن، ئەنجا بە(علم) و(سعى) و(صبر)ێ زۆر ئەگەن بە(مرام)؛ بنۆڕنە (علما)ى (طبيعة)چيان كرد؟چيان دەرخست؟ ئەو(تحمل) و(صبر) و(ثبات)ە (حقيقة) شايانى (تقدير)ە!بەبن(بحر)آن دادەڕۆن، بە(هوا)دا ئەفڕن؛ بە(كهربا) (دنيا)يان (منّور)كرد؛ بە(رونتكين)(كشف)ى دەرونى (بشر)يان كرد ئێمە خەريكى چين، سەد خۆزى بە(أهالى) (چين)! (بابىّ) و (بهائى) و(قاديانى)، (دين)ى تازە و(رسول)ێ نوێ؟ تۆو خوا شەرم ناكەن؛ ئەتوانم سوێند بخۆم؛ ئەمڕۆ خوا(موسى)ى كردبا بە(رسول) تا (آيات)ى (فوق)ى (إختراعات)ى (أديسۆن) و(أمثال)ى نەدابايە (قبول)ى نەئەكرد؛ بەدرۆو دە لەسەو(خيالات) و خەونى پيرێژنانە (قابل)ى ئەو (علما)يانەى (صنع) و(إختراع)، (دعوا)ى (ريسالة) ئەكەن؟ (ياربِّي) لەسەر (حماقەت)ى وانە (إنسان) كوو (صبر ئەكا، لەبەر (غايەت)ێ بێ (حيا)ى نەبێ، ئەوانە كوو ناتا وێنەوە؟ من ئەوا وەحتە بتێلێمەوە! ﴿وَإِذَا غَشِيَهُم﴾ ئەوانەى لەوانە كەسوارى (سفينه) ئەبن؛ بۆ (تجارەت) و بۆ (سياحەت) ﴿مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ﴾ وەكى پارچە چيا ئەوەندە بلند بێ، سێبەر بكا ﴿دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ ئەزانن بت ومت كەلك ناگرێ؛ (أمّا) ئەوانەى ئێمە هاوار بۆ خواناكەن ﴿فَلَمَّا نَجَّاهُمْ﴾ ئەگەر بێ (نجات)يان دا ﴿إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ﴾ كەمێ كە (نجات) بوو بە(سلوك)ى ڕێى ڕاست ئەكا،(موسلّمان) ئەبێ وەكى (عكريمە إبن أبى جهل(ﷺ)) كەلە(بحر) (نجات)ى بوو (مسلّمان) بوو با (وجود)ى پێغەمبەر خوونى (هدر) كردبوو ديارە زۆريان لەسەر ئەو (إيمان)ە (خالص) نامێنن ؛ (لكن) ئەو (مادە)يە (بعد الفتح)بوو ﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ﴾ (غدّار)ى (أشدّ الغدر) (كَفُور)

زۆر بێ نمەك و نا(شکر)؛ ئەوانەی (وفا)بە (عهد) ئەکەن، (شکران)ەی (نعمەت) بەجێ ئەگەیەنن، (مُعتَرِف)ن بە (آیات)ی (مُنعمان)ەی (جناب)ی (حق) ﴿يَاأَيُّهَا النَّاسُ﴾ (مؤمن)و (غیر)ە (مـؤمن) ﴿اتَّقُـوا رَبَّكُمْ﴾ خوایـە (حقیقـی) ﴿وَاخْشَوْا يَوْمًا﴾ ڕۆژی، چ ڕۆژێ؟ ڕۆژی (نفس)، (نفس) ﴿لَا يَجْزِي وَالِدٌ﴾بـاب؛ (أيٌّ)بـابێن (كان)ە ﴿عَن وَلَدِهِ﴾ ڕۆڵەی شیرینی پارەیی جگەری ﴿وَلَا مَوْلُـودٌ هُـوَ جَـازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا﴾ ئەوی لە (دنیا)یە زۆر (بـارٓ)ە، لـە (إطاعـة)ی بابیـەتی لـە (دنیـا)، ئەگەرشتێ لە (جهەت) (مجازات) لە (حق) بابی، لە (قیامەت) هیچ، یاجود (وَلَا مَوْلُودٌ) (مُبتدأ)یە (هُو جازٍ) (خبر)یەتی؛ کەباب و (ولـد) ئـەوێ ڕۆژی لـە (حـق) یەك چیان پێ نەکرێ، ئیـدی هـیچ ئـەمڕۆ بـۆ اوڕێ، بـەڕونی ئـەڵێ: " بـێ تـوو ناچمە بەهەشت" ئـەوێ ڕۆژێ خـوا ئـەزانێ چـی بەسـەردێ؟ چ ئاگـای لـە تـوو ئەمێنێ؟ ﴿إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾دێتە جێ، (خُلـف) لای وی نیـە؛ وەك (شـێخ علـی افندی خالص) فەرمووی: " (سبحان الله) کەسێ (دەعوا)ی (أدەب) و بەندەگی بکا (مسئلە)یە (عنوان)ی (خُلف)بێ، چۆن (نـسبەت)ی بـۆ خـوای ئـەدا؟ ﴿فَلَـا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾ئەبرێتەوە؛ بە (ذلّة)بێ، بە (أَلَـمْ) بـێ (عاقبـەت)ی مەرگـە ﴿وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ﴾ بە (جهـەت)ێ نـاوی خـوای هـەڵتان نەخەڵـەتێنێ﴿الْغَـرُورُ﴾ ئـەوی (إنـسان) هەڵئـە خەڵـەتێنێ ئـەڵێن: (شـیطان)ە، ئـەی قـوڕ بەسـەری (شیطان)ی؛ (حیّال)و (دجال)ی وا پەیا بـوون، بـە (أنـواع)ی (حیلـە)و (فکـر)و (کید)و فێڵ، (عالَم)یان هەڵخەڵەتاند، سەد فرتی (إبلـیس)ی بـە فرتیکیـان ﴿إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ کەی ئـەبێ؟ کوو ئـەبێ؟ چـی تیـا ئـەبێ؟ (عـالَم) لـەو (سـاعەت)ە دا چـۆن ئـەبن؟ ئـەوەی ئـەڵێ: مـن تکـات بۆئەکـەم، یـان (فـلاَن) (نجات)ت ئەدا؛ چـوو زانـن؟ بـە (إیمـان) بـە (قیامـەت) لەدڵیانـدا(راسـخ)ە، نـە (تـصوير)و (تـصوّر)ی (شّـدەت)ی (هَـول)ی ئەکـەن؛ (عـالَم)یـش لـە (حـال)ی (دنیــا)یــان (غافــل)ە؛ ئــەوێ ســاڵێ بۆنبــەردومان کــراین، (متعهــد)ەکــانی (قیامەت)پێش هەمووکەس، هەر ڕایان ئەکردە کونان! (علم)ی (قیامەت) بەس

لای خوایە؛ (عائد)ی خوایە؛ بەقسەی (کذّاب)ەکانی (جلاّب) هەڵمەخەڵەتێن؛ (إلهی) بۆچی (مسلمان)آن گوێ یان لەو (قرآن)ە نیە؟ بە (عمومی) وانەخەڵەتێن ﴿وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ﴾ بارانی ئەبارێنێ؛ ئەبینن کوو عەردی زیندی ئەکاتەوە؛ قسە لە (علم) بە (وقت)ی (نزول)ی نیە بە (إنحصار)﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾ نێرە؟ مێ یە؟ (علم)ی (خاصّ)ی خوایە؛ (بعض)ی (أمارات) هەن، (لکن) (موجب)ی (علم) نین؛ (ملکە فریدە) هاتە زان، (خبر) یان دابو؛ کوڕی ئەبێ دوایە بە کچ دەرچوو! لە (صاحب)ی (مجلّة)یە (سؤال)یان کرد؛ بۆ ئەمە وابوو؟ ووتی: " (أوّل)ی بە (رونتکین) تەماشایان کرد، وایان زانی کوڕە؛ کەهاتە دەر، وانەبوو" (صاحب) (مجلّة) ئەڵێ: " بە (رونتکین) نازاندرێ، (مافی الرحم) کوڕە، یاکچە؛ زێترا (وضعیة)ی منداڵەکە وانیە؛ ناو گەلانی (کشف بکرێ، بزانن چی پێوەیە" ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾ سبەی چی ئەکا؟ وەك (حاجی) ئەڵێ:

" (أمین)مەبە لەسبەینێ، ئەوەت بەسەر ئێنێ
(حوادثات)ی (زەمان)ە، کەنایەتە (تخمین)ێ! "

لەسەر وئەوەش ئەڵێن:" ﴿وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ﴾لە (جواب)ی جوان (نازل) بوە" ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾تا وەر ئەگەڕێن بە خەیاڵی کێ داد هات (کۆیی) لە (هندستان) لە (سربیا) لە عالیچا، بمرن؟ (أستراليا)یی، (إیر لندی)لە (کوردستان) لە (إیران) بکوژرێن؟ ئەو دوو (آیة)ە بۆ (نفی) (علم) بوو لە (بشر) ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾(إثبات)ی (علم) بۆ (جناب)ی (کبریائی)، کە بزانن، لەوێ ڕۆژی ئەبن، تا ئەمرن خوا ئەزانێ چتان بەسەر دێ؛ وەلە کۆێ ئەمرن؟ (مُفسّرین) لەبەر (تطبیق)ی (آیة) لەگەڵ (بعض)ی (أحادیث) (مُشوّش)ن ئەوانە ئەکەن بە (مفتاح الغیب) کە(غیر)ی خوا نایانزانی؛ (مع هذا) (علم) ی (غیب) نەك بۆ (ولی)، بۆ (حیوان)یش پەیا ئەکەن.

(وَمِنَ العجائب) (حکایەت)یٚ لە (لقمان) (نقل) ئەکەن (کأنَّهُ) پیاویٚ (طبیب) بوە؛ جاریٚ چوویتە شاریٚ، وایان گومان بردیە کە (جاسوس)ە، هاویٚشتیانەتە زیندان؛ سەریان گرت، سەری بوو بە (مذبلة)، لە (خاطر) و (خیال)ی کەس دانەما، پاش سەد ساڵ (حکم)داری (مملکەت) تووشی دەردیٚ دەبیٚ لە گەروی؛ چارەیان پیٚ نەکریٚ؛ بەو (مناسبە) پیرو پیٚشینان ئەڵیٚن:" (ذات)ی بوو ناو (لقمان)، دقتوری چابوو؛ ئەگەر مابا، (علاج)ی (حکم) داری پیٚ ئەکرا، ئەڵیٚن:" (شخص)ی لە (تأریخ)یٚ (قدیم) هاتە ئیٚرە وایان زانی (جاسوس)ە، فڕیٚ یاندا، ناو زیندان؛ ئایا ئەو زیندانە لە کویٚ یە؟شویٚنی هەیە؟ نیە؟ (تحرّی) ئەکەن، ئەیدۆزنەوە؛ یەکی ئەچیٚتە ناو زیندان، ئەبینی لەلاپەڕیٚ (شخص)یٚکی تیا ڕاکشایە، پیستەیەکی لەپشت سەری یە، شتیٚکی لیٚ نوسرایە؛ پیٚستەکەی هیٚنا دەر، خوندیانەوە، (ئەی پاشای ئەو (عصر)ە، توو تووشی (بەلا) یە ئەبی، بەمن نەبیٚ چارەت ناکریٚ؛ ئەمن هەروا مەینە دەر، وە (إلاّ) ئەمرم)، لە (وەقت)ی خۆی (بعض)ە (ترتیبیات)یان بۆ (تحریر) ئەکا، تا بەگویٚرە ڕەفتار بکەن؛ وەکردیان؛ (لقمان)بە خۆدیٚتەوە پاش چەند ڕۆژیٚ، دیٚتە وەسەرەخۆی، (مباشرەت) ئەکا، بە (تداوی) (ملك)؛ (عرض) یان ئەکا: (چارەی تۆ بە خویٚنی کوڕت نەبیٚ ناکریٚ) ئەویش تاقە کوڕیٚکی هەیە، لە (روح)ی خۆی خۆشتری دەویٚ دەڵیٚ: ئەمە قەت نابیٚ، با هەزار جار من بمرم، (أمّا) کوڕەکەم بمیٚنیٚ" (ئاخر)ی بە بەری دا دەکەون؛ (شکر) گەنجی تۆ (سلامەت) بی، (إنشاء الله) کوڕی دیت زۆر ئەبن) (حاصل) ی (إقناع)ی ئەکەن؛ (لقمان) بە کوڕەکەی ئەڵیٚ: " مەترسە، تۆ سەر نابڕم؛ لەپەناڕا گیسکیٚکی بیٚنن، کە کیٚردم پیٚدا هیٚنا تۆ بزیڕیٚنە، لە (موقع)یٚ نیزکی (ملك)" کە گیسکەکە سەر ئەبڕیٚ کوڕەکە لە زریکۆن ئەدا؛ هاوار ئەکا: ئەی بابە هاوار (حکم)دار لەتاوا بە (کمال)ی (قوەّت) (صیحە)کی لیٚ ئەدا پارچە گۆشتەکی بە (قدر) ی هەناری، لە گەروی دەردەپەڕیٚ؛ ئەکەویٚ بەبیٚ هۆش؛ (لقمان) خوونی گیسکەکەی لیٚ ئەدا؛

(حکم)درا به خۆد یتەوە؛ (إستراحەت) ئەکا ووردە وردە بۆ (صحەت) ئەڕوا؛ (أمّا) زۆر (مُکدَّر)ە، ئەگریە، لەبەر کوڕەکەی ئارامی نیە؛ (بَعَدهُ) (لقمان) بە (صورەت)یّ؛ که (فجائی) نەبیّ ـ نەك شادی مەرگ بیّ ـ تیّ ئەگەیەنیّ؛ کە کوڕەکەی مایە؛ سەد هەزار (شکر) سەد هەزار خۆشی! ئەوجا (سِرّ)ی تیّ گەیاندن: " (قوەّت)یّ وا (هائل) نەبا ئەو پارە گۆشتە لە گەروی نەدەهاتە دەر؛ (مُحرك)ی (ملك) بۆ (قوەّت)ی وا ، بە (غیر)ی زیڕەی کوڕی، لە (وەقت)ی سەربڕینی (تصوّر) نەدەکرا؛ بۆیە ئەو (حیلە)م کرد"

جابزانە (سورە)یی (لقمان) (آخر)ی ئەو (آیة)ە، (حکایەت)ی ئەم (حکایەت)ە؛ بە خوای (حیف) بۆ (مسلْمان)آن، بۆ بیستنی (قرآن) کەڕ بوون، بۆ (لغو الحدیث ولهو الحدیث)گویّ ی خۆیان کلۆر کردوە! (وەقت)یّ ئێرەم ئەنوسی، شتیّ پێش نوێژی نیوەڕۆ بوو؛ (مجید)ی برازام هات ووتی: (أمر)دارا (آلآ)ی داخەنە خوار؛ (أمّا) ئەڵێن: " (علامة)ی ماتەمە (سرّی)یە نازانین چ قەوماوە هەندە نەچوو؛ هاتەوە، ووتی:" (ملك غازی) ئەمشەو گۆیا لە (قصر الزهور) سواری (سیّارة)بوو، بە دیرەگەیەکی (کهربائی)کەوێتە بە (شرارە)ی (کهربائی) پارچە، پارچە بوە" دوێنیّ کیّ ئەیزانی وا ئەقەومیّ؟ بەو(نوع)ە (غازی)نەوجەوان، ئەڕواو (محو) ئەبێتەوە (إیمان)م زۆر بە (قوەّت)ە، (غیب) خوا نەبیّ بە (علم)یّ (موافِق)ی (جازم)بیّ (إحتمال) کەس نایزانیّ؛ ئەوی (مفتاح)ی هەبیّ ئەزاندریّ؛ وەکی (کسوف)و (خسوف)و (أشباه)ی؛ (أمّا)ئەوەی (مفتاح)ی نەبیّ؛ وەکی (شفرە)یی بیّ (مفتاح) نازاندریّ؛ ئەگەر ئەتەویّ بزانی (حتّی)مشك (عَلّام الغیوب)ە؛ تەماشای (تفسیر)ی (طنطاوي)و (حکایەت)ی (أولیا)یان کە؛ ئیتر ئەوەندە بەسیە؛ (تفسیر)ی (سورە)ی (لقمان) تەواو بوو، ئینجا تەفسیری (سورە)ی (سجدە)یە؛ پاش ئەو (آیات)ە، کەسیّ (تأمل)کا، لە (وحدانیەت)و (علم)و (قدرەت)و (حکمت)ی (کبریائی)، (نظر) بە (عظمة)ی (جلال)ی (کبریائی)ئەکەوێتە (سجدە)یی (خضوع)و (ذلة)؛

(نظر)بە (إسباغ)ی (نِعَم)ی (عامّة)ی ئەچێتە(سجدە)یی (شُكر)، كە پێ ی دەڵێن: " (سجدە)ی (لقمان) (حقیقةً) جوانە.

سورەی (سجدة)

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

(آخر)ی (سورە)ی (مُصَدَّریە)بە ﴿الم﴾گویٚ ڕاگرن؛ (مکیّ)یە؟(مدنی)یە؟ (مُختلط)ە؟ (٢٩)یا(٣٠)(آیة)ە؟(عمل)ی پیٚ بکەن ﴿تَنزِيلُ الْكِتَابِ﴾ناردنی ﴿لا رَيْبَ فِيهِ﴾(شك) ی تیانیە﴿مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾دیارە؛ وە(إلاّ)وابیٚ (غلّ)و (غشّ) نەدەبوو؛ لەگەڵ (کتاب)ی (کون)لیٚکی دەوە، زۆر (موافق)ە؛ (مُحقّق)(مؤلف)ی هەردوو (کتاب)یەکە ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ﴾پەکوو؛ ئەمە قسەیە؟ (قرآن) لەکوێ؟ (إفترا)لەکی؟ (حضرەتی محمد)(ﷺ)کەی (مُفْتَری)بوە؟ بە چ (أصل)یٚ ئەی کا؟ ئەو هەموو (إفترا) بکە بۆ (سعادە)، (سعادەت)ی (بشر) جای (تعجب)ە (قرآن) (إفتر) نیە﴿بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ﴾ (کَرَبُّ العالمین)ە ﴿لِتُنذِرَ قَوْمًا﴾ (عرەب) (وأقربُهم)، (قُریش) ﴿مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ﴾ لە (طرف) خوای؛ (ممکن)ە لە (قوم)یٚ (هکذا)یی، یەك دوو پیا بووبن؛ بە (عقل)ە هۆش، (دَرك)ی (قبح)ی (بعض)ە (آداب)و (تقالید)ی (قوم) یان کردبیٚ؛ (نهی) یان لیٚ کردبن؛ (عَیْب)ە بیٚ (معنا)یە ئەو کارانە مەکەن؛ (لکن) چ (وحی) و (حکم)یان بۆ نەبوە. ئەگەر (نذیر)یٚ وا بوویا، (طبیعي) (قریش) (معارضە)ی ئەکرد﴿لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾با (رجا)بۆ (رسول)بیٚ؛ (وَلَوْ خلاف)ی (ظاهر)ە؛تا (تأویل)ی سەرنەکیٚشیٚتە (إعتزال) ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ (ظاهر)وایە هەرسیٚکیان ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ئەگەر (مُراد)(منظومە)بیٚ، وەلەپیٚش ئەم (منظومە)یە (منظومە)یەتر بووبیٚ، (أیام) لە جیٚ ی خۆیەتی؛ با

(شەموو)و (یەك شەموو)ی (إنسان)نەبێ؛ چونکی (أوّل)ی (خلق)ی ئەم (عالَم)ە، خۆ (زەمان)ی نەبوە، (تقسیم)ی کەین بە (أیام)؛ (أيّام)ی (أسبوع)؛ (حقیقةً) (طول)و (تفصیل)ە ئەو (أيّام)ە خۆی ئەیزانی﴿ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ دیارە ئەو (سابقاً) بوە؛ (ممکن)ە (تحدید)ی (زەمان)بە شتێکیدی) بکرێ (وَلَوْ) ئێمە نەیزانین؛ ماندی نەبوە بۆ (إستراحەت)، لەسەر گازی پشتێ ڕاکێشێ؛ کەس نەبوە(مشوەّش)ی بکا (وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ فِي الْخَلْقَ وَ تَدْبِيرِ الْمَلِكُ) ﴿مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍ وَلَا شَفِيعٍ﴾ کە (غیر)ی خوا (شفیع) نەبێ، هەر نیە؛ (بَدیهي)یە خوا نابێتە تکاکار؛ کێ هەیە، تکای لابکا؟ تکا خۆی لە خۆی بکا، (تصوّر) ئەکرێ؟ ﴿أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ﴾نای بیەن؟ یالەگوێ ی ناگرن؟ ﴿يُدَبِّرُ الْأَمْرَ﴾(شۆون)ی (أنام) ﴿مِنَ السَّمَاء إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ﴾ یا شأنی لە شئونی هامە ئەنێرێ لەئاسمان بۆلای (أرض)لەپاشان بلّند دەبتەوە بۆلای خوا ﴿فِي يَوْمٍ﴾ لە (زەمان)ێ ﴿كَانَ مِقْدَارُهُ﴾ بە (تطبیق)﴿مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾لە (سنە)ی (مُحرّرە) کە (دەرویە)یەکی (شمس)یە، یا (١٢)ە (دەورە)ی (قمر)یە؛ زۆرم (تأمل)کرد (بَعدەُ)وام بۆ (ظاهر)بوو؛ (بعض)ێ ئەلّێن:" (إدراە)ی (أنام) بشر بە (سعادەت)و (نحوسەت) و مردن و ژین و (حرب)و (سلم) تا (نهایەت)ی.. لە حەفت هەزار سالّ ئەبێ؛ هەر هەزارەی بۆ (کوکب)ێ (سیارە)"، (قسم)ێ تر ئەلّێن:" (مُدّە)ی (دوام)ی (بَشَر) نۆ هەزار سالّە؛ هەر هەزارەی لە (عهد)ی (فلك)ێمی کە نۆن"، " (بعض)ێ ئەلّێن:" دوانزە هەزار، هەزارەی بۆ (بُرج)ێ، کەدواتردەن" (جناب)ی (حق)ئەفەرموێ: " (إدارە)ی (أنام) (عائد)ی مە" هەزار سالّ و هەزار سالّ هەزار سالّ و (هکذا) خوا ئەزانێ (مدّە)ی دوایەش چەندە؟! (إدارە)بەدەست خوایە؛ بێ (شرکەت)ی (کوکب)و (فلك)و (بُرج)؛(حقاً) ئەوانەی ئەوانە بە (مُدبر)ئەزانن؛ وەکی (خیَام)ئەلّێ:" سەرگەردانن لە ئێمە (مُسخّر)ترن؛ گەر حەزت لە (أقوال)ی ناڕێك ولێکە، تەماشای (روح المعانی)کە ﴿ذَلِكَ﴾ ئەو (ذات)ە

(مُدبّر)ە ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾(أرواح)و (مادّيات)(عِلم)ی بە هەمووی هەیە ﴿الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ ئایا (کواکب)و (سما)و (بُرج)، (علم) و (غَلبه) و(رَحم)یّ وایان هەیە؛ (إدارە)ی خەڵکی پێ بکەن؟چوو زانن، (مرحمەت) چیە؟ (حقیقة) ئەو قسانە گشتی (رجماً بالغیب) ئەکەن، (خیالّ)و (وَهمْ)ە ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ (مَحْكَم، مُنتَظم)بە (دقِەت) لە (حسن)و (بدائع)ی (صُنعی) پەشوو (فیل) یەکن؛ بەڵکوو (خلق) تاوردتر بێ، (أغرب)ە (أدَلّ)ە لەسەر (عِلم)ی (صانع)؛ ئەو (خلق)ە لەبێ (علم) ناوەشێتەوە﴿وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ﴾(آدەم)ی لە قوڕ (خلق)کرد؛ (یعنی) بێ (تطّورات)ی (نُطفة) ﴿ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ﴾ (ذُریەت)ی ﴿مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ﴾ (لایُعتنی بِهِ) (ظاهراً) (مادە)یە (مُحقَّرە) (إنسان) خۆی بێزی لێ ئەبێتەوە ﴿ثُمَّ سَوَّاهُ﴾ (نسل)ەکەیا (ماء)ەکە؛ ڕێکی خست، (مُشکّل)ی کرد﴿وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ﴾ (روح)ی خۆی هاویشتی دیارە، (روح)لەناو (بَدەن)ە؛ ئەوی ئەڵێ:" (مُجرَّد)ە" وەکی (حُکما)یان؛ بە (حق) (دلیل)ی نیە. ئەوجا بوە (إنسان) (لایەق)ی (خطابە) ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾(قلب) (یعنی عقل)، جا ئەو (خلق)و (تسویە)و (نَفخ)و (جَعل)ە ئەستێرە، یا (برج) یا (طبیعەت)ی بێ (شعور)، ئەیکا؟ (حاشا)؛ وەکی کوردی ئەڵێ: " ئەو هەویرە، ئاوی زۆری دەوێ" ﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ ئەفەرموون:" (قِلّةْ) بە (معنا)(نَفي)یە؛ (ممکن)ە کەم کەمە (إعتراف)بە (نعمەت)بکەن؛ (أمّا)ئەوەی بۆیان دەست دا؛ وەکی (بعض)یّ لە مە (إعتراف)ئەکەن، بە (شمول)ی (قدرەت)ی خوای؛ (أمّا)ئیشی خۆیانی پێ دروست ئەکەن، وە (شُکر)یّ کەم، (مقابل)ی (نعمەت)یّ بێ شومار؛ بە هیچ (حساب)ە؛ (سمع) و (بصر) (تعلّق) ئەبەستن، بە (حق)(إستفادە)یان لە (سمع)و (بصر) کرد؛ وە (إفادە)یان دا بە (أنام)، لەو دوو (شعبە) (إختراع)یّ وایان کرد نەبیسترابوو، نەدیترابوو، بە (خیال)آندا نەهاتبوو، (شُکر)ی (نعمەت)ئەمەتە، بنۆڕێ چۆنیان (شکر) کرد؛ چۆنیان بۆ (زیاد) بوو؟!

نا(شکر)ی نەبێ ئێمە لەو (شُکر)ە (محروم) بووین ﴿وَقَالُوا﴾لە (بَدل) (إیمـان)و (شُکر)﴿أَئِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾بە (ضـایع) چـووین، گـووم بووین، بێ سەرو شـوون؛ لـە (قـاموس)ئـەڵێ:"(ضَـلَّ): (ضـاع)و(مـات)و (صـار تراباً و عظاماً)و (خفی) و (غابَ). " ﴿بَلْ هُم بِلِقَاء رَبِّهِمْ كَافِرُونَ﴾ (کفـر)یـان بـە (لقا)ی (ملائکە)ی خوایانە، لەکن مردن و ئەوی لە دوای دێ؛ وەکی: (آلووسـی) ئەفەرمووێ: بۆ نێزیك کردنی (جواب) لە (سؤال)ئەمەی تـێ ئـەبا﴿قُـلْ يَتَوَفَّـاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّـذِي وُكِّـلَ بِكُـمْ﴾ (وَإلاّ) ئـەوان، قـسەیا لـە مـردن نیـە؛ لـە(خلـق)ێ (جدید)ە، پاش گووم بوون لە (أرض)؛ (مادام)وابێ لـە (سـؤال)آ ئـەبێ بڵـێن:" ئێمە (طبعاً) ئەمرین، مردنمان بەدەست کەس نیە" (جـواب)ئەدرێنـەوە:" خـوا ئەتان مرێنێ؛ (ملَك) (مأمور)ە، (روح)ی ئێوە وەرئەگرێ" (أجزا)تـان ئـەمێنێ، گر ئەکرێتەوە﴿ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ﴾بێ (تقدیر)ی (مضاف) ﴿تُرْجَعُونَ﴾ بۆ (حـساب)و (کتـاب). دوایـە دیـم(إمـام) (فخـر الـدین) (تعَـرض)ی بـۆ(مُنافـات)ی (سـؤال)و (جواب) ئەکرد؛ وە(جواب)ی گۆی یا بە دوو (وجە) ئەداوە؛ (وجـە)ێکـی (ذکـر) فـەرمووە؛ (وجـە)ێکـی (تـرك) کـردوە؛ نـازانین چـیە؟ هەرچـەندە بـۆ (ربـط)ی (إحتیال)ی کرد بوو؛ (أمّا) وەکی ئـەوی (سـیِّد)ی جـوان نیـە (سـیَد) (بعـض)ە (وُجوە)ێ تر لێرە(نقل) ئەکا؛ پێ یان (راضی) نیە؛ (ومع هذا) (إضطراب) یـان هەیە؛ ئایا (ملَك) (روح)ی هـەموو ئەکێشێ؟ (بعـض)ێ ئـەڵێن: " خـوا" ﴿اللَّـهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِـينَ مَوْتِهَـا﴾ (بعـض)ی ئـەڵێن:" (بعـض)ێ (مَلَـك)، (بعـض)ێ خوا" بڵێم: چی؟ (ممکن)ە بڵێن:" (معنا)ی ئەو (آیة)ە، پاش (بـدر)دەرکـەوت؛ (مُراد) ئەو (ملائکەت)آنەیـە، کـە (مُوَکّـل) کرابـوون بـۆ کوشـتنی ئـەو (مُنکـر)و (مُجادل)آنـە؛ ئـەتان کـوژن، (رجـوع)تـان بـۆ خـوا ئـەبێ؛ ئـەوجا ئـەزانن، کـوو (حشر)ئەکرێن؟ کوو (جمع) ئەکرێنەوە؟ (إنکار)یان بۆ (تشکیل)ی (هیکـل)یـان لە (أحزا)ی (مُتفرقة)آ لەبەر (کُفر)ە بە (لقا)ی خوای؛ جا (تأمّل)کە! ﴿وَلَوْ تَـرَى إِذِ الْمُجْرِمُـونَ﴾ ئەوانـە، ئەوانـەی کـە (إنکـار)ی (لقـا)ی خـوا ئەکـەن﴿نَاكِسُو

رُؤُوسِهِمْ﴾ سەرشۆڕین﴿عِندَ رَبِّهِمْ﴾ئەوەی (إنکار)ی (لقا)یان ئەکرد، ئەڵێن: ﴿رَبَّنَا﴾ ئەی خوای ئێمە ﴿أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا﴾لە (دنیا) (سمع)و(بصر)و (قوەّت)ت داینێ، (ضایع)مان کرد؛ ئێستا (ظریف)ئەبینین، ئەبیەین﴿فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا﴾بۆ (دنیا)لە (دنیا) ﴿إِنَّا مُوقِنُونَ﴾بە دڵ(إیقان)مان بوو بووینە، (صاحب)ی (أفئدة)؛ تا نەیاندیت، نەیان بیست، نەبوون بە (ذي إدراك)؛ کوردی ئەڵێ:" (عقل)ی پاش لێ - قەومانیم ئی خۆ بێ! " لە(جواب)ی (لَوْ) ئەفەرمون:" شتێ (عجیب)ت ئەدەنێ (بعض)ێ ئەڵێن:(لَوْ) بۆ (تمنایە) بەڵێ (عربی) هەڵ ئەگرێ ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا﴾بە(عیان) و (إلجاء) وەکی وانە؛ یا بە (تقریب)ی (میل) و(میزاج) ﴿وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي﴾ کە بە (رسول)ێ ئەفەرموێ: (مثلاً) ﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ ئەوانەی (إتباعي)ی ئەوانەیانەیان کردیە؛ ئەوانەی گوێ یان هەیە، نابیەن؛ چاویان هەیە نابینن وەلە(ماهیة)ی شت نازانن بێ (إدراك)ن؛ ئەوانەی (کافرن) بە(لیقا)ی خوای﴿فَذُوقُوا﴾بچێژن ﴿بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا﴾ ڕۆژی (جزاء) ﴿إِنَّا نَسِينَاكُمْ﴾ خۆ (سلفی) ناڵێن: (لَهُ نِسْيَانٌ لَيْسَ كَنِسْيَانِنَا)کەسێ (تفقّد)ی (حال)ت نەکا، ئاوڕێ بە (خێرت) لێ ناداتەوە؛ ئەڵێی:" لە (فکر)ی کردیمە، لە بیری نەمایە" (مُبالات)بەکەسێ نەکەی، ئەڵێ ی :" تۆم هەر لە بیر نیە" (وَلَوْ دائم) باسی بکەی. (مەلا)یان ئەفەرمون: " (معامله)تان لەگەڵ ئەکا، بە (معامله)ی (کفر) تان" جوانە (بعض)ێ ئەڵێن:" (مُشاکله)یە" (لعنەت) لە (مُشاکله)؛ خۆزیا (نسیان)کرابا ﴿وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (حقّ)و (حقیقەت) بێ شەڕی (إعتزال)و (سُنی) لێرە؛ دیارە. (ممکن)ە (جناب)ی (حق)بە (قوەّت)ی (قاهِرە) (بِلا نظر واعتبار) (خلق)ی (کفر)لە (شخص)ێ (ایمان)لە (شخص)ێ بکات؛ یا(بِلا مُوجب وسبب) ئەو بخاتە بەهەشت، ئەم بخاتە (جهنم)؛ (لکن) (نظر) بۆ (حکمیّات)ی (إرشاد)و (إرسال)ی (رسول)و (تشریع)ی (أحکام)ی؛ (تزکیە)یە یەکی تەماشای

(إمكان)ى (ذاتى) ديگەرى ئەتوڕێتە (إمكان)ى (إستعداد) (فاختلفَ الاحزابُ من بينهم) ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا﴾بە (آيات)(وعظ)يان پێ بدرێ ﴿خَرُّوا سُجَّدًا﴾ئەكەونە (سجدە) بێ (كبر)و (أنانيەت)، بە (كمال)ى (تواضع) (تلقّى) ئەكەن﴿وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾(تقديس)ى (كبريائى) ئەكەن بە (ثنا) و (شكر) ﴿وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾ لە (سماع)ى (قرآن)لە (عبادات)ى خوا، لەوەى (مصلحەت)ى (أمّة)ى تيابێ ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾بۆ شەونوێژ، بۆ (حراسەت)لە (وقت)ى (حرب)و (شەڕ)؛ كەلەكەيان دوور ئەكەوێ، بلّند ئەبێ لە جێ ى خۆێ؛ بۆ نوێژ (وكذا)بۆ هێشك؛ (لازم)ەلە (زمان)ى (تدوين)ى (علوم)بۆ (مطالعة) (خلاصة) (حسب المصلحە)شەو بێدارن؛ وەكى (مُشرِك)آن ناكەونە سەرجێ، تا پاش هەتاو هەلآت بخەون. (سيّدى آلووسى) (بعض)ە (أقول) (نقل) ئەكا، لام وايە (إعتماد)يان ناداتە سەر (مشهور)ە (ملا)يە (هجرت) ئەكا لەناو (جافان)، دێتە ناو (بلّباسان) لاى (ئاغا)يە دادەمەزرێ؛ هەموو ئێوارە پاش نوێژى (مغرب)، (سورە)ى (سجدە) ئەخوێنى، كە لە(سجدە) سەر هەلّ ئەگرێ (تَتَجافى.....الآية)ئەخوێنێ، كە آغاى گوێ ى لێ يە؛ پاش يەك دوو سالّ ئاغا ئەلّێ:" (ملا) ئەوە(مدّد)كە لاى ئێمەى، زۆت (خدمەت)ئەكەين؛ ئەتوو بۆچى هەر ئەلّێ ى : " (تَتَجافى)" جارى نالّێ ى: "تتبلّباسا ! ؟ ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ﴾ (دُعاء)؛ (قيل)ئەلّێ:" نوێژ" ﴿خَوْفًا وَطَمَعًا﴾لە (بين)ى (خوف)و (رجا)؛ (بعض)ێ ئەترسن، ئومێديان بە (ڕەحمەت)يش هەيە. هەرزە گۆيان ئەلّێن:" ئێمە خوا ئەپەرستين ، چونكى خوايە؛ نەلەترسە، نەلە (طمع)ە" بەئەوانە بڕوامەكە؛ (رُسل)ى (عظام)(بين الخوفِ الرّجا) بووين ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ لە (مصالح)بێ (دغدغە)ى (سِرّ) و (علنى) ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ﴾ (حتّى الأ ملاك) ﴿مَّا أُخْفِيَ لَهُم﴾ لاى (عالِم الخفي والأخفى) ﴿مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ لەوەى چاوى پێ ڕاگير ئەبێ؛ لە دواى چيتر ناتۆڕێ، چاو ناگێڕێ. ئەبێ (حديثى قدسى) لە (حق) ئەوانە بێ؛ ((أعْدَدْتُ لِعِبادي الصَّلِحِينَ ما لا عَيْنٌ رأتْ، ولا أُذُنٌ سَمِعَتْ،

وَلا خَطَرَ عَلى قَلْب بَشَرٍ)) شتێ هیچ چاو نەی دیوە، هیچ گوێ نەی بیستوە، بە دڵی (بشری)دا نەهاتیە ﴿جَزَاء بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (جزا)یە، (مقابل)ی (إیمان)و (عمل)ی (صالح)ە، با (إیمان) بۆ (أصل)ی (دخول)بێ، (أعمال)ی (صالحە)بۆ (رفع)ی (درجات)بێ ﴿أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا﴾ (حاشا) وەکی یەك نابن، مەگەر(إیمان)یان زۆر فرۆتبێ، (مُقابل)ی (أمانیّ)و (مُیول)، هێزی نەمابێ(وَإذَا تَساوَت فِي الْقَبيحِ فِعالُنا فَمَنِ المُتَّقى؟ وَأيْنَ الْفُجَّار؟) (مع الأسف) (سیّئات)ی (مؤمن)ان لەو (عصر)ە (قیاس)لە (سیّئات)ی (کافر)ان ناکرێ؛ (إیمان)بێ (عمل)ی (صالح)بۆ ئێمە کەڵکی چیە؟ (فی الحقیقە) (مؤمن)ە خراپەکان، بۆ (إیمان)و (مؤمن)ان (ضرر)یان لە(کافر)ان پترە. (مادام)(إیمان)(إیمان)بێ، ئەبێ (مؤمن) (إمتیان)ی لە (فاسق)بێ؛ (مؤمن)و (فاسق)لە (عمل)دا ﴿لَّا يَسْتَوُونَ﴾ بە (جزا)ش (کذا) ﴿أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ ئەوەی (حسب الوقت) دەست بدا، بگونجێ، رێك کەوی ﴿فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى﴾ (مأوا)و (مسکن)ی راستی بەهەشتە جێ ی (لذّة)ت)و (خلود)ە﴿نُزُلًا﴾ (ثواب)، پاداشت، (عطا)﴿بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾نازانم بڵێم چی؟ (إعتزال)و (سُنیّة)تێکیان دایە. (واقعاً)(حق)ی (عُبودیّة) وایە؛ هەرچەند (طاعات) بکا، خۆی بە (مُقصّر) بزانی، زێتر (سعی) بکا، وانەزانێ (حقّ) ی لەسەر خوا (واجب)ە، بەڵام خوا (حقّ)ی (عباد)ی خۆی، لەبەر (عدالەت)ی بە (واجب)ی بە (لازم) (حساب) ئەکا ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا﴾ لە (إطاعة) دەرچووبن ﴿فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ﴾ (كأنَّهُ مَلاذ)و (مَلجأ)یانە، جای (إستراحەت)یانە (سعي)یان بۆ چوونە نلوی ئەکرد﴿كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا﴾لێ ی بچنە دەر﴿أُعِيدُوا فِيهَا﴾ (رغم)ە (أنف)ی (جمیل زەهاوی) ﴿وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا﴾ بچێژن﴿عَذَابَ النَّارِ الَّذِي﴾ (عذاب)یَ ﴿كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾تامردن (دوام)تان بوو لەسەر (تکذیب)؛ (أمّا) بەوەندە (مُدەّت)ە (تکذیب)یان (تقیید) ناکرێ؛ (جزم)یَ (لایَتغیّر)ە؛ (عجایب)م دێ لەوانەی ئەڵێن:" (عذاب)ی (مُؤبّد)، (مقابل)ی

(كُفر)ی (موەقّت) كوو ئەبێ؟: وە (جواب)ی نا بە جا ئەدەنەوە؛ (مع أنّهُ) لە (عُلما)ی (منطق)ن؛ (نسب)و (جهات)ی (قضايا) باش ئەزانن! ﴿وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى﴾ ئی (دنيا)يە (عذاب)ی (تأديبي)؛ ئەو (عذاب)ە (أقرب)و (أقلّ)ە ﴿دُونَ الْعَذَابِ الأَكْبَرِ﴾ (وعذاب)ی (قيامەت)يا (إستئصالي) ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ بگەڕێنەوە (إعتبار)بگرن، (خوف)ی خوايان بچێتە (قلب)ی. (بعض)ە (حكايەت) لە (سبب)ی (نزول)ی ئەو (آية)ە ئەكەن؛ (حاجەت)ی بە (محاكمە)يە زۆرە؛ (مراجعە)ی (تأريخ)ی پێ ئەوێ؛ (مع أنّە) (آيات) ئەوەندە پێك (مربوط)ن؛ ڕێ ی (سبب)ی (نزول)(فنزلَتْ) نادا وەنیە، هەر ئێرە وابێ؛ لە هەزار جێ زياتر، (نَسج)ی (آيات) ڕێ ی هیچ نادا، بكەوێتە (بَين) ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ﴾(حق) وابو (إيمان)ی پێ بێنێ ﴿ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا﴾زۆر دوور بوو ﴿إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ﴾ ئەوانەو (سائر)ی دی ﴿مُنتَقِمُونَ﴾ تۆڵەيان لێ ئەكەينەوە﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾ (تورات)﴿فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ﴾ لە (شك) و (شبە)و (ترديد)مەبە ﴿مِّن لِّقَائِهِ﴾ (تلقى)(موسى) (كتاب) لەخوا؛ يا (لقا)ی خۆی وەكی (زمخشری) ئەفەرمووێ: ﴿وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾(كتاب)ی تووش بۆ (بنى إسماعيل) بە (خصوص)نا لە مەيانە ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً﴾ (رؤسا)ی (دين) ﴿يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا﴾ئی لە (تورات) دايە ﴿لَمَّا صَبَرُوا﴾ (مقابل)ی (فاسِق)آن و (مُعارض)ی (دين) ﴿وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾ (كونيّة) و (سائر)ی دی ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ﴾ (مؤمن)و (كافر)؛ (صالح)و (فاسق) ﴿يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ جێ ی (منازعە) نامينێ ﴿فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ (حقّ)و (باطل) دەرئەخا، هەركەسە بە (جزا)ی خۆيان ئەگەن؛ (وكذا)(قوم)ی توو ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ﴾ بۆيانی (بيان) نەكرديە ﴿كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ﴾ (لايُحصى) ﴿يَمْشُونَ﴾ بە (وەقت)ی خۆيان﴿فِي مَسَاكِنِهِمْ﴾ (غافل)و (مشغول) بوون، بە (ملاهی) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ﴾ زۆرگەورە ﴿أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾ بە (تَدبّر)؛ ئەگەر بيان بيستبا، ئەبوە (عِلّت)ی (هدايەت)يان﴿أَوَلَمْ يَرَوْا﴾ ئەوە بۆ (إعمار) و

(إحیا)؛ بە هیچ لایە، (إنقاظ) و (إعتبار) ناکەن﴿أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ﴾ بە (أنواع)ی (عدیدە)﴿إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ﴾ زۆر ڕووت؛ پووش و پەلاش (تسطع) کراوو خوارو؛ ئاوی بەسەر دادی﴿فَنُخْرِجُ بِهِ﴾ بەئاو ﴿زَرْعًا﴾ ئەگەر (أرض)ی هیچ (مُنبِت)نەبێ، چی لێ شین نابێ، وەپێ ی نالێن:" (جُرُز) ﴿تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ﴾ گیا، کا، ئالیك ﴿وَأَنفُسُهُمْ﴾ (أنواع)ی (بقول)و (حبوبات) ﴿أَفَلَا يُبْصِرُونَ﴾ نابینن ﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ﴾(فصل)﴿إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ کە خوا (فصل)مان لە (بین)دا ئەکا ﴿قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ﴾دێ(عجلە)ی پێناوێ؛ کەهات، ئەوێ ڕۆژێ ﴿لَا يَنفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ﴾(ذاتاً)(إیمان) یان نیە، (عَیان)ە ﴿وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾ (مُهلەت) نادرێن؛ (أمّا) (یوم)ی (بدر) (ولَو بَعْدَهُ)پێ ی بلێن:" (یوم الفتح)" لێرە (مراد) نیە؛ (توجیە)یان بێ (وَجە)ە﴿فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ﴾ لەو (مُعاند)و (مُنکر)و (مُستکبر)انەی، بێ گوێ ی و چاو (نُصح)و (إرائە)ی (آیات)و (إنذار)، (فائدە)یان ناداتێ﴿وَانتَظِرْ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ﴾ هەریەکە ئی (مقصود)ی خۆی؛ (معلوم)ئەبێ، (عاقبەت) بۆ ئێوەیە. (لله الحمد والشكر).[1]

---

[1] - (تفسیر)ی (سورە)ی (سجدە) تواو بوو ڕۆژی پێنج شەموو، ، وەقتی (عصر) باوجودی دڵم زۆر (مشوّەش) بوو لەبەر (حوداث)و (وقائع)ی ناخۆش، نازانین(عاقبەت) ی (عیراق) چی لێدێ؟ خودا بە(ڕەحم) ی خۆی ئەو (فتنە)بەر (طرف)کا (آمین) (صفر الخیر) ١٥؛ مارتی ڕۆمی ٢٤ سنەی قمری ١٣٥٨ شرقی ١٣١٨.

سورەتی (ئەحزاب)

ئەنجا تفسيری (سوره)ی (أحزاب)ە (سورەی أحزاب) (مدنی)يە؛ (أحزاب) ئەوێ ڕۆژێ (غالب) نەبوون، (لكن) (مع الأ سف)(أحزاب)ی خۆمان بە (كيف)ی (أعدا)ی (دين) (بين)يان تێك دا ئەوەندەيان بە (قلم) و شير لێكدا، تا (أوجع)ی (عِز) كەوتنە (حضيض)ی (ذلـّت) (الآن)يش (دوام)ئەكا؛ لەبەر (إختلاف)ی (أحزاب) ی (إداری)و (سياسی) (برّ) و (بحر)و (هوا) پڕ بوە لە (فساد) (عدد)ی (آيات)ی (٧٣)ێ يە (بالإتفاق) (إلاّ أنـّهُ) (أهل)ی (شقاق) و (نفاق)، (حزب)ی (إفترا)و (إختلاف)بۆ (إضلال)ی (عباد) ئەڵێن:" ئەو (سورەت)ە (آيات)ی زۆر بوو؛ (أكثر)ی لە (مدح)ی (آل)و (بيت)بوو؛ بۆيە (عثمان)فرێ ی داين" (سبحان الله) (أولاً) خودا (فردوسی) نيە؛ وە (قرآن) يش (شانامە)ی (عليّ)و خيزانی (علي) نيە؛ (سبب) بە (عداوەت)ە، وە (إلاّ) ئەزانن، كەس (حدّ)ی ئەوەی نيە، خوا (مدح)ی بكا؛ خوابەس (حمدی) خۆی ئەكا. (نظر)ی (كبريائی) بۆ (عنوان)ە؛ (صابر)، (محسن)، (متقی)، (مؤمن) (مونفق) و(هكذا) لە (عنوان) (مقابلە) گەلێ لەو (آيات)ە، كە گۆی يا (منسوخ التّلاوەت)ن، كۆكراينەوە؛ (أمّا) كەسێبە (ذەوق) گوێ ی ليان كا، (محقّق)ئەزانێ؛ ئەمانە (وحی) (إلهی) نين؛ گەلێكی بە (عبارەت)ی (ملا)ی (شرعی) ئەچن (اَلشَّيخُ والشّيْخَةُ إذا زَنَيا فَارجُمُوهما اَلبَتَّةَ) (لا يَمْلَؤُ جَوْفَ ابْنَ آدَمَ إلاّ التُّرابُ، ويَتُوبَ اللهُ عَلى مَنْ تابَ) ئەڵێ ی: (عبارەت)ی (بعض)ی (خُطبا)ی بێ تامن (وهكذا).... وەئەڵێن:" ئەو

(زيادەت)ە نووسراوەتەوە، لای (حضرەتی عائشە)بوە! (حيوان)ی کەلەماڵەوە بەخێو ئەکرا، خواردوويەتی" (زمخشری) ی (صحيح) (نقل) ئەکا (أمّا) ئەڵێ:" (نسوخ التّلاوەت) بووين" (ضرر)ی نیە. (حاصل)ی ئەگەر (إنسان)گوێ داتە(نُقّال)آن، لە (روح)ی (قرآن)(محروم) ئەبێت وە(کُلّ)ی (حزب)ێ خەریکە، (آيات)ی (أکوانی)وە (قرآنی) (تابع)ی (فکر)ی خۆی ئەکا، (حتّی) (قلب)ی (حقائق) (تأرخ)ئەکەن؛ (نعوذ بالله من شّر الأحزاب) (مناسبە)ی لەگەڵ (سورەت)ی (سابق) لە (تقرير)ی (آيات)دەرئەکەوێ.

﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾(تعّرض) بۆ (عنوان)ی بە (نبّوت) (مُقتضی)ی (مقام)ە لە (بعض)ی (مقام) (تعرض)بۆ ناوی ئەکا، بێ (عنوان)ی (رسالەت) و (نُبوەت): بەڵێ (نبی) (ذي شأن)ە، لای خوای گەورە، (حتّی) من لە (عُمق)ی (قلب)ەوە ئەڵێم:" (رسالەت) (إفتخار) بە (حضرەتی محمد)ئەکا" (لکن) هەر (سخەن)ێ، وەهەر (نکتە)یە (مقام) ێ دارد)؛ ئەی (نبی) خوا ﴿اتَّقِ اللَّهَ﴾ (دائم الحزر) بە ؛ خوا (غنی)یە، (قاهر)ە(غالب)ە، لە (أمر) و (إطاعە)ی بە هيچ (وجە) (أدنی) (ميل) ی مەکە﴿وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ لە (آخری) (سورە)يی (سابق) فەرمووی:" (إنتضار)بکە" ئەو (أمر)ە تێيدا هەيە(إشارەت) و (بشارەت)؛ تا (نصرەت) ئەبێ، (زحمەت) ئەبينی ، (ممکن)ە بگەيە(يأس)؛ وەك (سائر)ی(رسل)لە هيچ (وەقت) ـ (حتّی) لە (غايەت)ی (شدّەت) (إطاعة)ی (کافر)آن مەکە، (محارب)ن لەگەڵت؛ ئي (مُنافق)آن ـ (ظاهراً) (موافق)ن، (باطناً) (مخالف)ن ـ مەکە(وحتّی) (سياسةً وإدارةً) (إطاعە) يان مەکە ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ (مقتضی)ی (حکمەت)وايە ـ (بعد المشاقّ والمُزاحمات) ـ (نصرەت)ی (نبی) خۆی ئەدات؛ وەئەوەی (عليم)و (حکم)بێ، کاری بێ هوودە، ناکا ﴿وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ﴾ (تابع) ی فەرمايشی وی بە، دوای

(فكر) و قسەی خەڵكی مەكەوە ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ هيچی لێ بزر نەبوە، وەنابێ ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ (في الشِّدَّةِ) وەهەموو (حالات) ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾ (حافظ)و ئاگادارە، لەوەی پێ ی بسپێردرێ ﴿مَّا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ﴾ (رسول) و (غير) ە (رسول)؛ (حتّى) (نوابغ) و (عباقر) آن (رجال)ی (حزب)و (حرب)و (تدبير)و (سياسەت) ﴿مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ﴾ بەيەكێ (أصل) ی (إيمان)و (إعتقاد)و (مبدأ) و (مسلك)ی خۆی پێ ئاگارداری بكا؛ بەيەكێ (إردە) و (سياسەت) و (إستجلاب) ی (مصلحەت) و (درأ)ی (مفسدە) بكا؛ گۆيا (إدارة، سياسةً) (ميل)ی ئەكا؛ خۆی هەر لەسەر (مشرب)و (أخلاق)و(شرف)ی خۆی ئەمێنێ؛ نا، وانيە (ميل) (إلاّ) (تأثير) ئەكا؛ (قلب) (دائماً)(حاضر)ە بۆ (تغلبّ) زۆر ئاگاداری نەكەی، وەرنەگەڕێ؛ ئەگەر (إطاعە)ی (جناب)ی (حق)ئەكەی (حسب الوحی) ڕەفتار بكە؛ (إطاعە)ی (كافر) و (منافق)آن مەكە؛ لەكەس بەهەراس مەبە، مەترسە﴿وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ﴾ ئيتر دەرئەكەوێ، بەو (تقرير)ە، ئەو (آيەت)ە، زۆر (موقع)ێ (مناسب)ی هەيە؛ (مربوط)ە (أتمّ إرتباط) ئەوی دڵی بداتێ ئەی زانی. (بعض)ی بە (سبب) ی (نزول) خەريكن، وە(بعض) ی (أسباب) ئەڵێن: (إنسان) تێ ی ناگا؛ (بناءاً عليه)ئەبێ (بعض)ە (آداب) و (تقاليد)ی (جاهليەت) بوە، ئەبێ (ترك)ی كەن؛ (خصوص)شتێ كە (خلاف)ی (فطرەت) بێ ﴿وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ﴾ ئەمەش وەكی بوونی دوو (قلب) (موافق)ی (فطرقت) نيە؛ داك (مزرعە)ی (وجود)ی خۆتە، نابێ بە (مزرعە)ی تۆت؛ ئەو (ميل)و ئەم (مَيل) (خلْقةً) جودان؛ (خلاصە) (طبعاً، شرعاً، ميلاً، وجداناً) (معاملةً) نابنە يەك؛ ئێوە (ترك)ی ئەوقسانە بكەن؛ بەلای (ظهار)و(مهار)ەوە مەچن﴿وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ﴾ ئەمەشيان (خلاف)ی (فطرەت)ە كەسێ لە خۆت نەبێ، نابێتە (ولد)ت؛ (حتّى) (علما)ی (شرعی) (وَلَدُ الزِّنَا) بە(ولد)ی (زانی) (حساب) ناكەن، لە (معاملات)ی (شرعی)؛ (أمّا) ناتوانن، (قطع)ی (مُباشِر) لەگەڵ داكی بكەن؛

ئافەرین لە(شرع)ی (إسلامی) (شرع)ی (فطر)ی. کوڕی خەڵکی کوو ئەبێتە کوڕی توو؟ ﴿ذَلِكُمْ﴾ هەمووی﴿قَوْلُكُم بِأَفْوَاهِكُمْ﴾ قسەیە زاری یە، بێ (أصل)و (أساس)و؛ کەس دوو(قلب)ی نیە، ئەوەی ئەیڵێن:" (فلان)کەس لە (صاحب)ی (رأی)و (تدبیر) دوودڵی (قول)یّ زوبانیە؛ (موافق) نیە، لەگەڵ (مافی القلب)ە لە گەڵ (واقع)؛ (وکذا) ژن وەك داك نیە؛ (قول)یّ سەر زارەکی یە (وکذا) کوڕی خەڵکی کوڕی خۆت نیە؛ قسەیە بێ (معنا)یە، (جعل)یّ بێ (مَبنا) یە﴿وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ﴾ چ بە (إخبار) چ بە (إنشای(أحکام)، ئی (ثابت) و (مُقرّر) و (موافق) ی (قاعده)یی (خلق)و (إیجاد)یێ، ئەی فەرمویّ﴿وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ﴾ ڕێ ی ڕاست نیشان ئەدا﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ﴾ ئەوەی ئێمە (لایەق) ی (بالتفضیل)ە لەبەر (تَبَنّي) (رسالەت پەناه) نەبێ (يَنتفي) ﴿هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ﴾ لەوی ئەوان بە (قسط)ی ئەزانن؛ (معامله)ی دەر(حق) (شخص)ی وەك: (معامله)ی باب لەگەڵ (ولد) (معادله)یە باشە، (لکن) (إتخاذ) بە (ولد) لەهەموو (خصوص) خۆی نیە﴿فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ﴾نەتان ناسین، نەتان زانی ناویان چیە؟ ﴿فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ﴾ برا دەرتانن، لە (دین) ﴿وَمَوَالِيكُمْ﴾ یارو یاوەرتانن؛ بە (یا إبن)یان بانگ مەکەن﴿وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ﴾ (إثم) ﴿فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ﴾ (بعد النّهی)، لەبەر (إعتیار) بەسەر زوبانتان دابێ ﴿وَلَكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ﴾ بەوی (مُاخذ)ئەبن، (فی الحقیقة) (قلب) لە (أمور)ی (معتاده) زۆر بێ ئاگایە، ئێستا سوێند وەکی (بعض)یّ (کلمه)؛ هەرامە، هین، (عَیب) نەبێ، (بلا معنی) یەکی، ئیشتە، (شیسمه) بەسەر زوبان دادێ، (قلب) هیچ ئاگای لێ نیە؛ (حتّی) ئەگەر بە ئاگاداری قسان بکا، وئارەزووکا، ئەو (کلمه)ی (مدار)ی (کلام)ە، (ترك)ی ئەکا (غایەت)لەسەری گران دێ، بەڵکو و ناتوانی قسەبکا، ئیر (لازم)ە (إنسان) لە (أوّل)ەوە ئاگاردارییّ وە(إلاّ) ئەڕوا؛ (مامۆستا ملاحمد) ئەی فەرموو:" جەندرمەیە هەبوو (ئەندەن صۆری) (مدار)ی قسانی بوو؛ (حتی) کە نوێژی دادەبەست (اللهُ أکبر) (ئەندەن صوره)، ﴿بِسْمِ اللَّهِ

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ (ئەندەن صورە)؛ ﴿الْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾.... (وهكذا)، تا نوێژى (خلاص) ئەكرد" (لكن) ئەبێ (إنسان) خەريك بێ، ئەو (لغويّات)ە (ترك) كا ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا﴾ (مساهله)و (مسامحه)ئەكا. گەلێ (نوات) ى (عظام) وەكى (أبو مسلم)وە(إمام فخر الدين) خەريكى (إرتباط) و (إنسجام)ى ئەو (آيات)ى (كريم)ن، لام وايە ئى مە لە هەموان جوانترە، وە (أتَمّ)ە ﴿النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ﴾ چاچايە، داك و باب و (ولد) ﴿وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ﴾ ئەوە ئەبێ، لە (حرمەت) و (إحترام)ى ژنان (نبى) (محترم) (ذي شأن) (صاحب)ى (حق) لەسەر (أمّة) لە (فوق)ى داكمان بن؛ ئەوەى پێ ى بلێن:" (زوجه)ى (رسول)" (ولو) (طلاق) يش درابێ، بۆ ئێمە دايكە؛ (حرمەت)ى (نظر)يان لەبەر زێدە(شەرەف) (وقايه)يە؛ ئەوانە (حقيقةً) (أمّ)ى (طينى) نين؛ (أمّا) (أمّ) ى (دينى)ن؛ ئەگەر (دين) (محكم)بێ، (رابطه)ى لە (رابطه)ى (نسب)بە (قوەّت) ترە؛ (لكن مع الأسف) ئەمڕۆ زۆر سستە.(سبحان الله) (قوم)ى لە (أمّەت)زۆر (جسارەت) ئەكەن لەسەر (مقام)ى (نبوەّت)؛ (إنسان) (تعجّب) ئەكات! نازانم (دين) ى (إسلام)چ (تأثير)يكى بوو؟ لە (جمع)ێ كە ئەلێن:" (رسالەت) پەناه (إمام)ى (على) كرديتە (وكيل) پاش مردنى، ئەوى (خروج)لە (إطاعة)ى بكا (طلاق)ى دالە (شرف)ى (أم المؤمنين) (إسقاط) بكرێ، (نقل)ە لە (قائم)ى (مُنتَظر)؛ ئەجا تەماشاكە، (نفاق) چى كرد؟ بۆيە خوا بە (رسول)ى خۆى ئەلێ: "(إطاعه)ى (منافق)آن مەكە ديارە، ئەوانە (نصيب) يان لە(أموميەت)ى (زوجات)ى (نبى) نيە (سبحان الله) (جناب)ى (رسالەت پەناه)، لە (أوّل)و (آخر) (زەمان)ى (حيات)و پاش (وفات)ى، لە شەڕى (منافق)آن (أمين)نەبوە ﴿وَأُولُو الْأَرْحَامِ﴾ خزم ـ (عصبه) يا (غير)ە (عصبه) ـ ﴿بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ﴾(حسبَ قُربِ الطبيعةِ) ﴿فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ (كتاب)ى (كون)، (فطرەت)، يا (لوح المحفوظ)بێ؛ ئەوە (طبعاً وشرعاً) (محفوظ)ە؛ (أَوْ أُوْلُوا الأرْحامِ)ى ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ﴾ئەوانى (كافر)بن يا

(مؤمن)ی (غیر)ە (مهاجر)بن (حسب الشرع) (أولويەت) يان نيه (مع هذا) ڕێ ی (فطـرەت) نـاگرێ ﴿إِلَّـا أَن تَفْعَلُـوا إِلَـى أَوْلِيَـائِكُم﴾ داك و بـاب و (ماشـاكَلَ) ﴿مَّعْرُوفًا﴾ (حسب)ە لخەواهش؛ چاكە لە (حق)يان بەن، شتێكيان دەنی ﴿كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ﴾ (قرآن) ﴿مَسْطُورًا﴾ نوسراوە، (ثبت)كراوە ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ﴾ كە (إطاعة) ی (كافر) و (منافق)آن نەكەن وە(قطع)ی (علاقە) لەگەڵ (كافر) بكەن (ولَوْ) (أقارب) و بـاب و داك بـێ، نەترسـن؛ (تبليـغ) بـەجێ بێـنن ﴿وَمِنـكَ وَمِـن نُّـوحٍ وَإِبْـرَاهِيمَ وَمُوسَـى وَعِيـسَى ابْـنِ مَـرْيَمَ﴾لـە (زمـرە)ی (أنبيا)يان، ئەوانەی (أولو العزم) بە (صبر)و (ثبات)، بە (أقدام)و (جُرئەت) بن لە (بعض)ە (مقالات)ی خۆم نووسيومە، نازانم بۆ چی (حـضرەتـی عيـسی) لـە (أولـو العـزم) (حـساب) ئەكـەن؟ (أمّـا) لەبـەر ئـەو (آيـەت)ە پەشـيانم؛ ئـەو (صـفات)ە لەويـداش هەيـە، (غايـەت)ی (دوام)ی زۆر نـەبوو، وە (مقابلـە) ی پادشـاهانی نـەبوو، لام وايـە زێـتر لـە عـەردی مابـا؛ (تبعـە)ی زۆر بووبـا ئـەی كـرد﴿وَأَخَـذْنَا مِـنْهُم﴾ لەهـەموان ﴿مِّيثَاقًـا غَلِيظًـا﴾بـە (سـند) و پـەيمان پـتر، (عظـيم)و (مَحْكَـمْ) ﴿لِيَـسْأَلَ الـصَّادِقِينَ﴾ بەدەركـەوێ (عَلَـى مَـلاء النَّـاس) (سؤال)يان لێ بكـا ﴿عَن صِـدْقِهِمْ﴾بـە (صـبر) و (ثبـات)دەرئەكـەوێ؛ (حقيقـة) (شخص)ێ لە (دَعوا) ی (رسالەت) (صادق)نەبێ، (٩٥٠)ساڵی كوو(دوام) ئەكا؟ كەسێ لە (دەعوای) (رسالەت) (صادق)نەبێ، (مُقابل)ی (أنام)ئـەو (شـدّەت) و ناخۆشيە كوو ئـەكا؟! ﴿وَأَعَـدَّ لِلْكَـافِرِينَ﴾ (ولَـوْ) زۆر (مُعـارضـة) بكـەن، ببنـە (سـدّ)ێ ئاسـنی بـۆ (منـع) ی (نـشر)ی (ديـن) ﴿عَـذَابًا أَلِيمًـا﴾لـە (دنيـا)بـە (مغلوب)ی لە (آخرەت)بە (نار)ی (جحيم)؛ بۆيـان (مُهَيّـا)كـراوە، تووشـی ئـەبن ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بەڕاستی ﴿اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾ لە (فكـر)ی مەكـەن، لە چی (شدّەت) ێ (نجات) ی دان ﴿إِذْ جَاءتْكُمْ جُنُـودٌ﴾(مُركّـب) لـە (قـريش)و (بنو أسد)و (غطفان)و (بنو عامر) و (بنوسليم)و (بن) و(النضير) و (بن قريظة)؛ (مجموع) لە دەهەزار زياتر هاتن بۆ سەر (مدينە)؛ (فجأةً) نەچوو نەدەر بۆيـان؛

(خندەق)یان لە (دور)ی (مدینە)ی لێ دا؛ (طرفین)بەرا بەری یەك بوون؛ چ شەڕی وا نەکرا بەناو بێ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا﴾ بایە(شدید) وەك ڕەشەبای (کۆیە) ﴿وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا﴾ ئێوە نەتاندیتن؛ (ملائکە) بوون. (ابن جریر) ئەفەرموێ:" ئەمجارە، شەڕیان نەکرد" ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا﴾ بنۆڕە (قرآن) نا تۆڕێتە (شخص) (خصوصیات) لە (قرآن) دانیە؛ (لکن) (تحزّب)لێ ناگەڕێ؛ (إلّا) ئەڕێن بۆ (شخص)؛ تەماشای (عنوان) ناکەن﴿إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ﴾ لایە لەسەرەوەی شار ﴿وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ﴾لایە لە دامێنی شار؛ کام لەولا؟ کام لەم لا؟ بێ (قیل قیل) نیە چ (فائدە)؟ ﴿وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ﴾ (زاغ = مَلَّ؛ مالَ) کەم (قوەّت) بوون، (توزان)ی نەما، بەولا و بەولا (میل)ی ئەکرد؛ وەك کەسی (مُتحیّر) لە (جوانب)و (أطراف) بنۆڕی ﴿وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ﴾ دڵ لە ژێر ڕا هەڵئە هات، ئەگەیشتە قوڕگ و گەروو (لکن) ناپچڕێ، تا بمری. ئەوە (حال)ێ (وجدانی)یە، (إنسان) لە (وقت)ی (شدەّت)ی (خوف) لە (عدو) یالە (حیوان)ێ دوڕندە بەسەری دێ؛ دڵ و جگەر سیپەلاکی بۆ لای گەروو، هەورازدێ. (مادام) لە (خوف)وای لێ دێ (حاجەت) نیە، بیکەینە (کنایەت) ﴿وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا﴾ (أنواع)ی (مُختلفة)وەکی ئەوانەی (سابق) (ضَنّوا أنّهم قد کذبوا) لەوەرزە (حال)و (مقام)ە (درجات)ی (قوەّت) ی (إیمان) بەدرە ئەکەوی ﴿هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (شدائد)(مَحَك)ە، (قەلّپ)و قەلاّپی پێ دەر ئەکەوی ﴿وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا﴾ لەرزە لەرز، لەرزێ (شدید)؛ (زلزلە)کە (إختیاری) نەبوو؛ ئەوا (مَثَل)ی (أُمم)ەکانی تریان هاتە سەر. (بعض)ی (قُرّاء) ئەڵێ ی کەوتینە (زلزلە)؛ یەکێ بە (کَسر)ی (زا)ی (زُلْزِلُوا) یا (إشمام)؛ یەکی بە (فتح)ی (زا)ی (زَلزال) لام وایە، (صحاب)آن لەو (وەقت)ی ئاگایان لە (إشمام)و (مشمام) نەبوە﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ﴾(تامُّ النّفاق)، (کفر)ێ (راسخ) ﴿وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾ترس؛ (جبان) بوون، هێزی (إیمان)یان ئەوەندە نەبوو (جبانەت)ەکەلادا ﴿مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا﴾هەڵ خەڵەتاندن؛

بایان تێ ئەکردین؛ (فارس)و (ڕوم) ئەگرن؛ (إستیلا)ی جیهان ئەکەن (حقیقة) ئەوی (مؤمن) یش بێ، (أمّا) کەم (غیرەت)بێ لەو(شدائد)ە ئەم (نوع)ە قسە ئەکا؛ پاش (رفع)ی (شدەّت) (إنابەت) ئەکا؛ (بَعْدَهُ)(إیمان)ی بە (قوەّت) ئەبێ ﴿وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ﴾گەروەکانی (مُنافق)آنی (أمر) بەدەست ﴿يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ﴾ جێ ی (إقامە)و مانەوە لێرە، بۆ ئێوە نیە﴿فَارْجِعُوا﴾ (مادّی)و (معنوی): (إلی مبدئکم ومنازلکم و بلادکم)(سیّد) ئەڵێ: " (معناً) (لایەق) نیە، (تسمیە)ی (مدینە)بە (یثرب)، لای (رسالەت پەناه) ناخۆش بوە،(ممکن)ە (مُنافق)ەکان بۆیە بەو ناوەبانگی (أهل)یان کردبێ" ئەو (نوع)ە (إختلاط)ەیە ئاوردیان تێك ئەدا؛ (دەوڵەت)آن ژێر بەرەو ژوو ئەکا ﴿وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ﴾ئەمانە وا دەرئەکەوێ (منافق)ێ (سیاسی) بووین ﴿يَقُولُونَ﴾ (بیان)ی (سبب)ی (إذن) خواستن ئەکەن﴿إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ﴾ دەرو دیواری نەویەیە، سستە؛ بەکون و کازێڕ کە؛ ڕفتی زۆرە، دزو مز ئەتوانن بەئاسانی بچنە ناوی؛ ماڵمان بدزن؛ (رخصة) مان بدە دەرودیواری ڕێك ئەخەین، (مَحْکَم)یان ئەکەین؛ دێ ینەوە (خدمەت) ﴿وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ﴾ درۆ ئەکەن، خانی یان (محکم)ن، بێ (خَلَل)ن؛ دوورنین لە (عمران)ی شار؛ قسەیان لە (عَورەت) کردیە، بۆ ئێمە بێ (لزوم)ە﴿إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾ هەر(مقصد)یان هەلاتنە، (حیلە)کاری ئەکەن﴿وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا﴾(بِنا مجهول)ە؛ (ضمیر) بۆ (بُیوت)ە؛ ئەمە(ظاهر)ە (نظر) بە (ماقبل)، یا شار؛ لام وەیە ئەوە (نظر) بە (أقطار)بۆ شار (أنسَبْ)ترە؛(وَلَوْ) لە (عبارەت)ی (مُستَأْننین)آن (ذکر) نەرکراوە (فهم) ئەکرێ. جائێستا من بەکوردی بڵێم:" چی؟" ئەبێ بە (خلاصە) (عرض)کرێ. ئەگەر دوژمن لە هەموو (أطراف) (داخل)ی سەریان ببێ، لە ناو خانیان، لەناو (مدینة)یان، (إستیلا)ی کا، تالانیان کەن﴿ثُمَّ﴾ پاش ئەو (فاجعة) ﴿سُئِلُوا الْفِتْنَةَ﴾ (طلب)یان لێ بکرێ، بۆ (فساد) و شەڕو شۆڕ(دەعوەت) بکرێن ﴿لَآتَوْهَا﴾ (عطا)ی ئەکەن بۆی دێن؛ (إلا) بۆ خوا نەبێ بەهانە ئەگرن. بۆ

(فتنة) و (فساد) (حاضر)و ئامادەن (عَلی أسوءِ حالِهم) ﴿وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا﴾گیر نابن، (إلاّ) (مُدّه) یەکەم؛ ئەوەندە کە (جلباب)ی (فتنة) بازی لەبەرئەکەون؛ نەئاگایان لە خانی ئەمێنێ، نەلە شارو (مدینة) ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ﴾ ئەو (فريق)ە﴿مِن قَبْلُ﴾ پێش ئەم (واقعة) ﴿لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ﴾ هەڵنەیەن، پشت لە (عَدوّ) (دين) نەکەن. وادیارە ئەو سوێندو پەیمانەشیان بە (حيلة) بوە (فرار)یان هەم بە(حیلة) ﴿وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا﴾ لێ ی ئەتوژێتەوە ئەوی (وفا) نەکا (جزا) ئەدرێ ﴿قُل لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ﴾ لە (سبب)ی (مردن)و کوژران؛ هەرتووش ئەبن ﴿وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (وَلَوْ) بژیەن، ئەو جارە، لە مردن، لە کوژران (نجات)یان بێ، ئەوەندە ناچی ئەمرن، لە (حيات) (فائدە)وەرناگرن. مردن کە (واقع)بوو، مردی ئەڕوا، مردن نابیتە دوو، (أمّا حسب الظاهر) کە تەماشای (أحوالات) کەی (قابله) (تفاوت) و کەمتر و درێژی (عُمر)؛ (بنا)یە دروست ئەکەی، لە چەمەنتۆ و گەچ وقسڵ و بەردی چاك؛ (مَحْکَم)ی دادەمەزرێنی، زۆر (دوام) ئەکا؛ (أمّا) بە خۆڵی بێ هێز و کەستەکی خاو، بناغەی سڕەیی مردی، خانی خۆی ناگرێ، زوو ئەڕوخێ، (أمّا) (قابله)(بُنیان)ێ زۆر (متین)بە (عارضه)یە، بڕوا بەر (هوا)بێ.

(معلوم)ە (قوەّت)تابە ئەندازە (صرف)کرێ، دەرنگترە ئەبڕێ ئەمڕۆ (شرکەت)ی (تأمین)لە (دنیا) بڵاو بۆوە، (مع هذا) (حیله)کاران، زۆر جارتێکی ئەدەن؛ ئەبێتە(منازعه) لە (بین)ێ بنۆڕە(مجلاّت)ی (مصریه). ڕۆژی لە (بغدا) نۆریمە (طاهر)ی (مُعتمد)م وە (فقی عبدالله)ی خۆشەویستم، زۆر لاواز و تێك چووم هاتنە بەرچاو، بردمنە لای دقتور (شکری محمد) (معاينه)ی کردن؛ ووتی: (إصابه)ت کرد، هیناتن" یەك دوو (خطوه) یان مابوو، بۆ (مرض)ی (علاج) نا پەزیر"(حقیقةً)بە (بعض)ێ (ترتیبات) چابوون (شُکر) هاتنەوە سەرەخۆ. ئەوجا (حُکما)ی (طبیعة)و (أطبّاء) تەماشای (حالات)و (ظروف)

ئەكـەن؛ (علمـا)ی ئێمـە ئەتۆڕنـە (واقـع)؛ (واقـع) یەكـە، نابێتـە دوو؛ (أمّـا) (مُعتزله)ئەوەی (رأی) (حُكمای)یانە نەختێ (معقول)ە، (أمّا) (آرا)یـی خۆیـان، كـەمی واهەیـە (قیمـەت)ی هـەبێ ﴿قُـلْ مَـن ذَا الَّـذِي﴾ كـێ یـە ئـەو كەسـەی ﴿يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ﴾ (حفظ)تان ئـەكا لـە خـوای ﴿إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا﴾ (رَدّ)ی (إرادە)ی (إلهی)كا؟ (حاشا) كەس نیە؛ ﴿أَوْ﴾ (مـن ذا الـذي يُـصيبكم بـسوءٍ ، إنْ ﴿أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً﴾(لكن) فـەرمایش (إبـن جریـر) وا ئەگەیـەنێ (عـصمة) لـە (معنـا)ی (منـع)ە؛ (حاصـلی) كـەس (منـع)ی (نقمـە) و ڕەحمـەتی خـوای پـێ ناكرێ؛ كەوابێ وەكی (سیّدی آلووسـی) ئەفـەرمووێ؛ (حاجـەت) بـە (تقـدیر)ی (مقابل) ناكا ﴿وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾كەسێ (نفع)یان پـێ بگەیەنێ، (ضرر) یان لەسەر (دفع) كا، دەستیان ناكەوێ؛ (یعنی) نیە﴿قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ﴾ ڕاگیری (خلـق)ی ئەكـەن نایـەڵن بێنـە (معاونـە)ی تـوو و (مسڵمانان) ﴿وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ﴾ برادەری خویش و دۆستی خۆیان، لە خۆیان یا لە (مؤمن) آن ﴿هَلُمَّ إِلَيْنَـا﴾وەرنـەوە لای ئێمـە، چـتان بەسـەر شـەڕێ دایـە؛ (هَلُمَّ) لای (حجـان)ی یـان بـۆ (مفـرد)و (جمـع) ئـەگوترێ ﴿وَلَا يَـأْتُونَ﴾ خۆیـان ﴿الْبَأْسَ﴾ (حرب) ﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾ هاتنێ ، یا (زمان)ێ كەم. ئەوانەی دێن ﴿أَشِـحَّةً عَلَيْكُمْ﴾ وەك(زمخشری) ئەفەرمووێ: " بۆ (حِفـظ)تـان (شُح)ئەكـەن" (یعنـی) (حەز)ناكەن، دورشمن (غاڵب)بێ، چونكی (أمین) نین؛ وەیاخود (بـەخیل)ن بـە (إنفـاق)و (معونـە) (تقویـم) ئەكـەن، (حاصـلی) (مجبـور) نـەبن، نایـەن بـۆ (ساحە)ی (حرب)؛ وەكـی (جمهـور) ئەفـەرموون: ﴿فَـإِذَا جَـاءَ الْخَـوْفُ﴾ تـرس هات، (حـرب) دامـەزرا﴿رَأَيْـتَهُمْ يَنظُـرُونَ إِلَيْـكَ﴾ تەماشـای تـوو ئەكـەن ﴿تَـدُورُ أَعْيُـنُهُمْ﴾ چـاویان ئەسـوڕێ ﴿كَالَّـذِي يُغْـشَىٰ عَلَيْـهِ مِـنَ الْمَـوْتِ﴾ وەر ئەگـەڕێ، ڕەشكێنەی ئەكەوێتە بن پێڵوی چـاوی؛ لەبـەر تـرس چـیان پـێ نـاكرێ ﴿فَـإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ﴾ ترس بەسەر چوو ﴿سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ﴾ زویان بۆ لاتـان درێـژ ئەكـەن، زۆری واهـەن، ترسـنۆكن خۆنادەنـە شـەڕ، لەلایـە تەماشـائەكەن؛ لـە

(حركه) و (سكّنه)ی (مُحارب)آن ئه(فكر)ن؛ كەشەڕ بەسەر چوو، ئەلّێ:" من وام له فلّان جێ ئەو (ثبات)ەم نواند؛ ئەتۆ ئەترسای لات دەدا (فلان)(موقع)ی؛ (فلان) ئەتوو هەلاّتی ، بۆ پەنای كەندی"(أذیّەت)ی (محارب)آن ئەدەن، وا ئەنوێنن، ئەوان زۆر (مُدافعه)یان كردیه، با (وجود)ی (حالّ) یان وایە﴿أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ﴾چاكە ئەوانەی بۆ (سلامەت)ی (رسول)(أمّەت) له (بلاد)و (شرف)شەڕیان كردیه؛ (ملا)یان لێرە باسی (غنیمەت)ئەكەن؛ گۆیا (حریص)ن لەسەر (غنیمەت)، (قسم)ێ باشیان ئەوێ؛ (أمّا) نازانم، لەو (شەڕ)ە چ (غنیمەت) بوو، تا (تسامُح)ی لەسەر بكرێ؟ ﴿أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا﴾ ئەگەر (إیمان)یان بوبا بەڕاستی (مُدافعه)یان ئەكرد، ئەوەندەنە دەترسان ﴿فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ﴾ ئەوەندەی كردیان (إبطال)ی كرد. (ذاتاً)گەلێكی هەرنەبوو ﴿وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾(وَلَوْ) كه (مرحمەت)ی وی واله (قضا) ئەخوازێ، كه (عمل)ی (یسر)یش قبولّكا، (أمّا) بە (شرط)ی (إخلاص)و (إیمان)؛ كە (شرط) نەبوو، (مشروط) نابێ؛ یاخود (عمل)یان لای خوا، چ نەبوو؛ كەم و پوو چ بوو؛ وەكی (نەیسابوری) ئەفەرموێ: ﴿يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا﴾لەبەر (دەهشەت)آن با (وجود)ی ڕۆیی بوون؛ یاخود ئەوانەی بە (إخوان) یان ئەووت:" (هَلُمَّ إِلَيْنَا)" وا (حساب) ئەكەن، (إحزاب) نەڕۆیشتی ین؛ بۆ (كسر)ی (عسكر)ی (إسلام)، (دعوەت)ی ئەوانە ئەكەن؛ (مع أنّهُ) تەرت و توونا بوو بوون ﴿وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ﴾ (مَرَّةً أُخرى) ﴿يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ﴾ئارەزوو ئەكەن، بچنە (بَدو) دەرەوە، ناو عوربانان﴿يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ﴾ لە ئاییندەو ڕەوەندان لە (خبر)تان بپرسن؛ وایان پێ خۆشە ﴿وَلَوْ كَانُوا فِيكُم﴾ لەو (كَرّة)ی (مَفرُضة) ﴿مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا﴾ بە (صورەت)ی نا (عِلاجی) ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ﴾ (مُخاطب) دەرئەكەوی ﴿فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ خۆی لە (نفس) ی خۆی (بالذات) (قُدوە)یە شایانە (إقتدی)ی پێ بكرێ؛ زێرا چی وای لە (خاطر)ی دانیە جێ ی (تُهمەت) بێ، خۆی (بالذات)

(إشتراك)ی (حرب)ئەکا؛ (حرب)ی بۆ خوایە؛ (مُدافعە)ی (دین)و (عرض)و (ناموس)و (وطن)ە بۆ چی (إتبّاع)ی ناکەن؟ ئەو گەڕانەوەو (سدّ)ی خەڵکی و خۆدینەوە، لەو هەنگامە، بۆ ؟! ﴿لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ﴾(ذاتاً) ئەوەی ئومێدی بە (لطف)و (کرم)ی خوای بێ، وە(إیمان)ی بەڕۆژی (جزا)بێ؛ وە (نجات)ی خۆی ئومێد بکا، (إتّباع)ی (رسول)و (إقتدا)ی پێ ئەکا، لەهەموو (حال)آن؛ (خصوص)لە (شدائد)؛ ئەوەی ناکا،(إیمان)ی نیە، ئەگەر هەش بێ، شتی بێ (قوەّت)ە، یاخود (مَغشوش)ە؛ ئەوەی ئومێدی بە خوا ڕۆژی (جزا)بێ ﴿وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (یعنی)(رجا)ی (مزخرف)نەبێ، لەگەڵ یاری (إلهی)و (طاعة)ی بێ، (تعلّق)ی زوبانی، نا؛ ئەوەی ڕابردوو،(حال)ی (مُنافق)و (ضُعف) یان بوو﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ﴾ ئەوانەی (إیمان)یتەو ئەوانەی (یرجونَ اللهَ والیومَ الآخر ویذکرون الله کثیراً) ئەوانە کە چاویان بە ﴿الأَحْزَابَ﴾ کەوت؛ بێ (خوف)و هەراس، بە (إیمان)ی بە (قوەّت) ﴿قَالُوا﴾ فەرموویان: ﴿هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ (أحزاب) لە (عبارەت)ی وان دانیە، تا بڵێن:" (هذه)" وەکی (شمس)و (بازغی) هەرچەند تووشی (شدّەت)ئەبین، (أمّا) (عاقبەت) بۆ ئێمەیە؛ (ثمرە)ی (صبر)و (ثبات)مان، (رضوان)ی (إلهی)یە ﴿وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ لەهەرچی فەرموویان؛ فەرمایشی وان (إغرابی)نیە (وعَد)ێ بێ لاف و گەزاف و هەڵخەڵەتاندنە؛ وەکی (دَجّاجِل)آن ناڵێن:" ناوت لە (دەفتەر) دابێ؛ جارجار سەری ئێمە بدە؛ ئیتر بڕۆ بۆ (جنّەت)!" (وعد) بە (نصر)و (فتح)و (ظفر) ئەدا، (أمّا) بە (شرط)ی (حرب)و (صبر)و (ثبات)و (إتبّاع)ی (قائد)بکەی ﴿وَمَا زَادَهُمْ﴾ئەوی دیتبان﴿إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا﴾ (قوەّت)ی (إیمان) لەو (نوع)ە (مواقِع)ە دەرئەکەوێ؛ هەر کەس لە شێنەیی ئەتوانێ بڵێ:" وا ئەکەم، من وام، وەچی وەچی" وەکی کوردی ئەڵێ:" قسەی بەر ئاگردانی تاوێ یەکانەی جیاوەز" (إنکاری)ی (شدەّت)و (ضعف)ی (إیمان) ناکرێ؛ جێ ی (کُثرەت)و (قِلّة) بە (إعتبار)ی (مُؤمِن بِە) نیە. گەڵێ کەس خۆی بە (مؤمِن)ێ

(قَوى)ئـەزانىێ، (خـصوص) (إيمـان) بـە (أجَـل) يەكـەو دوونيـە؛ (ممكـن)ە (تأليفات)ى هەبىێ، لە (إعتقـاد)يـان، (أمّـا) كـە (حـرب) دامـەزرا، گـرم و هـۆڕى تۆپان هات، دانەى (شەرانبيل) تەقيەوە، بۆمبا (إنفلاق)ى كرد، (إيمان)ى ئەبىێ بە (هَبا)، (أجل)ى چى؟ هەلّى بە پەناوپێچان، خۆبشارەوە لـە كونـە شـاخان؛ (إيمان)بە (عمليّان)(قوەّت) (زياد) ئەكا، بە (نظريّـات) تەواونيـە؛ خوايـە ليّمـان نەقەومىێ ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ﴾ (أمّا) (رجال)ى مەردى مەيدان. خوايـە چـەند خۆشـە، (إنـسان) لەهـەر (صـنف)ێ بـىێ، پيـاو بـىێ؛ توخـوا كەسـىێ (ولَوْ)(إنپراطور)بىێ، كچەكى لىێ مارەكەن ـ (بعد الفقد) ـ دەستى بووك مـاچ كـا ، پيـاوە؟ (حاشـا). (رجـال)ى (ئاوروپـايى) وەكـى (نـاپليۆن)، (هنـد بنـرغ)، (موسولينى) (هتلر) تەماشاكەن ئەوجا(دَرك)ى پياوەتى ئەكەن، خۆتـان لـە ژن گەورەتر (حساب) ئەكەن؛ توخوا (قوم)ێ (هكذايي) بە پيـاو (حـساب)ن؟ (مـع الأسـف) (زمـان)ى (حاضـر) (دَور)ى نـا پياوانـە ﴿صَـدَقُوا مَـا عَاهَـدُوا اللّـهَ عَلَيْهِ﴾ئەوەى (عهد)يان پـىێ دا، بـەجىێ يـان هێنـا؛ (موافـق) وڕاسـت بـوون، بـە (كُلّ) ى (قول) و (فعل)يان يەك بوو؛ وەك ئەوانيدى نەبوون، (عهد)يان كردبوو؛ (پشت نادەين)؛ وە (فرار)يشيان كرد. ئەوانە (جماعەت)ەكن؛ يـەك دوو و سـىێ نين؛ گەلىێ لە (أنصار) و (مُجاهرين) بە (حق) (عهديان) بەجىێ هێنا لـە (معركـە) و (شدائد) ڕاوەستا ﴿فَمِنْهُم مَّن قَـضَى نَحْبَـهُ﴾(عهـد) ى بـە جـىێ هێنـا (نـذر)ى خۆى تەواو كرد، (بعض)ێ (شهيد) بوون، (بعض)ێ (وفـات)يـان كـرد ﴿وَمِـنْهُم مَّن يَنتَظِرُ﴾تا (وفات)ئەكا، (حاضر)ە ئامادەيە؛ هەروە(وقت)ێ (إيجاب)ى كرد، جان إفشانى ئەكا﴿وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾(إدنى)يە؛ (سابقاً) كوو (جهاد)يان كرديـە، (لاحقاً) (هكذا)؛ (إيمان)كە (محكم)بوو، لە دلّـدا ڕەگـى داكوتـا، (زوال)ى نابـىێ؛ سەرو مالّ لە ئۆغرى دادەنى. (حتّى) گەلىێ پياوى (دنيا) هەن. شـەق و پـەقيان كـەن، لـە (عـزم)و (جـزم)ى خۆيـان ناگەڕێنـەوە، نـاگۆڕين؛ (وەعـد)ەكيـان دا، سەريان بچىێ بەجىێ ى ئێنن؛ (أمّا) (سياسـيّون) (حيـث مـادارتِ الزّجاجـةُ داروا)

(آناً فآناً) ئەگۆڕین؛ بە (خُلف)ی (عهد) (إفتخار) ئەکەن. ئەوانەی (یعنی) (طرفین) بۆیە وایان کردیە ﴿لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ﴾وە (مقابل) وان ﴿أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾ کە (تَوْبە)بکەن، (عفو) ئەکرێن،(عذاب)نادرێن؛ (إبن جریر) لە (أسلاف) وا (نقل) و (تحریر) ئەکا(یعنی) (قتادە) و (أمثال) یان. باسی (مُعتزلیّەتی)و (سُنیّەتی) نەبو؛ (فرقتین) (مُتَّفِق)ن، (عفو)ی (مُنافق) (من حیثُ هُوَ مُنافِقٌ) (مُحال)ە؛ چ لەبەر (وعد)و (خَبر)ی (إلهی) چ (عدلُ) (حکمة) مەگەر ئەوانەی (تجوین)ی (خلف)ی (وَعید)بدەن؛ قسەی وانیش لای (سوادی أعظم) (مُعتبر) نیە ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ﴾ (وهکذا یکونُ) ﴿غَفُورًا رَّحِيمًا﴾ هەرچەند ئەوان بۆ (عذاب) دران (عهد)یان بەجێ نەیەنا، (أمّا) (جنابی حق) لەبەر (غفوری) و (رحمی) خۆی ڕێ ی (تُوبە)ی لێ نەبەستن؛ (تعلیق)ی (عذاب) یانی دابە (مَشیئّت)؛ ئەگەر (عذاب)ی (دنیا)یی جای (إشکال) نیە؛ ملایان زۆر (مُضطرب)ن لێرە ﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ﴾ لە ڕقیان، دانەمرد، کڵودوی نەدەهەژاند ﴿لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا﴾بە هیچ ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ﴾ خۆیان ئەگەر بە (علی)بایە (کَفی) نەدەبوو؛ وە (ریح) و (جنود) ی (إلهی) بەبا ئەچوو؛ خوایە ئەمە چیە؟ کەی (قرآن) تەماشای (علی) و (وَلی) دەکا؟ یا ئەنوڕێتە (فلان)و (فلان)؟ بۆ لەشکرێ وا گەورە، بەکوژرانی (شخص)ێ وەکی (عَمرو إبن عبدو) ئەشکێ؟ خوای (تعالی)ن (حفظ)ی (مسلّمان)آنی کرد، لەوشەڕەی تووش نەبوون؛ (لکن) شەڕی خۆ بە خۆیی(حالاً) (دوام) ئەکا؛ لەسەرچی؟ هیچ و پووچ! ﴿وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ (حاجەت)ی بە (عَلی)و (غیر)ی (عَلی)نیە (وَلَو) کی کەس (إنکاری)ی (خدمەت)ی (إمام)ی (علی) ناکا؛ (أمّا) لەو (عبارات)ە، ئەو جۆرە (تفسیر)ە زۆر بێ (معنا)یە؛ یا (أوراد)ی (أئمة)و (رجال)ی (غیب)، (أقطاب)و (أوتاد) بەهانای (مسلّمانان) بێن؛ ئەڵێن:" (إیطالیا) مندالّە (مسلّمان)آن لە (طیّارة) فڕێ ئەدەن)" ئەڵێن:" با (محمّد) بە فریادیان بگا" ئەوەیان (غدر)ە؛ (محمد) و (أتباع)ی ڕاستی (محمد)قەت وایان

نەگوتیە؛ (أتباع) ی (طریقی)ش لەبەر (شێخ)ەکان ناوی (رسول اللە)یان گوم کردیە؛ لە خواو (رسول)ی خواو (کتاب)خوا، وەر ئەگیری(مدار)، (قوّت)؛ (عزیزی) بێ (قوّت) نابێ؛ (غرض) لەو (نوع)ە (أوصاف)ە (إیقاظ)ی (مسلّمان)آنە، بۆ (أُسوەت) بە (معبود)؛ (معلوم)ە (باشیر بەشمشیر سُخن باید گفت) ﴿وَأَنزَلَ الَّذِينَ﴾ ئەوانەی ﴿ظَاهَرُوهُم﴾ پشتی وانیان گرتبوو﴿مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ جووی (بنی قُریظة) ﴿مِن صَيَاصِيهِمْ﴾لە قەلایان﴿وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ﴾ترسی فرێدا ناو پشت و ناو دڵیان ؛ (ظاهر)وایە، هاتبنەدەر بۆ شەڕ، لەو هەنگامە، ترس (غَلَبَە)ی لێ کردینە، تاقەتی (مقامە)یان نەماوە، شکان ﴿فَرِيقًا تَقْتُلُونَ﴾ ئێوە (فریق)ێ لەوان ئەکوژن﴿وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا﴾(فریق)ێ (أسیر) ئەکەن ﴿وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ﴾ بە میرات دایە ئێوە ﴿وَدِيَارَهُمْ﴾ خانووی و (حُصون) و (قصور) ﴿وَأَمْوَالَهُمْ﴾(نقود)و (مواشی)؛ (سبحان اللە) (بحثی) منداڵ و ژن نافەرموێ؛ وەهیچ (إشارە) ی بۆ (مُلك)ی (شخص)نیە﴿وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا﴾ (ظاهر) وایە لەو (وقعە) (إستیلا)ی (بعض)ی (أراضی)یان کردبێ، کە (سابقاً) پێ یدا نەچووبن؛ (أرض)ی (فارس) و (روم) لە (زمان)ی وانە، نەگیرا؛ وە (خطاب) بۆ هەموو (مسلّمان)آن نیە، تا (شامل) ی (جمیع)ی (أزمان)بێ؛ (آخر)ی لێ یان نەگەڕان، (بعض)ێ ئەڵێن:" (مُراد)لەو (أرض)ە، ژینانە" ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾ وە (إلاّ) (غلبە)ی ئێوە پاش (محصوری) بەو پەژاریە، لەسەر (بنی قریضە)؛ (صاحب)ی (حصون) و (قوەّت) و (مُکنەت) و (حریص) لەسەر (عدوات)ی ئێوە یەك (فکر)، بە (مُحال) (عَد) ئەکرا. (سبحان اللە) ئەو (صبر) و (تحمّل)ی (بعض)ی لەوان کردیتی؛ لە (وەقت)ی لەسەربڕانیان ئەگەر (مسلّمان)ێ بی کردایە، ئەیان کردە داستان. (حکایەت)ی (أحزاب) و (بنی قریضة) ئەگەر بتوانم، پاش (إکمال) ی (سورەت) (مُختصراً) ئەی نووسم ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ﴾ (سابقاً) فەرمووی: "(أزواج)ی (نبی) (طاهِرات) لە دڵی (مسلّمان)آن؛ ئەوانیش بێ

(شُبهە) خۆیان لازیاتر بوو؛ لەپاش (رفع)ی (حصار)ی (أحزاب)، ئومێد (غالِب) و (قَوی) بوو؛ وە (بالفعل) (جناب)ی (رسالەت) بەسەر (بنی قریض) ی وئەمانە (غالب) بوو (غنمەت)ی وان بوە (نصیب) ی (أُمهاتُ المؤمنین) وەکی (صاحب)ی (بحر) ـ (رەحمە الله علیە) ئەفەرمووێ؛ وایان گومان برد، کە (نفائس)ی (أموال)ی (یهود) بۆ (حضرەتی رسالەت)ە؛ (دەور)ەیان لێ دا، (عرض)یان کرد: " یا رسول الله؛ (بنات)ی (کِسرا) و (قیصر)، لەناو نازو (نعمەت)ە دان، ئێمەش ئەوهاین، لە (فقر)و (فاقە)، ئەمە چۆن ئەبێ؟ (ألبت)ەئەبێ ئێمەش خۆش رای ئەبوێرین"؛ وەهەم (ممکن)ە (من بعد) (مسلّمان)آن، (مراجعە)ی (أمّهات المؤمنین) بکەن بۆ (رأسەت) و (أمور)ی (إداری) و سەرکردەی لەشکری؛ ئەوانیش بە(رجا)بێ بە (مَیل)بێ، (مداخلە)ی (أمور)ی (رسالەت پەناه) بکەن؛ وە هەردووکیان بۆ (حال)ی (رسول الله) دەستی نەدەدا؛ چ (تبسّط)ی (عیش)؛ چ (تَدخّل) لە (حُکم) و (إدارە)؛ چونکی (مُجب) ی (خلَلَ)بوو؛ وە (بالحقیقە) (مُجب)ە؛ (أثر)ی (سَیْ)ی لە (تاریخ)ی (إسلام) دیترا؛ چ لە (عبّاسي) چ لە (عثمانی) (علاج)ی (واقعە) (قبل از بایَد کرَد). لە (أوّل)ەوە (جناب)ی (حق) (خطاب)ی کردە (نبی) (ذي الشأن) بە ژنانت بلّێ: ﴿إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا﴾ گوزەرانی (ملوک)آنی بە (لذائذ) و (شهوات)و (حُلیّ)و (حُلَلْ)؛ ئەوە بۆ ئێمە دەیست نادا؛ کاروباری (إسلامی)تێك ئەچێ؛ (خصوص) بۆ (أخلاف)و (أجلاف) بە جارێ ئەبێتە مایەیی (فساد) ﴿فَتَعَالَيْنَ﴾ فەرموون ﴿أُمَتِّعْكُنَّ﴾ ئەوی هەیە، ﴿وَأُسَرِّحْكُنَّ﴾ بەرەلا تان ئەکەم، (یعنی) (طلاق) تان ئەدەم ﴿سَرَاحًا جَمِيلًا﴾ بێ (تفوق) و (تعلیق). ئەوجا بنۆرە ئەو (آیەت)ە چەند (مُنسجِم)ە، چەند (منظوم)ە؛ کەچی (حسب الظاهر) چەند لێك دوورن! (رەحمەتی خوای):

(أوّلاً) لە (صاحب)ی (بحر)،

(ثانیاً) لەمن بێ. ئەگەر (دقّەت)کەن، (وجە)ی (ربط)ی من (أدقّ) و (أنفع)و (أوْجە). ئەوجا (مُتعْعَە)(واجب)ەیان نا؟ بۆ هەموو (مُطلّقە)یە ئەبێ؟ نابێ؟ (قدر)ی چەند؟ چەند نیە؟ (تفصیل)ی بۆ (فُقها)یان بێ؛ (ذاتاً) من لە (تفسیر) (مقصد)م (بعض)ە (معانی) خۆم و (وَجە)ی (نظم)و (أرتباط)ی (آیات)و (سُورە)؛ خودا بۆ (إکمال)ی (موفقّ)مان کا ﴿وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ خواو (رسول)ی خواتان ئەوێ، ویستنی خواو (رسول) بە (عنوان)ی (رسالەت)، ویستی (دین)ە، (إطاعة)و (إنقیاد) ی (أحکام)ە؛ (سبحان الله) لە (حکمەت)ی (قرآن)! ﴿وَالدَّارَ الْآخِرَةَ﴾ (نعیم)ی (أبدی) ﴿فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ﴾ ئەوانەی کە ئارەزووی خواو (رسول)ی و (دار)ی (آخرەت) ئەکەن ـ (بمقابلە الإحسان)، داینـاوە﴿أَجْرًا عَظِيمًا﴾ زۆر گەورە. پاش (نزول)ی (آیەت) (حضرەتی رسول الله).

(أوّلاً): (کیفیّەت)ی بە (عائشة) فەرموو؛ ئەویش (بلا تَوقّف) (إختیار)ی خواوو (رسول) و (آخرەت)ی کرد؛ (وکذا) (سائر)ی (زوجات)ی (طاهرات)؛ (إلاّ) (عامریّة) (قوم)ی خۆی (إختیاری) کرد؛ (جناب)ی (رسالەت) (کیف) خۆش بوو. وە (حقیقة) نەبیستراوە (عائشة)، (حفصة) ئەوانی (دُهات) لە هیچ (خصوص)ێ (مُداخلە)ی (أمور)ی (رسالەت پەناه)یان کردبێ؛ وەبە (کمال)ی (قناعەت)ژیان. بە (مناسبە)ی (مقام) (بعض)ی (مسائل)ی (فروع) یان لێرە (ذکر) کردیە؛ (دائر) بە (تفسیر) (إختلافات)ی زۆر هەیە؛ وە (حقیقة)ی (آیة) وائەگەینێ، ئەگەر (دنیا)یان (إختیار) کردبا، (جنابی رسول) (طلاق)ی ئەدان؛ (خارج)ە لێرە؛ (أمّهات المؤمنین) (أمّا) (مُجرّد)ی (إختیار)ی (آخرەت)یان کرد، شایان بوون (رأساً) (جناب)ی (کبریائی) (خطاب)یان لەگەڵ بکا﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ﴾ ئیتر ئەو (عنوان)ە (لازم)ی وانە؛ پێ ی (طق)و (فراق) نەما ﴿مَن يَأْتِ مِنكُنَّ﴾هەر کامتان ﴿بِفَاحِشَةٍ﴾ جوونێ، (جواب)ێ ناشێرن؛ (خاصة) لەگەڵ (رسل)ی (أکرم) ﴿مُّبَيِّنَةٍ﴾ (ظاهر)بێ؛ (أمّا) (جواب)ی (خفی) وەکی (رسول

الله) لـه (جـواب)ی جـوان؛ کەئـەیان ووت:" (سـامٌ علیـكَ)" ئـەی فـەرموو: " وَعَلَيْكم" (بأس)ی نیه؛ (مقابلـه) یـه بـه (أدەب)ە ﴿يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ﴾ لـه (قیامەت)؛ ئەی (موجب)ی (عذاب)ی (دنیا) بێ، لـەوان لـه (قبیلـه)ی (مُحـال)ە ﴿ضِعْفَيْنِ﴾ دوو چەندانه؛وا مەزانن به (قُرب)ی (رسالەت پەناه)ی (مُساهله)تان لەگەڵئەکرێ؛ تا نێزیکتر بێ، (عذاب)ی (شدید)تره. (تقرّب)ی (نبوەّت) له گەڵ (مَلَکی) جیاوازه. (جناب)ی (رسالەت) بـۆ (إمتیـان)دانـی (عائلـه) و (أرقـاب) ی خۆی، نهانی یه؛ ئەوان به گوناهان (مُعذب)نەبن، (أمه) ملی بـشکێ، وانیـه؛ بـه خوا (حق)و (حقیقەت)ی وایه؛ تـا نێـزێکتره (وجـوب)ی (محافظـة)ی (أحکـام)ی (شرعی) لەسەر به (شدّەت) تره؛ ئـەوان کەلـه (قـانون) ی (رسـالەت پـەناه)ی بچنەدەر، خەڵکی چـی؟ (لکنّ) (مـعالأسـف)ە (مُرائـی)یـان تێکیـان دا ﴿وَكَـانَ ذَلِكَ﴾ (تضعیف)ی (عذاب)، (حتیّ) لەسەر(قاعده)ی (أرباب العدل)یـش ﴿عَلَـى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ چونکی بۆ (تشرف)ە (حفـظ)ی (أحکـام)ە، (تحکیم)ی (بُنیـات)ی (رسـالەت)ە، (وقایـه)ی نـام و نـەگی(سیّد الکونین)ی؛ خوایـه تـۆ (شـاهد)ی، (بعـض)ی کـەس (نـسبەت) ی خۆیـان، بـۆ (آلُ بیـت) ئـەدەن؛ (أدنـی) (إنـصاف)ەکیـان هـەبا، (نوعامـاً) (حرمـەت)ی (رسـول الله) یـان لابـا، ئـەو (نسبەت)ەیان بزر ئەکرد؛ وادیاره (عذاب) ئەگەر (مُوجّة) نەبێ، (عذاب)دان لای خوا گرانه.

ناوەڕۆکی بەرگی حەفتەم